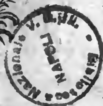

TITI LIVII PATAVINI HISTORIARUM ROMANARUM

TOMUS QUARTUS.

[redacted]

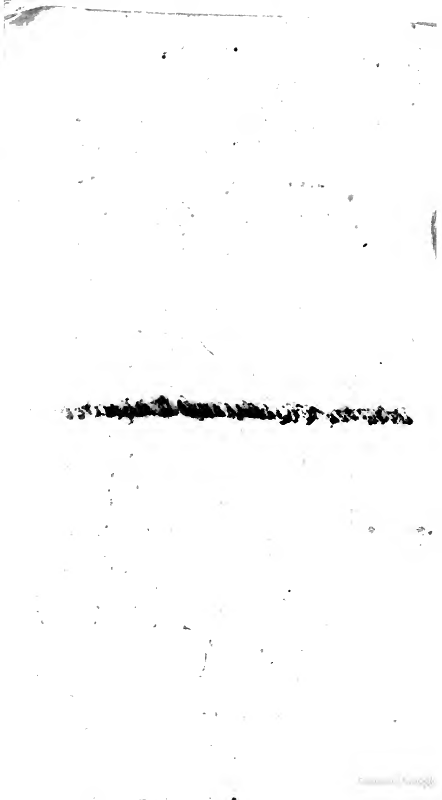

VENETIIS, MDCCXXXIX.

APUD FRANCISCUM PITTERI.

Superiorum Permissu, ac Privilegio.

OCcupant principium hujusce partis quinque Decadis quintæ libri, qui mutilati circumferuntur, quorum fere tota materia bellum cum Macedoniæ rege Perseo. Cæterum quantam jacturam (jure exclamat Beroaldus) passi sunt omnes literarum studiosi ex centum, & decem Voluminibus Livianis deperditis, qui omnia, quæ unquam Romani per septingentos annos gesserunt, præclara facinora, veluti in unum re-

dacta corpus noscere potuissent! Quanto dispendio affectus est Romanus populus, cujus tot, ac tantarum rerum gestarum memoria cum libris Livii pariter interiit! Quantum veræ famæ clarissimi imperatores subierunt, quorum nomina fuissent sempiterna, & gesta memorarentur, si Liviana volumina non intercidissent! Utinam aliæ quoque Decades aliquando prodeant in lucem, nam eas alicubi delitescere ajunt, ut habeat literaria Respublica, quo se carere tantopere dolet.

T. LI-

T. LIVII PATAVINI
HISTORIARUM Ab Urbe Condita
DECADIS QUINTÆ
LIBER PRIMUS.

ACEPHALUS.

Multa hoc loco desunt: nempe sortitio provinciarum & consularium, & prætoriarum. Consulibus A. Manlio Gallia, M. Junio Ligures: Prætoribus, M. Titinio Hispania citerior, T. Fontejo ulterior, Neroni Etruria, T. Abutio Sardinia obtigerunt. Præterea quæ de igne Vestæ extincto, de rebus a Ti. Graccho, L. Albino in Celtiberia, & Lusitania gestis, de Antiocho, de Lustro a censoribus condito, de lege Q. Voconii in L. Flori epitoma traduntur: postremo res a M. Junio consule in Liguribus gestæ desiderantur. Hoc autem principium est earum rerum, quas A. Manlius consul ex provincia sua Gallia in Istriam transgressus cum Istris gessit.

CAPUT I.

A. Manlius Cos. ab Aquileja contra Istros profectus, ad lacum Timavi castra movet; Istri, fugatis subito incursu Romanis stationibus, in castra quoque impetum faciunt: ea a militibus trepidantibus, atque ad mare fugientibus vacua relicta capiunt: Cos. revocatis militibus, amissa castra, oppressis ibi hostibus vino somnoque gravatis, recipit.

* * *

1 a Patre in pace habitam armasse, eoque juventuti prædandi cupidæ pergratus esse dicebatur. Consilium de Istrico bello cum haberet consul, alii gerendum extemplo, antequam contrahere copias hostes possent, alii consulendum prius senatum censebant. Vicit sententia, quæ diem non proferebat. Profectus ab Aquileja consul, castra ad lacum Timavi posuit. Imminet mari is lacus. Eodem decem navibus C. Furius duumvir navalis venit. Adversus Illyriorum classem creati duumviri navales erant, qui * tuendam viginti navibus mari superiore Anconam velut cardinem haberent: inde L. Cornelius dextra litora usque ad Tarentum, C. Furius læva usque ad Aquilejam tueretur. Eæ naves ad proximum portum in Istriæ fines cum onerariis & magno commeatu missæ, secutusque cum legionibus consul, quinque ferme millia a mari posuit castra. In portu emporium brevi perfrequens factum; omniaque hinc in castra supportabantur: & quo id tutius fieret, stationes ab omnibus castrorum partibus circumdatæ sunt: in * Istriamque suum præsidium

* al. tuendæ maris superi oræ.

* al. Istriã versum.

dium ſtativum, repentina cohors Placentina oppoſita inter mare & caſtra: & ut idem aquatoribus ad fluvium eſſet præſidium, M. Æbutius tribunus militum ſecundæ legionis duos manipulos militum adjicere juſſus eſt. T. & C. Ælii tribuni militum legionem tertiam, quæ pabulatores & lignatores tuerentur, via, quæ Aquilejam fert, duxerant. Ab eadem regione mille ferme paſſuum caſtra erant Gallorum. Carmelus pro regulo 2
erat tribus aut amplius millibus armatorum. Iſtri, ut primum ad lacum Timavi caſtra ſunt Romana mota, ipſi poſt collem occulto loco conſederunt: & inde obliquis itineribus agmen ſequebantur, in omnem occaſionem intenti: nec quicquam eos quæ terra marique agerentur, fallebat. Poſtquam ſtationes invalidas eſſe pro caſtris, * eorum turba inermis frequens inter caſtra & mare mercantium, ſine ullo terreſtri aut maritimo munimento viderunt: duo ſimul præſidia, Placentinæ cohortis, & manipulorum ſecundæ legionis aggrediuntur. Nebula matutina texerat inceptum: qua dilabente ad primum teporem ſolis, perlucens jam aliquid, incerta tamen, ut ſolet, lux ſpeciem omnium multiplicem intuenti reddens, tum quoque fruſtrata Romanos, multo majorem iis, quam erat, hoſtium aciem oſtendit: qua territi utriuſque ſtationis milites ingenti tumultu cum in caſtra confugiſſent, haud paulo ibi plus, quam quod ſecum ipſi attulerant, terroris fecerunt. Nam neque dicere quid fugiſſent, nec percontantibus reddere reſponſum poterant: & clamor in portis, ut ubi nulla eſſet ſtatio quæ ſuſtineret impetum, audiebatur: & concurſatio in obſcuro incidentium aliorum

* al. forũ turba inermi.

in alios, incertum fecerat, an hostis intra vallum esset. Una vox audiebatur ad mare vocantium. Id forte temere ab uno exclamatum, totis passim personabat castris. Itaque primo velut jussi id facere, pauci armati, major pars inermes, ad mare decurrunt, dein plures, postremo prope omnes, & ipse consul, cum frustra revocare fugientes conatus, nec imperio, nec auctoritate, nec precibus ad extremum valuisset. unus remansit M. Licinius Strabo, tribunus militum tertiæ legionis, cum tribus signis ab legione sua relictus. Hunc, in vacua castra impetu facto, Istri, cum alius armatus iis nemo obviam isset, in prætorio instruentem atque adhortantem suos oppresserunt. Prælium atrocius, quam pro paucitate resistentium fuit: nec ante finitum est, quam tribunus militum, quique circa eum constiterant, interfecti sunt. Prætorio dejecto, direptis quæ ibi fuerunt, ad quæstorium forum, quintanamque hostes, pervenerunt. Ibi cum omnium rerum paratam expositamque copiam, & stratos lectos in quæstorio invenissent, regulus accubans epulari cœpit: mox idem cæteri omnes armorum hostiumque obliti faciunt: &, ut quibus insuetus liberalior victus esset, avidius vino ciboque corpora onerant. Nequa-
3 quam eadem est tum rei forma apud Romanos. terra mari trepidatur. nautici tabernacula detendunt, commeatumque in litore expositum in naves rapiunt. milites in scaphas & mare territi ruunt. nautæ, metu ne compleantur navigia, alii turbæ obsistunt, alii ab litore naves in altum expellunt: inde certamen, mox etiam pugna cum vulneribus & cæde invicem militum nautarumque oritur: donec jussu consulis procul a terra classis

sub-

ſubmota eſt. Secernere inde inermes ab armatis cœpit. vix MCC. ex tanta multitudine qui arma haberent, perpauci equites qui equos ſecum eduxiſſent, inventi ſunt: cætera deformis turba, velut lixarum calonumque, præda vere futura, ſi belli hoſtes meminiſſent. Tunc demum nuntius ad tertiam legionem revocandam, & Gallorum præſidium * opprimendum venit: & ſimul ex o- * al.
mnibus locis ad caſtra recipienda, demen- expũ-
damque ignominiam rediri cœptum eſt. Tri- gunt
buni militum tertiæ legionis pabulum ligna- hæc duo
que projicere jubent. centurionibus impe- ver-
rant, ut graviores ætate milites binos in ea ba,
jumenta, ex quibus onera dejecta erant, imponant: equites ut ſingulos e juvenibus pedites ſecum in equos tollant. *egregiam gloriam legionis fore, ſi caſtra metu ſecundanorum amiſſa, ſua virtute recipiant: & recipi facile eſſe, ſi in præda occupati barbari ſubito opprimantur: ſicut ceperint, poſſe capi*. Summa militum alacritate adhortatio audita eſt. Ferunt citati ſigna, nec ſigniferos armati morantur. priorés tamen conſul copiæque quæ a mari reducebantur, ad vallum acceſſerunt. L. Atius, tribunus primus ſecundæ legionis, non hortabatur modo milites, ſed docebat etiam, *ſi victores Iſtri, quibus armis cepiſſent caſtra, iiſdem capta retinere in animo haberent, primum exutum caſtris hoſtem ad mare perſecuturos fuiſſe: deinde ſtationes certe pro vallo habituros. vino ſomnoque veriſimile eſſe merſos jacere*. Sub 4
hæc A. Bæculonium, ſigniferum ſuum, notæ fortitudinis virum, inferre ſignum juſſit. Ille, ſi unum ſe ſequerentur, quo celerius fieret, * facturum dixit: connixuſque * al.
cum trans vallum ſignum trajeciſſet, pri- jactu-
mus omnium portam intravit. Et parte rum.

alia T. & C. Ælii tribuni militum tertiæ legionis cum equitatu adveniunt: confestim: & quos binos oneraria in jumenta imposuerant, secuti, & consul cum toto agmine. At Istrorum pauci, qui modice vinosi erant, memores fuerant fugæ: aliis somno mors continuata est. integraque sua omnia Romani, præterquam quod vini cibique absumptum erat, receperunt. Ægri quoque milites, qui in castris relicti fuerant, postquam intra vallum suos senserunt, armis arreptis, cædem ingentem fecerunt. Ante omnes insignis opera fuit C. Popillii equitis, Sabello cognomen erat: is pede saucio relictus, longe plurimos hostium occidit. Ad octo millia Istrorum sunt cæsa, captus nemo, quia ira & indignatio immemores prædæ fecit. Rex tamen Istrorum temulentus ex convivio raptim a suis in equum impositus fugit. Ex victoribus CCCXXXVII milites perierunt: plures in matutina fuga, quam in recipiendis castris.

CAPUT II.

Tumultus Romæ excitatus propter falsos rumores de deleto ab Istris Manliano exercitu, allatis de ejusdem incolumitate literis M. Junii Cos. Galliam transgressi, sedatur.

5 Forte ita evenit: ut Cn. & L. Gavillii, novelli Aquilejenses cum commeatu venientes, ignari prope in capta castra ab Istris inciderent. Ii cum Aquilejam relictis impedimentis refugissent, omnia terrore ac tumultu, non Aquilejæ modo, sed Romæ quoque post paucos dies impleverunt. quo non capta tantum castra ab hostibus, nec fu-

ga quæ vera erat, sed perditas res, deletumque exercitum omnem allatum est. Itaque, quod in tumultu fieri solet, delectus extra ordinem non in urbe tantum, sed tota Italia indicti. Duæ legiones civium Romanorum conscriptæ, & X. millia peditum cum equitibus D. sociis nominis Latini imperata. M. Junius consul transire in Galliam, & ab civitatibus provinciæ ejus, quantum quæque posset, militum exigere jussus. Simul decretum, ut *T. Claudius Prætor militibus legionis quarta, & socium Latini nominis V. millibus, equitum CCL. Pisas ut convenirent ediceret: eamque provinciam, dum consul inde abesset, tutaretur. M. Titinius Pr. legionem primum, parem numerum sociorum peditum equitumque Ariminum convenire juberet.* Nero paludatus Pisas in provinciam est profectus. Titinius C. Cassio tribuno militum Ariminum, qui præesset legioni, misso, delectum Romæ habuit. M. Junius COS. ex Liguribus in provinciam Galliam transgressus, auxiliis protinus per civitates Galliæ, militibusque colonis imperatis, Aquilejam pervenit. Ibi certior factus exercitum incolumem esse, scriptis literis Romam, ne tumultuarentur, ipse, remissis auxiliis quæ Gallis imperaverat, ad collegam est profectus. Romæ magna ex nec opinato lætitia fuit. delectus omissus est, exauctorati qui sacramento dixerant, & exercitus, qui Arimini pestilentia affectus erat, domum dimissus. Istri magnis copiis cum castra haud procul consulis castris haberent, postquam alterum consulem cum exercitu novo advenisse audierunt, passim in civitates dilapsi sunt. consules Aquilejam in hiberna legiones reduxerunt.

CAPUT III.

Promulgata a Papirio, & Licinio tribunis rogatio de abrogando imperio Conſuli Manlio prorogato, interceſſione Ælii tollitur: Romam revertuntur ex Hiſpania Sempronius Gracchus, & Poſtumius Albinus, ac paulo poſt triumphant: Senatus, allato nuntio de tumultu in Sardinia, rem totam ad novos magiſtratus rejicit; Lyciorum vero legatos, de Rhodiorum crudelitate querentes, cum literis ad Rhodios dimittit.

6 SEdato tandem Iſtrico tumultu S. C. factum eſt, ut conſules inter ſe compararent uter eorum ad comitia habenda Romam rediret. Cum abſentem Manlium tribuni plebis A. Licinius Nerva, & C. Papirius Turdus in concionibus lacerarent, rogationemque promulgarent, ne Manlius poſt Idus Martias (prorogatæ namque conſulibus jam in annum provinciæ erant) imperium retineret, uti cauſam extemplo dicere, cum abiſſet magiſtratu, poſſet: huic rogationi Q. Ælius collega interceſſit, magniſque contentionibus obtinuit ne perferretur. Per eos dies Tib. Sempronius Gracchus, & L. Poſtumius Albinus ex Hiſpania Romam cum revertiſſent, ſenatus iis a M. Titinio Pr. datus in æde Bellonæ ad differendas res quas geſſiſſent, poſtulandoſque honores meritos, ut diis immortalibus haberetur honos. Eodem tempore & in Sardinia magnum tumultum eſſe, literis T. Æbutii Pr. cognitum eſt, quas filius ejus ad ſenatum attulerat. Ilienſes adjunctis Balarorum auxiliis pacatam provinciam invaſerant: nec eis invalido exer-

citu, & magna parte pestilentia absumpto, resisti poterat. Eadem & Sardorum legati nuntiabant, orantes ut urbibus saltem (jam enim agros deploratos esse) opem senatus ferret. Hæc legatio, totumque quod ad Sardiniam pertinebat, ad novos magistratus rejectum est. Æque miserabilis legatio Lyciorum, qui crudelitatem Rhodiorum, quibus ab L. Cornelio Scipione attributi erant, querebantur: *fuisse sub ditione Antiochi: eam regiam servitutem collatam cum præsenti statu, præclaram libertatem visam. Non publico tantum se premi imperio, sed singulos justum pati servitium: juxta se conjuges liberosque vexari: in corpus, in tergum sæviri: famam, quod indignum sit, maculari dehonestarique: & palam res odiosas fieri, juris etiam usurpandi causa: ne pro dubio habeant, nihil inter se & argento parata mancipia interesse.* Motus his senatus, literas Lyciis ad Rhodios dedit: *nec Lycios Rhodiis, nec ullos alicui quam qui nati liberi sint, in servitutem dari placere: Lycios ita sub Rhodiorum simul imperio & tutela esse, ut in ditione P. R. civitates sociæ sint.* Triumphi deinde ex Hispania duo continui acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis sociisque eorum, postero die L. Postumius de Lusitanis aliisque ejusdem regionis Hispanis triumphavit. XL. millia pondo argenti Tiberius Gracchus transtulit. XX. millia Albinus. Militibus denarios quinos vicenos, duplex centurioni, triplex equiti, ambo diviserunt, sociis tantundem quantum Romanis. 7

CA-

CAPUT IV.

T. Manlius cos. comitiorum causa ex Istria reversus, a tribunis plebis Papirio, & Licinio, exigentibus rationem de rebus in ea provincia actis, non consulto Senatu, vexatur.

PEr eosdem forte dies M. Junius COS. ex Istria comitiorum causa Romam venit. Eum cum in senatu fatigassent interrogationibus tribuni plebis Papirius & Licinius, de his quæ in Istria essent acta, in concionem quoque produxerunt. Ad quæ cum consul, se dies non plus XI. in ea provincia fuisse, responderet: quæ se absente acta essent, se quoque, ut illos, fama comperta habere: exequebantur deinde quærentes, *quid ita non potius A. Manlius Romam venisset, ut rationem redderet P. R. cur ex Gallia provincia, quam sortitus esset, in Istriam transisset: quando id bellum senatus decrevisset, quando id bellum P. R. jussisset? At Hercule privato quidem consilio bellum susceptum esse, sed gestum prudenter fortiterque. Imo utrum susceptum sit nequius, an inconsultius gestum, dici non posse. Stationes duas nec opinantes ab Istris oppressas, castra Romana capta, quod peditum, quod equitum in castris fuerit: cæteros inermes fusosque, ante omnes consulem ipsum ad mare ac naves fugisse. privatum rationem redditurum earum rerum esse, quoniam consul noluisset.*

CAPUT V.

Comitia consularia, & pratoria habentur: novi coss. sunt C. Claudius Pulcher, Tib. Sempronius Gracchus: fit a pratoribus provinciarum sortitio: de magnitudine belli in Istria & Sardinia, quas placet esse consulum provincias, Senatus cognoscit.

COmitia deinde habita: consules creati C. Claudius Pulcher, T. Sempronius Gracchus. & postero die prætores facti, P. Ælius Tubero iterum, C. Quintius Flamininus, C. Numisius, C. Mummius, C. Cornelius Scipio, C. Valerius Lævinus. Tuberoni urbana jurisdictio, Quintio peregrina evenit, Numisio Sicilia, Mummio Sardinia: sed ea propter belli magnitudinem provincia consularis facta. Gracchus eam sortitur, Istriam Claudius, Scipio & Lævinus Galliam in duas divisam provincias sortiti sunt. Idibus Martiis, quo die Sempronius Claudiusque consulatum inierunt, mentio tantum de provinciis Sardinia Istriaque, & utriusque hostibus fuit, qui in his provinciis bellum concivissent. Postero die legati Sardorum, qui ad novos magistratus * delati erant, L. Minutius Thermus, qui legatus Manlii consulis in Istria fuerat, in senatum venit. Ab his edoctus est senatus, quantum belli eæ provinciæ haberent. 8. *al. dilati.

CA-

CAPUT VI.

Socii Latini nominis querentes, cives suos Romam migrasse, ibique censos esse, petunt a senatu, ut eos in suas civitates redire jubeat, atque impetrant.

MOverunt senatum & legationes socium nominis Latini, quæ & censores, & priores consules fatigaverant, tandem in senatum introductæ. Summa querelarum erat *cives suos Romæ censos plerosque Romam commigrasse. quod si permittatur, perpaucis lustris futurum, ut deserta oppida, deserti agri nullum militem dare possent; Fregellas quoque millia IIII. familiarum transisse ab se, Samnites Pelignique querebantur: neque eo minus aut hos aut illos in delectum militum dare.* Genera autem fraudis duo mutandæ viritim civitatis inducta erant. Lex sociis ac nominis Latini, qui stirpem ex sese domi relinquerent, dabat, ut cives Romani fierent. Ea lege male utendo, alii sociis, alii populo Romano injuriam faciebant. Nam, & ne stirpem domi relinquerent, liberos suos quibusquibus Romanis in eam conditionem ut manumitterentur, mancipio dabant, libertinique cives essent: & quibus stirps deesset, quam relinquerent, cives Romani fiebant. Postea his quoque imaginibus juris spretis, promiscue sine lege, sine stirpe, in civitatem Romanam per migrationem & censum transibant. *Hæc ne postea fierent*, petebant legati, *& ut redire in civitates juberent socios. deinde ut lege caverent, ne quis quem civitatis mutandæ causa suum faceret, neve alienaret: & si quis ita civis Romanus factus esset, civis non esset.* Hæc impetrata ab senatu.

CA-

CAPUT VII.

In Istriam, atque Sardiniam, decretas consulares provincias, exercitus scribuntur: prodigia procurantur: facta a coss. sortitione, C. Claudio Istria, Ti. Sempronio Sardinia obvenit: Lex deinde, qua socii Latini nominis, qui Romæ censi erant, in suas civitates redire coguntur, fertur.

PRovinciæ deinde quæ in bello erant, Sardinia atque Istria decretæ. In Sardiniam duæ legiones scribi jussæ: quina millia in singulas, & duceni pedites, treceni equites, & duodecim millia peditum sociorum ac Latini nominis, & DC. equites, & X. quinqueremes naves, si deducere ex navalibus vellet. Tantundem peditum equitumque in Istriam, quantum in Sardiniam, decretum. Et legionem unam cum equitibus CCC. & v. millia peditum sociorum, & CCL. mittere equites in Hispaniam consules ad M. Titinium jussi. Priusquam consules provincias sortirentur, prodigia nuntiata sunt: lapidem in agro Crustumino in lacum Martis de cœlo cecidisse: puerum trunci corporis in agro Romano natum, & quadrupedem anguem visum: & Capuæ multa in foro ædificia de cœlo tacta: & Puteolis duas naves fulminis ictu concrematas esse. Inter hæc quæ nuntiabantur, lupus etiam Romæ interdiu agitatus, cum Collina porta intrasset, per Æsquilinam magno consectantium tumultu evasit. Eorum prodigiorum causa consules majores hostias immolarunt, & diem unum circa omnia pulvinaria supplicatio fuit. Sacrificiis rite perfectis, provincias sortiti sunt. Claudio Istria, Sempronio Sardinia obvenit.

Hæc collegæ obsequenter facta, brevisque dies ad conveniendum edicta est. Claudius prope consecutus est literas suas. Concione adveniens de Manlio & Junio habita, non ultra triduum moratus Romæ, * paludatis lictoribus, votisque in Capitolio nuncupatis, in provinciam * æque amplius præcipiti celeritate abit. Paucis ante diebus Junius Manliusque oppidum Nesattium, quo se principes Istrorum & regulus ipse Æpulo receperat, summa vi oppugnant. Eo Claudius duabus legionibus novis adductis, vetere exercitu cum suis ducibus dimisso, ipse oppidum circumsedit, & vineis oppugnare intendit: amnemque præterfluentem mœnia, qui & impedimento oppugnantibus erat, & aquationem Istris præbebat, multorum dierum opere exceptum novo alveo avertit. Ea res barbaros miraculo terruit abscissæ aquæ: & ne tum quidem memores pacis, in cædem conjugum ac liberorum versi, etiam ut spectaculo hostibus tam fœdum facinus esset, palam in muris trucidatos præcipitabant. Inter simul complorationem fœminarum puerorumque, simul nefandam cædem, milites transgressi murum oppidum intrarunt. Cujus capti tumultum ut ex pavido clamore fugientium accepit rex, trajecit ferro pectus, ne vivus caperetur; cæteri capti aut occisi. Duo deinde oppida Mutila & Faveria vi capta & deleta. Præda, ut in gente inopi, spe major fuit, & omnis militibus concessa est. V. millia capitum DCXXXII. sub corona venierunt. Auctores belli virgis cæsi, & securi percussi. Istria tota trium oppidorum excidio, & morte regis pacata est. omnesque undique populi obsidibus datis in ditionem venerunt.

* al. paludatus cum lictoribus

* al. eaque ac prius.

x x

CA-

CAPUT IX.

De motu Ligurum T. Claudius proc. ex Etruria ſenatum, ſenatus C. Claudium coſ. habentem in Iſtria exercitum, certiorem facit.

SUb Iſtrici finem belli, apud Ligures con-
cilia de bello haberi cœpta. T. Clau-
dius proconſul, qui prætor priore anno fue- 12
rat, cum præſidio legionis unius Piſis præ-
erat. Cujus literis ſenatus certior factus,
eas ipſas literas ad C. Claudium (nam al-
ter conſul jam in Sardiniam trajecerat) de-
ferendas cenſet: & adjicit decretum, quo-
niam Iſtria provincia confecta eſſet, ſi ei
videretur, exercitum traduceret in Ligures.
Simul ex literis conſulis, quas de rebus in
Iſtria geſtis ſcripſerat, in biduum ſupplica-
tio decreta.

CAPUT X.

A coſſ. Ti. Sempronio in Sardinia, & C. Claudio in Liguribus res bene geritur.

ET ab altero conſule Tib. Sempronio in Sardinia proſpere res geſtæ. Exercitum in agrum Sardorum Ilienſium induxit. Balarorum magna auxilia Ilienſibus venerant. Cum utraque gente ſignis collatis conflixit. Fuſi fugatique hoſtes, caſtriſque exuti. XII. millia armatorum cæſa. Poſtero die arma lecta conjici in acervum juſſit conſul, ſacrumque id Vulcano cremavit. Victorem exercitum in hiberna ſociarum urbium reduxit. Et C. Claudius literis T. Claudii & S. C. accepto, ex Iſtria legiones in Ligures tranſ-

transduxit. Ad Scultennam flumen in campos progressi castra habebant hostes. Ibi cum his acie dimicatum. XVM. cæsa: plus DCC. aut in prælio, aut in castris (nam ea quoque expugnata sunt) capti, & signa militaria unum & L. capta. Ligures reliquiæ cædis in montes refugerunt passim: populantique campestres agros consuli nulla usquam apparuerunt arma. Claudius duarum gentium uno anno victor, duabus, quod raro alius, in consulatu pacatis provinciis, Romam revertit.

CAPUT XI.

Prodigia procurantur: in locum demortui Pontificis M. Claudii Marcelli sufficitur ejus filius M. Marcellus: Lucam colonia deducitur: C. Claudius Cos. de Istris, & Liguribus triumphat.

13 PRodigia eo anno nuntiata, in Crustumino avem sangualem (quam vocant) sacrum lapidem rostro cecidisse. Bovem in Campania locutum. Vaccam æneam Syracusis ab agresti tauro, qui pecore aberrasset, initam, ac semine aspersam. In Crustumino diem unam in ipso loco supplicatio fuit: & in Campania bos alenda publice data: Syracusanumque prodigium expiatum, editis ab aruspicibus diis, quibus supplicaretur. Pontifex eo anno mortuus est M. Claudius Marcellus, qui consul censorque fuerat. In ejus locum suffectus est pontifex filius ejus M. Marcellus. Et Lucam colonia eodem anno MM. civium Romanorum sunt deducta. Triumviri deduxerunt, P. Ælius, L. Egilius, Cn. Sicinius. Quinquagena & singula juge-

jugera & semisses agri in singulos dati sunt. De Ligure captus is ager erat: Etruscorum ante, quam Ligurum fuerat. C. Claudius COS. ad urbem venit: cui, cum in senatu de rebus in Istria Liguribusque prospere gestis disseruisset, postulanti triumphus est decretus. triumphavit in magistratu de duabus simul gentibus. Tulit in eo triumpho denarium CCCVII. millia, & victoriatum LXXXV. millia DCCII. militibus in singulos quinideni denarii dati, duplex centurioni, triplex equiti: sociis dimidio minus, quam civibus datum. Itaque taciti, ut iratos esse sentires, secuti sunt currum.

CAPUT XII.

Ligures coacto clam exercitu subito impetu Mutinam capiunt: ut ad eam recipiendam redeat in provinciam C. Claudius Cos., jubetur a senatu mature habere comitia: creantur novi magistratus: coss. sunt Cn. Cornelius Scipio Hispalus, Q. Petillius Spurinus.

DUm is triumphus de Liguribus agebatur, 14
Ligures postquam senserunt non consularem tantum exercitum Romam adductum, sed legionem ab T. Claudio Pisis dimissam, soluti metu, clam exercitu indicto, per transversos limites superatis montibus in campos digressi, agrum Mutinensem populati, repentino impetu coloniam ipsam ceperunt. Id ubi Romam allatum est, senatus C. Claudium consulem comitia primo quoque tempore habere jussit, creatisque in annum magistratibus in provinciam redire, & coloniam ex hostibus eripere. Ita ut censuit senatus,

tus, comitia habita. COSS. creati Cn. Cornelius Scipio Hispalus, Q. Petillius Spurinus. Prætores inde facti, M. Popillius Lænas, P. Licinius Crassus, M. Cornelius Scipio, L. Papirius Maso, M. Aburius, L. Aquillius Gallus. C. Claudio COS. prorogatum in annum imperium, & Gallia provincia. Et ne Istri quoque idem, quod & Ligures, facerent, socios nominis Latini in Istriam mitteret, quos triumphi causa de provincia deduxisset.

CAPUT XIII.

Novis coss. Cn. Cornelio, & Q. Petillio immolantibus prodigium in hostia objicitur; Pisas, & Ligures consulum esse provincias, senatus decernit.

U.C. 574 CN. Cornelio, & Q. Petillio COSS. quo die magistratum inierunt, immolantibus Jovi singulis bubus, uti solet, in ea hostia, qua Q. Petillius sacrificavit, in jecinore caput non inventum. Id cum ad senatum retulisset, bove perlitare jussus. De provinciis deinde consultus senatus Pisas & Ligures provincias consulibus decrevit. Cui Pisæ provincia obvenisset, cum magistratuum creandorum tempus esset, ad comitia reverti jussit. Additum decreto, ut binas legiones novas scriberent, & CCC. equites, & dena millia peditum sociis nominique Latino, & DC. imperarent equites. T. Claudio prorogatum est imperium in id tempus, quo in provinciam COS. venisset.

15 Dum de his rebus in senatu agitur, Cn. Cornelius evocatus a viatore, cum templo egressus esset, paulo post rediit confuso vultu; & exposuit patribus conscriptis, bovis

se-

ſeſcenaris, quem immolaviſſet. jecur defluxiſſe: id ſe victimario nuntianti parum credentem, ipſum aquam effundi ex olla ubi exta coquerentur, juſſiſſe, & vidiſſe cæteram integram partem extorum, jecur omne inenarrabiliter abſumptum. Territis eo prodigio patribus, & alter COS. curam adjecit, qui ſe quod caput jecinori defuiſſet, tribus bubus perlitaſſe negavit. Senatus majoribus hoſtiis uſque ad litationem ſacrificari juſſit. Peteris diis perlitatum ferunt, Saluti Petillium perlitaſſe negant.

CAPUT XIV.

Conſules, pretoreſque provincias ſortiuntur: nonnullorum pretorum deprecantium, ne in provincias abeant, accipitur excuſatio.

INde conſules prętoreſque provincias ſortiti. Piſæ Cn. Cornelio, Ligures Petilio obvenerunt. Prætores L. Papirius Maſo urbanam, M. Aborius inter peregrinos ſortiti ſunt, M. Cornelius Scipio Maluginenſis Hiſpaniam ulteriorem, L. Aquillius Gallus Siciliam habuit. Duo deprecati ſunt, ne in provincias irent M. Popilius in Sardiniam. Gracchum eam provinciam pacare, & T. Æbutium Pr. adjutorem ab ſenatu datum eſſe. Interrumpi tenorem rerum, in quibus peragendis continuatio ipſa efficaciſſima eſſet, minime convenire. inter traditionem imperii, novitatemque ſucceſſoris, quæ noſcendis prius, quam agendis rebus imbuenda ſit, ſæpe bene gerendæ rei occaſiones intercidere. Probata Popillii excuſatio eſt. P. Licinius Craſſus ſacrificiis ſe impediri ſolennibus excuſabat, ne in provinciam iret. Ci-

terior Hispania obvenerat. Cæterum aut ire jussus, aut jurare pro concione solemni sacrificio se prohiberi. Id ubi in P. Licinio ita statutum est, & ab se uti jusjurandum acciperent, M. Cornelius postulavit, ne in Hispaniam ulteriorem iret; Prætores ambo in eadem verba jurejurarunt. M. Titinius & T. Fontejus proconsules manere cum eodem imperii jure in Hispania jussi: & ut in supplementum his tria millia civium Romanorum cum equitibus CC. V. millia socium Latini nominis, & CCC. equites mitterentur.

CAPUT XV.

Feriæ Latinæ, quia non rite factæ, instaurantur: Gn. Cornelius cos. moritur: nuntiata prodigia procurantur.

16 Latinæ feriæ fuere ad diem III. Non. Maii: in quibus quia in una hostia magistratus Lanuvinus precatus non erat, P.R. Quiritium religioni fuit. Id cum ad senatum relatum esset, senatusque ad pontificum collegium rejecisset, pontificibus, quia non rite factæ Latinæ essent, instauratis Latinis, placuit Lanuvinos, quorum opera instauratæ essent, hostias præbere. Accesserat ad religionem, quod Cn. Cornelius COS. ex monte Albano rediens concidit, & parte membrorum captus, ad aquas Cumanas profectus, ingravescente morbo, Cumis decessit: sed inde mortuus Romam allatus, & funere magnifico elatus sepultusque est. Pontifex idem fuerat COS. Q. Petillius cum primum per auspicia posset, collegæ subrogando comitia habere jussus, & Latinas edicere: comitia * ad diem III. nonas Sextiles, Latinas in ad diem III. Idus

* in a. d.

Idus Sextiles edixit. Plenis religionum animis prodigia insuper nuntiata: Tusculi facem in cœlo visam, Gabiis ædem Apollinis & privata ædificia complura. Graviscis murum portamque de cœlo tacta. Ea patres procurari, uti pontifices censuissent, jusserunt.

CAPUT XVI.

C. Claudius proc. Mutinam coloniam a Liguribus occupatam, cæso magno hostium numero, recipit: Tib. Sempronius Gracchus prospera multis in præliis usus fortuna, in Sardinia debellat: ob id Romæ supplicatio decernitur.

DUm COSS. primum religiones, deinde
alterum alterius mors, & comitia, &
Latinarum instaurationes impediunt: interim C. Claudius exercitum ad Mutinam,
quam Ligures priore anno ceperant, admovit. Ante triduum quam oppugnari cœperat, receptam ex hostibus, colonis restituit.
VIII. millia ibi Ligurum intra muros cæsa, literæque Romam extemplo scriptæ,
quibus non modo rem exponeret: sed etiam
gloriaretur, sua virtute ac felicitate neminem jam cis Alpes hostem P. R. agrique
aliquantum captum, qui multis millibus
hominum dividi viritim posset. Et Tib.
Sempronius eodem tempore in Sardinia 17
multis secundis præliis Sardos perdomuit.
XV. millia hostium sunt cæsa. Omnes Sardorum populi, qui defecerant, in ditionem
redacti. Stipendiariis veteribus duplex vectigal imperatum exactumque. cæteri frumentum contulerunt. Pacata provincia, obsidibusque ex tota insula CCXXX. acceptis,

legati Romam qui ea nuntiarent, missi: quique ab senatu peterent, ut ob eas res ductu, auspicioque Tib. Sempronii prospere gestas, diis immortalibus honos haberetur, ipsique decedenti de provincia exercitum secum deportare liceret. Senatus in æde Apollinis legatorum verbis auditis, supplicationem in biduum decrevit, & XL. majoribus hostiis consules sacrificare jussit: Tib. Sempronium proconsulem exercitumque eo anno in provincia manere.

CAPUT XVII.

In locum demortui Cn. Cornelii cos. suffectus M. Valerius Lævinus suscipit curam belli connra Ligures rebellantes: hi, accedente cum exercitu C. Claudio proconsule, montes occupant: eo paulo post pervenientes coss. Valerius, atque Petillius dividunt copias, sortitique regiones diversi abeunt. Petillius tristi omine hostes aggressus, dum incautius præliatur, occiditur: milites tamen ejus, cæsis Liguribus, strenue vincunt.

Comitia deinde consulis unius subrogandi, quæ ad diem III. nonas Sextiles edicta erant, eo ipso die sunt confecta. Q. Petillius COS. collegam, qui extemplo magistratum occiperet, creavit M. Valerium Lævinum. Is jam diu cupidus provinciæ, cum opportunæ cupiditati ejus literæ allatæ essent, Ligures rebellasse, nonis Sextilibus paludatus, literis auditis. tumultus ejus causa legionem tertiam ad C. Claudium proconsulem in Galliam proficisci jussit: & duumviros navales cum classe Pisas ire, qui Ligurum oram, maritimum quoque terrorem

rem admoventes, circumvectarentur. Eo-
dem & Q. Petillius COS. ad conveniendum
exercitui diem edixerat. Et C. Claudius pro-
consul audita rebellione Ligurum, præter
eas copias, quas secum Parmæ habebat, su-
bitariis collectis militibus, exercitum ad fines
Ligurum admovit. Hostes sub adventum C. 18
Claudii, a quo duce se meminerant nuper ad
Scultennam flumen victos fugatosque, loco-
rum magis præsidio adversus infeliciter ex-
pertam vim, quam armis se defensuri, duos
montes Letum & Balistam ceperunt: muro-
que insuper amplexi, tardius ex agris demi-
grantes, oppressi ad M. & D. perierunt.
Cæteri montibus se tenebant, & ne in metu
quidem feritatis ingenitæ obliti, sæviunt in
prædam, quæ Mutinæ parta erat: captivos
cum fœda laceratione interficiunt: pecora
in fanis trucidant verius passim, quam rite
sacrificant. Satiati cæde animantium, quæ
inanima erant, parietibus affigunt, vasa o-
mnis generis usui magis quam ornamento in
speciem facta. Q. Petillius COS. ne absente
se debellaretur, literas ad C. Claudium mi-
sit, ut cum exercitu ad se in Galliam veniret,
campis Macris se eum expectaturum. Lite-
ris acceptis Claudius ex Liguribus castra
movit, exercitumque ad campos Macros
consuli tradidit. Eodem paucis post diebus
C. Valerius consul alter venit. Ibi divisis
copiis, priusquam digrederentur, commu-
niter ambo exercitus lustraverunt. tum sor-
titi, quia non ab eadem utrumque par-
te aggredi hostem placebat, regiones
quas peterent. Valerium auspicato sorti-
tum constabant, quod in templo fuisset:
in Petillio id vitio factum, postea augu-
res responderunt, quod extra templum

fortem in sitellam in templum latam foris ipse posuerit. Profecti inde in diversas regiones, Petillus adversus Balistæ & Leti jugum, quod eos montes perpetuo dorso inter se jungit, castra habuit. Ibi adhortantem eum pro concione milites, immemorem ambiguitatis verbi ominatum ferunt, *se eo die Letum capturum esse*. Duabus simul partibus subire in adversos montes cœpit. Ea pars, in qua ipse erat, impigre succedebat. Alteram hostes cum propulissent, ut restitueret rem inclinatam, consul equo advectus, suos quidem a fuga revocavit: ipse dum incautius ante signa obversatur, missili trajectus cecidit. Nec hostes ducem occisum senserunt, & suorum pauci qui viderant, haud negligenter, ut qui in eo victoriam verti scirent, corpus occultavere. Alia multitudo peditum equitumque, deturbatis hostibus, montes sine duce cepere. Ad v. millia Ligurum occisa, ex Romano exercitu duo & quinquaginta ceciderunt. Super tam evidentem tristis ominis eventum etiam ex pullario auditum est, vitium in auspicio fuisse, nec id consulem ignorasse.

C A.

CAPUT XVIII.

Hoc loco hæc deſiderantur . Expoſitis rebus ab altero conſule Q. Petillio in Liguribus geſtis , & morte ejus , jam ordiebatur narrationem earum , quas collega ejus C. Valerius geſ-
„ ſiſſet , his verbis: C. Valerius audi-
„ ta morte collegæ . Quæ res & ipſæ interciderunt . Et comitia conſulum P. Mutii Scævolæ , & .M. Æmilii Lepidi , itemqne Prætorum , una cum ſortitione provinciarum ; præterea expoſitio rerum , quas in Gallia , Ligu-
„ ribuſque conſules geſſerunt: nam ait.
„ Ob eas res in Gallia Liguribuſque
„ geſtas duorum conſulum ductu au-
„ ſpicioque Senatus in triduum ſuppli-
„ cationem decrevit.

C. Valerius audita * * *

Periti religionum, juriſque publici, quando duo ordinarii coss. ejus anni, alter morbo, alter ferro periiſſet, ſuffectum conſ. negabant 19
comitia habere poſſe.
deduxit. Cis Apenninum Garuli & Lapicini, & Hercates, trans Apenninum Briniates fuerant. Inter Audenam amnem P. Mutius cum iis qui Lunam Piſaſque depopulati erant, bellum geſſit, omnibuſque in ditionem redactis arma ademit. Ob eas res in Gallia Liguribuſque geſtas duorum conſulum ductu auſpicioſque, ſenatus in triduum

fupplicationes decrevit, & XL. hoftiis facrificari juffit. Et tumultus quidem Gallicus & Liguftinus, qui principio ejus anni exortus fuerat, haud magno conatu brevi oppreffus erat.

CAPUT XIX.

Senatus certior factus ab legatis ex Macedonia reverfis de bello inter Dardanos, & Baftarnas exorto, monet regem Perfea, ne quid contra fœdus Romanum fiat, certamen inter Dardanos, & Baftarnas exponitur.

BElli Macedonici fubibat jam cura, mifcente Perfeo inter Dardanos Baftarnafque certamina: & legati qui miffi ad res vifendas in Macedoniam erant, jam reverterant, Romam, renuntiaverantque bellum in Dardania effe. Simul venerant & ab rege Perfeo oratores, qui purgarent, nec accitos ab eo Baftarnas, nec auctore eo quicquam facere, Senatus nec liberavit ejus culpæ regem. neque arguit: moneri eum tantummodo juffit, ut etiam atque etiam curaret, ut fanctum haberet fœdus, quod ei cum Romanis effe videri poffet. Dardani cum Baftarnas non modo non excedere finibus fuis, quod fperaverant, fed graviores fieri in dies cernerent, fubnixos Thracum accolarum & Scordifcorum auxiliis, audendum aliquid vel temere rati. omnes undique armati ad oppidum, quod proximum caftris Baftarnarum erat, conveniunt. Hiems erat, & id anni tempus elegerant, ut Thraces Scordifcique in fines fuos abirent. Quod ubi ita factum, & folos jam effe Baftarnas

au-

audierunt, bifariam dividunt copias. pars ut recto itinere ad laceſſendum ex aperto iret: pars devio ſaltu circunducta, ab tergo aggrederetur. Cæterum priuſquam circumire caſtra hoſtium poſſent, pugnatum eſt: victique Dardani compelluntur in urbem, quæ fere XII. millia ab caſtris Baſtarnarum aberat. Victores confeſtim circunſidunt urbem, haud dubie poſtero die aut metu dedituris ſe hoſtibus, aut vi expugnaturi. Interim Dardanorum altera manus, quæ circunducta erat, ignara cladis ſuorum, caſtra Baſtarnarum ſine præſidio relicta

CAPUT XX.

Deſiderantur pauca, quibus mores Perſei regis deſcribebat, de quo dicere cœperat.

* *

Regis Perſei vile ingenium: in urbibus tamen, Deorumque templis exornandis magnificus animus.

more ſella eburnea poſita jus dicebat, diſceptabatque controverſias minimarum rerum: 20
adeoque nulli fortunæ adhærebat animus per omnia genera vitæ errans, uti nec ſibi nec aliis, quinam homo eſſet, ſatis conſtaret. Non alloqui amicos, vix notis familiariter arridere: munificentia inæquali ſeſe alioſque ludificari: quibuſdam honoratis, magnoque æſtimantibus ſe, puerilia, ut eſcæ aut luſus, munera dare: alios nihil expectantes ditare. Itaque neſcire quid ſibi vellet, quibuſdam videri. quidam ludere eum ſimpliciter, quidam haud dubie inſanire ajebant.

In duabus tamen magnis honeſtiſque rebus vere regius erat animus, in urbium donis, & deorum cultu. Megalopolitanis in Arcadia murum ſe circundaturum urbi eſt pollicitus: majoremque partem pecuniæ dedit. Tegeæ theatrum magnificum e marmore facere inſtituit. Cyzici in prytaneum, id eſt, penetrale urbis, ubi publice, quibus is honos datus eſt, veſcuntur, vaſa aurea menſæ unius poſuit. Rhodiis nihil unum inſigne, ita omnis generis, ut quæque uſus eorum poſtulaverunt, dona dedit. Magnificentiæ vero in deos, vel Jovis Olympii templum Athenis, unum in terris inchoatum pro magnitudine dei, poteſt teſtis eſse. Sed & Delon maris inſignibus, ſtatuarumque copia exornavit: & Antiochiæ Jovis Capitolini magnificum templum non laqueatum auro tantum, ſed parietibus totis lamina inauratum, & alia multa in aliis locis pollicitus, quia perbreve tempus regni ejus fuit, non perfecit. Spectaculorum quoque omnis generis magnificentia ſuperiores reges vicit, reliquorum ſui moris & copia Græcorum artificum. gladiatorum munus Romanæ conſuetudinis primo majore cum terrore hominum inſuetorum ad tale ſpectaculum, quam voluptate dedit: deinde ſæpius dando, & modo vulneribus tenus, modo ſine miſſione etiam, & familiare oculis gratumque id ſpectaculum fecit, & armorum ſtudium pleriſque juvenum accendit. Itaque qui primo ab Roma magnis præmiis paratos gladiatores accerſere ſolitus erat, jam

CA-

CAPUT XXI.

Hoc loco interciderunt comitia consularia, quibus consules creati sunt Sp. Postumius Albinus, Q. Mutius Scævola. Comitia item prætoria. De sortitione autem provinciarum prætorum subsequitur hoc modo. Jam præ-
„ tores sortiti provincias erant: C. Cas-
„ sius Longinus urbanam, L. Cornelius Scipio inter peregrinos.

* *

Facta provinciarum sortitione, exercitus decernuntur: fœda grassante pestilentia, ingens moritur mortalium numerus: extinctis nonnullis sacerdotibus, novi sufficiuntur: pestilentia non cessante, ut supplicatio, votumque a populo concipitur: prodigia quoque procurantur.

L. Cornelius Scipio inter peregrinos. M. 21
Atilio prætori provincia Sardinia obvenerat, sed cum legione nova, quam consules conscripserant, V. millibus peditum, CCC. equitibus in Corsicam jussus est transire. Dum is ibi bellum gereret, Cornelio prorogatum imperium, uti obtineret Sardiniam. Cn. Servilio Cæpioni in Hispaniam ulteriorem, & P. Furio Philo in citeriorem tria M. peditum Romanorum, equites CL. & socium Latini nominis V. millia peditum, CCC. equites. Sicilia L. Claudio sine supplemento decreta. Duas præterea legiones COSS. scribere jussi. cum justo numero peditum equitumque & X. millia peditum sociis im-

perare, & DC. equites. Delectus consulibus eo difficilior erat, quod pestilentia, quæ priore anno in boves ingruerat, eo verterat in hominum morbos. qui inciderant, haud facile septimum diem superabant: qui superaverant, longinquo maxime quartanæ implicabantur morbo. Servitia maxime moriebantur. eorum strages per omnes vias insepultorum erat. Ne liberorum quidem funeribus libitina sufficiebat. Cadavera intacta a canibus ac vulturibus tabes absumebat; satisque constabat, nec illo, nec priore anno in tanta strage boum, hominumque vulturium usquam visum. Sacerdotes publici ea pestilentia mortui sunt, Cn. Servilius Cœpio pontifex pater prætoris, & Tib. Sempronius C. F. Longus Decemviri sacrorum, & P. Ælius Pætus augur, & Tib. Sempronius Gracchus, & C. Mamilius Vitulus curio maximus, & M. Sempronius Tuditanus pontifex. Pontifices suffecti sunt, C. Sulpitius Galba in locum Tuditani * Augures suffecti sunt, in Gracchi locum T. Veturius Crassus Sempronianus, in P. Ælii Q. Ælius Pætus. Decemvir sacrorum C. Sempronius Longus, curio maximus C. Scribonius Curio sufficitur. Cum pestilentiæ finis non fieret, senatus decrevit, uti Decemviri libros Sibyllinos adirent. Ex decreto eorum diem unum supplicatio fuit, & Q. Martio Philippo verba præeunte, populus in foro votum concepit, si morbus pestilentiaque ex agro Romano emota esset, biduum ferias ac supplicationem se habiturum. In Vejenti agro biceps natus puer, & Sinuessæ unimanus, & Oximi puella cum dentibus, & arcus interdiu sereno cœlo super ædem Saturni in foro Romano intentus, & tres simul soles effulse-

runt,

runt, & faces eadem nocte plures per cœlum lapsæ sunt. Lanuvini, Cæritesque anguem in oppido suo jubatum aureis maculis sparsum apparuisse affirmabant, & in agro Campano bovem locutum esse satis constabat.

CAPUT XXII.

Legati redeuntes ex Africa nuntiant, legationem a Perseo rege Macedoniæ missam ad Carthaginienses, & ab iis nocte auditam: ab senatu legati in Macedoniam mittuntur.

LEgati Nonis Jun. ex Africa redierunt, 22
qui convento prius Massanissa rege Carthaginem ierant: cæterum certius aliquanto quæ Carthagine acta essent, ab rege rescierant, quam ab ipsis Carthaginiensibus. compertum tamen affirmaverunt, legatos ab rege Perseo venisse, iisque noctu senatum in æde Æsculapii datum esse. ab Carthagine legatos in Macedoniam missos, & rex affirmaverat, & ipsi parum constanter negaverant. In Macedoniam quoque mittendos legatos senatus censuit. Tres missi sunt, C. Lælius, M. Valerius Messala, Sex. Digitius.

CA-

CAPUT XXIII.

Perſeus rex Macedoniæ Græcas civitates, alias ipſe coram, alias per legatos aut literas, ſibi conciliat: ſolicitati Achæi quoque jam ante Macedonibus infenſi, deliberant: amicitiam cum rege diſſuadet Callicrates; ſuadet Arco: decretum differtur.

PErſeus per id tempus, quia quidam Dolopum non parebant, & de quibus ambigebatur rebus, diſceptationem ab rege ad Romanos revocabant, cum exercitu profectus, ſed jus judiciumque ſuum totam coegit gentem. Inde per Oetæos montes traſgreſſus, religionibus quibuſdam animo objectis, oraculum aditurus Delphos aſcendit. Cum in media repente Græcia apparuiſſet, magnum non finitimis modo urbibus terrorem præbuit, ſed in Aſiam quoque ad regem Eumenem nuntius tumultus ejus venit. Triduum non plus Delphis moratus, per Phthiotidem Achajam, Theſſaliam ſine damno injuriaque agrorum, per quos iter fecit, in regnum rediit. Nec earum tantum civitatum, per quas iturus erat, ſatis hubuit animos ſibi conciliare: ſed aut legatos, aut literas dimiſit, petens ne diutius ſimultatum, quæ cum patre ſuo fuiſſent, meminiſſent: nec enim tam atroces fuiſſe eas, ut non cum ipſo potuerint ac debuerint finiri: ſecum quidem omnia illis integra eſſe ad inſtituendam fideliter amicitiam. Cum Achæorum maxime gente
23 reconciliandæ gratiæ viam quærebat. Hæc
una ex omni Græcia gens, & Athenienſium civitas, eo proceſſerat irarum, ut finibus interdiceret Macedonibus. Itaque ſervitiis

ex

ex Achaja fugientibus receptaculum Macedonia erat: quia cum finibus suis interdixissent, intrare regni terminos ipsi non audebant. Id cum Perseus animadvertisset, comprehensis omnibus literas ad Achæos misit, quibus se servos eorum, qui ad se transfugerant, benigne remittere illis scripsit. Cæterum ne similis fuga servorum postea fieret, cogitandum & illis esse. Recitatis his literis per Xenarchum prætorem, qui privatæ gratiæ aditum apud regem quærebat: & plerisque moderate & benigne scriptas esse censentibus literas, atque his maxime qui præter spem recepturi essent amissa mancipia: Callicrates ex iis qui in eo verti salutem gentis crederent, si cum Romanis inviolatum fœdus servaretur, *Parva*, inquit, *aut mediocris res, Achai, quibusdam videtur agi; ego maxime gravissimam omnium, non agique tantum arbitror, sed quodam modo actam esse. Nam qui regibus Macedonum Macedonibusque ipsis, finibus interdixissemus, manereque id decretum voluimus; scilicet ne legatos, ne nuntios admitteremus regum, per quos aliquorum ex nobis animi solicitarentur: ii concionantem quodammodo absentem audimus regem, & si diis placet, orationem ejus probamus: & cum fera bestia cibus ad fraudem suam positum plerumque aspernentur & refugiant, nos cæci specie parvi beneficii inescamur: & servulorum minimi pretii recipiendorum spe, nostram ipsorum libertatem subrui & tentari patimur. Quis enim non videt viam regiæ societatis quæri, qua Romanum fœdus, quo nostra omnia continentur, violetur? Nisi hoc dubium alicui est, bellandum Romanis cum Perseo esse, & quod vivo Philippo expectatum, morte ejus interpellatum est, id post mortem Philip-*

*pi futurum. Duos, ut scitis, habuit filios Philippus, Demetrium & Persea. Genere materno, virtute, ingenio, favore Macedonum, longe præstitit Demetrius. Sed quia in Romanos odii regnum posuerat præmium, Demetrium nullo alio crimine, quam Romanæ amicitiæ initæ, occidit: Persea, quem P. R. prius pœnæ, quam regni hæredem futurum sciebat, regem fecit. Itaque quid hic post mortem patris egit aliud, quam bellum paravit? Bastarnas primum ad terrorem omnium Dardaniam immisit: qui si sedem eam tenuissent, graviores eos accolas Græcia habuisset, quam Asia Gallos habeat. Ea spe depulsus, non tamen belli concilia omisit: imo si vera volumus dicere, jam inchoavit bellum. Dolopium armis subegit, nec provinciis de controversis ad disceptationem P. R. * revocantem audivit. inde transgressus Oetam, ut repente in medio umbilico Græciæ conspiceretur, Delphos ascendit. Hæc usurpatio itineris insoliti quo vobis spectare videtur? Thessaliam deinde peragravit, quod sine ullis eorum quos oderat noxia, hoc magis tentationem metuo. Inde literas ad nos cum muneris specie misit, & cogitare jubet quomodo in reliquum hoc munere non egeamus, hoc est, ut decretum quo arcentur Peloponneso Macedones, tollamus: rursus legatos regios, & hospitia cum principibus, & mox Macedonum exercitus, ipsum quoque a Delphis (quantum enim interlait fretum?) trajicientem in Peloponnesum videamus: immisceamur Macedonibus armantibus se adversus Romanos. Ego nihil novi censeo decernendum, servandaque omnia integra, donec ad certum * dirigatur, vanusne hic timor noster, an verus fuerit: si pax inviolata inter Macedonas Romanosque manebit, nobis quoque amicitia & commercium sit. nunc*

* al provocantem.

* al redigatur

de

de eo cogitare periculosum & immaturum videtur. Post hunc Arco frater Xenarchi prætoriis ita disseruit. *Difficilem orationem Callicrates & mihi, & omnibus, qui ab eo dissentimus, fecit: agendo enim Romanæ societatis causam ipse, tentarique & oppugnari dicendo, quam nemo neque tentat neque oppugnat; effecit, ut qui ab se dissentiret, adversus Romanos dicere videretur. Ac primum omnium tanquam non hic nobiscum fuisset, sed aut ex curia P. R. veniret, aut regum arcanis interesset, omnia scit & nuntiat quæ occulte facta sunt: divinat etiam quæ futura fuerant, si Philippus vixisset: quid ita Perseus regni heres sit, quid parent Macedones, quid cogitent Romani. Nos autem, qui nec ob quam causam, nec quemadmodum perierit Demetrius, scimus, nec quid Philippus, si vixisset, facturus fuerit, ad hæc quæ palam geruntur, consilia nostra accommodare oportet. Ac scimus Persea regno accepto * ad legatos Romano venisse, ac regem Persea a P. R. appellatum: audivimus legatos Romanos venisse ad regem, & eos benigne exceptos. Hæc omnia pacis equidem signa esse judico, non belli: nec Romanos offendi posse, si ut bellum gerentes eos secuti sumus, nunc quoque pacis auctores sequamur. Cur quidem nos inexpiabile omnium soli bellum adversus regnum Macodonum geramus, non video. Opportuni propinquitate ipsa Macedoniæ sumus: an infirmissimi omnium, tanquam quos nuper subjecit, Dolopes? Imo * contra ea vel viribus nostris deum benignitate, vel regionis intervallo tuti. Sed sumus æque subjecti ac Thessali * Ætolique. nihilo plus fidei auctoritatisque habeamus adversus Romanos, qui semper socii atque amici fuimus, quam Ætoli, qui paulo ante hostes fuerunt. Quod*

24

* al. legatos Romam misisse.

* al. contra eam.

* al. Epirotæque.

Æto-

Ætolis, quod Thessalis, quod Epirotis, omni denique Græciæ cum Macedonibus juris est, idem & nobis sit. cur execrabilis ista nobis solis velut desertio juris humani est, Fecerit aliquid Philippus, cur adversus eum armatum & bellum gerentem hoc decerneremus. quid Perseus novus rex, omnis injuriæ insons, suo beneficio paternas simultates obliterans meruit? Cur soli omnium hostes ei sumus? Quanquam & illud dicere poteram, tanta priorum Macedoniæ regum merita erga nos fuisse, ut Philippi unius injurias, si quæ forte fuerunt, oblivisceremur utique post mortem. cum classis Romana Cenchris staret, COS. cum exercitu Elatiæ esset, triduum in concilio fuimus consultantes, utrum Romanos an Philippum sequeremusr. nonnihil metu præsens ab Rrmanis sententias nostras inclinarit: fuit certe tamen aliquid, quod tam longam deliberationem faceret, id quod erat vetusta conjunctio cum Macedonibus, vetera & magna in nos regum merita. Valeant & nunc eadem illa, non ut præcipue amici, sed ne præcipue inimici simus. Ne id quo non agitur. Callicrates, simulaverimus. nemo novæ societatis aut novi fœderis, quo non temere illigemus, conscribendi est auctor: sed commercium tantum juris præbendi repetendique sit: ne interdictione finium nostrorum & nos quoque regno arceamus: ne servis nostris aliquo fugere liceat, quid hoc adversus Romana fœdera est? Quid rem parvam & apertam, magnam & suspectam facimus? quid vanos tumultus ciemus? Quid ut ipsi locum assentandi Romanis habeamus, suspectos alios ac invisos efficimus? Si bellum erit, ne Perseus quidem dubitat, quin Romanos secuturi simus: in pace etiam si non odia finiuntnr, intetmittantur. Cum idem huic orationi, qui litteris regis adsen.

ſentierant, adſentirentur: indignatione principum, quod quam rem ne legatione quidem dignam judicaſſet Perſeus, literis paucorum verſuum impetraret, decretum differtur. Legati deinde poſtea miſſi ab rege, cum Megalopoli concilium eſſet: dataque opera eſt ab iis, qui offenſionem apud Romanos timebant, ne admitterentur.

CAPUT XXIV.

Inteſtina Ætolorum, Cretenſiumque diſcordia, adventu Romanorum legatorum, qui ad eas ſedandas ab ſenatu miſſi fuerant, exaſperantur.

PEr hæc tempora Ætolorum in ſemet- 25
ipſos verſus furor, mutuis cædibus ad internecionem adducturus videbatur gentem. Feſſi deinde & Romam utraque pars miſerunt legatos, & inter ſe ipſi de reconcilianda concordia agebant: quæ novo facinore diſcuſſa res, veteres etiam iras excitavit. Exulibus Hypateis, qui factionis Proxeni erant, cum reditus in patriam promiſſus eſſet, fideſque data per principem civitatis Eupolemum, LXXX. illuſtres homines, quibus redeuntibus inter cæteram multitudinem Eupolemus etiam obvius exierat, cum ſalutatione benigne excepti eſſent, dextræque datæ, ingredientes portam, fidem datam deoſque teſtes nequicquam invocantes interfecti ſunt. Inde gravios de integro bellum exarſit. C. Valerius Lævinus, & Ap. Claudius Pulcher, & C. Memmius, & M. Popillius, & L. Canulejus miſſi ab ſenatu vanerant. Apud eos cum Delphis utriuſque partis legati magno certamine egerint, Proxenus maxi-

me

me cum causa, tum eloquentia, præstare visus est: qui paucos post dies ab Orthobula uxore veneno est sublatus, damnataque eo crimine, in exilium abiit. Idem furor & Cretenses lacerabat: adventu deinde Q. Minutii legati, qui cum decem navibus missus ad sedanda eorum certamina erat, in spem pacis venerant: cæterum induciæ & antea sex mensium fuerunt: inde multo gravius bellum exarsit. Lycii quoque per idem tempus ab Rhodiis bello vexabantur. Sed externorum inter se bella, quo quæque modo gesta sunt, persequi non operæ est, satis superque oneris sustinenti res a P. R. gesta scribere.

CAPUT XXV.

Ap. Claudius proc. oppressis rebellantibus Celtiberis, debellat.

26 Celtiberi in Hispania, qui bello domiti se Tib. Graccho dediderant, pacati mansuerant, M. Titinio Pr. obtinente provinciam, rebellarunt sub adventum Ap. Claudii, orsique bellum sunt ab repentina oppugnatione castrorum Romanorum. Prima lux ferme erat, cum vigiles in vallo, quique in portarum stationibus erant, cum vidissent procul venientem hostem, ad arma conclamaverunt. Ap. Claudius signo proposito pugnæ, ac paucis adhortatus milites, tribus simul portis eduxit. Obsistentibus ad exitum Celtiberis, primo par utrinque prælium fuit, quia propter angustias non omnes in faucibus pugnare poterant Romani. urgentes deinde alii alios secuti evaserunt extra vallum, ut pandere aciem, & exæquari cornibus hostibus, quibus

ci-

circumibantur, possent. ita repente eruperunt, ut sustinere impetum eorum Celtiberi nequirent. Ante horam secundam pulsi sunt, ad XV. millia cæsa aut capta, signa adempta duo & XXX., castra etiam eo die expugnata, debellatumque: nam qui superfuere prælio, in oppida sua dilapsi sunt: quieti deinde paruerunt imperio.

CAPUT XXVI.

Censura Q. Fulvii Flacci, & A. Postumii Albini: intestinarum inter Patavinos discordiarum per Consulem, ab Roma missum, sedatio.

Censores eo anno creati Q. Fulvius Flaccus, & A. Postumius Albinus legerunt senatum. princeps lectus M. Æmilius Lepidus pont. max. de senatu novem ejecerunt. Insignes notæ fuerunt M. Cornelii Maluginensis, qui biennio ante Pr. in Hispania fuerat, & L. Cornelii Scipionis Pr. cujus tum inter cives & peregrinos jurisdictio erat, & Cn. Fulvii, qui frater germanus, &, ut Valerius Antias tradit, consors etiam censoris erat. COSS. votis etiam in Capitolio nuncupatis in provincias profecti sunt. Ex iis ** senatus negotium dedit, ut Patavinorum in Venetia seditionem comprimeret: quos certamine factionum ad intestinum bellum exarsisse & ipsorum legati attulerant. Legati qui in Ætoliam ad similes motos comprimendos ierant, renuntiarunt coerceri rabiem gentis non posse. Patavinis saluti fuit adventus consulis, neque aliud quod ageret in provincia cum habuisset, Romam rediit. Censores vias sternendas silice in ur-

urbe glarea extra urbem substruendas marginandasque primi omnium locaverunt: pontesque multis locis faciendos, & scenam ædilibus prætoribusque præbendam, & carceres in circo, & ova ad notas curriculis numerandas, & dam, & metas trans & caveas ferreas pe intromitterentur fer. reis in monte Albano consulibus, & clivum Capitolinum silice sternundum curaverunt, & porticum ab æde Saturni in Capitolium ad cœnaculum, ac super id curiam. & extra portam Tergeminam emporium lapide straverunt, stipitibusque sepserunt, & porticum Æmiliam reficiendam curarunt, gradibusque ascensum ab Tiberi in emporium fecerunt: & extra eandem portam in Aventinum porticum silice straverunt, & eo publico ab æde Veneris fecerunt. Iidem Calatiæ & Oximi muros faciendos locaverunt. venditisque ibi publicis locis, pecuniam quæ redacta erat, tabernis utrique foro circundandis consumpserunt. & alter ex iis Fulvius Flaccus (nam Postumius nihil nisi senatus Romani, populive jussu se locaturum ipsorum pecunia) Jovis ædem Pisauri & Fundis, & Pollentiæ etiam aquam adducendam & Pisauri viam silice sternendam, & Sinuessam a ga aviariæ. In his & cloacam in fluvium circunducendam & forum porticibus tabernisque claudendum, & Janos tres faciendos. Hæc ab uno censore opera locata cum magna gratia colonorum. Moribus quoque regendis diligens & severa censura fuit. multis equi adempti.

C A.

CAPUT XXVII.

Fit ſupplicatio propter res in Hiſpania proſpere geſtas ab Ap. Claudio proc., qui paulo poſt ovans Urbem ingreditur: nuntiatum prodigium procuratur: habitis comitiis, novi coſs. creantur L. Poſtumius Albinus, & M. Popillius Lænas.

EXitu prope anni diem unum ſupplicatio 28
fuit ob res proſpere geſtas in Hiſpania, ductu auſpicioque Ap. Claudii proconſulis, & majoribus hoſtiis XX. ſacrificatum, & alterum diem ſupplicatio ad Cereris Liberi Liberæque fuit, quod ex Sabinis terræmotus ingens cum multis ædificiorum ruinis nuntiatus erat. Cum Ap. Claudius ex Hiſpania Romam rediſſet, decrevit ſenatus, ut ovans urbem iniret. Jam conſularia comitia appetebant: quibus magna contentione habitis, propter multitudinem petentium, creati L. Poſtumius Albinus, & M. Popillius Lænas. Prætores inde facti, Cn. Fabius Buteo, M. Matienus, C. Cicerejus, M. Furius Craſſipes iterum, A. Atilius Serranus iterum, C. Cluvius Saxula iterum. Comitiis perfectis Ap. Claudius Centho ex Celtiberis ovans cum in urbem iniret, decem millia pondo argenti, quinque millia auri in ærarium tulit. Flamen dialis inauguratus eſt Cn. Cornelius.

CA-

CAPUT XXVIII.

In æde matris Matutæ tabulam ponit Tib. Gracchus cum titulo rerum ab se gestarum: insigne gladiatorium munus dat T. Flamininus.

EOdem anno tabula in æde Matris Matutæ cum indice hoc posita est: *Tib. Sempronii Gracchi consulis imperio auspicioque legio exercitusque P. R. Sardiniam subegit. In ea provincia hostium cæsa aut capta supra LXXX. millia. Rep. felicissime gesta atque liberatis * vectigalibus restitutis, exercitum salvum atque incolumem plenissimum præda domum reportavit: iterum triumphans in urbem Romam rediit: cujus rei ergo hanc tabulam doni Jovi dedit.* Sardiniæ insulæ forma erat, atque in ea simulacra pugnarum picta. Munera gladiatorum eo anno aliquot parva alia data. unum ante cætera insigne fuit T. Flaminini, quod mortis causa patris sui cum visceratione epuloque & ludis scenicis quatriduum dedit. magni tamen muneris ea summa fuit, ut per triduum quatuor & septuaginta homines pugnarint.

DE-

DECADIS QUINTÆ

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

Novorum magistratuum provincia.

Ucius Postumius Albinus, M. Po- 1
pillius Lænas, cum omnium pri- U.C.
mum de provinciis exercitibus- 577
que ad senatum retulissent: Ligures utrique decreti sunt, ut novas ambo, quibus eam provinciam obtinerent, legiones, (binæ singulis decretæ) & socium Latini nominis dena millia peditum, & DC. equites, & supplementum Hispaniæ III. millia peditum Romanorum scriberent, & CC. equites. Ad hoc mille & D. pedites Romani cum centum equitibus scribi jussi, cum quibus Pr. cui Sardinia obtigisset, in Corsicam transgressus bellum gereret: interim M. Atilius vetus prætor provinciam obtineret Sardiniam. Prætores deinde provincias sortiti sunt: A. Atilius Serranus urbanam, C. Cluvius Saxula inter cives, peregrinos, Cn. Fabius Buteo Hispaniam citeriorem, M. Matienus ulteriorem, M. Furius Crassipes Siciliam, C. Cicerejus Sardiniam.

CAPUT II.

L. Postumius Cos. privatim iratus Prænestinis, in Campaniam ad agros recognoscendos proficiscens, jubet eorum magistratus sibi obviam exire, pararique hospitium publico sumptu: hic primus omnium Romanorum magistratuum sociis oneri est.

PRiusquam magistratus proficiscerentur, senatui placuit, L. Postumium COS. ad agrum publicum a privato terminandum, in Campaniam ire: cujus ingentem modum possidere privatos, paulatim proferendo fines, constabat. Hic iratus Prænestinis, quod cum eo privatus sacrificii in templo Fortunæ faciundi causa profectus esset, nihil in se honorifice neque publice neque privatim factum a Prænestinis esset, priusquam ab Roma proficisceretur, literas Præneste misit, ut sibi magistratus obviam exiret, locum publice pararet, ubi diverteretur, jumentaque, cum exiret inde, præsto essent. Ante hunc COS. nemo unquam sociis in ulla re oneri aut sumptui fuit: ideo magistratus mulis tabernaculisque, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis, privata hospitia habebant: ea benigne comiterque colebant: domusque eorum Romæ hospitibus patebant, apud quos ipsis diverti mos esset. Legati qui repente aliquo mitterentur, singula jumenta per oppida, iter qua faciendum erat, imperabant. aliam impensam socii in magistratus Romanos non faciebant. Injuria COS. etiam si justa, non tamen in magistratu exercenda, & silentium

ni-

nimis aut modeſtum aut timidum Prænestinorum, jus, velut probato extemplo, magiſtratibus fecit graviorum in dies talis generis imperiorum.

CAPUT III.

Legati ex Macedonia reverſi renuntiant, a Perſeo rege parari bellum: id antequam ſuſcipiatur, prodigia expiantur.

PRincipio hujus anni, legati qui in Ætoliam & Macedoniam miſſi erant, renuntiarunt, *ſibi conveniendi regis Perſei, cum alii abeſſe eum, alii ægrum eſſe, falſo utrunque fingerent, poteſtatem non factam. Facile tamen apparuiſse ſibi, bellum parari, nec ultra ad arma ire dilaturum. Item in Ætolia ſeditionem gliſcere in dies: neque diſcordiarum principes auctoritate ſua coerceri potuiſse.* Cum bellum Macedonicum in expectatione eſſet, priuſquam id ſuſciperetur, prodigia expiari, pacemque deum peti precationibus, quæ editæ ex fatalibus libris eſsent, placuit. Lanuvii claſſis magnæ ſpecies in cœlo viſæ dicebantur, & Priverni lana pulla terra enata, & in Vejenti apud Rementem lapidatum, Pomptinum omne velut nubibus locuſtarum coopertum eſse, in Gallico agro, qua induceretur aratrum, ſub exiſtentibus glebis piſces emerſiſse. Ob hæc prodigia libri fatales inſpecti, editumque ab decemviris eſt, quibus diis, quibuſque hoſtiis ſacrificaretur, & ut ſupplicatio prodigiis expiandis fieret: altera quæ priore anno valetudinis populi cauſa vota eſset, ea uti feriæque eſsent. Itaque ſacrificatum eſt, ut decemviri ſcriptura viderunt.

CAPUT IV.

Q. Fulvius Flaccus censor templo Junonis Laciniæ tegulas marmoreas detrahit, ut ædem ab se votam Fortunæ Equestri exornet: hoc factum aversati Patres jubent tegulas, unde ablata essent, reportari.

Eodem anno ædes Junonis Laciniæ de-
3 tecta[1]. Q. Fulvius Flaccus censor ædem Fortunæ equestris, quam in Hispania Prætor bello Celtiberico voverat, faciebat enixo studio, ne ullum Romæ amplius aut magnificentius templum esset. Magnum ornamentum se templo ratus adjecturum, si tegulæ marmoreæ essent; profectus in Brutios ædem Junonis Laciniæ ad partem dimidiam detegit, id satis fore ratus ad tegendum quod ædificaretur. Naves paratæ fuerunt, quæ tollerent atque asportarent, auctoritate censoria sociis deterritis id sacrilegium prohibere. Postquam censor rediit, tegulæ expositæ de navibus ad templum portabantur, quanquam unde essent silebatur: non tamen celari potuit. Fremitus igitur in curia ortus est: ex omnibus partibus postulabatur, ut consules eam rem ad senatum referrent. Ut vero accersitus in curiam censor venit, multo infestius singuli universique præsentem lacerare, *templum augustissimum regionis ejus, quod non Pyrrhus, non Annibal violassent, violare parum habuisse, nisi detexisset fœde, ac prope diruisset. Detractum culmen templo, nudatum tectum patere imbribus putrefaciendum. censorem moribus regendis creatum, cui sartatecta exigere sacris pu-*

bli-

blicis, & loca tuenda more majorum traditum esset, eum per sociorum urbes diruentem templa, nundantemque tecta ædium sacrarum vagari: & quod si in privatis sociorum ædificiis faceret, indignum videri posset, id deum immortalium templa demolientem facere: & obstringere religione P. R. ruinis templorum templa ædificantem: tanquam non iidem ubique dii immortales sint, sed spoliis aliorum alii colendi exornandique. Cum, priusquam referretur, appareret, quid sentirent patres, relatione facta, in unam omnes sententiam ierunt, ut hæ tegulæ reportandæ in templum locarentur, piaculariaque Junoni fierent. Quæ ad religionem pertinent, cum cura facta. tegulas relictas in area templi, quia reponendarum nemo artifex inire rationem potuerit, redemptores nuntiarunt.

CAPUT V.

Mortuo Massiliæ Num. Fabio prætore, remanet in Hispania citeriore, in quam ic succedebat, P. Furius, facta sortitione cum Cn. Servilio: ager Ligustinus, & Gallicus vacans, ex senatusconsulto viritim dividitur.

Ex prætoribus, qui in provincias ierant, N. Fabius Massiliæ moritur, cum in citeriorem Hispaniam iret. Itaque cum id nuntiatum a Massiliensibus legatis esset, senatus decrevit, ut P. Furius & Cn. Servilius, quibus succedebatur, inter se compararent, aut sortirentur, uter citeriorem Hispaniam prorogato imperio obtineret. Sors opportuna fuit: P. Furius idem, cujus ea provincia fuerat, *remaneret. Eodem anno 4

* al. remásit.

 cum

lent. Contra Persea fama erat post patris mortem uxorem manu sua occidisse: Apellem ministrum quondam fraudis in fratre tollendo, atque ob id requisitum a Philippo ad supplicium, exulantem, accersitum post patris mortem ingentibus promissis ad præmia tantæ perpetratæ rei, clam interfecisse, Intestinis externisque præterea multis cædibus infamem, nec ullo commendabilem merito præferebant vulgo civitates tam pio erga propinquos, tam justo in cives, tam munifico erga omnes homines regi, seu fama & majestate Macedonum regum præoccupati ad spernendam originem novi regni, seu mutationis rerum cupidi, seu quia eum objectum esse Romanis volebant. Erant autem non Ætoli modo in seditionibus propter ingentem vim æris alieni, sed Thessali etiam: ea contagione velut tabes in Perræbiam quoque id pervaserat malum. Cum Thessalos in armis esse nuntiatum est, Ap. Claudium legatum ad eas res aspiciendas componendasque senatus misit. Qui utrisque partis principibus castigatis, cum injusto fœnore gravatum æs alienum, ipsis magna ex parte concedentibus qui onerarant, levasset, justi crediti solutionem in annorum pensiones distribuit. Per eundem Appium eodemque modo compositæ in Perræbia res. Ætolorum causas Marcellus Delphis per idem tempus hostilibus actas animis, quas intestino gesserant bello, cognovit. Cum certatum utrinque temeritate atque audacia cerneret, decreto quidem suo neutram partem aut levare, aut onerare voluit. communiter ab utrisque petiit, abstinerent bello, & oblivione præteritorum discordias finirent. Hujus reconciliationis inter ipsos fides obsidibus ultro citroque datis firmata

 est.

6 eſt. Corinthum, ut ibi deponerentur obſides, convenitur. A Delphis & Ætolico concilio Marcellus in Peloponneſum trajecit, quo Achæis edixerat conventum. Ubi collaudata gente, quod conſtanter vetus decretum de arcendis aditu finium regibus Macedonum tenuiſſent, inſigne adverſus Perſea odium Romanorum fecit: quod ut maturius erumperet, Eumenes rex, commentarium ferens ſecum, quod de apparatibus belli omnia inquirens fecerat, Romam venit. Per idem tempus quinque legati ad Regem miſſi, qui res in Macedonia aſpicerent. Alexandriam iidem ad Ptolemæum renovandæ amicitiæ cauſa proficiſci juſſi. Legati erant hi, C. Valerius, C. Lutatius Cerco, Q. Bæbius Sulca, M. Cornelius Mammula, M. Cæcilius Denter.

CAPUT VII.

Antiochus Syriæ rex, miſſis Romam legatis cum ſtipendio, & donis, impetrat ab Senatu, ut ſecum, quæ cum patre ſuo fuerat, amicitia renovetur.

ET ab Antiocho rege ſub idem tempus legati venerunt, quorum princeps Apollonius in ſenatum introductus, multis juſtiſque cauſis regem excuſavit, *quod ſtipendium ſerius quoad diem præſtaret, id ſe omne advexiſſe, ne cujus niſi temporis gratia regi fieret. Donum præterea afferre, vaſa aurea quingentum pondo. petere regem, ut quæ cum patre ſuo ſocietas atque amicitia fuiſſet, ea ſecum renovaretur, imperaretque ſibi P. R. quæ bono fidelique ſocio regi eſſent imperanda: ſe nullo uſquam ceſſaturum officio. Ea merita in ſe ſenatus*

fuisse, cum Romæ esset, eam comitatem juventutis, ut pro rege non pro obside omnibus ordinibus fuerit. Legatis benigne responsum: & societatem renovare cum Antiocho, quæ cum patre ejus fuerat, A. Atilius Prætor urbanus jussus. Quæstores urbani stipendium, vasa aurea censores acceperunt, eisque negotium datum est, ut ponerent ea in quibus templis videretur: legatoque centum millium æris munus missum, & ædes liberæ hospitio datæ, sumptusque decretus, donec in Italia esset. Legati qui in Syria fuerant, renuntiaverunt, in maximo eum honore apud regem esse, amicissimumque P. R.

CAPUT VIII.

C. Circerejus Prætor Corsicam subigit: M. Popillius Cos. Ligures Statellates ad deditionem compellit, atque in eos feroci utitur victoria: ob id neque literis, neque ipse coram impetrat, ut suo nomine senatus supplicationem decernat, resque ab se gestas ratas habeat.

IN provinciis eo anno hæc. C. Circerejus 7
prætor in Corsica signis collatis pugnavit: septem millia Corsorum cæsa, capti amplius M. & DCC. Voverat in ea pugna prætor ædem Junoni Monetæ. Pax deinde data petentibus Corsis, & exacta ceræ ducena millia pondo. Ex Corsica subacta Circerejus in Sardiniam transmisit. Et in Liguribus in agro Statellati pugnatum ad oppidum Caristum: eo se magnus exercitus Ligurum contulerat. Primo sub adventum M. Popillii consulis mœnibus se continebant; deinde postquam oppidum oppugna-

turum Romanum cernebant, progreſſi ante
portas aciem ſtruxerunt: nec conſul, & qui
id ipſum oppugnatione comminanda quæſiſ-
ſet, moram certamini fecit. Pugnatum eſt
amplius tres horas, ita ut neutro inclinaret
ſpes. Quod ubi conſul vidit, nulla parte
moveri Ligurum ſigna, imperat equitibus ut
equos conſcendant, ac tribus ſimul partibus
in hoſtes quanto maximo poſſent tumultu in-
currant. pars magna equitum mediam traje-
cit aciem, & ad terga pugnantium pervaſit.
Inde terror injectus Liguribus. diverſi in
omnes partes fugerunt, perpauci retro in
oppidum, quia inde ſe maxime objecerat e-
ques. & pugna tam pervicax multos abſum-
pſerat Ligurum, & in fuga paſſim cæſi ſunt.
decem millia hominum cæſa traduntur, am-
plius DCC. paſſim capti. Signa militaria re-
lata LXXXII. nec incruenta victoria fuit.
amplius tria millia militum amiſſa, cum ce-
dentibus neutris ex parte utraque primores
8 caderent. Poſt hanc pugnam ex diverſa fuga
in unum collecti Ligures, cum majorem mul-
to partem civium amiſſam, quam ſuperaſſe
cernerent, (nec enim plus decem millia ho-
minum erant) dediderunt ſeſe, nihil qui-
dem illi pacti, ſperaverant tamen non atro-
cius, quam ſuperiores imperatores, COS.
in ſe ſæviturum. At ille arma omnibus ade-
mit, oppidum diruit, ipſos bonaque eorum
vendidit, literaſque ſenatui de rebus ab ſe
geſtis miſit. Quas cum A. Atilius prætor in
curia recitaſſet, (nam COS. alter Poſtu-
mius agris recognoſcendis in Campania oc-
cupatus aberat) atrox res viſa ſenatui,
*Statellates, qui uni ex Ligurum gente non tu-
liſſent arma adverſus Romanos, tum quoque
oppugnatos, non ultro inferentes bellum, dedi-*

tos

*tos in fidem populi Romani, omni ultima crude-
litatis exemplo laceratos, ac deletos esse: tot mil-
lia capitum innoxiorum, fidem implorantia po-
puli Romani, ne quis unquam se postea dedere au-
deret, pessimo exemplo venisse, & distractos pas-
sim, justis quondam hostibus P. R. pacatis ser-
vire.* Quas ob res S. C. factum est placere
senatui, *M. Popillium COS. Ligures, pretio em-
ptoribus reddito, ipsos restituere in libertatem,
bonaque ut iis, quicquid ejus recuperari possit,
reddantur curare: arma primo quoque tempore
fieri in ea gente: consulem de provincia decede-
re, cum deditos in sedem suam Ligures restituis- 9
set, claram victoriam vincendo oppugnantes, non
saviendo in afflictos fieri.* COS. qua ferocia
animi usus erat in Liguribus, eandem ad
non parendum senatui habuit. legionibus
extemplo Pisas in hibernacula missis, iratus
patribus, infestus prætori Romam rediit:
senatuque extemplo ad ædem Bellonæ voca-
to, multis verbis invectus est in prætorem:
*qui cum ob rem bello bene gestam, ut diis im-
mortalibus honos haberetur, referre ad senatum
debuisset, adversus se pro hostibus S. C. fecisset,
quo victoriam suam ad Ligures transferret, de-
dique iis prope consulem prator juberet. Itaque
mulctam ei se dicere: a patribus postulare, ut
S. C. in se factum tolli juberent, supplicationem-
que, quam absentes ex literis de benegesta Rep.
missis decernere debuerint, prasentes honoris deo-
rum primum causa, deinde & sui aliquo tandem
respectu decernerent.* Nihilo lenioribus; quam
absens, senatorum aliquot orationibus incre-
pitus, neutra impetrata re, in provinciam
rediit.

CAPUT IX.

Novi creantur magiſtratus: Coſs. ſunt C. Popillius Lænas, P. Ælius Ligus. A cenſoribus Q. Fulvio Flacco, L. Poſtumio Albino luſtrum conditur: idem Q. Fulvius cenſor ædem Fortunæ Equeſtris ab ſe votam dedicat: locuſtarum peſtilentia in Apulia graſſatur, ad id malum tollendum mittitur C. Sicinius prætor.

ALter COS. Poſtumius, conſumpta æſtate in recognoſcendis agris, ne viſa quidem provincia ſua, comitiorum cauſa Romam rediit. COSS.' C. Popillium Lænatem, P. Ælium Ligurem creavit. Prætores exinde facti, C. Licinius Craſſus, M. Junius Pœnus, Sp. Lucretius, Sp. Cluvius, Cn. Sicinius, C. Memmius iterum. eo anno Luſtrum conditum eſt. Cenſores erant Q. Fulvius Flaccus, & A. Poſtumius Albinus. Poſtumius condidit. Cenſa ſunt civium Romanorum capita CCLXIX. millia, & XV. Minor aliquantoſnumerus, quia L. Poſtumius COS. pro concione edixerat, qui ſocium Latini nominis ex edicto C. Claudii COS. redire in civitates ſuas debuiſſent, ne quis eorum Romæ, ſed omnes in ſuis civitatibus cenſerentur. Concors & e Rep. cenſura fuit. Omnes, quos ſenatu moverunt, quibuſque equos ademerunt, ærarios fecerunt, & tribu moverunt. neque ab altero notatum alter probavit. Fulvius ædem Fortunæ equeſtris, quam proconſul in Hiſpania dimicans cum Celtiberorum legionibus voverat, annos ſex poſtquam voverat dedicavit, & ſcenicos ludos per quatriduum, unum diem in circo fecit. L. Cornelius Len-

tu-

tulus decemvir sacrorum eo anno mortuus est, in locum ejus suffectus A. Postumius Albinus. Locustarum tantæ nubes a mari vento repente in Apuliam illatæ sunt, ut examinibus suis agros late operirent. Ad quam pestem frugum tollendam Cn. Sicinius prætor designatus cum imperio in Apuliam missus, ingenti agmine hominum ad colligendas eas coacto, aliquantum temporis absumpsit.

CAPUT X.

Contendunt consules, & Senatus: hic vult ut de Popillo, qui in deditos Ligures contra jus & fas usus sævitia fuerat, referatur: consulibus non obsequentibus (est enim M. Popillius frater alterius consulum) statuit nihil aliud prius decernere.

Principium insequentis anni, quo C. Popillius & P. Ælius fuerunt COSS. residuas contentiones ex priore anno habuit. Patres referri de Liguribus, renovarique S. C. volebant, & COS. Ælius referebat. Popillius & collegam & senatum pro fratre deprecabatur, & præ se ferens, si quid decernerent, intercessurum, collegam deterruit. patres eo magis utrique pariter COSS. infensi in incœpto perstabant. Itaque cum de provinciis ageretur, & Macedonia, jam imminente Persei bello, peteretur, Ligures ambobus consulibus decernuntur, Macedoniam decreturos negant, ni de M. Popillio referretur. Postulantibus deinde ut novos exercitus scribere, aut supplementum veteribus liceret, utrunque nega- U.C. 578

ga

gatum est. Prætoribus quoque in Hispaniam supplementum petentibus negatum, M. Junio in citeriorem, Sp. Lucretio in ulteriorem. C. Licinius Crassus urbanam jurisdictionem, Cn. Sicinius inter peregrinos erat sortitus, C. Memmius Siciliam, Sp. Claudius Sardiniam. COSS. ob ea irati senatui, Latinis feriis in primam quamque diem indictis, provinciam abituros se denuntiarunt, nec quicquam rei pub. acturos, præterquam quod ad provinciarum administrationem attineret.

CAPUT XI.

Rex Eumenes Romam venit: introductus in Senatum, Bellum a Perseo Macedoniæ rege parari nuntiat: Patres, commemoratis in pop. Rom. injuriis, ad occurrendum hortatur.

11 ATtalum regis Eumenis fratrem legatum venisse Romam Valerius Antias his COSS. scribit ad deferenda de Perseo crimina, indicandosque apparatus belli. Plurium annales, & quibus credidisse malis, ipsum Eumenem venisse tradunt. Eumenes igitur ut Romam venit, exceptus cum tanto honore, quantum non meritis tantum ejus, sed beneficiis etiam suis, ingentia quæ in eum congesta erant, existimaret deberi P. R., in senatum est introductus. *Causam veniendi sibi Romam fuisse*, dixit, *præter cupiditatem visendi deos hominesque, quorum beneficio in ea fortuna esset, supra quam ne optare quidem auderet, etiam ut coram moneret senatum, ut Persei conatis obviam*

viam iret. Orsus inde a Philippi consiliis,
necem Demetrii filii retulit, adversantis
Romano bello. *Bastarnarum gentem exci-
tam sedibus suis, quorum auxiliis fretus in
Italiam transiret. Hac eum volutantem in
animo, oppressum fato regnum ei reliquisse,
quem infestissimum esse sensisset Romanis. Ita-
que Persea hæreditarium a patre relictum
bellum, & simul cum imperio traditum,
jam jam primum alere ac fovere omnibus con-
siliis: Florere præterea juventute, quam stir-
pem longam pax ediderit, florere opibus re-
gni, florere etiam ætate. Quæ cum corporis
robore ac viribus vigeat, animum esse inve-
teratum diutina arte atque usu belli. Jam
inde a puero, patris contubernio, Romanis* 12
*quoque bellis, non finitimis tantum assue-
tum, missum a patre in expeditiones multas
variasque. Jam ex quo ipso accepisset regnum,
multa quæ non vi, non dolo, Philippus omnia
expertus potuisset moliri, admirando rerum
successu tenuisse. Accessisse ad vires eam, quæ
longo tempore multis magnisque meritis pa-
reretur, auctoritatem. Nam apud Græciæ
atque Asiæ civitates, vereri majestatem ejus
omnes. Nec pro quibus meritis, pro qua mu-
nificentia, tantum ei tribuatur, cernere: nec
dicere pro certo posse, utrum felicitate id qua-
dam ejus accidat, an, quod ipse vereatur
dicere, invidia adversus Romanos favorem illi
conciliet. Inter ipsos quoque reges ingentem
auctoritate, Seleuci filiam duxisse eum non
petentem, sed petitum ultro: sororem dedisse
Prusiæ precanti ac oranti: celebratas esse utras-
que nuptias gratulatione donisque innumera-
bilium legationum: & velut auspiciis nobi-
lissimis populis deductas esse. Bœotorum gen-
tem captatam Philippo nunquam ad scriben-*

dum

dum amicitiæ fœdus adduci potuisse: tribus nunc locis cum Perseo fœdus incisum literis esse, uno Thebis, altero ad Delum augustissimo & celeberrimo in templo, tertio Delphis. In Achaico concilio vero, nisi discussa res per paucos Romanum imperium intentantes esset, eo rem prope adductam, ut aditus & in Achajam daretur. At Herculè suos honores, cujus merita in eam gentem privatim an publice sint majora, vix dici posset, partim desertos per incultum ac negligentiam, partim hostiliter sublatos esse. Jam Ætolos quem ignorare in seditionibus suis non ab Romanis, sed a Perseo præsidium petiisse? His eum fultum societatibus atque amicitiis, eos domesticos apparatus belli habere, ut externis non egeat, XXX. millia peditum. v. millia equitum: in X. annos frumentum præparare: ut abstinere & suo, & hostium agro frumentandi causa possit. Jam pecuniam tantam habere, ut X. millia mercenariorum militum, præter Macedonum copias, stipendium in totidem annos præparatum habeat. præter annum, quod ex metalis regiis capiat, vectigal. Arma vel tribus tantis exercitibus in armamentaria congessisse. Juventutem, ut jam Macedonia deficiat, velut ex perenni fonte unde hauriat, Thraciam subjectam esse. Reliquum orationis

13 adhortatio fuit. *Non ego hæc*, inquit, *incertis jactata rumoribus, & cupidius credita, quia vera esse de inimico crimina volebam, adfero ad vos, P. C., sed comperta & explorata, haud secus, quam si speculator missus a vobis subjecta oculis referrem. Neque relicto regno meo, quod amplum & egregium vos fecistis, mare tantum trajecissem, ut vana ad vos afferendo, fidem abrogarem mihi. Cernebam nobilissimas Asiæ & Græciæ civi-*

tates

tates in dies magis denudantes judicia sua: mox si permitteretur, eo processuras, unde receptum ad pœnitendum non haberent. Cernebam Persea non continentem se Macedoniæ regno, alia armis occupantem, alia quæ vi subigi non possunt, favore ac benevolentia complectentem. Videbam, quam impar esset sors, cum ille vobis bellum, vos ei securam pacem præstaretis. Quanquam mihi quidem non parare, sed gerere pene bellum videbatur. Abrupolim socium atque amicum vestrum regno expulit. Artetarum Illyrium, quia scripta ab eo quædam vobis comperit, socium item atque amicum vestrum, interfecit. Eversam, & Callicritum Thebanos, principes civitatis, quia liberius adversus eum in concilio Bœotorum locuti fuerant, delaturosque ad vos quæ agerentur, professi erant, tollendos curavit. Auxilium Byzantiis adversus fœdus tulit. Dolopiæ bella intulit. Thessaliam, & Doridem cum exercitu pervasit, ut in bello intestino deterioris partis auxilio meliorem affligeret. Confudit & miscuit omnia in Thessalia, Perrabiaque spe novarum tabularum, ut manu debitorum obnexia sibi optimates opprimeret. Hæc cum vobis quiescentibus & patientibus fecerit, & concessam sibi Græciam esse a vobis videat, pro certo habet, neminem sibi, antequam in Italiam trajecerit, armatum occursurum. Hoc quam vobis tutum, aut honestum sit, vos videritis. ego certe mihi turpe esse duxi, prius Persea ad bellum inferendum, quam me socium ad prædicendum ut caveretis, venire in Italiam. Functus necessario mihi officio, & quodam modo liberata atque exonerata fide mea, quid ultra facere possum, quam uti deos deasque precer, ut vos, & vestra Rei-

pu-

14 *publica, & nobis sociis atque amicis, qui ex vobis pendemus, consulatis?* Hæc oratio movit patres conscriptos: cæterum in præsentia nihil, præterquam fuisse in curia regem, scire quisquam potuit, eo silentio clausa curia erat. Bello denique perfecto, quæque dicta ab rege, quæque responsa essent, emanavere.

CAPUT XII.

Persei regis legati, quos ad crimina purganda Romam miserat, in Senatum introducti, aversis auribus, animisque audiuntur: est ingrata Rhodiorum quoque legatio propter orationem habitam intemperantius contra Eumenem, quod crederent suspectam fecisse senatui civitatem suam.

PErsei deinde regis legatis post paucos dies senatus datus est. Cæterum præoccupatis non auribus magis, quam animis ab Eumene rege, omnis & defensio & deprecatio legatorum respuebatur: & exasperavit animos ferocia * animi Harpali, qui princips legationis erat. Is, *velle quidem & laborare* dixit *regem, ut purganti se nihil hostile dixisse aut fecisse fides habeatur: cæterum si pervicacius causam belli quæri videat, forti animo defensurum se. Martem communem esse, & eventum incertum belli.* Omnibus civitatibus Græciæ atque Asiæ curæ erat, quid Persei legati, quid Eumenes in senatu egisset: & propter adventum ejus, quem moturum aliquid rebantur, miserant pleræque civitates, alia in speciem præseferentes, legatos. & legatio Rhodiorum erat, ac Satyrus princeps, haud dubius

* al. nimia

bius quin Eumenes civitatem quoque suam Persei criminibus junxisset. Itaque omni modo per patronos hospitesque disceptandi cum rege locum in senatu quærebat. Quod cum contigisset, libertate intemperantius invectus in regem, quod Lyciorum gentem adversus Rhodios concitasset, graviorque Asiæ esset, quam Antiochus fuisset, popularem quidem, ac gratam populis Asiæ (nam eo quoque jam favor Persei venerat) orationem habuit, cæterum invisam senatui, inutilemque sibi & civitati suæ. Eumeni vero conspiratio adversus eum favorem apud Romanos fecit. ita omnes ei honores habiti, donaque quam amplissima data, cum sella curuli, atque eburneo scipione.

CAPUT XIII.

Perseus rex certior factus ab legatis suis, bellum sibi ab Romanis instare, infestus ante omnes regi Eumeni, clam immittit in eum percussores: ab his in itinere petitus insidiis Eumenes, ad vitæ periculum proxime adducitur.

Legationibus dimissis, cum Harpalus, quanta eximia celeritate poterat, regressus in Macedoniam, nuntiasset regi, nondum quidem parantes bellum reliquisse se Romanos, sed ita infestos, ut facile appareret non dilaturos: & ipse, præterquam quod & ita credebat futurum, jam etiam volebat, in flore virium se credens esse, Eumeni ante omnes infestus erat: a cujus sanguine ordiens bellum, Evandrum Cretensem ducem auxiliorum, & Macedonas tres assuetos ministeriis talium facino- 15

rum

rum, ad cædem regis subornat, literasque eis dat ad Praxo hospitem, principem auctoritate & opibus Delphorum. Satis constabat, Eumenem, ut sacrificaret Apollini, Delphos ascensurum. Progressi cum Evandro insidiatores, nihil aliud ad peragendum inceptum, quam loci opportunitatem omnia circumeuntes quærebant. Ascendentibus ad templum a Cirra, priusquam perveniretur ad frequentia ædificiis loca, maceria erat ab læva semitæ paulum extans a fundamento, qua singuli transirent. dextra pars labe terræ in aliquantum altitudinis diruta erat, post maceriam se abdiderunt, gradibus astructis, ut ex ea velut e muro tela in prætereuntem conjicerent. Primo a * mari circumfusa turba amicorum ac satellitum procedebat: deinde extenuabant paulatim angustiæ agmen. Ubi ad eum locum ventum est, qua singulis eundum erat, primus semitam ingressus Pantaleon Ætoliæ princeps, cum quo institutus regi sermo erat: tum insidiatores exorti saxa duo ingentia devolvunt: quorum altero caput ictum est regi, altero humerus sopitus, ex semita proclivi in declive multis super prolapsum jam saxis congestis. & cæteri quidem etiam amicorum & satellitum post-

16 quam cadentem videre, diffugiunt. Pantaleon constanter impavidus mansit ad protegendum regem. Latrones cum brevi circumitu maceriæ decurrere ad conficiendum saucium possent, velut perfecta re, in jugum Parnassi refugerunt, eo cursu, ut, cum unus non facile sequendo per invia atque ardua, moraretur fugam eorum, ne comprenso indicium emanaret, occiderint comitem. Ad corpus regis primo amici, deinde satellites ac servi concurrerunt, tollentes sopitum vul-

* al. agmine.

vulnere, ac nihil ſentientem: vivere tamen ex calore & ſpiritu remanente in præcordiis ſenſerunt; victurum exigua ac prope nulla ſpes erat. Quidam ex ſatellitibus ſecuti latronum veſtigia, cum uſque ad jugum Parnaſſi nequicquam fatigati perveniſſent, re infecta redierunt. Aggreſſi facinus Macedones ut inconſulte, ita audacter cœptum, nec conſulte & timide reliquerunt. Compotem jam ſui regem amici poſtero die deferunt ad navem: inde Corinthum, a Corintho per Iſthmi jugum navibus traductis, Æginam trajiciunt. Ibi adeo ſecreta ejus curatio fuit, admittentibus neminem, ut fama mortuum in Aſiam perferret. Attalus quoque celerius, quam dignum concordia fraterna erat, credidit. Nam & cum uxore fratris, & præfecto arcis, tanquam jam haud dubius regni hæres eſt locutus. Quæ poſtea non fefellere Eumenem: & quamquam diſſimulare, & tacite habere id patique ſtatuerat, tamen in primo congreſſu non temperavit, quin uxoris petendæ præmaturam feſtinationem fratri objiceret. Romam quoque fama de morte Eumenis perlata eſt.

CAPUT XIV.

Ablegatis Romanis, reversis ex Macedonia, Romam adducitur L. Rammius Brundusinus, quo Perseus decreverat clandestini in Romanos sceleris uti ministro: ab hoc detectis in senatu omnibus pravis Persei consiliis, in eum ut in non dubium hostem agitatur bellum; cujus parandi negotium Cn. Sicinio pratori datur.

17 SUb idem tempus C. Valerius ex Græcia, qui legatus ad visendum statum regionis ejus, speculandaque consilia Persei regis missuserat, rediit: congruentiaque omnia criminibus ab Eumene allatis referebat. simul & adduxerat secum Praxo a Delphis, cujus domus receptaculum latronum fuerat: & L. Rammium Brundusinum, qui talis indicii delator erat. Princeps Brundusii Rammius fuit: hospitio quoque & duces Romanos omnes, & legatos, exterarum quoque gentium insignes, præcipue regios, accipiebat. Ex eo notitia ei cum absente Perseo fuerat: literisque spem amicitiæ interioris, magnæque inde fortunæ facientibus, ad regem profectus, brevi persamiliaris haberi, trahique magis quam vellet in arcanos sermones est cœptus. Promissis enim ingentibus præmiis, petere institit ab eo rex, *quoniam duces omnes legatique Romani hospitio ejus uti assuessent, quibus eorum ipse scripsisset, ut venenum dandum curaret. Cujus scire se comparationem plurimum difficultatis & periculi habere, pluribus consciis comparari. eventu preterea incerto esse, ut aut satis efficacia ad rem peragendam, aut tuta ad rem celandam dentur. se daturum,*

*turum, quod nec in dando, nec datum, ullo si-
gno deprehendi possit.* Rammius veritus, ne si
abnuisset, primus ipse veneni experimentum
esset, facturum pollicitus proficiscitur: nec
Brundusium ante redire, quam convento C.
Valerio legato, qui circa Chalcidem esse di-
cebatur, voluit. Ad eum primum indicio
delato, jussu ejus Romam simul venit. in-
troductus in curiam, quæ acta erant expo-
suit. Hæc ad ea, quæ ab Eumene delata e- 18
rant, accessere, quo maturius hostis Perseus
judicaretur, quippe quem non justum modo
apparare bellum regio animo, sed per omnia
clandestina grassari scelera latrociniorum ac
veneficiorum cernebant. Belli administratio
ad novos COSS. rejecta est: in præsentia ta-
men Cn. Sicinium prætorem, cujus inter ci-
ves & peregrinos jurisdictio erat, scribere
milites placuit, qui Brundusium ducti, pri-
mo quoque tempore Apolloniam in Epirum
trajicerentur, ad occupandas maritimas ur-
bes: ubi COS. cui provincia Macedonia ob-
venisset, classem appellere tuto, & copias
percommode exponere posset. Eumenes ali-
quandiu Æginæ retentus periculosa & diffi-
cili curatione, cum primum tuto potuit,
profectus Pergamum, præter pristinum o-
dium recenti etiam scelere Persei stimulan-
te, summa vi parabat bellum. Legati eo ab
Roma, gratulantes quod e tanto periculo
evasisset, venerunt.

CA-

CAPUT XV.

M. Junio, & Sp. Lucretio prætoribus, Hispaniam provinciam sortitis, supplementum ad exercitum datur: ager Campanus per recognitionem Postumii Cos. in publicum vindicatus, locatur.

CUm Macedonicum bellum in annum dilatum esset, cæteris prætoribus jam in provincias profectis, M. Junius & Sp. Lucretius, quibus Hispaniæ provinciæ obvenerant, fatigato sæpe idem petendo senatu tandem pervicerunt, ut supplementum sibi ad exercitum daretur. tria millia peditum, C. & quinquaginta equites in Romanas legiones, in socialem exercitum V. millia peditum, & CCC. equites imperare sociis jussi. Hoc copiarum in Hispanias cum prætoribus
19 novis portatum est. Eodem anno, quia per recognitionem Postumii COS. magna pars agri Campani, quem privati sine discrimine passim possederant, recuperata in publicum erat, M. Lucretius tribunus plebis promulgavit, ut agrum Campanum censores fruendum locarent: quod factum tot annis post captam Capuam non fuerat, ut in vacuo vagaretur cupiditas privatorum.

CAPUT XVI.

Ariarathes, Cappadociæ rex, filium suum Romam educendum mittit: amicitia cum Thracibus petentibus conjungitur: instante cum Perseo rege bello, ad explorandos sociorum animos legati in Asiam mittuntur.

CUm in expectatione senatus esset, bello etsi non indicto, tamen jam decreto, qui regum suam, Persei qui secuturi amicitiam essent, legati Ariarathis, puerum filium regis secum adducentes Romam venerunt. Quorum oratio fuit, *regem educendum filium Romam misisse: ut jam inde a puero assuesceret moribus Romanis hominibusque. Petere, ut eum non sub hospitum modo privatorum custodia, sed publica etiam cura ac velut tutela vellent esse*. Ea regis legatio grata senatui fuit. Decreverunt ut Cn. Sicinius prætor ædes instructas locaret, ubi filius regis comitesque ejus habitare possent. Et Thracum legatis apud se disceptantibus, & societatem amicitiamque petentibus, & quod petebant datum est, & munera binum millium æris summæ in singulos missa. Hos utique populos, quod ab tergo Macedoniæ Thracia esset, assumptos in societatem gaudebant. Sed ut in Asia quoque & insulis explorata omnia essent, T. Claudium Neronem, M. Decimium legatos miserunt. Adire eos Cretam & Rhodum jusserunt simul renovare amicitiam, simul speculari, num solicitati animi sociorum ab rege Perseo essent.

CAPUT XVII.

Prodigia, & eorum expiatio.

IN suspensa civitate ad expectationem novi belli, nocturna tempestate columna rostrata in Capitolio, bello Punico priore posita a M. Æmilio COS. cui collega Ser. Fulvius fuit, tota ad imum fulmine discussa est. Ea res prodigii loco habita, ad senatum relata est. Patres ad aruspices referre, & decemviros adire libros jusserunt. Decemviri lustrandum oppidum, supplicationem obsecrationemque habendam, victimis majoribus sacrificandum & in Capitolio Romæ, & in Campania ad Minervæ promontorium renuntiarunt: ludos per X. dies Jovi opt. max. primo quoque die faciendos. Ea omnia cum cura facta. aruspices in bonum versurum id prodigium, prolationemque finium, & interitum perduellium portendi responderunt: quod ex hostibus spolia fuissent ea rostra, quæ tempestas disjecisset. Accesserunt quæ cumularent religiones animis. Saturniæ nuntiatum erat sanguine per triduum in oppido pluisse: Calatiæ asinum tripedem natum, & taurum cum quinque vaccis, uno ictu fulminis exanimatos: Oximi terra pluisse. Horum quoque prodigiorum causa, res divinæ factæ, & supplicatio unum diem, feriæque habitæ.

CA-

CAPUT XVIII.

Coactis tribunicia denuntiatione exire in provinciam COSS. C. Popillio, & P. Ælio, renovatur ex populi jussu senatusconsultum, quod illi impediebant, de restituendis in libertatem Liguribus, scelere oppressis a M. Popillio: hic, majore in se concitata invidia propter denuo vexatos bello Ligures, minis Romam pertractus, bis causa dicta, tandem callida pratoris Licinii arte judicio eximitur. Inter hæc de Corsis triumphat in monte Albano C. Cicerejus prator.

Consules ad id tempus in provincias non exierant: quia neque uti de M. Popillio referrent, senatui obsequebantur, & nihil aliud decernere prius, statutum patribus erat. Aucta etiam invidia est Popillii literis ejus, quibus iterum cum Statellatibus Liguribus proconsul pugnasse se scripsit, ut se * decem millia eorum occidisse: propter cujus injuriam belli, cæteri quoque Ligurum populi ad arma ierunt. Tum vero non absens modo Popillius, qui deditis contra jus ac fas bellum intulisset, & pacatos ad rebellandum incitasset: sed COSS. quod non exirent in provinciam, in senatu increpiti. Hoc consensu patrum accensi M. Martius Sermo, & Q. Martius Scylla tribuni plebis, & COSS. mulctam se dicturos, nisi in provinciam exirent, denuntiarunt, & rogationem, quam de Liguribus deditis promulgare in animo haberent, in senatu recitarunt. Sanciebatur, ut qui ex Statellis deditis in libertatem restitutus ante Kalendas Sextiles primas non esset, cujus dolo malo is in servitutem venisset, ut juratus senatus decer-

21

* al. sedecim.

neret, qui eam rem quæreret animadverteretque. Ex auctoritate deinde senatus eam rogationem promulgarunt. Priusquam proficiscerentur COSS. C. Cicerejo pretori prioris anni ad ædem Bellonæ senatus datus est. Is, expositis, quas in Corsica res gessisset, postulatoque frustra triumpho, in monte Albano, quod iam in morem venerat, ut sine publica auctoritate fieret, triumphavit. Rogationem Martiam de Liguribus magno consensu plebes scivit jussitque. ex eo plebiscito C. Licinius prætor consulit senatum, quem
22 quærere ex rogatione vellet. Patres ipsum eum quærere jusserunt. Tum demum COSS. in provinciam profecti sunt, exercitumque a M. Popillio * ceperunt. neque tamen M. Popillius reverti Romam audebat, ne causam diceret, adverso senatu, infestiore populo, apud prætorem qui de quæstione in se posita senatum consuluisset. Huic detrectationi ejus tribuni pl. alterius rogationis denuntiatione occurrerunt: ut si non ante Idus Novembres in urbem Romam introisset, de absente eo C. Licinius statueret ac judicaret. Hoc tractus vinculo cum redisset, ingenti cum invidia in senatum venit. Ibi cum laceratus jurgiis multorum esset, S.C. factum est, ut qui Ligurum post Q. Fulvium, L. Manlium COSS. hostes non fuissent, ut eos C. Licinius, Cn. Sicinius prætores in libertatem restituendos curarent, agrumque iis trans Padum COS. Popillius daret. Multa millia hominum hoc S.C. restituta in libertatem, transductisque Padum ager est assignatus. M. Popillius rogatione Martia bis apud C. Licinium causam dixit: tertio prætor gratia COS. absentis & Popilliæ familiæ precibus victus, Idibus Martiis adesse reum jussit, quo die

* al. recepérat.

novi

novi magistratus inituri erant honorem: ne diceret jus, qui privatus futurus esset. Ita rogatio de Liguribus arte fallaci elusa est.

CAPUT XIX.

Cartaginienses de regis Massanissa injuriis queruntur apud Senatum: qui permotus præsentem Gulussam regis filium, quoniam super iis, de quibus Cartaginienses querantur, nulla a patre mandata se ait accepisse, jubet in Macedoniam proficisci, nuntiareque Massanissa patri, ut Romam ad disceptandum jure cum Carthaginiensibus legatos mittat.

LEgati Carthaginienses eo tempore Romæ erant, & Gulussa filius Massanissæ. 23
inter eos magnæ contentiones in senatu fuere. Carthaginienses querebantur, *prater agrum, de quo ante legati ab Roma, qui in re presenti cognoscerent, missi essent, amplius LXX. oppida castellaque agri Cartaginiensis biennio proximo Massanissam vi atque armis possedisse. Id illi, cui nihil pensi sit, facile esse: Carthaginienses fœdere illigatos silere: prohiberi enim extra fines efferre arma. Quanquam sciant in suis finibus, si inde Numidas pellerent, se gesturos bellum: illo haud ambiguo capite fœderis deterreri, quo diserte vetentur cum sociis P. R. bellum gerere. Sed jam ultra superbiam crudelitatem & avaritiam ejus non pati posse Carthaginienses: missos esse qui orarent senatum, ut trium harum rerum unam ab se impetrari sinerent: ut vel ex æquo apud socium populum, quid cujusque esset, disceptarent: vel permitterent Carthaginiensibus, ut adversus injusta arma pio justoque se tutarentur bello: vel ad extremum, si gratia plus*

quam veritas apud eos valerent, semel statuerent, quid donatum ex alieno Massanissa vellent. Modestius certe daturos eos, & scituros quid dedissent: ipsum nullum praterquam sua libidinis arbitrio finem facturum. Horum si nihil impetrarent, & aliquod suum post datum a P. Scipione pacem delictum esset, ipsi potius animadverterent in se. Tutam servitutem se sub dominis Romanis, quam libertatem expositam ad injurias Massanissa malle. Perire namque semel ipsis satis satius esse, quam sub acerbissimi carnificis arbitrio spiritum ducere. Sub hæc dicta lacrymantes procubuerunt, stratique humi non sibi magis misericordiam quam regi invidiam concitarunt. Deinde interrogari
24 Gulussam placuit, *quid ad ea responderet: aut si prius mallet, exprimeret super qua re Romam venisset.* Gulussa *neque sibi facile esse* dixit *de iis rebus agere, de quibus nihil mandati a patre haberet: neque patri facile fuisse mandare, cum Carthaginienses nec de qua re acturi essent, nec omnino ituros se Romam indicaverint. In ade Æsculapii clandestinum eos per aliquos noctes consilium principum habuisse: unde praterea legatos occultis cum mandatis Romam mitti. Eam causam fuisse patri mittendi se Romam, qui deprecaretur senatum, quid communibus inimicis criminantibus se crederent, quem ob nullam aliam causam, nisi propter constantem fidem erga P. R. edissent.* His utrinque auditis, senatus de postulatis Carthaginiensium consultus respondere ita jussit: *Gulussam placere extemplo in Numidiam proficisci, & nuntiare patri, ut de iis, de quibus Cartaginienses querantur, legatos quamprimum ad senatum mittat, denuntietque Cartaginiensibus, ut ad disceptandum veniant. Si aliquid possent Massanissa honoris causa, & fecisse, & factu-*

facturos esse: jus gratia non dare: agrum qua cujusque sit, possideri velle: nec novos statuere fines, sed veteres observari in animo habere. Carthaginiensibus victis se urbes & agros concessisse, non ut in pace eriperent per injuriam, quæ jure belli non ademissent. Ita regulus Carthaginiensesque dimissi. Munera ex instituto data utriusque, aliaque hospitalia comiter conservata.

CAPUT XX.

Reversi ex Macedonia legati, qui ad renunciandum regi Perseo amicitiam missi fuerant, exponunt in senatu, quid viderint, quid cum rege collecuti sint, quoque habitu digressi: instante igitur inde bello, subit cura de creandis quamprimum novis magistratibus.

SUb idem tempus Cn. Servilius Cæpio, 25
Ap. Claudius Centho, T. Annius Luscus, legati ad res repetendas in Macedoniam, renuntiandamque amicitiam regi missi, redierunt: qui jam sua sponte infestum Perseo senatum insuper accenderunt, relatis ordine quæ vidissent, quæque audissent. *Vidisse se per omnes urbes Macedonum summa vi parari bellum. Cum ad regem pervenissent, pro multos dies conveniendi ejus potestatem non factam. Postremo cum desperato jam colloquio profecti essent, tum demum se ex itinere revocatos, & ad eum introductos esse. Suæ orationis summam fuisse, fœdus cum Philippo ictum, cum ipso eo post mortem patris renovatum: in quo diserte prohiberi eum extra fines arma efferre, prohiberi socios P. R. lacessere bello. Exposita deinde ab se ordine, quæ ipsi nuper in senatu Eumenem vera omnia & com-*

perta referentem audissent. Samothracæ præterea per multos dies occultum consilium cum legationibus civitatum Asiæ regem habuisse. Pro his injuriis satisfieri senatum æquum censere, reddique sibi res sociisque suis, quas contra jus fœderis habeat. Regem ad ea primo accensum ira, inclementer locutum, avaritiam superbiamque Romanis objicientem frequenter, quod alii super alios legati venirent, speculari dicta factaque sua, quod se ad nutum imperiumque eorum omnia dicere ac facere æquum censerent. Postremo multum ac diu vociferatum reverti postero die jussisse, scriptum se responsum dare velle: tum ita sibi scriptum traditum esse. Fœdus cum patre ictum ad se nihil pertinere. Id se renovari, non quia probaret, sed quia in nova possessione regni patienda omnia essent, passum. Si novum fœdus secum facere vellent, convenire prius de conditionibus debere: & si in animum inducerent, ut ex æquo fœdus fieret, & se visurum quid sibi faciendum esset, & illos credere Reip. consulturos. Atque ita se proripuisse, & summoveri e regia omnes cœptos: tum se amicitiam & societatem renuntiasse. Qua voce eum accensum restitisse, atque voce clara denuntiasse sibi, ut triduo regni sui decederent finibus. Ita se profectos: nec sibi aut venientibus, aut manentibus quidquam hospitaliter aut benigne factum. Thessali deinde Ætolique legati auditi. Senatui, ut scirent quamprimum quibus ducibus usura Respub. esset, literas mitti consulibus placuit, ut uter eorum posset, Romam ad magistratus crean-
26 dos veniret. Nihil magnopere quod memorari attinet reipub. eo anno consules gesserant: magis e Repub. visum erant comprimi ac sedari exasperatos Ligures.

CAPUT XXI.

Illyriorum regem Gentium, tanquam Persei amicum, Issenses legati suspectum senatui faciunt, atque de accepta injuria querentur: ad illum legationem senatus decernit.

CUm Macedonicum bellum expectaretur, Gentium quoque Illyriorum regem suspectum Issenses legati fecerunt: simul questi fines suos secundo populatum: simul nuntiantes, *uno animo vivere Macedonum atque Illyriorum regem, communi consilio parare Romanis bellum: & specie legatorum Illyrios speculatores Romæ esse, Perseo auctore missos, ut quid ageretur scirent.* Illyrii vocati in senatum: qui cum legatos se esse missos ab rege dicerent ad purganda crimina, si qua de rege Issenses deferrent: quæsitum, *ecquid ita non adissent magistratum, ut ex instituto loca lautia acciperent: sciretur denique venisse eos, & super qua re venissent?* Hæsitantibus in responso, ut curia excederent dictum: responsum tanquam legatis, ut qui adire senatum non postulassent, dari non placuit: mittendosque ad regem legatos censuerunt, qui nuntiarent, * *qui socii quererentur apud senatum exustum a rege agrum. non æquum eum facere qui ab sociis suis non abstineret injuriam.* In hanc legationem missi A. Terentius Varro, C. Plætorius, C. Cicerejus.

* al. quod.

CAPUT XXII.

Solos Rhodios ex omnibus Asiæ sociis Persei regis solicitatione labefactatos, legati inde redeuntes renuntiant: bellum contra regem strenue paratur: instructa classe atque exercitu Brundusii, eo proficiscitur Cn. Sicinius prætor trajecturus in Macedoniam, eamque obtenturus provinciam usque ad novi consulis adventum.

EX Asia qui circa socios reges missi erant legati redierunt, qui renuntiarunt, *Eumenem in ea, Antiochum in Syria, Ptolemæum in Alexandria sese convenisse. Omnes solicitatos legationibus Persei, se egregie in fide permanere, pollicitosque omnia, quæ P. R. imperasset, præstaturos. & civitates socias adisse: cæteras satis fidas, solos Rhodios fluctuantes & imbutos Persei consiliis invenisse.* Venerant Rhodii legati ad purganda ea quæ vulgo jactari de civitate sciebant: cæterum senatum iis dari, cum novi consules magistratum inissent, pla-
27 cuit. Belli apparatum non differendum censuerunt. C. Licinio prætori negotium datur, ut ex veteribus quinqueremibus in navalibus Romæ subductis, quæ possent usui esse, reficeret, pararetque naves quinquaginta: si quid ad eum numerum explendum deesset, C. Memmio collegæ in Siciliam scriberet, ut eas, quæ in Sicilia naves essent, reficeret atque expediret, ut Brundusium primo quoque tempore mitti possent. Socios navales libertini ordinis in viginti & quinque naves ex civibus Romanis C. Licinius prætor scribere jussus: in quinque & viginti parem numerum Cn. Sicinius sociis imperaret: idem præ-

prætor peditum VIII. millia, CCCC. equites a ſociis Latini nominis exigeret. Hunc militem qui Brundusii acciperet, atque in Macedoniam mitteret, A. Atilius Serranus, qui priore anno prætor fuerat, deligitur; Cn. Sicinius prætor, cui exercitum paratum ad trajiciendum haberet, C. Popillio COS. ex auctoritate ſenatus C. Licinius prætor ſcribit, ut & legionem ſecundam, quæ maxime veterana in Liguribus erat, & ſocios Latini nominis IV. millia peditum, CC. equites Idib. Febr. Brundusii adeſſe juberet. Hac claſse & hoc exercitu Cn. Sicinius provinciam Macedoniam obtinere, donec ſucceſsor veniret, juſsus, prorogato in annum imperio. Ea omnia quæ ſenatus cenſuit, impigre facta ſunt. Duodequadraginta quinqueremes ex navalibus deductæ: qui duceret eas Brundusium, L. Porcius Licinius præpoſitus: duodecim ex Sicilia miſsæ. Ad frumentum claſſi exercituique coemendum in Apuliam Calabriamque tres legati miſſi, Sex. Digitius, T. Juventius, M. Cæcilius. Ad omnia præparata Cn. Sicinius prætor paludatus ex urbe profectus Brundusium venit.

CAPUT XXIII.

C. Popillius Cos. Romam reversus, differens de rebus ab se in provincia gestis, minus aquis auribus auditur propter non restitutos in libertatem Ligures, a fratre M. Popillio oppressos: ab eo deinde comitia consularia, atque pretoria habentur: Coss. sunt P. Licinius Crassus, C. Cassius Longinus: hi votum pro imminentis belli felici exitu suscipiunt.

24 EXitu prope anni C. Popillius COS. Romam rediit, aliquanto serius, quam senatus censuerat, * cui primo quoque tempore magistratus creare, cum tantum bellum immineret, * jussum erat. Itaque non secundis auribus patrum auditus est COS., cum in æde Bellonæ de rebus in Liguribus gestis dissereret: succlamationes frequentes erant, interrogationesque, cur scelere fratris oppressos Ligures in libertatem non restituisset. Comitia consularia in quam edicta erant diem, ad diem XII. Kal. Mart. sunt habita. Creati COS. P. Licinius Crassus, C. Cassius Longinus. Postero die prætores facti, C. Sulpitius Galba, L. Furius Philus, L. Canulejus Dives, C. Lucretius Gallus, C. Caninius Rebilus, L. Junius Annalis. His prætoribus provinciæ decretæ, duæ jure Romæ dicendo, Hispania, & Sicilia, & Sardinia, ut uni sors integra esset, quo senatus censuisset. consulibus designatis imperavit senatus, ut qua die magistratum inisent, hostiis majoribus rite mactatis precarentur, ut quod bellum P. R. in animo haberet gerere, ut id prosperum eveniret. Eodem die decrevit sena-

* al. quippe.
* al. jussus

na-

natus, ut C. Popillius COS. ludos per dies X. Jovi Opt. Max. voveret; donaque circa omnia pulvinaria dari, si Resp. X. annos in eodem statu fuisset. Ita ut censuerant, in Capitolio vovit COS. ludos fieri, donariaque dari, quanta ex pecunia decretasset senatus. cum centum & quinquaginta non minus adessent, præeunte verba Lepido pontifice maximo, id votum susceptum est.

CAPUT XXIV.

Moriuntur duo publici sacerdotes L. Æmilius Papus, & Q. Fulvius Flaccus: fœda est mors Q. Fulvii.

EO anno sacerdotes publici mortui, L. Æmilius Papus decemvir sacrorum, & Q. Fulvius Flaccus pontifex, qui priore anno fuerat censor. Hic fœda morte periit. ex duobus filiis ejus, qui tum in Illyrico militabant, nuntiatum alterum decessisse, alterum gravi & periculoso morbo ægrum esse. Obruit animum simul luctus metusque: mane ingressi cubiculum servi laqueo dependentem invenere. Erat opinio, post censuram minus compotem fuisse sui. vulgo Junonis Laciniæ iram ob spoliatum templum alienasse mentem ferebant. Suffectus in Æmilii locum decemvir M. Valerius Messala, ut Fulvii pontifex Cn. Domitius Ænobarbus, oppido adolescens, sacerdos lectus.

CAPUT XXV.

De jam instante bello Macedonico, atque Romano diversæ sunt regum populorumque Europæ, atque Asiæ pro cujusque studiis atque consiliis sententiæ, & voluntates.

29 U.C. 597 P. Licinio, C. Cassio COSS. non urbs tantum Roma, nec terra Italia, sed omnes reges civitatesque quæ in Europa, quæque in Asia erant, converterant animos in curam Macedonici ac Romani belli. Eumenem cum vetus odium stimulabat, tum recens ira, quod scelere ejus prope ut victima mactatus Delphis esset. Prusias Bithyniæ rex statuerat abstinere armis, eventumque expectare. nam neque pro Romanis se æquum censere adversus fratrem uxoris arma ferre: & apud Persea victorem veniam per sororem impetrabilem fore. Ariarathes Cappadocum rex præterquam quod Romanis suo nomine auxilia pollicitus erat, ex quo est junctus Eumeni affinitate, in omnia belli pacisque se consociaverat consilia. Antiochus imminebat quidem Ægypti regno, & pueritiam regis, & inertiam tutorum spernens, & ambigendo de Cœlesyria, causam belli se habiturum existimabat, gesturumque sine ullo impedimento, occupatis Romanis in Macedonico bello, id bellum: tamen omnia & per suos legatos senatui, & ipse legatis eorum eximie pollicitus erat. Ptolemæus propter ætatem alieni etiam tum arbitrii erat: tutores & bellum adversus Antiochum parabant, quo vindicarent Cœlesyriam, & Romanis omnia pollicebantur ad Macedonicum bellum. Massanissa & frumento juvabat Romanos, & auxilia

cum

cum elephantis, Misagenemque filium mittere ad bellum parabat. Consilia autem in omnem fortunam ita disposita habebat. Si penes Romanos victoria esset, suas quoque in eodem statu mansuras res, neque ultra quidquam movendum: non enim passuros Romanos vim Carthaginiensibus afferri. Si fractæ essent opes Romanorum, quæ tum protegerent Carthaginienses, suam omnem Africam fore. Gentius rex Illyriorum fecerat potius, cur suspectus esset Romanis, quam satis statuerat utram foveret partem: impetuque magis, quam consilio iis aut illis se adjuncturus videbatur. Cotys Thrax Odrysarum rex evidenter Macedonum partis erat. Hæc sen- 30
tentia regibus cum esset de bello, in liberis gentibus populisque plebs ubique omnis ferme, ut solet, deterioribus erat ob regem Macedonasque inclinata: principum diversa cerneres studia. Pars ita in Romanos effusi erant, ut auctoritatem immodico favore corrumperent: pauci ex iis justitia imperii Romani capti, plures ita, si præcipuam operam navassent, potentes sese in civitatibus suis futuros rati. Pars altera regiæ adulationis erat, quos æs alienum & desperatio rerum suarum eodem manente statu præcipites ad novanda omnia agebat: quosdam ventosum ingenium, quia Perseus magis auræ popularis erat. Tertia pars, optima eadem & prudentissima, si utique optio domini potioris daretur, sub Romanis quam sub rege malebat esse. si liberum inde arbitrium fortunæ esset, neutram partem volebant potentiorem altera oppressa fieri: sed illibatis potius viribus utriusque partis, pacem * ex eo manere: ita inter utrosque optimam conditionem civitatum fore, protegente altero semper inopem ab

* al. ex æquo. al.

alterius injuria. Hæc sentientes, certamina fautorum utriusque partis taciti ex tuto spectabant.

CAPUT XXVI.

Coss., peractis rebus sacris, factisque precationibus, ex auctoritate Patrum de bello regi Perseo indicendo ad populum ferunt.

COSS. quo die magistratum inierunt ex S.C. cum circa omnia fana, in quibus lectisternium majorem partem anni esse solet, majoribus hostiis immolassent, inde preces suas acceptas ab diis immortalibus ominati, senatui rite sacrificatum, precationemque de bello factam renuntiarunt. Aruspices ita responderunt, *si quid rei novæ inciperetur, id maturandum esse: victoriam, triumphum, prorogationem imperii portendi*. Patres, *quod faustum felixque P. R. esset, centuriatis comitiis primo quoque die ferre ad populum COSS.* jusserunt, *ut quod Perseus Philippi filius, Macedonum rex, adversus fœdus cum patre Philippo ictum, & secum post mortem ejus renovatum, sociis P. R. arma intulisset, agros vastasset, urbesque occupasset, quodque belli * parandi adversus P. R. consilia iniisset, arma, milites, classem ejus rei causa comparasset: ut, nisi de iis rebus satisfecisset, bellum cum eo iniretur.* Hæc rogatio ad populum lata est.

* al. patrandi.

CA-

CAPUT XXVII.

Ex decreto senatus Coss. novum delectum militum habent: propter curam Macedoniæ provinciæ quædam ex vetere ordine scribendi milites mutantur. prætores, ac deinde etiam Consules post aliquam inter ipsos contentionem provincias sortiuntur: P. Licinio Macedonia, C. Cassio Italia obvenit.

SC. inde factum est, *ut consules inter se provincias Italiam & Macedoniam compararent, sortirenturve. Cui Macedonia obvenisset, ut is regem Persea, quique ejus sectam secuti essent, nisi P. R. satisfecissent, bello persequeretur.* Legiones quatuor novas scribi placuit, binas singulis COSS. Id præcipue provinciæ Macedoniæ datum, quod cum alterius COS. legionibus quina millia & duceni equites ex vetere instituto darentur in singulas legiones, in Macedoniam sena millia peditum scribi jussa, equites treceni æqualiter in singulas legiones. & in sociali exercitu consuli alteri auctus numerus, XVI. millia peditum, DCC. equites, præter eos quos Cn. Sicinius duxisset, DC. equites in Macedoniam trajiceret. Italiæ satis visa XII. millia sociorum peditum, DC. equites. Illud qeoque præcipuum datum sorti Macedoniæ, ut centuriones militesque veteres scriberet, quos vellet COS. usque ad quinquaginta annos. In tribunis militum novatum eo anno propter Macedonicum bellum, quod COSS. ex S. C. ad populum tulerunt, ne tribuni militum eo anno suffragiis crearentur, sed COSS. prætorumque in iis faciendis judicium arbitriumque esset. Inter prætores ita partita impe-

imperia. Prætorem, cujus sors fuisset, ut iret quo senatus censuisset, Brundusium ad classem ire placuit: utque ibi recognosceret socios navales: dimissisque, si qui parum idonei essent, supplementum legeret ex libertinis: & daret operam, ut duæ partes civium Romanorum, tertia sociorum esset. Commeatus classi legionibusque ut ex Sicilia Sardiniaque subveherentur, prætoribus, qui eas provincias sortiti essent, mandari placuit, ut alteras decumas Siculis Sardisque imperarent, utque id frumentum ad exercitum in Macedoniam portaretur. Siciliam C. Caninius Rebilus est sortitus, L. Furius Philus Sardiniam, L. Canulejus Hispaniam, C. Sulpitius Galba urbanam jurisdictionem, L. Villius inter peregrinos. C. Lucretio Gallo, quo

32 senatus censuisset, sors evenit. Inter COSS. magis cavillatio, quam magna contentio de provincia fuit. Cassius *sine sorte se Macedoniam* * *oppugnaturum* dicebat: *nec posse collegam salvo jure jurando secum sortiri. Prætorem eum, ne in provinciam iret, in concione jurasse, se stato loco statisque diebus sacrificia habere, quæ absente se recte fieri non possent: quæ non magis COS. quam prætore absente recte fieri possent. Si senatus, non quid vellet in consulatu potius, quam quid in prætura juraverit P. Licinius, animadvertendum esse censeat, se tamen futurum in senatus potestate.* Consulti patres, cui consulatum P. R. non negasset, ab se provinciam negari superbum rati, sortiri consules jusserunt. P. Licinio Macedonia, C. Cassio Italia obvenit. Legiones inde sortiti sunt: prima & tertia in Macedoniam trajicerentur, secunda & quarta ut in Italia remanerent.

* al. opta turū.

CA-

CAPUT XXVIII.

Scribente P. Licinio Cos. ex senatusconsulto ad bellum Macedonicum veteres quoque milites, ac centuriones, horum nonnulli appellantes tribunos, recusant parere, si inferiores ordines, quam quos antea habuissent, attribuantur. Sp. Ligustinus, & ipse emeritus miles, gravi oratione pollicitus Reip. operam suam quocunque loco, perficit, ut cæteri quoque obedientes sint.

DElectus COSS. multo intentiorem, quam alias, curam habebant. Licinius veteres quoque scribebat milites centurionesque: & multi voluntate nomina dabant, quia locupletes eos videbant, qui priore Macedonico bello, aut adversus Antiochum in Asia stipendia fecerant. Cum tribuni militum centuriones, sed primum quenque citarent, tres & XX. centuriones, qui primos pilos duxerant, citati tribunos plebis appellarunt: Duo ex collegio, M. Fulvius Nobilior, & M. Claudius Marcellus ad COSS. rejiciebant. *Eorum cognitionem esse debere, quibus delectus quibusque bellum mandatum esset*. Cæteri, *cognituros se de quo appellati essent*, ajebat: *&, si injuria fieret, auxilium civibus laturos*. Ab subsellia tribunorum res agebatur. Eo M. Po- 33
pillius consularis advocatus, centuriones, & consul venerunt. COS. inde postulanti, ut in concione ea res ageretur, populus in concionem advocatus. Pro centurionibus M. Popillius, qui biennio ante consul fuerat, ita verba fecit. *Militares homines & stipendia justa, & corpora & ætate & assiduis laboribus confecta habere: nihil recusare tamen quo minus operam*

ram reip. dent: id tantum deprecari, ne inferiores iis ordines, quam quos, cum militassent, habuissent, attribuerentur. P. Licinius COS. S. C. recitari jussit. Primum, quod bellum senatus Perseo jussisset: deinde quod veteres centuriones quamplurimum ad id bellum scribi censuisset: nec ulli, qui non major annis quinquaginta esset, vacationem militiæ esse. Deprecatus est deinde, ne novo bello, tam propinquo Italiæ, adversus regem potentissimum, aut tribunos militum delectum habentes impedirent, aut prohiberent COS. quem cuique ordinem assignari e rep. esset, eum assignare: si quid in ea re dubium esset, ad senatum rejice-
34 rent. Postquam COS. quæ voluerat dixit: Sp. Ligustinus ex eo numero, qui tribunos plebis appellaverant, a COS. & ab tribunis petiit, ut sibi paucis ad populum agere liceret. Permissu omnium ita locutus fertur. *Sp. Ligustinus tribus Crustumina ex Sabinis sum oriundus, Quirites. Pater mihi jugerum agri reliquit, & parvum tugurium, in quo natus educatusque sum, hodieque ibi habito. Cum primum in ætatem veni, pater mihi uxorem fratris sui filiam dedit, quæ secum nihil attulit, præter libertatem pudicitiamque, & cum his fœcunditatem, quanta vel in diti domo satis esset. Sex filii nobis, duæ filiæ sunt, utræque jam nuptæ. Filii IV. togas viriles habent, duo prætextati sunt. Miles sum factus P. Sulpitio, C. Aurelio COSS. In eo exercitu, qui in Macedoniam est transportatus, biennium miles gregarius fui adversus Philippum regem: tertio anno virtutis causa mihi T. Quintius Flaminius decumum ordinem hastatum assignavit. Devicto Philippo Macedonibusque, cum in Italiam portati ac dimissi essemus, continuo*

nuo miles voluntarius cum M. Portio COS. in Hispaniam sum profectus. Neminem omnium imperatorum qui vivant, acriorem virtutis spectatorem ac judicem fuisse sciunt, qui & illum & alios duces longa militia experti sunt. Hic me imperator dignum judicavit, cui primum hastatum prioris centuriæ assignaret. Tertio iterum voluntarius miles factus sum in eum exercitum, qui adversus Ætolos & Antiochum regem est missus. a M. Acilio mihi primus princeps prioris centuriæ est assignatus. Expulso rege Antiocho, subactis Ætolis reportati sumus in Italiam: & deinceps bis quæ annua merebant legiones stipendia feci. Bis deinde in Hispania militavi, semel Q. Fulvio Flacco iterum Tib. Sempronio Graccho prætore. a Flacco inter cæteros quos virtutis causa secum ex provincia ad triumphum deducebat, deductus sum: a Tib. Graccho rogatus, in provinciam ii. Quater intra paucos annos primum pilum duxi. quater & tricies virtutis causa donatus ab imperatoribus sum. sex civicas coronas accepi. XXII. stipendia annua in exercitu emerita habeo. & major annis sum quinquaginta. Quod si mihi nec stipendia omnia emerita essent, necdum ætas vacationem daret, tamen cum quatuor milites pro me uno vobis dare, P. Licini, possem, æquum erat me dimitti. Sed hæc pro causa mea dicta accipiatis, velim ipse: me, quoad quisquam qui exercitus scribit, idoneum militem judicabit, nunquam sum excusaturus. Ordinem quo me dignum judicent tribuni militum, ipsorum est potestatis, ne quis me virtute in exercitu præstet, dabo operam, ut semper ita fecisse me, & imperatores mei, & qui una stipendia fecerunt, testes sunt. Vos quoque æquum est, commilitones, etsi appellationis vobis usur-

patis jus, cum adoleſcentes nihil adverſus magiſtratuum ſenatuſque auctoritatem uſquam feceritis, nunc quoque in poteſtate ſenatus ac conſulum eſſe, & omnia honeſta loca ducere, quibus Rempub. defenſuri ſitis. Hæc ubi dixit, collaudatum multis verbis conſul ex concione in ſenatum duxit. Ibi quoque ei ex auctoritate ſenatus gratiæ actæ, tribunique militares in legione prima primum pilum virtutis cauſa ei aſſignarunt. Cæteri centuriones, omiſſa appellatione, ad delectum obedienter reſponderunt.

CAPUT XXIX.

Preter delectum, quem habent Coſs., alius quoque a C. Sulpitio Galba pretore ſcribitur exercitus, mittendus quo cenſuiſſet ſenatus: P. Licinio Cos. petenti ad civilem, ſocialemque exercitum auxilia adduntur.

QUo maturius in provincias magiſtratus proficiſcerentur, Latinæ Kal. Jun. fuere: eoque ſolenni perfecto, C. Lucretius prætor, omnibus quæ ad claſſem opus erant præmiſſis, Brundusium eſt profectus. Præter eos exercitus, quos COSS. comparabant, Sulpitio Galbæ pretori negotium datum, ut quatuor legiones ſcriberet urbanas juſto numero peditum equitumque: iiſque IV. tribunos mil. ex ſenatu legeret, qui præeſſent: ſociis Latini nominis imperaret XV millia peditum, & M. & CC. equites: is exercitus uti paratus eſſet quo ſenatus cenſuiſſet. P. Licinio COS. ad exercitum civilem ſocialemque petenti addita auxilia, Ligurum MM, Cretenſes ſagittarii (incertus numerus, quantum rogati auxilia Cretenſes miſiſſent) Numidæ

midæ item equites elephantique. in eam rem legati ad Maſsaniſsam Carthaginienſeſque miſſi, L. Poſtumius Albinus, Q. Terentius Culleo, C. Aburius. In Cretam item legatos tres ire placuit, A. Poſtumium Albinum, C. Decimium, A. Licinium Nervam.

CAPUT XXX.

Irrita Perſei regis legatio, Romam miſſa ad bellum, jam contra ſe decretum, avertendum.

PEr idem tempus legati ab rege Perſeo venerunt. Eos in oppidum intromitti non 36
placuit, cum jam bellum regi eorum & Macedonibus & ſenatus decreſset, & populus juſſiſset. in ædem Bellonæ in ſenatum introducti, ita verba fecerunt. *Mirari Perſea regem, quid in Macedoniam exercitus tranſportati eſſent. Si impetrari a ſenatu poſſet, ut ii revocentur, regem de injuriis, ſi quas ſociis factas quererentur, arbitratu ſenatus ſatisfacturum eſſe.* Sp. Carvilius ad eam ipſam rem ex Græcia remiſsus ab Cn. Sicinio in ſenatu erat. Is Perræbiam expugnatam armis, Theſſaliæ aliquot urbes captas, cętera, quę aut ageret aut pararet rex, cum argueret: reſpondere ad ea legati juſſi; poſtquam hęſitabant, negantes ſibi ultra quidquam mandatum eſse, juſſi renuntiare regi, *COS. P. Licinium brevi cum exercitu futurum in Macedonia eſſe. Ad eum, ſi ſatisfacere in animo eſſet, mitterit legatos: Romam quod præterea mitteret, non eſſe: neminem eorum per Italiam ire liciturum.* Ita dimiſſis, P. Licinio COS. mandatum, intra XI. diem juberet eos Italia excedere; & Sp. Carvilium mitteret, qui, donec navem conſcendiſsent,

custodiret. Hæc Romæ acta nondum profectis in provinciam COSS.

CAPUT XXXI.

Cn. Sicinius prætor trajectas in Epirum copias ad tutandas ab impetu Macedonum sociorum urbes mittit.

JAm Cn. Sicinius, qui priusquam magistratu abiret, Brundusium & ad classem & ad exercitum præmissus erat, trajectis in Epirum V. M. peditum, CCC. equitibus, ad Nymphæum in agro Apolloniati castra habebat. Inde tribunos cum II. millibus militum, ad occupanda Dassaretiorum & Illyriorum castella, ipsis accersentibus præsidia, ut tutiores a finitimorum impetu Macedonum essent, misit.

CAPUT XXXII.

Legati Romani in Græciam missi, ab Corcyra digrediuntur: diversi regiones circumeuntes, societates belli contra Persea regem contrahunt.

37 PAucis post diebus Q. Martius, A. Atilius, & P. & Ser. Cornelii Lentuli, & L. Decimius, legati in Græciam missi. Corcyram peditum mille secum advexerunt. ibi inter se & regiones quas obirent, & milites diviserunt. Decimius missus est ad Gentium regem Illyriorum: quem, si aliquem respectum amicitiæ eum habere cerneret, tentare, aut etiam ad belli societatem pellicere jussus. Lentuli in Cephaleniam missi, ut in Peloponnesum trajicerent, oramque maris in occidentem versi ante hiemem circumirent. Mar-

Martio & Atilio Epirus, Ætolia, & Thessalia circumeundæ assignantur. Inde Bœotiam atque Eubœam aspicere jussi, tum in Peloponnesum trajicere: ibi congressuros secum Lentulis constituunt. Priusquam digrederentur a Corcyra, literæ a Perseo allatæ sunt, quibus quærebat, quæ causa Romanis aut in Græciam trajiciendi copias, aut urbes occupandi esset. Cui rescribi nihil placuit, nuntio ipsius, qui literas attulerat, dici, præsidii causa ipsarum urbium Romanos facere. Lentuli circumeuntes Peloponnesi oppida, cum sine discrimine omnes Civitates adhortarentur, ut quo animo, qua fide adjuvissent Romanos Philippi primum, deinde Antiochi bello, eodem adversus Persea juvarent, fremitum in concionibus audiebant: Achæis indignantibus eodem se loco esse (qui omnia a principiis Macedonici belli præstitissent Romanis, & Macedonum Philippi bello hostes fuissent) quo Messenii atque Elii, qui pro Antiocho hoste arma adversus P. R. tulissent: ac nuper in Achaicum contribui concilium, velut præmium belli se victoribus Achæis tradi quererentur. Martius & Atilius ad Gitanas 38
Epiri oppidum X. millia ab mari cum ascenderent, concilio Epirotarum habito, cum magno omnium ascensu auditi sunt: & quadringentos juventutis eorum in Orestas, ut præsidio essent liberatis ab se Macedonibus, miserunt. Inde in Ætoliam progressi: ac paucos ibi morati dies, dum in prætoris mortui locum alius sufficeretur, & Lycisco prætore facto, quem Romanorum favere rebus satis compertum erat, transierunt in Thessaliam. Eo legati Acarnanum, & Bœotorum exules venerunt. Acarnanes nuntiare jussi, *qua Philippi primum, Antiochi deinde bello, decepti*

 sol-

sollicitationibus regis, adversus P.R. commisissent, ea corrigendi occasionem illis oblatam. Si male meriti clementiam P.R. experti essent, bene merendo liberalitatem experirentur. Bœotis exprobratum, societatem eos cum Perseo junxisse. iis, cum culpam in Ismeniam principem alterius partis conferrent, & quasdam civitates dissentientes in causam deductas, appariturum id esse Martius respondit. Singulis enim civitatibus de se ipsis consulendi potestatem facturos. Thessalorum Larissæ fuit concilium. Ibi & Thessalis benigna materia gratias agendi Romanis pro libertatis munere fuit: & legatis, quod & Philippi prius, & post Antiochi bello enixe adjuti a gente Thessalorum essent. hac mutua commemoratione meritorum accensi animi multitudinis ad omnia decernenda, quæ Romani vellent.

CAPUT XXXIII.

Martius, & Atilius, legati Romani, ab Larissa veniunt ad colloquium cum rege Perseo, petitum ab eo, fiducia maxime privati hospitii cum Martio: objecta crimina, quibus permotus illi populus Rom. bellum inferret, ita diluit, ut spes pacis fiat a Martio, si Romam legatos mittat: ad id dantur ei induciæ.

SEcundum hoc concilium legati a Perseo rege venerunt, privati maxime hospitii fiducia, quod ei paternum cum Martio erat. Ab hujus necessitudinis commemoratione orsi, petierunt legati, in colloquium veniendi regi potestatem faceret. Martius, & *se ita e patre suo accepisse* dixit, *amicitiam hospitiumque cum Philippo fuisse: minime im-*

me-

memorem necessitudinis ejus. legationem eam suscepisse. Colloquium, si satis commode valeret, non fuisse dilaturum: nunc, ubi primum posset, ad Peneum flumen, qua transitus ab Omolio Dium esset, præmissis qui nuntiarent regi, venturos. Et tum quidem ab Dio Perseus in interiora regni recepit se, levi aura spei objecta, 30
quod Martius ipsius causa suscepisse se legationem dixisset. Post dies paucos ad constitutum locum venerunt. Magnus comitatus fuit regius, cum amicorum, tum satellitum turba stipante. non minore agmine legati venerunt, & ab Larissa multis prosequentibus, & legationibus civitatum, quæ convenerant Larissam, & renuntiare domum certa, quæ audissent, volebant. Inerat cura insita mortalibus videndi congredientes nobilem regem, & populi principis terrarum omnium legatos. Postquam in conspectu steterunt dirimente amne, paulisper internuntiando cunctatio fuit, utri transgrederentur. aliquid illi regiæ majestati, aliquid hi P. R. nomini, cum præsertim Perseus petisset colloquium, existimabant deberi. joco etiam Martius cunctantes movit. *Minor*, inquit, *ad majorem*, & quod Philippo ipsi cognomen erat, *filius ad patrem transeat*. Facile persuasum id regi est. Aliud deinde ambigebatur, cum quam multis transiret. Rex cum omni comitatu transire æquum censebat: legati vel cum tribus venire jubebant; vel, si tantum agmen traduceret, obsides daret nihil fraudis fore in colloquio. Hippiam & Pantaucum, quos & legatos miserat, principes amicorum obsides dedit: nec tam in pignus fidei obsides desiderati erant, quam ut appareret sociis, nequaquam ex dignitate pari congredi regem cum legatis. Salutatio non

tanquam hostium, sed hospitalis ac benigna fuit, positisque sedibus consederunt. 40 Cum paulisper silentium fuisset: *Expectari nos*, inquit Martius, *arbitror, ut respondeamus literis tuis, quas Corcyram misisti: in quibus quaeris, quid ita legati cum militibus venerimus, & presidia in singulas urbes dimittamus. Ad hanc interrogationem tuam & non respondere vereor, ne superbum sit, & vera respondere, ne nimis acerbum audienti tibi videatur. Sed cum aut verbis castigandus aut armis sit, qui fœdus rumpit: sicut bellum adversus te alii, quam mihi mandatum malim: ita orationis acerbitatem adversus hospitem, utcunque est, subibo: sicut medici cum salutis causa tristiora remedia adhibent. Ex quo regnum adeptus es, unam rem te qua facienda fuerit, senatus fecisse censet, quod legatos Romam ad renovandum fedus miseris, quod tamen ipsum tibi fuisse non renovandum judicat, potius quam cum renovatum esset, violandum. Abrupolim socium atque amicum P. R. regno expulisti. Artetari interfectores, ut cade (ne quid ultra dicam) latatum appareret, recepisti, qui omnium Illyriorum fidissimum Romano nomini regulum occiderant. Per Thessaliam & Maliensem agrum cum exercitu contra fedus Delphos isti: Byzantiis item contra fedus misisti auxilia: cum Beotiis sociis nostris secretam tibiipsi societatem, quam non licebat, jurejurando pepigisti. Thebanos legatos, Eversam & Callicritum, venientes a nobis, quarere malo quis interfecerit, quam arguere. In Ætolia bellum intestinum & cades principum per quos, nisi per tuos facta videri possunt? Dolopes a te ipso evastati sunt. Eumenes rex ab Roma cum in regnum rediret, prope ut victima Delphis in sacrato*

leco

*loco ante aras mactatus, quem insimulet, piget referre. Quæ hospes Brundusinus occulta facinora indicet, certum habeo, & scripta tibi omnia ab Roma esse, & legatos tuos renunciasse. Hæc ne dicerentur a me, uno modo vitare potuisti, non quærendo quam ob causam exercitus in Macedoniam trajicerentur, aut præsidia in sociorum urbes mitteremus. Quærenti tibi, superbius tacuissemus, quam vera respondimus. Equidem pro paterno nostro hospitio faveo * orationi tuæ: & opto ut aliquam mihi materiam præbeas agendæ tuæ apud senatum causæ.* Ad ea rex: *Bonam causam, si apud judices æquos haberetur, apud eosdem & accusatores, & judices agam. Eorum autem quæ objecta sunt mihi, partim ea sunt, quibus nescio an gloriari debeam, partim quæ fateri non erubescam. partim quæ verbo objecta, verbo negare satis sit. Quid enim, si legibus vestris hodie reus sim, aut index Brundusinus, aut Eumenes mihi objiciat, ut accusare potius vere, quam conviciari videantur? Scilicet nec Eumenes, cum tam multis gravis publice ac privatim sit, alium quam me inimicum habuit: neque ego potiorem quenquam ad ministeria facinorum, quam Rammium, quem neque unquam ante videram, nec eram postea visurus, invenire potui: & Thebanorum, quos naufragio perisse constat, & Artetari cædis mihi reddenda ratio est: in qua tamen nihil ultra objicitur, quam interfectores ejus in regno exulasse meo. Cujus conditionis iniquitatem ita non sum recusaturus, si vos quoque accipiatis, ut quicunque exules in Italiam aut Romam se contulerunt, his facinorum, propter quæ damnati sunt, auctores vos fuisse fateamini. Si hoc & vos recusabitis, & omnes aliæ gentes, ego quoque inter cæteros ero. Et*

* al. ratio. ni.

41

Hercule quid attinet cuiquam exilium patere, si nusquam exuli futurus locus est? Ego tamen istos, ut primum in Macedonia esse, admonitus a vobis comperi, requisitos abire ex regno jussi, & in perpetuum interdixi finibus meis. Et hæc quidem mihi tanquam causam dicenti reo objecta sunt: illa tanquam regi, & quæ de fœdere, quod mihi est vobiscum, disceptationem habeant. Nam si est in fœdere ita scriptum, ut ne si bellum quidem quis inferat, tueri me regnumque meum liceat: mihi fatendum est, quod me armis adversus Abrupolim socium populi Romani defenderim, fœdus violatum esse. Sin autem hoc & ex fœdere licuit, & jure gentium ita comparatum est, ut arma armis propulsentur, quid tandem me facere decuit, cum Abrupolis fines mei regni usque ad Amphipolim pervastasset; multa libera capita, magnam vim mancipiorum, multa millia pecorum abegisset? Quiescerem & paterer, donec Pellam & in regiam meam armatus pervenisset? At enim bello quidem justo sum persecutus, sed vinci non oportuit eum, neque ea quæ victis accidunt, pati; quorum casum cum ego subjerim, qui sum armis lacessitus, quid potest queri sibi accidisse, qui causa belli fuit? Non sum eodem modo defensurus, Romani, quod Dolopas armis coercuerim: quia etsi non merito eorum, jure feci meo: cum mei regni, mea ditionis essent, vestro decreto patri attributi meo. Nec, si causa reddenda sit, non vobis, nec fœderatis, sed iis qui ne in servos quidem sæva atque injusta imperia probant, plus æquo & bono sævisse in eos videri possum. quippe Euphranorem præfectum a me impositum ita occiderunt, ut mors pœnarum ejus levissima fuerit.
42 *At cum processissem inde ad videndas Larissam & Antrona*

&

*& * Pylleon, quo in propinquo multo ante debita vota persolverem, Delphos sacrificandi causa ascendi. Et hic criminis augendi causa cum exercitu me fuisse adjicitur: scilicet, ut quod nunc vos facere queror, urbes occuparem, arcibus imponerem præsidia. vocate in concilium Græciæ civitates, per quas iter feci: queratur unusquilibet militis mei injuriam: non recusabo quin simulato sacrificio aliud petisse videar. Ætolis & Byzantiis præsidia misimus, & cum Bœotis amicitiam fecimus. Hæc qualiacunque sunt, per legatos meos non solum indicata, sed etiam excusata sunt sæpe in senatu vestro: ubi aliquos ego disceptatores, non tam æquos, quam te, Q. Marti, paternum amicum & hospitem, habebam. Sed nondum Romam accusator Eumenes venerat, qui calumniando omnia, detorquendoque suspecta & invisa efficeret; & persuadere vobis conaretur, non posse Græciam in libertate esse, & vestro munere frui, quoad regnum Macedoniæ incolume esset. Circumagetur hic orbis: erit mox qui arguat, nequicquam Antiochum ultra juga Tauri remotum: graviorem multo Asiæ, quam Antiochus fuerit, Eumenem esse; nec conquiescere socios vestros posse, quoad regia Pergami sit; eam arcem supra capita finitimarum civitatum impositam. Ego hæc, Q. Marti, & A. Atili, quæ aut a vobis objecta, aut purgata a me sunt, talia esse scio, ut aures, ut animi audientium sint: nec tam referre quid ego aut qua mente fecerim, quam quo modo id vos factum accipiatis. Conscius mihi sum, nihil me scientem deliquisse: & si quid fecerim imprudentia lapsus, corrigi me & emendari castigatione hac posse. nihil certe insanabile, nec quod bello & armis persequendum esse censeatis, commisi. Aut frustra clementia*

* al. Pteleon.

gravitatisque vestra fama vulgata per gentes est, si talibus de causis, qua vix querela & expostulatione digna sunt, arma capitis, & regibus sociis bella infertis. Hæc dicenti tum
43 assensus Martius, auctor fuit mittendi Romam legati, cum experienda omnia ad ultimum, nec prætermittendam spem ullam censuisset. reliqua consultatio erat, quonam modo tutum iter legatis esset. ad id cum necessaria petitio induciarum videretur, cuperetque Martius, neque aliud colloquio petisset, gravate & in magnam gratiam petentis concessit. Nihil enim satis paratum ad bellum in præsentia habebant Romani, non exercitum, non ducem: cum Perseus, ni spes vana pacis obcæcasset consilia, omnia præparata atque instructa haberet, & suo maxime tempore, atque alieno hostibus, incipere bellum posset.

CAPUT XXXIV.

In Bœotia Charonei, Thebani, & Haliartii non ratam habentes decretam a gente societatem cum Romanis, motum ingentem excitant: tandem ii quoque, spreta Persei societate, sese Romanis adjungunt: Martius, & Atilius, pertractis in amicitiam Bœotis, in Peloponnesum proficiscuntur; petuntque ab Achais Chalcidem mittendum præsidium: Romam deinde redeunt.

AB hoc colloquio, fide induciarum interposita, legati Romani in Bœotiam * comparati sunt. Ibi jam motus cœperat esse, discedentibus a societate communis consilii Bœotorum quibusdam populis, ex quo renuntiatum erat respondisse legatos, appariturum

* al. conversi.

qui-

quibus populis proprie societatem cum rege jungi displicuisset. Primi a Chæronea legati, deinde a Thebis in ipso itinere occurrerunt, affirmantes non interfuisse se, quo societas ea decreta esset concilio: * queis legati nullo in præsentia responso dato, Chalcidem se sequi jusserunt. Thebis magna contentio orta erat ex alio certamine. Comitiis prætoriis Bœotiorum victa pars injuriam persequens, coacta multitudine decretum fecit Thebis, ne Bœotarchæ urbibus reciperentur. Exules Thespias universi concesserunt: inde (recepti enim sine cunctatione erant) Thebas jam mutatis animis revocati, decretum faciunt, ut XII. qui privati cœtum & concilium habuissent, exilio mulctarentur. Novus deinde prætor Ismenias, (is erat vir nobilis ac potens) capitalis pœnæ absentes eos decreto damnat. Chalcidem fugerant: inde ad Romanos Larissam profecti, causam cum Perseo societatis in Ismeniam contulerant. Ex contentione ortum certamen: utriusque tamen partis legati ad Romanos venerunt, & exules accusatoresque Ismeniæ, & Ismenias ipse. Chalcidem ut ventum est, aliarum civitatum principes, id 44 quod maxime gratum erat Romanis, suo quique proprio decreto Persei societatem aspernati, Romanis se adjungebant: Ismenias gentem Bœotorum in fidem Romanorum permitti æquum censebat. Inde certamine orto, nisi in tribunal legatorum perfugisset, haud multum abfuit, quin ab exulibus fautoribusque eorum interficeretur. Thebæ quoque ipsæ, quod Bœotiæ caput est, in magno tumultu erant, aliis ad regem trahentibus civitatem, aliis ad Romanos: & turba Coronæorum Haliartiorumq; convenerat ad defendendum decretum regiæ societatis. Sed constantia

* al. quos.

principum, docentium cladibus Philippi Antiochique quanta esset vis & fortuna imperii Romani, victa eadem multitudo, & ut tolleretur regia societas, decrevit; & eos qui auctores paciscendæ amicitiæ fuerant, ad satisfaciendum legatis Chalcidem misit, fideique legatorum commendari civitatem jussit. Thebanos Martius & Atilius læti audierunt, auctoresque & his separatim singulis fuerunt ad renovandam amicitiam mittendi Romam legatos. Ante omnia exules restitui jusserunt, & auctores regiæ societatis decreto suo damnarunt. Ita, quod maxime volebant, discusso Bœotico concilio, Peloponnesum proficiscuntur, Ser. Cornelio Chalcidem accersito. Argis præbitum est iis concilium: ubi nihil aliud a gente Achæorum petierunt, quam ut mille milites darent. Id præsidium ad Chalcidem tuendam, dum Romanus exercitus in Græciam trajiceretur, missum est. Martius & Atilius, peractis quæ agenda in Græcia erant, principio hiemis Romam redierunt.

CAPUT XXXV.

Legati in Asiam missi socios ad bellum contra Persea pro Romanis suscipiendum hortantur. Rhodii, mutato, auctore Hegesilo, favore in regem, atque redintegrato studio in Rom. parata jam navium auxilia advenientibus legatis ostendunt.

45 INde legatio sub idem tempus in Asiam circum insulas missa. Tres erant legati, T. Claudius, P. Postumius, M. Junius. ii circumeuntes, hortabantur socios ad suscipiendum adversus Persea pro Romanis bellum: & quo quæque opulentior civitas erat,

eo.

eo accuratius agebant: quia minores secuturæ majorum auctoritatem erant. Rhodii maximi ad omnia momenti habebantur, quia non favere tantum, sed adjuvare etiam viribus suis bellum poterant, XL. navibus auctore Hegesilo comparatis: qui cum in summo magistratu esset (Prytanin ipsi vocant) multis rationibus pervicerat Rhodios, *ut omissa, quam sæpe vanam experti essent, regum fovendorum spe, Romanam societatem; unam tum in terris vel viribus vel fide stabilem, retinerent. Bellum imminere cum Perseo. desideraturos Romanos eundem navalem apparatum, quem nuper Antiochi, quem Philippi ante bello vidissent: trepidaturos tum repente paranda classe, cum mittenda esset, nisi reficere naves, nisi instruere navalibus sociis cœpissent. Ideo magis enixe faciendum esse, ut crimina delata ab Eumene fide rerum refellerent.* His incitati, XL. navium classem instructam, ornatamque, legatis Romanis advenientibus, ut non expectatam adhortationem esse appareret, ostenderunt. Et hæc legatio magnum ad conciliandos animos civitatum Asiæ momentum fuit. Decimius unus sine ullo effectu, captarum etiam pecuniarum ab regibus Illyriorum suspicione infamis, Romam rediit.

CAPUT XXXVI.

Rex Perseus Romam legatos mittit ad pacem tentandam; quæ quia in ambiguo est, solicitat interim Rhodios, & Bœotiæ civitates: præterquam apud Coronæos, & Haliartios, nihil proficit.

46 PErseus cum a colloquio Romanorum in Macedoniam recepisset sese, legatos Romam de inchoatis cum Martio conditionibus pacis misit, & Byzantium & Rhodum literas legatis ferendas dedit. In literis eadem sententia ad omnes erat, collocutum se cum Romanorum legatis, quæ audisset, quæque dixisset, ita disposita, ut superior fuisse in disceptatione videri posset. Apud Rhodios legati addiderunt, *confidere pacem futuram. auctoribus enim Martio atque Atilio missos Romam legatos. Si pergerent Romani contra fœdus movere bellum, tum omni gratia, omni ope enitendum fore Rhodiis, ut reconcilient pacem: si nihil deprecando proficiant, id agendum ne omnium rerum jus ac potestas ad unum populum perveniat. Cum cæterorum id interesse, tum præcipue Rhodiorum, qui plus inter alias civitates dignitate atque opibus excellant: quæ serva atque obnoxia fore, si nullus alio sit, quam ad Romanos respectus.* Magis & literæ & verba legatorum benigne sunt audita, quam momentum ad mutandos animos habuerunt. potentior esse partis melioris auctoritas cœperat. Responsum ex decreto est, *optare pacem Rhodios: si bellum esset, ne quid ab Rhodiis speraret aut peteret rex, quod veterem amicitiam, multis magnisque meritis pace belloque partam, disjungeret sibi ab Romanis.* Ab Rho-

do redeuntes, Bœotiæ quoque civitates & Thebas, & Coroneam, & Haliartum adierunt; quibus expressum invitis existimabatur, ut relicta regia societate Romanis adjungerentur. Thebani nihil moti sunt, quanquam nonnihil & damnatis principibus, & restitutis exulibus, succensebant Romanis. Coronæi & Haliartii, favore quodam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt, præsidium petentes, quo se adversus impotentem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est, *præsidium se propter inducias cum Romanis factas mittere non posse: tamen suadere, ita a Thebanorum injuriis, qua possent, ut se vindicarent, ne Romanis praberent causam in se saviendi.*

CAPUT XXXVII.

Martius, & Atilius ab se acta in legatione renunciantes in senatu, inter catera commemorant, spe vana pacis a se Persea regem deceptum: id tanquam dolum, & a more Romano abhorrentem artem vituperant seniores: comprobata tamen a senatu legatione, denuo in Graciam Martius, in Thessaliam Atilius, quo belli vocat necessitas, mittuntur.

Martius & Atilius Romam cum venissent, legationem in Capitolio ita renuntiarunt. *ut nulla re magis gloriarentur, quam decepto per inducias & spem pacis rege. Adeo enim apparatibus belli fuisse instructum, ipsis nulla parata re, ut omnia opportuna loca praoccupari ante ab eo potuerint, quam exercitus in Graciam trajiceretur. Spatio autem induciarum sumpto,* 47

ven-

venturum illum nihilo paratiorem, Romanos omnibus instructiores rebus capturos bellum: Bœotorum quoque se concilium arte distraxisse, ne conjungi amplius ullo consensu Macedonibus possent. Hæc, ut summa ratione acta, magna pars senatus approbabat: veteres, & moris antiqui memores, negabant, *se in ea legatione Romanas agnoscere artes. Non per insidias, & nocturna prælia, nec simulatam fugam, improvisosque ad incautum hostem reditus, nec ut astu magis quam vera virtute gloriarentur, bella majores gessisse. Indicere prius quam gerere solitos bella: denuntiare etiam, interdum locum finire, in quo dimicaturi essent. Eadem fide indicatum Pyrrho regi medicum vitæ ejus insidiantem: eadem Faliscis vinctum traditum proditorem liberorum regis. Hæc Romana esse, non versutiarum Punicarum, neque calliditatis Græcæ, apud quos fallere hostem, quam vi superare gloriosius fuerit. Interdum in præsens tempus plus profici dolo quam virtute: sed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confessio expressa sit, se neque arte, neque casu, sed collatis cominus viribus justo ac pio bello esse superatum.* Hæc seniores, quibus nova hæc minus placebat sapientia: vicit tamen ea pars senatus, cui potior utilis quam honesti cura erat, ut comprobaretur prior legatio Martii: & eodem rursus in Græciam cum quinqueremibus remitteretur, juberetur que cætera, ut e Rep. maxime visum esset, agere. A. quoque Atilium miserunt ad occupandam Larissam in Thessalia, timentes, ne, si induciarum dies exisset, Perseus, præsidio eo misso, caput Thessaliæ in potestate haberet: duo millia peditum Atilius ab Cn. Sicinio accipere ad eam rem agendam jussus: & P. Lentulo, qui.

qui ex Achaja redierat, CCC. milites Italici generis dati, ut Thebis daret operam, ut in potestate Bœotia esset.

CAPUT XXXVIII.

Legati Persei regis, frustra in senatu tentata pace, dimittuntur: C. Lucretius prætor ab urbe cum classe in Cephaleniam proficiscitur, præmisso fratre Lucretio, qui naves ab sociis ex fœdere contrahat.

His præparatis, quanquam ad bellum consilia erant destinata, senatum tamen præberi legatis placuit. Eadem fere quæ in colloquio ab rege dicta erant, relata ab legatis. Insidiarum Eumeni factarum crimen & maxima cura, & minime tamen probabiliter (manifesta enim res erat) defensum. Cætera deprecatio erat: sed non eis animis audiebantur, qui aut doceri aut flecti possent. Denuntiatum extemplo mœnibus urbis Romæ, Italia intra XXX. diem excederent. P. Licinio deinde COS. cui Macedonia provincia obvenerat, denuntiatum, ut exercitui diem primam quamque diceret ad conveniendum. C. Lucretius prætor, cui classis provincia erat, cum XL. quinqueremibus ab urbe profectus. nam ex refectis navibus alias in alium usum retineri ad urbem placuit. Præmissus a prætore est frater Lucretius cum quinquereme una: jussusque ab sociis ex fœdere acceptis navibus ad Cephaleniam classi occurrere. ab Rheginis triremi una, ab Locris duabus, ab *Uritibus quatuor, præter oram Italiæ superve̅ctus Calabriæ extremum promontorium in Jonio mari Dyrrhachium trajicit. Ibi decem ipsorum Dyrrhachinorum, XII. Issæorum,

48

* al. Brutiis o- al. a. Thuri-ri

rum, LIIII. Gentii regis lembos nactus, simulans se credere eos in usum Romanorum comparatos esse, omnibus abductis, die tertio Corcyram, inde protinus in Cephaleniam trajicit. C. Lucretius prætor ab Neapoli profectus, superato freto, die quinto in Cephaleniam transmisit. Ibi stetit classis, simul opperiens, ut terrestres copiæ trajicerentur, simul ut onerariæ ex agmine suo per altum dissipatæ consequerentur.

CAPUT XXXIX.

P. Licinius Cos. ad bellum Macedonicum proficiscens, nuncupatis votis, paludatus ab urbe exit: studium hominum describitur, habitusque animorum, qui tum alias in ejusmodi spectaculo esse consuevit, tum est nunc, cum abeuntem consulem prosequuntur.

49 PEr hos forte dies P. Licinius COS. votis in Capitolio nuncupatis, paludatus ab urbe profectus est. Semper quidem ea res cum magna dignitate ac majestate geritur: præcipue tamen convertit oculos animosque, cum ad magnum nobilemque aut virtute, aut fortuna hostem euntem COS. prosequuntur. Contrahit enim non officii modo cura, sed etiam studium spectaculi, ut videant ducem suum, cujus imperio consilioque summam Remp. tuendam permiserunt. Subit deinde cogitatio animum, *qui belli casus, quam incertus fortunæ eventus, communisque Mars belli sit: adversa, secunda, quæque inscitia & temeritate ducum clades sæpe acciderint, quæ contra bona prudentia & virtus attulerit. Quem scire mortalium, utrius mentis, utrius fortunæ* COS. *ad bellum mittant? triumphantem ne*

mox

mox cum exercitu victore scandentem Capitolium ad eosdem deos, a quibus proficiscatur, visuri, an hostibus eam præbituri lætitiam sint. Persi autem regi, adversus quem ibatur, famam & bello clara Macedonum gens, & Philippus pater inter multa prospere gesta Romano etiam nobilitatis bello, præbebat: tum ipsius Persei nunquam ex quo regnum accepisset, desitum belli expectatione celebrari nomen. cum his cogitationibus omnium ordinum homines proficiscentem consulem prosecuti sunt. Duo consulares tribuni militum cum eo missi, C. Claudius, Q. Mutius, & tres illustres juvenes, P. Lentulus, & duo Manlii Acidini: alter M. Manlii, alter L. Manlii filius erat. Cum iis COS. Brundusium ad exercitum, atque inde cum omnibus copiis transvectus ad Nymphæum in Apolloniati agro posuit castra.

CAPUT XL.

Rex Perseus, desperata pace, consilium advocat: aliis pacem cum Romanis quoquo modo habendam censentibus, multo major pars bellum suadet: bellum ut geratur Perseus decernens, copias omnes Civium contrahit; quas ad concionem vocatas oratione accendit; inde profectus, in Thessaliam, futurus obviam Romano consuli, passim urbibus in potestatem redactis, descendit.

PAucos ante dies Perseus, postquam legati ab Roma regressi præciderant spem 50
pacis, consilium habuit. Ibi aliquandiu diversis sententiis certatum est. Erant, quibus *vel stipendium pendendum, si injungeretur, vel agri parte cedendum, si mulctarent, quid-*

quid

quid denique aliud pacis causa patiendum esset, non recusandum videretur: nec committendum ut in aleam tanti casus se regnumque daret. Si possessio haud ambigua regni maneret, multa diem tempusque afferre posse: quibus non amissa modo recuperare, sed timendus ultro iis esse, quos nunc timeret, posset. Cæterum multo major pars ferocioris sententiæ erat. *Quidquid cessisset, cum eo simul regno protinus cedendum esse affirmabant. Neque enim Romanos pecunia aut agro egere: sed hoc scire, cum omnia humana, tum maxima quaque & regna & imperia sub casibus multis esse. Carthaginiensium opes fregisse sese, & cervicibus eorum præpotentem finitimum regem imposuisse: Antiochum progeniemque ejus ultra juga Tauri remotum. Unum esse Macedoniæ regnum, & regione propinquum, & quod, sicubi P. R. sua fortuna labet, antiquos animos regibus suis videatur posse facere. Dum integra res sint, cogitare apud animum suum Persea debere, utrum singula concedendo, nudatus ad extremum opibus extorrisque regno, Samothraciam aliamve quam insulam petere ab Romanis, ubi privatus superstes regno suo in contemptu atque inopia consenescat, malit: an armatus vindex fortunæ dignitatisque suæ, ita ut viro forti dignum sit, patiatur quodcumque casus belli tulerit: aut victor liberet orbem terrarum ab imperio Romano. Non esse admirabilius, Romanos Græcia pelli, quam Annibalem Italia pulsum esse. Neque hercule videre qui conveniat fratri affectanti per injuriam regnum summa vi restitisse, alienigenis bene parto eo cedere. Postremo ita bello & pace quæri, ut inter omnes conveniat, nec turpius quicquam esse, quam sine certamine cessisse regno: nec præclarius quicquam, quam pro dignitate ac majestate omnem*

omn. em.

omnem fortunam expertum esse. Pellæ in vetere regia Macedonum hoc consilium erat. *Geramus ergo*, inquit, *diis bene juvantibus, quando ita videtur, bellum*. literisque circa præfectos dimissis, Citium (Macedoniæ oppidum est) copias omnes contrahit. Ipse centum hostiis sacrificio regaliter Minervæ, quam vocant Alcidem, confecto, cum purpuratorum & satellitum manu profectus Citium est. Eo jam omnes Macedonum externorumque auxiliorum convenerant copiæ. Castra ante urbem ponit, omnesque armatos in campo struxit. Summa omnium XL. millia armata fuere, quorum pars ferme dimidia phalangitæ erant: Hippias Beræus præerat. Delecta deinde & viribus & robore ætatis ex omni cetratorum numero duo erant agemata, hanc ipsi legionem vocabant. præfectos habebant Leonatum & Thrasippum Eulyestas. Cæterorum cetratorum trium ferme millium hominum dux erat Antiphilus Edessæus. Pæones, & ex Parorea & Parstrymonia (sunt autem ea loca subjecta Thraciæ) & Agrianes, admixtis etiam Thracibus incolis, trium millium ferme & ipsi expleverunt numerum. Armaverat contraxeratque eos Didas Pæon, qui adolescentem Demetrium occiderat. Et armatorum duo millia Gallorum erant præfecto Æsclepiodoro. Ab Heraclea ex Sintiis tria millia Thracum liberorum suum ducem habebant. Cretensium par pene numerus suos duces sequebatur, Susum Phalasarneum, & Syllum Gnosium. Et Leonides Lacedæmonius quingentis ex Græcia, misto generi hominum, præerat. Regii is generis ferebatur, exul damnatus frequenti concilio Achæorum literis ad Persea deprehensis. Ætolorum & Bœotorum, qui non explebant

bant plus quam quingentorum omnes numerum, LycoAchæus præfectus erat. Ex his mixtis tot populorum, tot gentium auxiliis XII. millia armatorum ferme efficiebantur. Equitum ex tota Macedonia contraxerat III. millia. Venerat eodem Cotys Seuthæ filius rex gentis Odrysarum, cum mille delectis equitibus, pari ferme peditum numero. Summa totius exercitus XXXIX. millia peditum erant, IIII. equitum. Satis constabat, secundum eum exercitum, quem magnus Alexander in Asiam trajecit, nunquam ullius Mace-
52 donum regis copias tantas fuisse. Tertius & vicesimus annus agebatur, ex quo petenti Philippo data pax erat: per id omne tempus quieta Macedonia & progeniem ediderat, cujus magna pars matura militiæ esset, & levibus bellis Thracum accolarum, quæ exercerent magis quam fatigarent, sub assidua tamen militia fuerat: & diu meditatum Philippo primo, deinde & Persi Romanum bellum, omnia ut instructa parataque essent, effecerat. Mota parumper acies, non justo decursu tamen, ne stetisse tantum in armis viderentur: armatosque, sicut erant, ad concionem vocavit. Ipse constitit in tribunali, circa se habens filios duos, quorum major Philippus natura frater, adoptione filius; minor, quem Alexandrum vocabant, naturalis erat. Cohortatus est milites ad bellum, injuriam P. R. in patrem seque commemoravit. *Illum omnibus indignitatibus compulsum ad rebellandum, inter apparatum belli fato oppressum: ad se simul legatos, simul milites ad occupandas Græciæ urbes missos. Fallaci deinde colloquio per speciem reconciliandæ pacis extractam hiemem, ut tempus ad comparandum haberent. Consulem nunc venire cum duabus legionibus Romanis,*
quæ

quæ trecenos equites habeant, & pari ferme numero sociorum peditum equitumque, eo ut accedant regum auxilia Eumenis & Massanissæ, non plus VII. millia peditum, II. equitum futura. Auditis hostium copiis, respicerent suum ipsi exercitum, quantum numero, quantum genere militum præstarent tyronibus raptim ad id bellum conscriptis, ipsi a pueris eruditi artibus militiæ, tot subacti atque durati bellis. Auxilia Romanis Lydos, Phrygas, & Numidas esse. sibi Thracas Gallosque, ferocissimas gentium. Arma illos habere ea, quæ sibi quisque paraverit pauper miles; Macedonas prompta ex regio apparatu, per tot annos patris sui cura & impensa facta. Commeatum illis cum procul, tum omnibus sub casibus maritimis fore: se & pecuniam & frumentum, præter reditus metallorum, in decem annos sepesuisse. Omnia quæ deorum indulgentia, quæ regia cura præparanda fuerant, plena cumulataque habere Macedonas; animum habendum esse, quem habuerint majores eorum, qui Europa omni domita transgressi in Asiam, incognitum fama aperuerint armis orbem terrarum: nec ante vincere desierint, quam rubro mari inclusis, quod vincerent, defuerit. At Hercule nunc non de ultimis Indiæ oris, sed de ipsius Macedoniæ possessione certamen fortunam indixisse. Cum patre suo gerentes bellum Romanos, speciosum Græciæ liberandæ tulisse titulum: nunc propalam Macedoniam in servitutem petere, ne rex vicinus imperio sit Romano, ne gens bello nobilis arma habeat. Hæc enim tradenda superbis dominis esse cum rege regnoque, si absistere bello, & facere imperata velint. Cum per omnem orationem satis frequenti assensu succlamatum esset, tum 53
vero ea vociferatio simul indignantium minitantiumque, partim jubentium bonum animum

mum habere regem, exorta est, ut finem dicendi faceret, tantum jussis ad iter parari: jam enim dici, movere castra ab Nymphæo Romanos. Concione dimissa ad audiendas legationes civitatum Macedoniæ se contulit. Venerant autem ad pecunias pro facultatibus quæque suis, & frumentum pollicendum ad bellum. Omnibus gratiæ actæ, remissum omnibus; satis regios apparatus ad ea dictum sufficere: vehicula tantum imperata, ut tormenta, telorumque missilium ingentem vim præparatam, bellicumque aliud instrumentum veherent. Profectus inde toto exercitu Heordæam petens, ad Begorritem quem vocant lacum positis castris, postero die in Elimæam ad Haliacmona fluvium processit. Deinde saltu angusto superatis montibus, quos Cambunios vocant, descendit ad (Tripolim vocant) Azorum, Pithium, & Dolichen incolentes. Hæc tria oppida paulisper cunctata, quia obsides Larissæis dederant, victa tamen præsenti metu in deditionem concesserunt. Benigne his appellatis, haud dubius Perræbos quoque idem facturos, urbem, nihil cunctatis qui incolebant, primo adventu recipit. Cyretias oppugnare conatus, primo etiam die acri concursu ad portas armatorum est repulsus: postero die omnibus copiis adortus, in deditionem omnes ante
54 te noctem accepit. Mylæ proximum oppidum, ita munitum, ut inexuperabilis munimenti spes incolas ferociores faceret, non portas claudere regi satis habuerunt; sed probris quoque in ipsum, Macedonasque
* al. procacibus * jaculati sunt. Quæ res cum infe-
jocu- stiorem hostem ad oppugnandum fecisset, ip-
lati, sos desperatione veniæ ad tuendos sese acrius accendit. Itaque per triduum ingentibus utrin-

trinque animis & oppugnatæ sunt, & defensæ. Multitudo Macedonum ad subeundum invicem prælium haud difficulter succedebat: oppidanos diem noctem eosdem tuentes mœnia non vulnera modo, sed etiam vigiliæ & continens labor conficiebat. Quarto die cum & scalæ undique ad muros erigerentur, & porta vi majore oppugnaretur, oppidani depulsi muris ad portam tuendam concurrunt, eruptionemque repentinam in hostes faciunt: quæ cum iræ magis inconsultæ, quam veræ fiduciæ virium esset, pauci & fessi ab integris pulsi terga dederunt, fugientesque per parentem portam hostes acceperunt. Ita capta urbs, ac direpta est: libera quoque corpora, quæ cædibus superfuerunt, venundata. Diruto magna ex parte & incenso oppido, profectus ad Phalannam castra movit: inde postero die Gyrtonem pervenit. Quo cum T. Minutium Rufum & Hippiam Thessalorum prætores cum præsidio intrasse accepisset, ne tentata quidem oppugnatione prętergressus, Elatiam & Gonnum, perculsis inopinato adventu oppidanis, recepit. Utraque oppida in faucibus sunt, quæ Tempe adeunt, magis Gonnus: itaque & firmiore id præsidio tutum equitum peditumque, ad hoc fossa triplici ac vallo munitum reliquit. Ipse ad Sycurium progressus, opperiri ibi hostium adventum statuit: simul & frumentari passim exercitum jubet in subjecto hostium agro. Namque Sycurium est sub radicibus Ossæ montis: qua in meridiem vergit, subjectos habet Thessaliæ campos, ab tergo Macedoniam atque Magnesiam. Ad has opportunitates accedit summa salubritas & copia, pluribus circumjectis fontibus perenniúm aquarum.

CA-

CAPUT XLI.

P. Licinius Cos. motis castris ab Nymphæo, expertus admodum difficile iter per Athamaniam, pervenit in Thessaliam; ubi habet castra rex Perseus.

55 COS. Romanus per eosdem dies Thessaliam cum exercitu petens, iter expeditum primo per Epirum habuit: deinde postquam in Athamaniam est transgressus, asperi ac prope invii soli, cum ingenti difficultate parvis itineribus ægre Gomphos pervenit: cui si vexatis hominibus equisque tyronem exercitum ducenti acie instructa & loco suo & tempore obstitisset rex, ne Romani quidem abnuunt magna sua cum clade fuisse pugnaturos. Postquam Gomphos sine certamine ventum est, præter gaudium periculosi saltus superati, contemptus quoque hostium adeo ignorantium opportunitates suas accessit. Sacrificio rite perfecto COS. & frumento dato militibus, paucos ad requiem jumentorum hominumque moratus dies, cum audiret vagari Macedonas effusos per Thessaliam, vastarique sociorum agros, satis jam refectum militem ad Larissam ducit. Inde cum III. millia ferme abesset a Tripoli (Sceam vocant) super Peneum amnem posuit castra.

CAPUT XLII.

Rex Eumenes Chalcidem cum auxiliis venit: relicta ibi parte copiarum, cum reliquis ad Licinium Cos., super Peneum amnem castra habentem, pergit: aliorum quoque sociorum auxilia Chalcidem conveniunt: interim navalis Romanorum exercitus in Bœotia Haliartum circumsidet.

PEr idem tempus Eumenes ad Chalcidem navibus accessit cum Attalo atq; Athenæo fratribus, Philetæro fratre relicto Pergami ad tutelam regni. inde cum Attalo, & quatuor millibus peditum, mille equitum ad COS. venit. Chalcide relicta duo millia peditum, quibus Athenæus præpositus. Et alia eodem auxilia Romanis ex omnibus undique Græciæ populis convenerunt, quorum pleraque (adeo parva erant) in oblivionem adducta. Apolloniatę CCC. equites, centum pedites miserunt. Ætolorum alæ unius instar, quantum in tota gente equitum erat, venerant. & Thessalorum omnis equitatus separatus erat non plus quam CCC. erant equites in castris Romanis. Achæi juventutis suæ, Cretico maxime armatu, ad mille dederunt. Sub idem tempus & 56
C. Lucretius prætor, qui navibus præerat ad Cephaleniam, M. Lucretio fratre cum classe super Maleam Chalcidem jusso petere, ipse triremem conscendit, sinum Corinthium petens ad præoccupandas in Bœotia res. tardior ei navigatio propter infirmitatem corporis fuit. M. Lucretius Chalcidem adveniens, cum a P. Lent. Haliartum oppugnari audisset, nuntium prætoris verbis, qui abscedere eum inde juberet, misit. Bœotorum juventute, quæ pars

cum Romanis ſtabat, eam rem aggreſſus legatus a mœnibus abſceſſit. Hæc ſoluta obſidio locum alteri novæ obſidioni dedit. namque extemplo M. Lucretius cum exercitu navali X. millibus armatorum, ad hoc duobus millibus regiorum, qui ſub Athenæo erant, Haliartum circunſedit: parantibuſque jam oppugnare ſupervenit a Creuſa prætor. Ad idem fere tempus & ab ſociis naves Chalcidem convenerunt: duæ Punicæ quinqueremes, duæ ab Heraclea ex Ponto triremes, quatuor Chalcedone, totidem Samo, tum quinque Rhodiæ quadriremes. prætor, quia nuſquam erat maritimum bellum, remiſit ſociis, & Q. Martius Chalcidem navibus venit. Halope capta, Lariſſa, quæ Cremaſte dicitur, oppugnata.

CAPUT XLIII.

P. Licinius Coſ. in Theſſalia, commiſſo dubia fortuna cum rege Perſeo levi certamine, congreditur deinde equeſtri prælio, quo ſuperatus procul ab hoſte caſtra movet: rex Perſeus victoria, conſuliſque trepidatione elatus, milites, alacres parta præda, oratione inſuper inflammat.

Cum hic ſtatus in Bœotia eſſet, Perſeus cum ad Sycurium (ſicut ante dictum eſt) ſtativa haberet, frumento undique circa ex agris convecto, ad vaſtandum agrum Phæræorum miſit: ratus ad juvandas ſociorum urbes, longius ab caſtris abſtractos deprehendi Romanos poſſe. Quos cum eo tumultu nihil motos animadvertiſſet, * prædam quidem, præterquam hominum, (pecora autem maxime omnis generis fuere) diviſit ad epulandum militibus. Sub idem deinde tempus

* al. prædæ quod erat.

57

con-

concilium & consul & rex habuerunt, unde bellum ordirentur. Regis creverunt animi vastatione concessa sibi ab hoste Pheræi agri. Itaque eundum inde ad castra, nec dandum ultra spatium cunctandi censebat. & Romani censebant cunctationem suam infamem apud socios esse, maximopere indigne ferentes non latam Pheræis opem. consultantibus quid agerent, (aderant autem Eumenes & Attalus in concilio) trepidus nuntius affert, hostem magno agmine adesse. Concilio dimisso, signum extemplo datur, ut arma capiant. Interim placet ex regiis auxiliis centum equites, & parem numerum jaculatorum peditum exire. Perseus hora ferme diei quarta cum paulo plus mille passus abesset a castris Romanis, consistere signa peditum jussit; prægressus ipse cum equitibus ac levi armatura, & Cotys cum eo ducesque aliorum auxiliorum præcesserunt. Minus quingentos passus ab castris aberant, cum in conspectu fuere hostium equites. duæ alæ erant magna ex parte Gallorum: Cassignatus præerat: & levis armaturæ centum fere & quinquaginta Mysi aut Cretenses. Constitit rex, incertus quantum esset hostium. Duas inde ex agmine turmas Thracum, duas Macedonum, cum binis Cretensium cohortibus & Thracum misit. Prælium, cum pares numero essent, neque ab hac aut illa parte nova auxilia subvenirent, incerta victoria finitum est. Eumenis ferme XXX. interfecti; inter quos Cassignatus dux Gallorum cecidit. tunc quidem Perseus ad Sycurium copias reduxit: postero die circa eandem horam in eundem locum rex copias admovit, plaustris cum aqua sequentibus: nam duodecim millium passuum via omnis sine aqua & plurimi pulveris erat: affectosque

que siti, si primo in conspectu dimicassent, pugnaturos fuisse apparebat. Cum Romani quiessent, stationibus etiam intra vallum reductis, regii quoque in castra redeunt. Hoc per aliquot dies fecerunt, sperantes fore ut Romani equites abeuntium novissimum agmen aggrederentur: inde certamine orto, cum longius a castris eos elicuissent, facile, ubi ubi essent, se, qui equitatu & levi armatura plus
58 possent, conversuros aciem: Postquam inceptum non succedebat, castra propius hostem movit rex, & a quinque millibus passuum communiit. Inde luce prima in eodem, quo solebat, loco peditum acie instructa, equitatum omnem levemque armaturam ad castra hostium ducit. Visus & plurium & propior solito pulvis trepidationem in castris Romanis fecit: & primo vix creditum nuntianti est quia prioribus continuis diebus nunquam ante horam quartam hostis apparuerat, tum solis ortus erat. Deinde ut plurium clamore & cursu a portis dubitatio exempta est, tumultus ingens oboritur. tribuni præfectique & centuriones in prætorium, miles ad sua quisque tentoria discurrit. Minus quingentos passus a vallo instruxerat Perseus suos, circa tumulum quem Calicinum vocant. Lævo cornu Cotys rex præerat cum omnibus suę gentis, equitum ordines levis armatura interposita distinguebat. In dextro cornu Macedones erant equites, intermixti turmis eorum Cretenses. Huic armaturæ Milo Beræus, equitibus & summæ partis ejus Meno Antigonensis pręerat. Proximi cornibus constiterant regii equites, & mixtum genus delecta plurium gentium auxilia: Patrocles Antigonensis hic, & Pęonię pręfectus Didas, erant præpositi: Medius omnium rex erat, circa eum agema
quod

quod vocant, equitumque sacræ alæ. ante se statuit funditores jaculatoresque: quadringentorum manus utraque numerum ex pleverat. Jonem Thessalonicensem, & Timanora Dolopem iis præfecit. Sic regii constiterant. Consul intra vallum peditum acie instructa, & ipse equitatum omnem cum levi armatura misit. pro vallo instructi sunt. Dextro cornu præpositus C. Licinius Crassus consulis frater cum omni Italico equitatu, velitibus intermixtis: sinistro M. Valerius Levinus sociorum ex Græcis populis equites habebat, ejusdem gentis levem armaturam. Mediam autem aciem cum delectis equitibus extraordinariis tenebat Q. Mutius. CC. equites Galli ante signa horum instructi, & de auxiliis Eumenis Cyrtiorum gentis CCC. Thessali, CCCC. equites parvo intervallo super lævum cornu locati. Eumenes rex Attalusque cum omni manu sua ab tergo inter postremam aciem ac vallum steterunt. In hunc modum maxime instructæ acies, par ferme utrinque numerus equitum ac levis armaturæ concurrunt, a funditoribus jaculatoribusque qui præcesserunt, prælio orto. Primi omnium Thraces haud secus, quam diu claustris retentæ feræ, concitati cum ingenti clamore in dextrum cornu Italicos equites incurrerunt, ut usu belli & ingenio impavida gens turbaretur. gladiis hastas petere pedites, nunc succidere crura equis, nunc ilia suffodere. Perseus in mediam invectus aciem, Græcos primo impetu avertit: quibus cum gravis ab tergo instaret hostis, Thessalorum equitatus, qui a lævo cornu brevi spatio disjunctus in subsidiis fuerat, extra concursum primo spectator certaminis, deinde inclinata re maximo usui fuit. Cedentes enim sensim integris ordinibus, post 59

quam se Eumenis auxiliis adjunxerunt, & cum eo tutum inter ordines suos receptum sociis fuga dissipatis dabant: & cum minus conferti hostes instarent, progredi etiam ausi, multos fugientium obvios exceperunt. Nec regii sparsi jam ipsi passim sequendo, cum ordinatis & certo incedentibus gradu manus conferere audebant: cum victor equestri prælio rex parvo momento si adjuvisset, *debellatum esset. opportune adhortanti supervenit phalanx, quam sua sponte, ne audaci cæpto deesset, Hippias & Leonatus raptim adduxerant, postquam prospere pugnasse equitem acceperunt. Fluctuante rege inter spem metumque tantæ rei conandæ, Cretensis Evander, quo ministro Delphis ad insidias Eumenis regis usus erat, postquam agmen *impeditum venientium sub signis vidit, ad regem accurrit, & monere institit, *ne elatus felicitate summam rerum temere in non necessariam aleam daret. Si contentus bene re gesta quiesset eo die, vel pacis honestæ conditionem habiturum, vel plurimos belli socios, qui fortunam sequerentur, si bellare mallet*. In hoc consilium pronior erat animus regis. Itaque collaudato Evandro, signa referri, peditumque agmen redire in castra jubet, equitibus receptui canere. Cecidere eo die ab Romanis CC. equites, duo millia haud minus peditum, 60 capti ferme CC. equites: ex regis autem XX. equites, XL. pedites interfecti. Postquam rediere in castra victores, omnes quidem læti, ante alios Thracum insolens lætitia eminebat. cum cantu enim superfixa capita *hostium portantes redierunt. Apud Romanos non mœstitia tantum ex male gesta re, sed pavor etiam erat, ne extemplo castra hostis aggrederetur. Eumenes suadere, ut trans-

* al. debellaturus.

* al. impeditum.

* al. hostis.

trans Peneum transferret castra, ut pro munimento amnem haberet, dum perculsi milites animos colligerent. COS. moveri flagitio timoris fatendi: victus tamen ratione, silentio noctis transductis copiis, castra in ulteriore ripa communit. Rex postero die ad lacessendos prelio hostes progressus, postquam trans amnem in tuto posita castra animadvertit, fatebatur quidem peccatum, quod pridie non institisset victis: sed aliquanto majorem culpam esse, quod nocte foret cessatum: Nam ut neminem alium suorum moveret, levi armatura immissa, trepidantium in transitu fluminis hostium deleri magna ex parte copias potuisse. Romanis quidem presens pavor demptus erat, in tuto castra habentibus. damnum inter cetera precipue fame movebat. & in consilio apud COS. pro se quisque in Ætolos conferebant causam: ab iis fuge terrorisque principium ortum; secutos pavorem Ætolorum & ceteros socios Græcorum populorum. Quinque principes 61
Ætolorum primi terga vertentes conspecti dicebantur. Thessali pro concione laudati, ducesque eorum etiam virtutis causa donati. Ad regem spolia cæsorum hostium referebantur: dona ex his aliis arma insignia, aliis equos, quibusdam captivos dono dabat. Scuta erant supra M. D. loricæ, thoracesque M. amplius summam explebant, galearum gladiorumque & Missilium omnis generis major aliquanto numerus. Hæc per se ampla, pleraque multiplicata verbis regis, quæ ad concionem vocato exercitu habuit: *Prajudicatum eventum belli habentis: meliorem partem hostium, equitatum Roman. quo invictos se esse gloriabantur, fudistis. equites enim illis principes juventutis, equites*

seminarium senatus : inde lectos in patrum numerum consules, inde imperatores creant. Horum spolia paulo ante divisimus inter vos. Nec minorem de legionibus peditum victoriam habetis, qua nocturna fuga vobis subtracta, naufragorum trepidatione passim natantium flumen compleverunt. Sed facilius nobis sequentibus victos Peneum superare erit, quam illis trepidantibus fuit : transgressique extemplo castra oppugnabimus, quæ hodie cepissemus, ni fugissent. Aut si acie decernere volent, eundem pugnæ pedestris eventum expectate, qui equitum in certamine fuerit. Et qui vicerant, alacres spolia cæsorum hostium humeris gerentes ante ora sua audivere, ex eo quod acciderat, spem futuri præcipientes : & pedites aliena gloria accensi, præcipue qui Macedonum phalangis erant, sibi quoque & navandæ regi operæ, & similem gloriam ex hoste pariendi occasionem optabant. Concione dimissa, postero die profectus inde ad Mopselum posuit castra: tumulus hic inter Tempe
62 & Larissam medius est. Romani non abscedentes ab ripa Penei, transtulerunt in locum tutiorem castra. Eo Misagenes Numida venit cum M. equitibus, pari peditum numero, ad hoc elephantis duobus & XX.

CAPUT XLIV.

Rex Perseus post superatum equestri prælio Licinium cos., ex amicorum consilio mittit ad eum legatos de pace ; pecunia quoque sollicitato frustra consulis animo, parat belli casum tentare.

PEr eos dies consilium habenti regi de summa, cum jam consedisset ferocia ab

re

re bene gesta, ausi sunt quidam amicorum consilium dare, *ut secunda fortuna* * *in conditione honesta pacis uteretur, potius, quam spe vana evectus in casum irrevocabilem se daret. modum imponere secundis rebus, nec nimis credere serenitati præsentis fortunæ, prudentis hominis, & merito felicis esse. Mitteret ad COS. qui fœdus in easdem leges renovarent, quibus Philippus pater ejus pacem a T. Quintio victore accepisset. neque finiri bellum magnificentius, quam a tam memorabili pugna: neque spem firmiorem pacis perpetuæ dari, quam quæ perculsos adverso prælio Romanos molliores factura sit ad paciscendum. Quod si Romani tum quoque insita pertinacia æqua aspernarentur, deos hominesque & moderationis Persei, & illorum pervicacis superbiæ futuros testes*. Numquam ab talibus consiliis abhorrebat regis animus. itaque plurium assensu comprobata est sententia. Legati ad COS. missi, adhibito frequenti consilio auditi sunt. *Pacem petere, vectigal quantum Philippus pactus esset, daturum Persea Romanis pollicentes: urbibus agris locisque, quibus Philippus cessisset, cessurum Perseum*. Hæc legati. Summotis his cum consultarent, Romana constantia vicit in consilio. Ita tum mos erat, in adversis vultum secundæ fortunæ gerere, moderari animos in secundis. Respondere placuit, *ita pacem dari, si de summa rerum liberum senatui permittat rex de se deque universa Macedonia statuendi jus*. Hæc cum renuntiassent legati. miraculo ignaris moris pertinacia Romanorum esse: & plerique vetare amplius mentionem pacis facere. ultro mox quæsituros quod oblatum fastidiant. Perseus hanc ipsam superbiam, quippe ex fiducia virium esse, timere: &c

* al. in conditionem

ſummam pecuniæ augens, ſi pretio pacem emere poſset, non deſtitit animum COS. tentare. poſtquam nihil ex eo, quod primo reſponderat, mutabat, deſperata pace, ad Sycurium, unde profectus erat, rediit, belli caſum de integro tentaturus.

CAPUT XLV.

Vulgata per Græciam fama equeſtris prælii, infeliciter a Licinio Coſ. cum Perſeo commiſſi, detegit hominum animos in Romanos.

63 FAma equeſtris pugnæ vulgata per Græciam, nudavit voluntates hominum. non enim ſolum qui partis Macedonum erant, ſed plerique ingentibus Romanorum obligati beneficiis, quidam vim * ſuperbiamque experti, læti eam famam accepere: non ob aliam cauſam, quam pravo ſtudio, quo etiam in certaminibus ludicris vulgus utitur: deteriori atque infirmiori favendo.

*al. addunt Macedonum

CAPUT XLVI.

C. Lucretius prætor in Bæotia Haliartum urbem acriter obſeſſam tandem expugnat: Thebas inde ſe convertens, ſine certamine recipit.

EOdem tempore in Bœotia ſumma vi Haliartum Lucretius prætor oppugnarat. & quanquam nec habebant externa auxilia obſeſſi, præter Coronæorum juniores, qui prima obſidione mœnia intraverant, neque ſperabant: tamen ipſi animis magis quam viribus reſiſtebant. Nam & eruptiones in opera crebro faciebant, & arietem admotum

li-

libramento plumbi gravatum ad terram urgebant: & si qua declinarent qui agebant ictum pro diruto muro novum tumultuario opere, raptim ex ipsa ruinæ strage congestis saxis, extruebant. Cum operibus oppugnatio lentior esset, scalas per manipulos dividi prætor jussit, ut corona undique mœnia aggressurus: eo magis suffecturam ad id multitudinem ratus, quod, qua parte palus urbem cingit, nec attinebat oppugnari, nec poterat. Ipse ab ea parte, qua duæ turres, quodque inter eas muri prorutum fuerat, duo M. militum delectorum admovit, ut eodem tempore quo ipse transcendere ruinas conaretur, concursu adversus se oppidanorum facto, scalis vacua defensoribus mœnia capi parte aliqua possent. Haud segniter oppidani vim ejus arcere parant. Nam super stratum ruinis locum fascibus aridis sacramentorum injectis, stantes cum ardentibus facibus accensuros ea se sæpe minabantur, ut incendio intersepti ab hoste spatium ab objiciendum interiorem murum haberent. quod incæptum eorum sors impediit. Nam tantus repente effusus est imber, ut nec accendi facile pateretur, & extingueret accensa. Itaque & transitus per distracta fumantia virgulta patuit, & in unius loci præsidium omnibus versis, mœnia quoque pluribus simul partibus scalis capiuntur. In primo tumultu captæ urbis seniores impuberesque, quos casus obvios obtulit, passim cæsi: armati in arcem confugerunt: & postero die cum spei nihil superesset, deditione facta sub corona venierunt. fuerunt autem MM. ferme & D. ornamenta urbis, statuæ, & tabulæ pictæ, & quicquid pretiosæ prædæ fuit, ad naves delatum. urbs diruta a fundamentis. inde Thebas ductus exercitus: quibus sine certa-

mine receptis, urbem tradidit exulibus, & qui Romanorum partis erant, adversæ factionis hominum, fautorumque regis ac Macedonum familias sub corona vendidit. His gestis in Bœotia, ad mare ac naves rediit.

CAPUT XLVII.

Rex Perseus ab Sycurio clam ad castra Rom. accedit. conatus ibi frumentum ex agris congestum incendere, repellitur: occupatis tumulis, tentat deinde equestre prælium: ubi nihil movet, denuo ad Sycurium signa convertit.

64 CUm hæc in Bœotia gererentur, Perseus ad Sycurium stativa dierum aliquot habuit. Ubi cum audisset, raptim Romanos circa ex agris demessum frumentum convehere, deinde ante sua quenque tentoria spicas fascibus desecantem, quo purius frumentum tereret, ingentes acervos per tota castra stramentorum fecisse, ratus incendio opportuna esse, faces tædamque & malleolos stuppæ illitos pice parari jubet: atque ita media nocte profectus, ut prima luce aggressus falleret, nequicquam tentavit. nam primæ stationes oppressæ tumultu ac terrore suo cæteros exciverunt: signumque datum est arma extemplo capiendi, simulque in vallo ad portas miles instructus erat, & intentus propugnationi castrorum. Perseus & extemplo circumegit aciem, & prima impedimenta ire, deinde peditum signa ferri jussit. Ipse cum equitatu, & levi armatura substitit ad agmen cogendum, ratus, id quod accidit, insecuturos ad extrema ab tergo carpenda hostes. Breve certamen levis armaturæ maxime cum procursatoribus fuit, equites pedi-

tesque sine tumultu in castra redierunt. Demessis circa segetibus, Romani ad Crannonium intactum agrum castra movent. Ibi cum securi,& propter castrorum longinquitatem, & viæ inopis aquarum difficultatem,quæ inter Sycurium & Crannona est, stativa haberent, repente prima luce in imminentibus tumulis equitatus regius cum levi armatura visus ingentem tumultum fecit. Pridie per meridiem profecti ab Sycurio erant: deditum agmen sub lucem reliquerant in proxima planicie. Stetit paulisper in tumulis, elici posse ratus ad equestre certamen Romanos. qui postquam nihil movebant, equitem mittit, qui pedites referre ad Sycurium signa juberet, ipse mox insecutus. Romani equites modico intervallo sequentes, sicubi sparsos ac dissipatos invadere possent, postquam confertos abire signa atq;ordines servantes viderunt, & ipsi in castra redeunt.

CAPUT XLVIII.

Rex Perseus in frumentatores Romanos prospero successu impetum facit:proximum deinde aggressus Rom. præsidium, vehementer oppugnat: supervenenienie Lic. Cos. ad ferendum obsessis auxilium, prælium conseritur. Perseus ingentem cladem (quidam auctores sunt) accipit: profectus ex Thessalia in Macedoniam se recipit.

INde offensus longinquitate itineris rex, ad Mopselum castra movit. & Romani demessis Crannonis segetibus, in Phalannæum agrum transeunt. Ibi cum ex transfuga cognovisset rex, sine ullo armato præsidio passim vagantes per agros Romanos metere, cum M. equitibus, duobus millibus Thracum, & 65

Cretensium profectus, cum quantum accelerare poterat, effuso agmine issent, improviso aggressus est Romanos. Juncta vehicula, pleraque onusta, M. admodum capiuntur, D. C. ferme homines. Prædam custodiendam ducendamque in castra CCC. Cretensium dedit. Ipse, revocato ab effusa cæde equite, & reliquis peditum, ducit ad proximum præsidium, ratus haud magno certamine opprimi posse. L. Pompejus tribunus militum præerat, qui perculsos milites repentino hostium adventu in propinquum tumulum recepit, loci se præsidio, quia numero & viribus impar erat, defensurus. Ibi cum in orbem milites coegisset, ut densatis scutis ab jactu sagittarum & jaculorum sese tuerentur, Perseus, circumdato armatis tumulo, alios ascensum undique tentare jubet, & cominus prælium conserere, alios eminus tela ingerere. Anceps Romanos terror circumstabat: nam neque conferti pugnare, propterea quia scendere in tumulum conabantur, poterant: & ubi ordines procursando solvissent, patebant jaculis sagittisve. Maxime cestrosphendonis vulnerabantur. hoc illo bello novum genus teli inventum est. Bipalme spiculum hastili semicubitali infixum erat, crassitudine digiti, huic ad libramen pinnæ tres, velut sagittis solent, circumdabantur: funda media, duo funalia imparia habebant, cum majori sinu libratum funditor habena rotaret, excussum velut glans emicabat. Cum & hoc & alio omni genere telorum pars vulnerata militum esset, nec facile jam arma fessi sustinerent; instare rex ut dederent se, fidem dare, præmia interdum polliceri: nec cujusquam ad deditionem flectebatur animus, cum ex insperato jam obstinatis mori spes affulsit, Nam cum ex frumen-

mentatoribus refugientes quidam in castra, nuntiassent COS. circunsideri præsidium, motus periculo tot civium (nam DCCC. ferme & omnes Romani erant) cum equitatu ac levi armatura (accesserant nova auxilia Numidæ pedites equitesque, & elephanti) castris egreditur: & tribunis militum imperat, ut legionum signa sequantur. Ipse velitibus ad firmanda levium armorum auxilia adjectis, ad tumulum præcedit. Consulis latera tegunt Eumenes, Attalus, & Misagenes regulus Numidarum. 66
Cum in conspectu prima signa suorum circumsessis fuerunt, Romanis quidem ab ultima desperatione recreatus est animus; Perseus, cui primum omnium fuerat, ut contentus fortuito successu; captis aliquot frumentatoribus occisisque, non tereret tempus in obsidione præsidii, secundum ea quoque tentata utcunque, cum sciret nihil roboris secum esse, dum liceret intacto abire, & ipse hostium adventum elatus successu mansit, & qui phalangem accerserent, propere misit: qua & serius quam res postulabat, & raptim acta, turbati cursu adversus instructos & preparatos erant adventuri. COS. anteveniens, extemplo prælium conseruit. Primo resistere Macedones, deinde ut nulla re pares erant, amissis CCC. peditibus, XXIV. primoribus equitum ex ala, quam Sacram vocant: inter quos Antimachus etiam præfectus alæ cecidit, abire conantur. Cæterum iter prope ipso prælio tumultuosius fuit. Phalanx abs trepido nuntio accita cum raptim duceretur, primo in angustiis captivorum agmini oblata, vehiculisque frumento onustis: iis cæsis, ingens ibi vexatio partis utriusque fuit, nullo expectante*, utcunque explicaretur agmen, sed armatis detrudentibus per preceps impedimen-

* al. dum utcunque.

menta (neque enim aliter via aperiri poterat) jumentis cum ſtimularentur in turba ſævientibus. Vix ab incondito agmine captivorum expedierant ſeſe, cum regio agmini perculſiſque equitibus occurrunt. Ibi vero clamor jubentium referre ſigna, ruinæ quoque prope ſimilem trepidationem fecit: ut ſi hoſtes introire anguſtias auſi longius inſecuti eſſent, magna clades accipi potuerit. COS. recepto ex tumulo præſidio, contentus modico ſucceſſu, in caſtra copias reduxit. Sunt qui eo die magno prælio pugnatum auctores ſint, VIII. millia hoſtium cæſa, in his Sopatrum & Antipatrum regios duces: vivos captos circiter MMDCCC. ſigna militaria capta XXVII. Nec incruentam victoriam fuiſſe: ſupra quatuor millia & CCC. de exercitu conſulis ceci-
67 diſſe: ſigna ſiniſtræ alæ quinque amiſſa. Hic dies & Romanis refecit animos, & Perſea perculit, ut dies paucos ad Nopſetum moratus ſepulturæ maxime militum amiſſorum cura, præſidio ſatis valido ad Gonnum relicto, in Macedoniam reciperet copias. Timotheum quendam ex regiis præfectis cum modica manu relinquit ad Philam, juſſum Magnetas, & propinquos tentare. Cum Pellam veniſſet, exercitu in hiberna dimiſſo, ipſe cum Cotye Theſſalonicam eſt profectus. Eo fama affertur, Atlesbium regulum Thracum, & Corragum Eumenis præfectum in Cotys fines impetum feciſſe, & regionem Marenem, quam vocant, cepiſſe. Itaque dimittendum Cotyn ad ſua tuenda ratus, magnis proficiſcentem donis proſequitur. Ducenta talenta, ſemeſtre ſtipendium equitatui numerat, cum primo annuum dare conſtituiſſet.

CA-

CAPUT XLIX.

P. Licinius Cos., profecto in Macedoniam Perseo rege, ipse quoque, divisis per Thessaliam præsidiis, redactisque in potestatem multis oppidis, in Bœotiam a Thebanis accersitus, venit.

COS. postquam profectum Persea audivit, ad Gonnum castra movet, si potiri oppido posset. Ante ipsa Tempe in faucibus situm, Macedoniæ claustra tutissima præbet, & in Thessaliam opportunum Macedonibus decursum. Cum & loco & præsidio valido inexpugnabilis * res esset, abstitit incæpto. In Perræbiam flexis itineribus, Mallœa primo impetu capta ac direpta, Tripoli, aliaque Perræbia recepta, Larissam rediit. inde Eumene atque Attalo domum remissis, Misagenem Numidasque in hiberna in proximis Thessalis urbibus distribuit, & partem exercitus ita per totam Thessaliam divisit, ut & hiberna commoda omnes haberent, & præsidio urbibus essent. Q. Musium legatum cum duobus millibus ad obtinendam Ambraciam misit. Græcarum civitatum socios omnes præter Achæos dimisit. cum exercitus parte profectus in Achajam Phthiotim, Pteleum desertum fuga oppidanorum diruit a fundamentis. Antrona voluntate colentium recepit. Ad Larissam deinde exercitum admovit. urbs deserta erat: in arcem omnis multitudo concesserat: eam oppugnare aggreditur. Primi omnium Macedones, regium præsidium, metu excesserant: a quibus relicti oppidani, in deditionem extemplo veniunt. Dubitari inde, utrum Demetrias prius aggredienda foret, an in Bœo-

* al. urbs.

Bœotia aſpiciendæ res. Thebani, vexantibus eos Coronæis, in Bœotiam accerſebant. ad horum preces, quia hibernis aptior regio, quam Magneſia erat, in Bœotiam duxit.

DECADIS QUINTÆ

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

In Illyrico duo oppida, quæ venerant in deditionem, diripiuntur: C. Caſſium Coſ., ex Gallia provincia ſua in Macedoniam proficiſcentem, ſenatus vocat.

EAdem æſtate, qua in Theſſalia equeſtri pugna vicere Romani, legatus in Illyricum a COS. miſſus, opulenta duo oppida vi atque armis coegit in deditionem, omniaque iis ſua conceſſit, ut opinione clementiæ eos, qui Carnuntem munitam urbem incolebant, alliceret. Poſtquam nec ut dederent ſe compellere, neque capere obſidendo poterat: ne duabus oppugnationibus nequicquam fatigatus miles eſſet: quas prius intactas urbes reliquerat, diripuit. Alter COS. C. Caſſius nec in Gallia, quam ſortitus erat, memorabile quicquam geſſit: & per Illyricum ducere legiones in Macedoniam vano incœpto eſt conatus. Ingreſſum hoc iter conſulem, ſenatus ex Aquilejenſium legatis cognovit: qui querentes coloniam ſuam novam & infirmam, necdum ſatis munitam inter infeſtas nationes Iſtrorum & Illyriorum eſſe, cum

cum peterent ut senatus curæ haberet quomodo ea colonia muniretur, interrogati vellent ne eam rem C. Cassio COS. mandari, responderunt, Cassium, Aquilejam indicto exercitu, profectum per Illyricum in Macedoniam esse. Ea res primo incredibilis visa, & pro se quisque credere, Carnis forsitan aut Istris bellum illatum. Tum Aquilejenses, nihil se ultra scire, nec audere affirmare, quam XXX. dierum frumentum militi datum: & duces, qui ex Italia itinera in Macedoniam nossent, conquisitos abductosque. Enimvero senatus indignari, tantum consulem ausum, ut suam provinciam relinqueret, in alienam transiret, exercitum novo periculoso itinere inter exteras gentes ducere, viam tot nationibus in Italiam aperire. Decernunt frequentes ut C. Sulpitius prætor tres ex senatu nominet legatos, qui eo die proficiscantur ex urbe, & quantum accelerare possent, Cassium COS. ubicunque sit, persequantur: nuntient, ne bellum cum ulla gente moveat, nisi cum qua senatus gerendum censuerat. Legati III. profecti, M. Cornelius Cethegus, M. Fulvius, P. Martius Rex. Metus de consule atque exercitu distulit eo tempore muniendæ Aquilejæ curam.

CAPUT II.

Legati ex Hispania queruntur de nonnullis prætoribus, qui avare superbeque eam provinciam administraverant: duo accusati abeunt exulatum.

Hispaniæ deinde utriusque legati aliquot populorum in senatu introducti. Ii de 2.
magistratuum Romanorum avaritia superbia-

biaque conquesti, nixi genibus ab senatu petierunt, ne se socios fœdius spoliari vexarique quam hostes patiantur. Cum & alia indigna quererentur, manifestum autem esset pecunias captas, L. Canulejo prætori, qui Hispaniam sortitus erat, negotium datum est, ut in singulos, a quibus Hispani pecunias peterent, quinos recuperatores ex ordine senatorio daret, patronosque quos vellent sumendi potestatem faceret. Vocatis in curiam legatis, recitatum est S. C. jussique nominare patronos, quatuor nominaverunt, M. Porcium Catonem, P. Cornelium Cn. F. Scipionem, L. Æmilium M. F. Paulum, C. Sulpitium Gallum: Cum M. Titinio primum, qui Prætor A. Manlio, M. Junio COSS. in citeriore Hispania fuerat, recuperatores sumpserunt. Bis ampliatus, tertio absolutus est reus. Dissensio inter duarum provinciarum legatos est orta: citerioris Hispaniæ populi M. Catonem, & Scipionem, ulterioris L. Paulum, & Gallum Sulpitium patronos sumpserunt. Ad recuperatores adducti a citerioribus populis P. Furius Philus, ab ulterioribus M. Matienus. Ille Sp. Postumio, Q. Mutio COSS. triennio ante, hic biennio prius L. Postumio, M. Popillio COSS. prætor fuerat. Gravissimis criminibus accusati ambo ampliatique, cum dicenda de integro causa esset, excusati exilii causa solum vertisse. Furius Præneste, Matienus Tibur exulatum abierunt. Fama erat, prohiberi a patronis nobiles ac potentes compellare: auxitque eam suspicionem Canulejus prætor, quod omissa ea re delectum habere instituit: dein repente in provinciam abiit, ne plures ab Hispanis vexarentur. Ita præteritis silentio obliteratis, in futurum consultum ab senatu Hispanis, quod impetrarunt ne frumenti

ti

ti æstimationem magistratus Romanus haberet, neve cogeret vicesimas vendere Hispanos quanti ipse vellet, & ne præfecti in oppida sua ad pecunias cogendas imponerentur.

CAPUT III.

Petentibus ab senatu per legatos oppidum hominibus, qui in Hispania ex Romanis militibus, & mulieribus Hispanis nati fuerant, Carteja colonia, appellata libertinorum, deducitur.

ET alia novi generis hominum ex Hispania legatio venit. Ex militibus Romanis, & ex Hispanis mulieribus, cum quibus connubium non esset, natos se memorantes, super quatuor millia hominum, 3
orabant ut sibi oppidum in quo habitarent daretur. senatus decrevit, uti nomina sua apud L. Canulejum profiterentur: eorumque si quos manumisisset, eos Cartejam ad Oceanum deduci placere. Qui Cartejensium domi manere vellent, potestatem fore, ut in numero colonorum essent, agro assignato. Latinam eam coloniam fuisse, libertinorumque appellari.

CAPUT IV.

Gulussa regis Massanissa filius de auxiliis a patre missis ad bellum Macedonicum senatum certiorem facit, simulque ut a Carthaginiensibus caveat, admonet.

EOdem tempore ex Africa & Gulussa Massanissæ regis filius legatus patris, & Carthaginienses venerunt. Gulussa prior in sena-

senatum introductus, & quæ missa erant ad bellum Macedonicum a patre suo, exposuit: & si qua præterea vellent imperare, præstaturum merito P. R. est pollicitus: & monuit Patres conscriptos, ut a fraude Carthaginiensium caverent. Classis eos magnæ parandæ consilium cœpisse, specie pro Romanis, & adversus Macedonas: ubi ea parata instructaque esset, ipsorum fore potestatis, quem hostem, aut socium habeant.

CAPUT V.

* *

Hoc loco desiderantur comitia consularia, quibus A. Hostilius Mancinus, A. Atilius Serranus consules facti sunt. Hostilio Macedonia evenit, Atilio Italia. Item comitia prætoria cum sortitione provinciarum. Ad hæc vero desunt res a P. Licinio proconsule in Macedonia gestæ: qua de re sic in Epitoma: P. Licinius Crassus pro-
„ consul complures in Græcia urbes ex-
„ pugnavit, & crudeliter diripuit.
Quanquam ex Livio videtur legendum, consul, non proconsul, quia ait
„ paulo post: Quo crudelius, avariusque in Græcia bellatum & ab consule
„ Licinio, & ab Lucretio prætore erat.
Accedit, quod prorogatio imperii in P. Licinio non fuit necessaria, cum A. Hostilius consul hoc anno cum imperio in Macedoniam venerit, atque ibi hoc tempore esset. Loquitur

hic de quodam prætore, qui hostes sine sanguine domuit. Deinde qui a P. Licinio consule in servitutem adducti erant, restitutos in libertatem exponit. Qua de re sic in Epitoma:
„ Ob id captivi, qui ab eo sub corona
„ venierant, postea restituti sunt. Post
„ autem, quæ a L. Hortensio prætore avare, & crudeliter in socios facta sint, exponit. De quibus sic in E-
„ pitoma: Item a præfectis classium Ro-
„ manorum multa impotenter in socios facta.

tantum pavorem ingressi castra ostentantes U. C.
capita fecerunt, ut, si admotus extemplo 580
exercitus foret, capi castra potuerint. Tum quoque fuga ingens facta est: & erant qui legatos mittendos ad pacem precibus petendam, censerent: civitatesque complures eo nuntio audito in deditionem venerunt. Quibus purgantibus sese, culpamque in duorum amentiam conferentibus, qui se ultro ad pœnam ipsi obtulissent, cum veniam dedisset prætor: profectus extemplo ad alias civitates, omnibus imperata facientibus, quieto exercitu pacatum agrum, qui paulo ante ingenti tumultu arserat, peragravit. Hæc lenitas prætoris, qua sine sanguine ferocissimam gentem domuerat, eo gratior plebi patribusque fuit, quo crudelius avariusque in Græcia bellatum & ab consule Licinio, & ab Lucretio prætore erat. Lucretium tribuni plebis absentem concionibus assiduis lacerabant, cum Reip. causa abesse excusaretur: sed tum adeo vicina etiam

inexplorata erant, ut is eo tempore in agro suo Antiati esset, aquamque ex manubiis Antium ex flumine Loracinæ duceret. Id opus centum triginta millibus æris locasse dicitur. tabulis quoque pictis ex præda fanum Æsculapii exornavit. Invidiam infamiamque ab Lucretio averterunt in Hortensium successorem ejus Abderitæ legati, flentes ante curiam, querentesque, *oppidum suum ab Hortensio expugnatum ac direptum esse. Causam excidii fuisse urbi, quod cum centum millia denarium, & tritici quinquaginta millia modium imperaret, spatium petierunt, quo de ea re & ad Hostilium consulem, & Romam mitterent legatos. vix dum ad consulem se pervenisse, & audisse oppidum expugnatum, principes securi percussos, sub corona ceteros venisse*. Indigna senatui visa. decreveruntque eadem de Abderitis, quæ de Coronæis decreverant priore anno: eademque pro concione edicere Q. Mænium prætorem jusserunt. Et legati duo, C. Sempronius Blæsus, Sex. Julius Cæsar, ad restituendos in libertatem Abderitas missi. Iisdem mandatum, ut & Hostilio consuli, & Hortensio prætori nuntiarent, senatum, Abderitis injustum bellum illatum, conquirique omnes qui in servitute sint, & restitui in libertatem, æquum censere.

CA.

CAPUT VI.

Legati regis Gallorum Cincibilis, simulque Carnorum, Istrorumque, & Japudum de C. Cassio Consule queruntur: his senatus benigne respondet.

EOdem tempore de C. Cassio, qui COS. 5
priore anno fuerat, tum Trib. militum in Macedonia cum A. Hostilio erat, querelæ ad senatum delatæ sunt, & legati regis Gallorum Cincibilis venerunt. Frater ejus verba in senatu fecit, quæstus Alpinorum populorum agros, sociorum suorum, depopulatum C. Cassium esse, & inde multa millia hominum in servitutem abripuisse. Sub id tempus Carnorum Istrorumque & Japudum legati venerunt, *duces sibi ab consule Cassio primum imperatos, qui in Macedoniam ducenti exercitum iter monstrarent, pacatum ab se tanquam ad aliud bellum gerendum abisse: inde ex medio regressum itinere, hostiliter peragrasse fines suos: passim rapinasque & incendia facta: nec se ad id locorum scire, propter quam causam consuli pro hostibus fuerint*. Et regulo Gallorum absenti, & his populis responsum est: *senatum ea quæ facta querantur, neque scisse futura, neque, si sint facta, probare: sed indicta causa damnari absentem consularem virum injurium esse, cum is Reipub. causa absit. Ubi ex Macedonia redisset C. Cassius, tum si coram cum arguere vellent, cognita re senatum daturum operam uti satisfiat*. Nec responderi tantum iis gentibus, sed legatos mitti, duos ad regulum trans alpes, tres circa eos populos placuit: qui indicarent, quæ patrum sententia esset.

Munera mitti legatis ex binis millibus æris censuerunt: duobus fratribus regulis hæc præcipua, torques duo ex quinque pondo auri facti, & vasa argentea quinque & viginti pondo, & duo equi phalerati cum agasonibus, & equestria arma ac sagula, & comitibus eorum vestimenta liberis servisque. Hęc missa, illa petentibus data, ut denorum equorum iis commercium esset, educendique ex Italia potestas fieret. legati cum Gallis missi trans Alpes, C. Lælius, M. Æmilius Lepidus: ad cæteros populos C. Sicinius, P. Cornelius Blasio, T. Memmius.

CAPUT VII.

Romam venientes ex Græcia, Asia, atque Africa sociorum legati, alii, jam ad bellum Macedonicum civitates suas præbuisse auxilia, alii præbere paratas esse, in senatu exponunt: comiter, benigneque acceptis omnibus, soli Cretenses, quod eorum multa millia in Persei exercitu sint, ut non certi socii dimittuntur.

6 MUltarum simul Græciæ Asiæque civitatum legati Romam convenerunt. Primi Athenienses introducti: ii, *se quod navium habuerint militumque, P. Licinio consuli, & C. Lucretio prætori misisse* exposuerunt, *quibus eos non usos, frumenti sibi centum millia imperasse. quod, quanquam sterilem terram arent, ipsosque etiam agrestes peregrino frumento alerent, tamen, ne deessent officio, confecisse: & alia quæ imperarentur, præstare paratos esse*. Milesii nihil præstitisse memorantes, siquid imperare ad bellum senatus vellet, præstare se paratos esse pollici-

liciti sunt. Alabandenses *templum urbis Romæ se fecisse commemoraverunt, ludosque anniversarios ei divæ instituisse: & coronam auream quinquaginta pondo, quam in Capitolio ponerent, donum Jovi Opt. max. attulisse: & scuta equestria CCC. ea cui jussissent tradituros. Donum ut in Capitolio ponere & sacrificare liceret* petebant. Hoc Lampsaceni LXXX. pondo coronam afferentes petebant, commemorantes, *discessisse se a Perseo, postquam Romanus exercitus in Macedoniam venisset, cum sub ditione Persei, & ante Philippi fuissent. Pro eo, & quod imperatoribus Romanis omnia præstitissent, id se tantum orare, ut in amicitiam populi Romani reciperentur, &, si pax cum Perseo fieret, exciperentur, ne in regiam potestatem reciperentur.* Cæteris legatis comiter responsum. Lampsacenos in sociorum formulam referre Q. Mœnius prætor jussus. munera omnibus in singulos binum millium æris data. Alabandenses scuta reportare ad A. Hostilium consulem in Macedoniam jussi. Et ex Africa legati simul Carthaginiensium, *tritici decies centum millia & hordei quingenta* indicantes *se ad mare devecta habere, ut, quo senatus censuisset, deportarent. Id munus officiumque suum scire minus esse, quam pro meritis populi Romani, & voluntate sua: sed sæpe alias bonis in rebus utriusque populi se gratorum fideliumque sociorum muneribus functos esse.* Item Massanissæ legati tritici eandem summam polliciti, & mille & CC. equites, XII. elephantos, & si quid aliud opus esset, uti imperaret senatus: æque propenso animo, ac quæ ipse ultro pollicitus sit, præstaturum esse. Gratiæ & Carthaginiensibus, & regi actæ, rogatique ut ea quæ pollicerentur, ad Hostilium con-

 sulem

ſulem in Macedoniam deportarent. Legatis in ſingulos binum millium æris munera miſſa. Cretenſium legatis commemorantibus ſe quantum ſibi imperatum a P. Licinio COS. eſſet, ſagittariorum in Macedoniam miſiſſe: cum interrogati non inficiarentur, *apud Perſea majorem numerum ſagittariorum, quam apud Romanos militare*: reſponſum eſt, *ſi Cretenſes bene & gnaviter deſtinarent potiorem pop. R. quam regis Perſei amicitiam habere, ſenatum quoque Romanum iis tanquam certis ſociis reſponſum daturum eſſe. interea nuntiarent ſuis, placere ſenatui dare operam Cretenſes, ut quos milites intra præſidia regis Perſei haberent, eos primo quoque tempore domum revocarent.*

CAPUT VIII.

Chalcidenſes legati de crudelitate C. Lucretii, qui prætor in Græcia fuerat, & de L. Hortenſio, qui nunc ibi prætor eſt, queruntur in ſenatu: C. Lucretius Romæ a tribunis plebis accuſatus, damnatur.

9 CRetenſibus cum hoc reſponſo dimiſſis, Chalcidenſes vocati: quorum legatio ipſo introitu, ob id quod Mictio princpes eorum pedibus captus lectica eſt introlatus, ultimæ neceſſitatis extemplo viſa res: in qua ita affecto excuſatio valetudinis aut ne ipſi quidem petenda viſa foret, aut data petenti non eſſet. Cum ſibi nihil vivi reliquum, præterquam linguam ad deplorandas patriæ ſuæ calamitates, præfatus eſſet, expoſuit *civitatis primum ſuæ benefacta & vetera, & ea quæ Perſei bello præſtitiſſent ducibus exercitibuſque Romanis: tum quæ primo C. Lucretius in populares ſuos prætor Romanus ſu-*

superbe, avare, crudeliter fecisset: deinde quæ tu cum maxime L. Hortensius faceret. Quemadmodum omnia sibi, etiam iis quæ patiantur, tristiora, patienda esse ducant, potius quam se dedant Persi. quod ad Lucretium Hortensiumque attineret, scire, tutius fuisse claudere portas, quam in urbem eos accipere. Quæ exclusissent eos, Emathiam, Amphipolim, Maroneam, Ænum, incolumes esse: apud se templa omnibus ornamentis compilata, spoliataque sacrilegiis C. Lucretium navibus Antium devexisse: libera corpora in servitutem abrepta, fortunas sociorum P. R. direptas esse, & quotidie diripi. Nam ex instituto C. Lucretii Hortensium quoque in tectis hieme pariter atque æstate navales socios habere, & domos suas plenas turba nautica esse: versari inter se conjuges, liberosque suos, quibus nihil neque dicere pensi, neque facere. Accersere in senatum Lucretium placuit, ut disceptaret coram, purgaretque sese. Cæterum multo plura præsens audivit, quam in absentem jacta erant: & graviores potentioresque accessere accusatores duo Tribuni plebis, M. Juventius Thalna, & Cn. Aufidius. Ii non in senatu modo cum lacerarunt, sed in concionem etiam pertracto multis objectis probris diem dixerunt. Senatus jussu Chalcidensibus Q. Mænius prætor respondit: *quæ bene meritos sese, & ante, & in eo bello quod geratur, de populo Romano dicant, ea & scire vera eos referre senatum, & perinde ac debeant grata esse. Quæ facta a C. Lucretio, fierique ab L. Hortensio prætoribus Romanis querantur, ea neque facta, neque fieri voluntate senatus, quem non posse existimare, qui sciat bellum Persi, & ante Philippo patri ejus intulisse P. R. pro libertate Græciæ, non*

ut ea magistratibus sociis atque amicis paterentur? Literas se ad L. Hortensium pratorem daturos esse: qua Chalcidenses querantur acta, ea senatui non placere. Si qui in servitutem liberi venissent, ut eos conquirendos primo quoque tempore restituendosque in libertatem curaret. Sociorum navalium neminem prater magistros in hospitia deduci aequum censere. Hæc Hortensio jussu senatus scripta. Munera binum millium æris legatis missa, & vehicula Mictioni publice locata, quæ eum Brundusium commode perveherent. C. Lucretium, ubi dies quæ dicta erat, venit, tribuni ad populum accusarunt, mulctamque decies centum millium æris dixerunt. Comitiis habitis omnes quinque & XXX, tribus eum condemnarunt.

CAPUT IX.

Propter suspectum Illyriorum regem Gentium navales copiæ instruuntur. Ap. Claudius, qui in Illyricum missus fuerat, transgressus in Macedoniam dolo ab hostibus capitur, & afficitur clade: hac Romam nuntiata, mittuntur in Macedoniam Legati ad res inspiciendas, simulque placet novos magistratus subrogari. habitis comitiis, consules, pratoresque creantur: novi COSS. sunt Q. Martius Philippus & Cn. Servilius Capio.

IN Liguribus ea anno nihil memorabile
9 gestum. Nam nec hostes moverunt arma, neque consul in agrum eorum legiones induxit. & satis explorata pace ejus anni, milites duarum legionum Romanarum intra dies LX. quam in provinciam venit, dimisit, sociorum nominis Latini exercitu matu-

re in hiberna Lunam & Pisas deducto, ipse
cum equitibus Galliæ provinciæ pleraque oppida
adiit. Nusquam alibi quam in Macedonia
bellum erat: suspectum tamen & Gentium Illyriorum
regem habebant. itaque & octo naves
ornatas a Brundusio senatus censuit mittendas
ad C. Furium legatum Issam, qui cum
præsidio duarum Issensium navium insulę prę-
erat. duo millia militum in eas naves sunt
imposita, quæ Q. Mænius prætor ex S. C. in
ea parte Italiæ, quæ objecta Illyrico est, conscripsit.
& COS. Hostilius Ap. Claudium in
Illyricum cum quatuor millibus peditum misit,
ut accolas Illyrici tutarentur: qui non
contentus iis quas adduxerat copiis, auxilia
ab sociis corrogando, ad VII. millia hominum
vario genere armavit: peragrataque omni ea
regione ad Lychnidum Dassaretiorum conse-
dit. Haud procul inde Uscana oppidum finium 10
plerumque Persei erat. X. millia civium habebat,
& modicum custodiæ causa Cretensium
præsidium. Inde nuntii ad Claudium
occulti veniebant: *si propius copias admovisset, paratos fore qui proderent urbem: & opera pretium esse: non se amicosque tantum, sed etiam milites præda expleturum*. Spes cupiditati admota
ita occæcavit animum, ut nec ex iis qui
venerant, quenquam retineret, nec obsides
pignus futuros furto & fraude agendæ
rei posceret, nec mitteret exploratum,
nec fidem acciperet. die tantum statuta
profectus a Lychnido, duodecim millia ab
urbe, ad quam tendebat, posuit castra.
Quarta inde vigilia signa movit: mille ferme
ad præsidium castrorum relictis, incompositi
longo agmine effusi, infrequentes, cum nocturnus
error dissiparet, ad urbem pervenerunt.
Crevit negligentia, postquam nemi-

nem armatum in muris viderunt. Cæterum ubi primum sub jactu teli fuerant, duabus simul portis erumpitur: & ad clamorem erumpentium ingens strepitus e muris ortus, ululantium mulierum cum crepitu undique æris, & incondita multitudo, turba immixta servili, variis vocibus personabat. Hic tam multiplex undique objectus terror effecit, ne sustinere primam procellam eruptionis Romani possent. Itaque fugientes plures, quam pugnantes interrempti sunt: vix duo millia hominum cum ipso legato in castra perfugerunt. Quo longius iter in castra erat, eo plures fessos consectandi hostibus copia fuit. Ne moratus quidem in castris Appius, ut suos dissipatos fuga colligeret: quæ res palatis per agros saluti fuisset: ad Lychnidum protinus reliquias cla-
11 dis reduxit. Hæc & alia haud prospere in Macedonia gesta, ex Sexto digitio tribuno militum, qui sacrificii causa Romam venerat, sunt audita. Propter quæ veriti Patres ne quę major ignominia acciperetur, legatos in Macedoniam, M. Fulvium Flaccum, & M. Caninium Rebilum miserunt, qui comperta quæ agerentur referrent: & ut A. Hostilius COS. comitia consulibus subrogandis ita ediceret, ut mense Januario comitia haberi possent, & ut primo quoq; tempore in urbem rediret. Interim M. Recio prætori mandatum, ut edicto senatores omnes ex tota Italia, nisi qui reipublicæ causa abessent, Romam revocaret, qui Romæ essent, ne quis ultra mille passuum ab Roma abesset. Ea uti senatus censuit, sunt facta. Comitia consularia ad V. Kalend. Septemb. fuere. Creati COSS. sunt Q. Martius Philippus iterum, & Cn. Servilius Cæpio. Post diem tertium prætores sunt facti, C. Decimius, M. Claudius Marcellus, C. Sulpitius

tius Gallus, C. Martius Figulus, Ser. Cornelius Lentulus, P. Fontejus Capito. Designatis prætoribus, præter duas urbanas, quatuor provinciæ sunt decretæ, Hispania, & Sardinia, & Sicilia, & classis.

CAPUT X.

De statu rerum in Macedonia ab Legatis inde reversis certior factus senatus, destinat novis consulibus provinciam Italiam, & Macedoniam; moriuntur nonnulli Sacerdotes.

LEgati ex Macedonia exacto admodum mense Februario redierunt. Hi, *quas res ea æstate prospere gessisset rex Perseus*, referebant: *quantusque timor socios P. R. cepisset, tot urbibus in potestatem regis redactis. Exercitum consulis infrequentem commeatibus vulgo datis per ambitionem esse: culpam ejus rei consulem in tribunos militum, contra illos in consulem conferre*. Ignominiam Claudii temeritate acceptam elevare eos Patres acceperunt, qui perpaucos Italici generis, & magna ex parte tumultuario delectu conscriptos ibi milites amissos referebant. Consules designati, ubi primum magistratum iniissent, de Macedonia referre ad senatum jussi: destinatæque provinciæ iis sunt Italia & Macedonia. Hoc anno intercalatum est: tertio die post Terminalia Kalendæ intercalares fuere. Sacerdotes intra eum annum mortui: L. Flaminius augur, pontifices duo decesserunt, L. Furius Philus, & C. Livius Salinator. In locum Furii T. Manlium Torquatum, in Livii M. Servilium pontifices legerunt.

CAPUT XI.

Novi consules primum omnium de provinciis ad senatum referunt: militum supplementum, maxime ad bellum Macedonicum, senatus decernit.

12 U.C. 581 PRincipio insequentis anni cum COSS. novi Q. Martius & Cn. Servilius de provinciis retulissent, primo quoque tempore aut comparare eos inter se Italiam & Macedoniam, aut sortiri placuit, priusquam id sors cerneret, in incertum, ne quid gratia momenti faceret, in utramque provinciam, quod res desideraret supplementi, decerni. In Macedoniam peditum Romanorum sex millia, sociorum nominis Latini sex millia: equites Romanos CCL. socios CCC. vetere milites dimitti, ita ut in singulas Romanas legiones ne plus sena millia peditum, CCC. equites essent. Alteri Cos. nullus certus finitus numerus civium Romanorum, quem in supplementum legeret: id modo finitum, ut duas legiones scriberet, quæ quina millia peditum & ducenos haberent, equites trecenos. Peditum Latinorum major quam collegæ decretus numerus: peditum X. millia, & DC. equites. quatuor præterea legiones scribi jussæ, quæ, si quo opus esset, educerentur. Tribunos milit. non permissum ut consules facerent, populus creavit. Sociis nominis Latini XVI. millia peditum, & mille equites imperati. Hunc exercitum parari tantum placuit, ut exiret, si quo res posceret. Macedonia maxime curam præbebat. in classem mille socii navales cives Romani, libertini ordinis ex Italia scribi jussi: totidem ut ex Sicilia scriberen-

rentur: & cui ea provincia evenisset, mandatum ut eos in Macedoniam, ubicumque classis esset, deportandos curaret. In Hispaniam tria millia peditum Romanorum in supplementum, CCC. equites decreti. Finitus ibi quoque in legiones militum numerus, peditum quina millia, treceni & triginta equites. Et sociis imperare prætor, cui Hispania obvenisset, jussus quatuor millia peditum, & CCC. equites.

CAPUT XII.

Prodigia, & eorum procuratio.

NOn sum nescius, ab eadem negligen- 13
tia, qua nihil deos portendere vulgo nunc credant, neque nuntiari admodum nulla prodigia in publicum, neque in annales referri. cæterum & mihi vetustas res scribenti, nescio quo pacto, antiquus * fit animus: & quædam religio tenet, quæ illi prudentissimi viri publice suscipienda censuerint, ea pro dignis habere, quæ in meos annales referam. Anagnia duo prodigia eo anno sunt nuntiata: facem in cœlo conspectam: & bovem fœminam locutam publice ali. Minturnis quoque per eos dies cœli ardentis species affulserat. Reate imbri lapidavit. Cumis in arce Apollo triduum ac tres noctes lacrymavit. in urbe Romana duo æditui nuntiarunt, alter in æde Fortunæ anguem jubatum a compluribus visum esse: alter in æde Primigeniæ fortunæ, quę in colle est, duo diversa prodigia, palmam in area enatam, & sanguine interdiu pluisse. Duo non suscepta prodigia sunt, alterum quod in privato loco factum esset:

* al. sit.

palmam enatam impluvio suo T. Martius F
gulus nuntiabat: alterum, quod in loco pere
grino, Fregellis in domo L. Atrei hasta, quar
filio militi emerat, interdiu plus duas hora
arsisse, ita ut nihil ejus ambureret ignis, d
cebatur. Publicorum prodigiorum causa l
bri a decemviris aditi, XL. majoribus hosti
quibus diis consules sacrificarent, & addid
runt uti supplicatio fieret, cunctique mag
stratus circa omnia pulvinaria victimis maj
ribus sacrificarent, populusque coronatus e
set. Omnia, uti decemviri præierunt, facta

CAPUT XIII.

*Creantur censores C. Claudius Pulcher, Ti
Sempronius Gracchus: cum esset diffici
consulibus delectus, id negotium præto
bus mandatur: quod ut perficiatur, ce
sores edicto promulgato adjuvant.*

14 Censoribus deinde creandis comitia e
cta sunt. Petierunt censuram princip
civitatis C. Valerius Lævinus, L. Postumi
Albinus, P. Mutius Scævola, M. Junius Br
tus, C. Claudius Pulcher, Tib. Semproni
Gracchus. Hos duos censores creavit pop
lus Romanus. Cum delectus habendi m
jor, quam alias propter Macedonicum b
lum cura esset, Coss. plebem apud senatu
accusabant, quod & juniores non respo
derent: adversus quos C. Sulpitius, & l
Claudius tribuni plebis causam egerun
*Non consulibus, sed ambitiosis consulibus
lectum difficilem esse: neminem invitum mi
tem ab iis fieri. Id ita ut esse scirent & l
tres conscripti: prætores, quibus & vis i
perii minor & auctoritas esset, delectum
si ita*

si ita senatui videretur, perfecturos esse. Id prætoribus magna patrum consensione non sine suggillatione consulum mandatum est. Censores ut eam rem adjuvarent, ita in concione edixerunt: *legem censui censendo dicturos esse, ut præter commune omnium civium jusjurandum hæc adjurarent: Tu minor annis sex & quadraginta es, tuque ex edicto C. Claudii, Tib. Sempronii censorum ad delectum prodito; & quotiescunque delectus erit, quem hi censores magistratum habebunt, si miles factus non eris, in delectum prodibis*. Item quia fama erat, multos ex Macedonicis legionibus, incertis commeatibus per ambitionem imperatorum ab exercitu abesse, edixerunt de militibus P. Ælio, C. Popillio Coss. postque eos Coss. in Macedoniam scriptis, ut qui eorum in Italia essent, intra dies XXX. censi prius apud sese, in provinciam redirent, qui in patris aut avi potestate essent, eorum nomina ad se ederentur. Missorum quoque causas sese cognituros esse: & quorum ante emerita stipendia gratiosa missio sibi visa esset, eos milites fieri jussuros. Hoc edicto literisque censorum per fora & conciliabula dimissis, tanta multitudo juniorum Romam convenit, ut gravis urbi turba insolita esset. Præter delectum eorum, 15
quos in supplementum mitti oportebat, quatuor a C. Sulpicio Prætore scriptæ legiones sunt, intraque undecim dies delectus est perfectus.

CA-

CAPUT XIV.

Consulum, Prætorumque provinciæ.

CONsules deinde sortiti provincias sunt: nam prętores propter jurisdictionem maturius sortiti erant. Urbana C.Sulpitio, peregrina C. Decimio obtigerat. Hispaniam M. Claudius Marcellus, Siciliam Ser. Cornelius Lentulus, Sardiniam P.Fontejus Capito, classem C. Martius Figulus erat sortitus. consulum Cn.Servilio Italia, Q. Martio Macedonia obvenit: Latinisque actis Martius extemplo est profectus. Cæpione deinde referente ad senatum, quas ex novis legionibus duas legiones secum in Galliam duceret, decrevere Patres, ut C.Sulpitius, M. Claudius prętores ex his, quas scripsissent, legionibus, quas videretur, consuli darent. Indigne * patiente pretorum arbitrio consulem subjectum, dimisso senatu, ad tribunal prętorum stans postulavit, ex S.C. destinarent sibi duas legiones. pretores consuli in eligendo arbitrium fecerunt.

* al. Gron patiens consul. se.

CAPUT XV.

Censura C. Claudii Pulchri, & Tib. Sempronii Gracchi, ipsorum maxime censorum periculo memorabilis.

SEnatum deinde censores legerunt: M. Æmilius Lepidus princeps ab tertiis jam censoribus lectus. Septem e senatu ejecti sunt. In censu accipiendo populi, milites ex Macedonico exercitu, qui quam multi abessent ab signis, census docuit, in provinciam cogebant: causas stipendiis missorum cognosce.

ſcebant, & cujus nondum juſta miſſio viſa eſſet, ita jusjurandum adigebant. *Ex tui animi ſententia tu ex edicto C. Claudii, Tib. Sempronii cenſorum in provinciam Macedoniam redibis, quod ſine dolo malo facere poteris.* In equitibus recenſendis triſtis admodum eorum atque aſpera cenſura fuit. Multis equos ademerunt. 16
in ea re cum equeſtrem ordinem offendiſſent, flammam invidię adjecere edicto, quo edixerunt, *ne quis eorum, qui Q. Fulvio, A. Poſtumio cenſoribus publica vectigalia aut ultro tributa conduxiſſent, ad haſtam ſuam accederet, ſociuſve aut affinis ejus conductionis eſſet.* Sępe id querendo veteres publicani cum impetrare nequiſſent ab ſenatu, ut modum poteſtati cenſoriæ imponerent, tandem tribunum plebis P. Rutilium ex rei privatę contentione iratum cenſoribus, patronum cauſę nacti ſunt. Clientem libertinum parietem in Sacra via adverſus ędes publicas demoliri juſſerunt, quod publico inædificatus eſſet. appellati a privato tribuni, cum pręter Rutilium nemo intercederet, cenſores ad pignora capienda miſerunt, mulctamque pro concione privato dixerunt. Hinc contentione orta, cum veteres publicani ſe ad tribunum contuliſſent, rogatio repente ſub unius tribuni nomine promulgatur. *quæ publica vectigalia, ultro tributa, C. Claudius, & Tib. Sempronius locaſſent, ea rata locatio ne eſſet: de integro locarentur, & ut omnibus redimendi & conducendi promiſcue jus eſſet.* Diem ad ejus rogationem concilio tribunus plebis dixit. Qui poſtquam venit, ut cenſores ad diſſuadendum proceſſerunt, Gracchodicente ſilentium fuit. cum Claudio obſtreperetur, audientiam facere pręcones juſſit. Eo facto avocatam a ſe concionem tribu-

bunus questus, & in ordinem se coactum, ex Capitolio, ubi erat Concilium, abiit. Postero die ingentes tumultus ciere. Tib. Gracchi primum bona consecravit, quod in mulcta pignoribusque ejus, qui tribunum appellasset, intercessioni non parendo, se in ordinem coegisset. C. Claudio diem dixit, quod concionem ab se avocasset; & utrique censori perduellionem se judicare pronuntiavit, diemque comitiis a C. Sulpitio prætore urbano petiit. Non recusantibus censoribus, quo minus primo quoque tempore judicium de se populus faceret, in ante dies octo & VII. Kal. Octob. comitiis perduellionis dicta dies. Censores extemplo in atrium Libertatis ascenderunt, & ibi signatis tabellis publicis, clausoque tabulario, & dimissis servis publicis, negarunt se prius quidquam publici negotii gesturos, quam judicium populi de se factum esse. Prior Claudius causam dixit: & cum
* al. ex * XII. centuriis equitum octo censorem
XVIII condemnassent, multæque aliæ primæ classis, extemplo principes civitatis in conspectu populi annulis aureis positis vestem mutarunt, ut supplices plebem circumirent. Maxime tamen sententiam vertisse dicitur Tib. Gracchus, quod cum clamor undique plebis esset, periculum Graccho non esse, conceptis verbis juravit, si collega damnatus esset, non expectato de se judicio, comitem exilii ejus futurum. Adeo tamen ad extremum spei venit reus, ut octo centuriæ ad damnationem defuerint. Absoluto Claudio tribunus plebis negavit se Gracchum morari.

CA.

CAPUT XVI.

Petentibus Aquilejensium legatis, numerus colonorum ibi augetur: legati missi ex Macedonia in Graciam ab A. Hostilio, prioris anni consule, socias civitates adeunt.

EO anno postulantibus a senatu Aquilejensium legatis ut numerum colonorum augeret, M. & D familiæ ex S. C. scriptæ: triumvirique, qui eas deducerent, missi sunt, T. Annius Luscus, P. Decius Subulo, M. Cornelius Cethegus. eodem anno C. Popillius & Cn. Octavius legati, qui in Græciam missi erant, S. C. Thebis primum recitatum per omnes Peloponnesi urbes circumtulerunt, *ne qui ullam rem in bellum magistratibus Romanis conferret, præterquam quod senatus censuisset*. Hoc fiduciam in posterum quoque præbuerat, levatos se oneribus impensisque, quibus alia aliis imperantibus exhauriebantur. Achaico concilio Argis agitato benigne locuti auditique, egregia spe futuri status fidissima gente relicta, in Ætoliam trajecerunt. Ibi nondum quidem seditio erat, sed omnia suspecta, criminumque inter ipsos plena. ob quæ obsidibus postulatis, neque exitu rei imposito, in Acarnaniam inde profecti legati sunt. Thyrii concilium legatis Acarnanes dederunt. Ibi quoque inter factiones erat certamen. quidam principum postulare, ut præsidia in urbes suas inducerentur, adversus amentiam eorum, qui ad * Macedonicam gentem trahebant: pars recusare, ne quod bello captis & hostibus mos esset, id pacatæ & sociæ civitates ignominiæ acciperent. Justa deprecatio hæc visa. Laris- 17

sam

* al. Macedonas.

sam ad Hostilium proconsulem, ab eo enim missi erant, legati redierunt. Octavium retinuit secum, Popillium cum M. ferme militibus in hiberna Ambraciam misit.

CAPUT XVII.

Prospera Persei regis expeditiones in Illyrios proximos Macedoniæ.

20 PErseus principio hiemis egredi Macedoniæ finibus non ausus, ne qua in regnum vacuum irrumperent Romani sub tempus brumæ, cum inexuperabiles ab Thessalia montes nivis altitudo facit, occasionem esse ratus frangendi finitimorum spes animosque, nequid averso se in Romanum bellum periculi subesset: cum a Thracia pacem Cotys, ab Epiro Cephalus repentina defectione a Romanis præstarent, Dardanos recens domuisset bello: solum infestum esse Macedoniæ latus, quod ab Illyrico pateret, cernens, neque ipsis quietis Illyriis, & aditum præbentibus Romanis, si domuisset proximos Illyriorum, Gentium quoque regem jamdiu dubium in societatem perlici posse: cum decem millibus peditum, quorum pars phalangitæ erant, & duobus millibus levium armatorum, & quingentis equitibus profectus Stuberam venit. Inde frumento complurium dierum sumpto, jussoq; apparatu oppugnandarum urbium sequi, tertio die ad Uscanam (Penestianæ terræ ea maxima urbs est) posuit castra: prius tamen, quam vim admoveret, missis qui tentarent nunc præfectorum præsidii, nunc oppidanorum animos: (erat autem ibi cum juventute Illyriorum Romanum præsidium) postquam nihil pacati referebant, oppugnare est adortus, &

co-

corona eam capere conatus est. Cum sine in-
termissione interdiu noctuque alii aliis succe-
dentes, pars scalas muris, ignem portis infer-
rent, sustinebant tamen eam tempestatem
propugnatores urbis: quia spes erat, neque
hiemis vim diutius pati Macedonas in aperto
posse, nec ab Romano bello tantum regi laxa-
menti fore, ut posset morari. Cæterum post-
quam vineas agi, turresque excitari viderunt,
victa pertinacia est. Nam præterquam quod
adversus vim pares non erant, ne frumenti
quidem, aut ullius alterius rei copia intus erat
ut in nec opinata obsidione. Itaque cum spei
nihil ad resistendum esset, C. Carvilius Spole-
tinus, & C. Afranius a præsidio Romano missi,
qui a Perseo peterent, primo ut armatos suaq;
secum ferentes abire sineret: dein, si id minus
impetrarent, vitæ tantum libertatisque fidem
acciperent. Promissum id benignius est ab
rege; quam præstitum; exire enim sua secum
efferentibus jussis, primum arma ademit. His
urbe egressis, & Illyriorum cohors (quin-
genti erant (& Uscanenses se urbemque de-
diderunt. Perseus, præsidio Uscanæ imposito, 21
multitudinem omnem deditorum, quæ pro-
pe numero exercitum æquabat, Stuberam
abducit. Ibi Romanis (quatuor M. autem
hominum erant) præter principes, in custo-
diam civitatum divisis, Uscanensibus Illyriis-
que venditis, in Penestiam exercitum redu-
cit, ad Oæneum oppidum in potestatem re-
digendum, & alioqui opportune situm: &
transitus ea est in Labeates, ubi Gentius re-
gnabat. Prætereunti frequens castellum,
Draudacum nomine, peritorum quidam re-
gionis ejus, nihil Oæneo capto opus esse ait,
nisi in potestate & Draudacum sit: opportu-
nius etiam ad omnia positum esse. Admoto ex-
ercitu

ercitu omnes extemplo dediderunt ſeſe. Qua ſpe celeriore deditione erectus, poſtquam animadvertit quantus agminis ſui terror eſſet, undecim alia caſtella eodem metu in poteſtatem redigit. Ad perpauca vi opus fuit: cætera voluntate dedita, & in his recepti M. & D, diſpoſiti per præſidia milites Rom. Magno uſui Carvilius Spoletinus erat in colloquiis, dicendo nihil in ipſos ſævitum. Ad Oæneum perventum eſt, quod ſine juſta oppugnatione capi non poterat: & majore aliquanto quam cætera juventute, & validum oppidum mœnibus erat: & hinc amnis Artatus nomine, hinc mons præaltus & aditu difficilis cingebat. Hæc ſpem ad reſiſtendum oppidanis dabant. Perſeus, circumvallato oppido, aggerem a parte ſuperiore ducere inſtituit, cujus altitudine muros ſuperaret. Quod opus dum perficitur, crebris interim præliis, quibus per excurſiones & mœnia ſua oppidani tutabantur, & opera hoſtium impediebant, magna eorum multitudo variis caſibus abſumpta eſt: & qui ſupererant, labore diurno nocturnoque & vulneribus inutiles erant. Ubi primum agger injunctus muro eſt, & cohors regia, quos Nicatoras appellant, tranſcendit: & ſcaltis multis ſimul partibus impetus in urbem eſt factus: puberes omnes interfecti ſunt: conjuges liberoſq; eorum in cuſtodiam dedit: prædæ alia militum ceſſere.

CAPUT XVIII.

Perſeus Illyriorum regem Gentium tentat per legatos in ſocietatem pellicere.

STuberam inde victor revertens ad Gentium legatos, Pleuratum Illyrium exulan-

lantem apud se, & * Aputeum Macedonem Berœa mittit. Iis mandat, ut exponerent æstatis ejus hiemisque acta sua adversus Romanos Dardanosque: adjicerent recentia in Illyrico hibernæ expeditionis opera: hortarentur Gentium in amicitiam secum & cum Macedonibus jungendam. Hi transgressi jugum Scordi montis per Illyrici solitudines, quas de industria populando Macedones fecerant, ne transitus faciles Dardanis in Illyricum, aut Macedoniam essent, Scodram labore ingenti tandem pervenerunt. Lissi rex Gentius erat. eo acciti legati mandata exponentes benigne auditi sunt. Qui responsum sine effectu tulerunt, *voluntatem sibi non deesse ad bellandum cum Romanis: cæterum ad conandum id quod velit, pecuniam maxime deesse*. Hæc Stuberam retulere regi, tum maxime captivos ex Illyrico vendenti. Extemplo iidem legati, addito Glaucia ex numero custodum corporis, remittuntur, sine mentione pecuniæ, qua una barbarus inops impelli ad bellum poterat. Ancyram inde populatus Perseus, in Penestas rursum exercitum reducit: firmatisque Uscanæ, & circa eam per omnia castella quę receperat, præsidiis, in Macedoniam sese recipit. 20

*al- Adæum.

CAPUT XIX.

Uscanam a Perseo rege occupatam frustra tentat recipere L. Cœlius legatus, Illyrii præses: a Penestis, & Partinis obsides exigit: Ap. Claudius Phanotem castellum in Epiro nequicquam oppugnat.

L. Cœlius, legatus Romanos, præerat Illyrico: qui moveri non ausus, cum in iis locis rex esset, post profectionem demum 21

mum ejus conatus in Penestis Uscanam recipere, a præsidio, quod ibi Macedonum erat, cum multis vulneribus repulsus Lychnidum copias reduxit. Inde post dies paucos M. Trebellium Fregellanum cum satis valida manu in Penestas misit, ad obsides ab his urbibus, quæ in amicitia cum fide permanserant, accipiendos. Procedere etiam in Partinos (ii quoque obsides dare pepigerant) jussit: ab utraque gente sine tumultu exigi. Penestarum obsides Apolloniam, Partinorum Dyrrhachium (tum Epidamni magis celebre nomen Græcis erat) missi. Ap. Claudius acceptam in Illyrico ignominiam corrigere cupiens, Phanotem Epiri castellum adortus oppugnare, & auxilia Athamanum Thesprotorumque præter Romanum exercitum ad sex M. hominum secum adduxit: neque operæ pretium fecit, Cleva, qui relictus a Perseo erat cum valido præsidio, defendente.

CAPUT XX.

Rex Perseus Stratum recipiendi causa in Ætoliam vocatus venit: Stratii, mutato consilio, accedenti regi portas occludunt. ille abiens ab Aperantiis accipitur: inde in Macedoniam revertitur.

ET Perseus in Elimeam profectus: & circa eam exercitu lustrato, ad Stratum vocantibus Epirotis ducit. Stratus validissima tum urbs Ætoliæ erat. Sita est super Ambracium sinum, prope amnem Acheloum. Cum decem M. peditum eo profectus est, & equitibus CCC., quos pauciores propter angustias viarum & asperitatem duxit. Tertio die cum pervenisset ad Citium montem, vix transgressus propter altitudinem nivis, locum

cum quoque castris ægre invenit. Profectus inde, magis quia manere non poterat, quam quod tolerabilis aut via aut tempestas esset; cum ingenti vexatione, præcipue jumentorum, altero die ad templum Jovis, quem Niceum vocant, posuit castra. Ad Arachthum inde flumen, itinere ingenti emenso, retentus altitudine amnis, mansit. Quo spatio temporis ponte perfecto traductis copiis, diei progressus iter, obvium Archidamum principem Ætolorum, per quem ei Stratus tradebatur, habuit. Eo die ad finem agri Ætoli 22
castra posita. Inde altero die ad Stratum perventum: ubi prope Acheloum amnem castris positis, cum expectaret effusos omnibus portis Ætolos in fidem suam venturos, clausas portas, atque ipsa ea nocte, qua venerat, receptum Romanum præsidium cum C. Popilio legato invenit. Principes, qui præsentis Archidami auctoritate compulsi regem accersierant, obviam egresso Archidamo segniores facti, locum adversæ factioni dederant ad Popillium cum M. peditibus ab Ambracia accersendum. In tempore & Dinarchus præfectus equitum gentis Ætolorum, cum DC. peditibus, & equitibus C. venit. Satis constabat, eum tanquam ad Persea tendentem Stratum venisse: mutato deinde cum fortuna animo, Romanis se, adversus quos venerat, junxisse. Nec Popillius securior, quam debebat esse, inter tam mobilia ingenia erat. claves portarum custodiamque murorum suæ extemplo potestatis fecit: Dinarchum Ætolosque cum juventute Stratiorum in arcem per præsidii speciem amovit. Perseus, ab imminentibus superiori parti urbis tumulis tentatis colloquiis, cum obstinatos, atque etiam telis procul arcentes videret, quinque M. passuum

ab

ab urbe trans Petitarum amnem posuit castra. Ibi concilio advocato, cum Archidamus Epirotarumque transfugæ retinerent, Macedonum principes non pugnandum cum infesto tempore anni censerent, nullis præparatis commeatibus, cum inopiam prius obsidentes, quam obsessi sensuri essent, maxime quod hostium haud procul inde hiberna erant, territus in Aperantiam castra movit. Aperantii eum propter Archidami magnam in ea gente gratiam auctoritatemque consensu omnium acceperunt. is ipse cum octingentorum militum præsidio his est
* al- præpositus. Rex * cum minore vexatione ju-
non mentorum hominumque quam venerat, in
23 Macedoniam rediit.

. . . .

Hic desiderantur, quæ de Elonico tratur in Epitoma a Perseo facta esse.

CAPUT XXI.

Clevas Persei regis præfectus adversus Ap. Claudium in Epiro rem prospere gerit: Perseus Illyriorum regem Gentium magis atque magis sollicitat.

APpium tamen ab obsidione Phanotis fama ducentis ad Stratum Persei summovit. Clevas cum præsidio impigrorum juvenum insecutus, sub radicibus prope inviis montium ad mille hominum exagmine impedito occidit, ad ducentos cepit. Appius, superatis angustiis, in campo, quem Eleona vocant, stativa dierum paucorum habuit.

In-

Interim Clevas assumpto Philostrato, qui Epirotarum gentem habebat, in agrum Antigonensem transcendit, Macedones ad depopulationem profecti. Philostratus cum cohorte sua in insidiis loco obscuro consedit. In palatos populatores cum erupissent ab Antigonea armati, fugientes eos persequentes effusius in vallem insessam ab hostibus præcipitant. ibi ad M. occisis, centum ferme captis, ubique prospere gesta re, prope stativa Appii castra movent, ne qua vis sociis suis ab Romano exercitu inferri possit. Appius nequicquam in his locis terens tempus, dimissis Chaonumque, & si qui alii Epirotæ erant, præsidiis, cum Italicis militibus in Illyricum regressus, per Parthinorum socias urbes in hiberna militibus dimissis, ipse Romam sacrificii causa rediit. Perseus ex Penestarum gente M. pedites, CC. equites revocatos Casandriam, præsidio ut essent, misit. Ab Gentio eadem adferentes redierunt. Nec deinde alios atque alios mittendo tentare eum destitit, cum appareret quantum in eo præsidii esset, nec tamen impetrare ab homine posset, ut impensam in rem maximi ad omnia momenti faceret.

DECADIS QUINTÆ

LIBER QUARTUS.

CAUPT I.

Q. Martius Philippus COS., & C. Martius Figulus prætor proficiscentes ad bellum Macedonicum ab urbe discedunt: Corcyram pervenientes, COS. in Thessaliam ad exercitum, prætor Chalcidem ad classem, contendunt.

1 Rincipio veris, quod hiemem eam, qua hæc gesta sunt, insecutum est, ab Roma profectus Q. Martius Philippus COS. cum quinque millibus, *quos in supplementum legionum secum trajecturus erat, Brundusium pervenit. M. Popillius consularis, & alii pari nobilitate adolescentes tribuni mil. in Macedonicas legiones consulem secuti sunt. Per eos dies & C. Martius Figulus prætor, cui classis provincia evenerat, Brundusium venit: & simul ex Italia profecti, Corcyram altero die, tertio Actium Acarnaniæ portum tenuerunt. Inde consul ad Ambraciam egressus, itinere terrestri petit Thessaliam. Prætor superato *Leucata Corinthium sinum invectus, & Creusæ relictis navibus, terra & ipse per mediam Bœotiam diei unius expedito itinere, Chalcidem ad classem contendit. Castra eo tempore A. Hostilius in Thessalia circa Palæpharsalum habebat, sicut nulla re bellica memorabili gesta, ita ad cunctam militarem disciplinam ab effusa licentia formato milite, & sociis cum fide cul-

* al. quod supplementum.

* al. Leucate.

tis,

tis, & ab omni genere injuriæ defensis. Audito successoris adventu, cum arma, viros, equos cum cura inspexisset, ornato exercitu obviam * venienti consuli processit. Et primus eorum congressus ex dignitate eorum ipsorum ac Romani nominis, & in rebus deinde gerendis * * Proconf. enim ad exercitum. *

CAPUT II.

Q. Martius COS. antequam ex Thessalia contra Persea regem ducat exercitum, oratione adhortatur: superveniente deinde a Chalcide pratore C. Martio, de summa gerendi belli consultat.

PAucis post diebus consul concionem apud milites habuit. orsus a parricidio Persei perpetrato in fratrem, cogitato in parentem: adjecit post *scelere partum regnum, veneficia, cædes, latrocinio nefando petitum Eumenem, injurias in P. R. direptiones sociarum urbium contra fœdus: ea omnia quam diis quoque invisa essent, sensurum in exitu rerum suarum. Favere enim pietati fideique deos, per qua P. R. ad tantum fastigii venerit. Vires deinde P. R. jam terrarum orbem complectentis cum viribus Macedoniæ, exercitus cum exercitibus comparavit. Quanto majores Philippi Antiochique opes non majoribus copiis fractas esse?* Hujus generis adhortatione accensis militum animis, consultare de summa gerendi belli cœpit. Eo & C. Martius prætor a Chalcide classe accepta venit. Placuit non ultra morando in Thessalia tempus terere, sed movere extemplo castra, atque pergere inde in Macedoniam: & prætorem dare operam, ut eodem tempore classis quoque inveha-

tur hostium litoribus. Prætore dimisso, consul menstruum jusso milite secum ferre, profectus decimo post die, quam exercitum acceperat, castra movit: & unius diei progressus iter, convocatis itinerum ducibus, cum exponere in concilio jussisset, qua quisque ducturus esset, summotis iis, * quam potissimum peteret, retulit ad concilium. Aliis per Pythium placebat via, aliis per Cambunios montes, qua priore anno duxerat Hostilius COS. aliis prœter Ascuridem paludem. Restabat aliquantum viæ communis. itaque in id tempus, quo prope divortium itinerum castra posituri erant, deliberatio ejus rei differtur. In Perræbiam inde ducit, & inter Azorum & Dolichen stativa habuit, ad consulendum rursus, quam potissimum capesseret viam.

a al. quam viam.

CAPUT III.

Rex Perseus audiens Q. Martium COS. in Macedoniam adventare, omnes aditus occupat.

PEr eosdem dies Perseus, cum appropinquare hostem sciret, quod iter petiturus esset ignarus, omnes saltus insidere præsidiis statuit. In jugum Cambuniorum montium (Volustana ipsi vocant) X. millia levis armaturæ juvenum cum duce Asclepiodoto mittit: ad castellum quod super Ascuridem paludem erat (Lapathus vocatur locus) Hippias tenere saltum cum XII. millium Macedonum præsidio jussus. Ipse cum reliquis copiis primo circa Dium stativa habuit: deinde, adeo ut obtorpuisse inops consilii videretur, cum equitibus expeditis litore nunc Heracleam, nunc Philam percurrebat, eodem inde cursu Dium repetens.

CA-

CAPUT IV.

Q. Martius Coſ. ex Theſſalia per invios ſaltus ducit ingenti periculo exercitum in Macedoniam.

INterim conſuli ſententia ſtetit eo ſaltu ducere, ubi propter Octolophum diximus re- 3
gis caſtra Philippi fuiſſe. Præmitti tamen IV. M. armatorum ad loca opportuna præoccupanda placuit, queis præpoſiti ſunt M. Claudius, & Q. Martius conſulis filius. confeſtim & univerſæ copiæ ſequebantur. Cæterum adeo ardua & aſpera & confragoſa via fuit, ut præmiſſi expediti biduo quindecim millium paſſuum ægre itinere confecto caſtra poſuerint: turrim Eudieru, quem cepere locum, appellant. Inde poſtero die VII. M. progreſſi, tumulo haud procul hoſtium caſtris capto, nuntium ad conſulem remittunt, *perventum ad hoſtem eſſe, loco ſe tuto & ad omnia opportuno conſediſſe: ut, quantum extendere iter poſſet, conſequeretur.* Solicito conſuli & propter itineris difficultatem, quod ingreſſus erat, & eorum vicem, quos paucos inter media præſidia hoſtium præmiſerat, nuntius ad Aſcuridem paludem occurrit. Addita igitur & ipſi fiducia eſt, conjunctiſque copiis, caſtra tumulo qui tenebatur, qua aptiſſimum ad loci naturam erat, ſunt acclinata. Non hoſtium modo caſtra, quæ paulo plus mille paſſuum aberant, ſed omnis regio ad Dium, & Philam, oraque maris, late patente ex alto jugo proſpectu, oculis ſubjicitur. Quæ res accendit militi animos, poſtquam ſummam belli, ac regias omnes copias, terramque hoſtilem tam e propinquo conſpexerunt. Itaque cum alacres, protinus duceret ad caſtra hoſtium, conſulem hortarentur, dies

unus fessis labore viæ ad quietem datus est
Tertio die parte copiarum ad præsidium ca-
strorum relicta, consul ad hostem ducit
4 Hippias nuper ad tuendum saltum ab reg
missus erat: qui ex quo castra Romana in tu-
mulo conspexit, præparatis ad certamen ani-
mis suorum, venienti agmini COS. obvius
fuit: & Romani expediti ad pugnam exie-
rant, & hostes, levis armatura erat, prom-
ptissimum genus ad lacessendum certamen
Congressi igitur extemplo tela conjecerunt
multa utrinque vulnera temerario incursu &
accepta & illata. pauci utriusque partis ce-
ciderunt. Irritatis in posterum diem an-
mis, majoribus copiis atque infestius con-
cursum ab illis, si loci satis ad explicandam
aciem fuisset. jugum montis in angustum
dorsum cuneatum, vix ternis ordinibus ar-
matorum in fronte patuit. Itaque paucis pu-
gnantibus, cætera multitudo, præcipue q
gravium armorum erant, spectatores pugn
stabant. levis armatura etiam per anfractu
jugi procurrere, & ab lateribus cum levi a
matura conserere, per iniqua atque æqua lo
ca pugnam petere: ac pluribus ea die vuln
ratis, quam interfectis, prælium nocte d
remptum est. Tertio die egere consilio R
manus imperator: nam neque manere in j
go inopi, neque regredi sine flagitio atq
etiam periculo: sed cedenti ex superiorib
locis instare hostis poterat: nec aliud rest
bat, quam audacter commissum pertina
audacia, quæ prudens interdum in exitu e
corrigere. Ventum quidem erat eo, ut,
hostem similem antiquis Macedonum re
bus habuisset consul, magna clades acci
potuerit. Sed cum ad Dium per litora cu
equitibus vagaretur rex, & ab XII. M. p
pe

pe clamorem & strepitum pugnantium audiret, nec auxit copias, integros fessis submittendo, neque ipse, quod plurimum intererat, certamini affuit, cum Romanus imperator major LX. annis, & prægravis corpore, omnia militaria munera ipse impigre obiret. egregie ad ultimum in audacter commisso perseveravit: & Popillio relicto in custodia jugi, per invia trasgressus, præmissis qui repurgarent iter. Attalum, & Misagenem, cum suæ gentis utrumque auxiliaribus præsidio esse saltum aperientibus jubet. Ipse equites impedimentaque præ se habens, cum legionibus agmen cogit. Inenarrabilis labor descendentibus cum ruina jumentorum sarcinarumque; progressis vixdum IV. mil- 5
lia passuum nihil optabilius esse, quam redire qua venerant, si possent. Hostilem prope tumultum agmini elephanti præbebant: qui ubi ad invia venerant, dejectis rectoribus cum horrendo stridore pavorem ingentem equis maxime incutiebant, donec traducendi eos ratio inita est. Per proclive sumpto fastigio, longi duo validi asseres ex inferiore parte in terra defigebantur, distantes inter se paulo plus quam quanta beluæ latitudo est. in eos transversi incumbentes tigni ad tricenos longi pedes, ut pons esset, injungebantur: humusque insuper injiciebatur. modico deinde infra intervallo similis alter pons, inde tertius, & plures ex ordine, qua rupes abscissæ erant, fiebant. Solido procedebat elephas in pontem: cujus priusquam in extremum procederet, succisis asseribus, collapsus pons usque alterius initium pontis prolabi eum leniter cogebat. alii elephanti pedibus insistentes, alii clunibus subsidentes prolabebantur. ubi plani-

cies altera pontis excepisset eos, rursus simili ruina inferioris pontis deferebantur, donec ad æquiorem vallem perventum est. Paulo plus VII. M. * die Romani processerunt. Minimum pedibus itineris confectum: plerumque provolventes se simul cum armis aliisque oneribus, cum omni genere vexationis processerunt: adeo ut ne dux quidem & auctor itineris inficiaretur, parva manu deleri omnem exercitum potuisse. Nocte ad modicam planiciem pervenerunt, neque an infestus is locus esset, septus undique, circumspiciendi spatium fuit. vix tandem ex insperato stabilem ad insistendum nactis locum, postero quoque die in tam cava valle opperiri Popillium, ac relictas cum eo copias necesse fuit: quos & ipsos cum ab nulla parte hostis terruisset, locorum asperitas hostiliter vexavit. Tertio die conjunctis copiis eunt per saltum, quem incolæ Callipeucem appellant. quarto inde die per æque invia, sed assuetudine peritius, & meliore cum spe, quod nec hostis usquam apparebat, & mari appropinquabant, degressi in campos, inter Heracetum & Libethrum posuerunt castra peditum, quorum pars major tumulos tenebat: ii vallem, campi quoque partem, ubi eques tenderet, amplectebantur.

* al. eo die.

CA-

CAPUT V.

Rex Perseus, instante jam Q. Martio Cos., subito terrore trepidus ab Dio Pydnam demigrat: consul, jusso Sp. Lucretio occupare castella circa Tempe ab hoste relicta, ad Dium pervenit: progressus, cogitur deinde annonæ caritate ad Dium regredi.

LAvanti regi dicitur nuntiatum hostes 6
adesse: quo nuntio cum pavidus exiluisset e solio, victum se sine prælio clamitans proripuit: & subinde per alia atque alia pavida consilia, & imperia trepidans, duobus ex amicis Pellam alterum Asclepiodotum, ubi pecunia deposita erat, ex præsidiis revocat, omnesque aditus aperit bello. Ipse ab Dio auratis statuis omnibus raptim, ne præda hosti essent, in classem congestis, ocyus demigrare Pydnam cogit: & quæ temeritas consulis videri potuisset, quod eo processisset, unde invito hoste regredi nequiret, eam non inconsultam audaciam fecit. Duos enim saltus, per quos inde evadere possent, habebant Romani, unum per Tempe in Thessaliam, alterum in Macedoniam præter Dium, quæ utraque regiis tenebantur præsidiis. Itaque si dux intrepidus X. dies primam speciem appropinquantis terroris sustinuisset, neque receptus Romanis per Tempe in Thessaliam, neque commeatibus pervehendis eo patuisset iter. Sunt enim Tempe saltus, etiamsi non bello fiat infestus, transitu difficilis. nam præter angustias per quinque millia, qua exiguum jumento onusto iter est, rupes utrinque ita abscisæ sunt, ut despici vix sine

vertigine quam ſimul oculorum animique
poſſit: terret & ſonitus & altitudo per me-
diam vallem fluentis Penei amnis. Hic lo-
cus tam ſuapte natura infeſtus per quatuor
diſtantia loca præſidiis regis fuit inſeſſus.
Unum in primo aditu ad Gonnum erat: al-
terum ad Condylon caſtello inexpugnabili:
tertium circa Lapathunta, quem Characa
appellant: quartum viæ ipſi, qua & me-
dia, & anguſtiſſima vallis eſt, impoſitum:
quam vel decem armatis tueri facile eſt. In-
terclufo per Tempe ſimul aditu commeati-
bus, ſimul reditu, ipſi montes, per quos de-
ſcenderant, repetendi erant, quod ut furto
fefellerant: ita propalam, tenentibus ſupe-
riora cacumina hoſtibus, non poterant: &
experta difficultas ſpem omnem incidiſſet.
Supererat nihil aliud in temere commiſſo,
quam in Macedoniam ad Dium per me-
dios evadere hoſtes, quod, niſi dii mentem
regi ademiſſent, ipſum ingentis difficultatis
erat. Nam cum Olympi radices montis pau-
lo plus quam mille paſſuum ad mare relin-
quant ſpatium, cujus dimidium loci occu-
pat oſtium late reſtagnans Baphyri amnis,
partem planitiæ aut Jovis templum, aut op-
pidum tenet: reliquum perexiguum foſſa mo-
dica valloque claudi poterat. & ſaxorum ad
manum ſilveſtriſque materiæ tantum erat,
ut vel murus objici, turreſque excitari po-
tuerint. Quorum nihil cum diſpexiſſet cæ-
cata mens ſubito terrore, nudatis omnibus
præſidiis, patefactiſque bello, ad Pydnam
refugit. Coſ. plurimum & præſidii & ſpei
7 cernens in ſtultitia & ſegnitie hoſtis, remiſ-
ſo nuntio ad Sp. Lucretium Lariſſam, ut
caſtella relicta ab hoſte circa Tempe occu-
paret: præmiſſo Popillio ad explorandos
tran-

tranſitus circa Dium, poſtquam patere omnia in omnes partes animadvertit, ſecundis caſtris pervenit ad Dium: metarique ſub ipſo templo, ne quid ſacro in loco violaretur, juſſit. Ipſe urbem ingreſſus, ſicut non magnam, ita exornatam publicis locis & multitudine ſtatuarum, munitamque egregie, vix ſatis credere in tantis rebus ſine cauſa relictis non aliquem ſubeſſe dolum. unum diem ad exploranda circa omnia moratus caſtra movet: ſatiſque credens paratam frumenti copiam fore, eo die ad amnem nomine Mityn proceſſit. Poſtero die progreſſus Agaſſam urbem tradentibus ſeſe ipſi recepit: & ut reliquorum Macedonum animos ſibi conciliaret, obſidibus contentus, ſine præſidio relinquere ſe eis urbem, immuneſque ac ſuis legibus victuros eſt pollicitus. Progreſſus inde diei iter, ad Aſcordum flumen poſuit caſtra, & quantum procederet longius a Theſſalia, eo majorem rerum omnium inopiam ſentiens, regreſſus ad Dium eſt: dubitatione omnibus exempta, quid intercluſo ab Theſſalia patiendum fuiſſet, cui procul inde abſcedere tutum non eſſet. Perſeus contractis in unum omnibus copiis ducibuſque, increpare præfectos præſidiorum, ante omnes Aſclepiodotum atque Hippiam: ab his dicere clauſtra Macedoniæ tradita Romanis eſſe: cujus culpæ reus nemo juſtius, quam ipſe fuiſſet.

mento habiturus. Fluit ex valle Olympi montis, æstate exiguus, hibernis idem incitatus pluviis: & supra rupes ingentes gurgitibus facit, & intra prorupta in mare evolvendo terram præaltas voragines, cavatoque medio alveo ripas utrinque præcipites. Hoc flumine Perseus septum iter hostis credens, extrahere reliquum tempus ejus æstatis in animo habebat.

CAPUT VII.

M. Popillius a Martio Cos. missus Heracleam, adjuvante a mari classe, expugnat: hujus in muri parte capienda quorundam Romanorum juvenum excellit industria.

INter hæc Cos. a Phila Popillium cum duobus millibus armatorum Heracleam mittit. Abest a Phila v. m. ferme passuum, media regione inter Dium Tempeque, in rupe amni imminente positum. Popillius priusquam armatos muris admoveret, misit qui magistratibus principibusque suaderent; fidem clementiamque Romanorum, quam vim, experiri mallent. Nihil ea consilia moverunt, quia ignes ad Enipeum ex regis castris apparebant. Tum terra marique (& classis appulsa ab litore stabat) simul armis, simul operibus machinisque oppugnari cœpit. Juvenes etiam quidam Romani, ludicro circensi ad usum belli verso, partem humillimam muri ceperunt. Mos erat tum, nondum hac effusione inducta bestiis * omnium gentium circum complendi, varia spectaculorum conquirere genera: nec, semel quadrigis, semel desultore misso, vix unius horæ tempus utrumque curriculum complebat. In-

* al. omnium generum.

Inter cætera sexageni ferme juvenes, interdum plures, ab apparitoribus ludi armati inducebantur. Horum inductio in parte simulacrum decurrentis exercitus erat, ex parte elegantioris exercitii quam militaris artis, propiorque gladiatorium armorum usum. Cum alios decursus edidissent motus, quadrato agmine facto, scutis super capita densatis, stantibus primis, secundis summissioribus, tertiis magis, & quartis, postremis etiam genu nixis, fastigiatam, sicut tecta ædificiorum sunt, testudinem faciebant. Hinc L. ferme pedum spatio distantes duo armati procurrebant, comminatique inter se ab ima in summam testudinem per densata scuta cum evasissent, nunc velut propugnantes per oras extremæ testudinis, nunc in media inter se concurrentes, haud secus quam stabili solo persultabant. Huic testudini simillima parti muri admota, cum armati superstantes fuissent, propugnatoribus muri fastigio altitudinis æquabantur, depulsisque iis, in urbem duorum signorum milites transcenderunt. Id tantum dissimile fuit, quod & in fronte extrema, & ex lateribus soli non habebant super capita elata scuta, ne nudarent corpora, sed prætecta pugnantium more. ita nec ipsos tela ex muro missa subeuntes læserunt, & testudini injecta imbris in modum lubrico fastigio innoxia ad imum labebantur.

CA-

CAPUT VIII.

Consul Martius, Heracleam petens, hiberna præparat: rex Perseus, recepto a pavore animo, quoniam pudet, trepidationis conscios interficit.

ET Cos. capta jam Heraclea castra eo promovit, tanquam Dium, atque inde summoto rege, in Pieriam etiam progressurus. Sed hiberna jam præparans, vias commeatibus subvehendis ex Thessalia muniri jubet, & eligi horreis opportuna loca, tectaque ædificari, ubi diversari portantes commeatus possent. Perseus tandem a pavore eo, quo attonitus fuerat, recepto animo, malle imperiis suis non obtemperatum esse, cum trepidans gazam in mare dejici Pellæ, Thessalonicæ navalia jusserat incendi. Andronicus Thessalonicam missus traxerat tempus, id ipsum quod accidit, pœnitentiæ relinquens locum. incautior Nicias Pellæ projiciendo pecuniæ partem, quod fuerat nactus: sed in rem emendabilem visus lapsus esse, quod per urinatores omne ferme extractum est: tantusque pudor regi pavoris ejus fuit, ut urinatores clam interfici jusserit, deinde Andronicum quoque, & Niciam, ne quis tam dementis imperii conscius existeret.

CA-

CAPUT IX.

C. Martius prætor classe circumvectus multas Macedoniæ maritimas urbes frustra aggreditur: vanus est præsertim conatus primum in oppugnatione Thessalonicæ, deinde Cassandreæ, quam adoritur prætor adjutus viribus Eumenis, & Prusiæ regum.

INter hæc C. Marcius cum classe ab Heraclea Thessalonicam profectus, & agrum pluribus locis expositis per litora armatis late vastavit: & proccurrentes ab urbe secundis aliquot præliis trepidos intra mœnia compulit. jamque ipsi urbi terribilis erat, cum dispositis omnis generis tormentis, non vagi modo circa muros temere appropinquantes, sed etiam qui in navibus erant, saxis tormento emicantibus percutiebantur. Revocatis igitur in naves militibus, omissaque Thessalonicæ oppugnatione, Æniam inde petunt. XV. millia passuum ea urbs abest, adversus Pydnam posita, fertili agro. Pervastatis finibus ejus, legentes oram Antigoneam perveniunt. ibi egressi in terram, primo & vastarunt agros passim, & aliquantum prædæ contulerunt ad naves. dein palatos eos adorti Macedones mixti pedites equitesque, fugientes effuse ad mare persecuti, D. ferme occiderunt, & non minus ceperunt. nec aliud quam ultima necessitas, cum recipere se tuto ad naves prohiberentur, animos militum Romanorum simul desperatione alia salutis, simul indignitate irritavit. redintegrata in litore pugna est, adjuvere & qui in navibus erant. Ibi Macedonum ducenti ferme cæsi, par numerus captus. Ab Antigonea classis profecta ad a-

grum

grum Pallenensem, excensionem ad popu-
landum fecit. Finium is ager Cassandrensium
erat, longe fertilissimus omnis oræ, quam
prætervecti fuerant. Ibi Eumenes rex XX.
tectis navibus ab Elea profectus obvius fuit,
& quinque missæ a Prusia rege tectæ naves.
Hac virium accessione animus crevit prætori 11
ut Cassandream oppugnaret. Condita est a
Cassandro rege in ipsis faucibus, quæ Palle-
nensem agrum cæteræ Macedoniæ jungunt,
hinc Toronaico, hinc Macedonico septa ma-
ri. Eminet namque in altum lingua, in qua
sita est: nec minus quam in altum magni-
tudine Atho mons excurrit, obversa in regio-
nem Magnesiæ duobus imparibus promonto-
riis, quorum majori Posideum est nomen,
minori Canastræum. Divisis partibus oppu-
gnare adorti. Romanus ad Clitas quas vocant,
munimenta cervis etiam objectis, ut viam in-
tercluderet, a Macedonico ad Toronaicum
mare perducit. ab altera parte Euripus est,
inde Eumenes oppugnabat. Romanis in fossa
complenda, quam nuper objecerat Perseus,
plurimum erat laboris. Ibi quærenti præto-
ri, quia nusquam cumuli apparebant, quo
regesta e fossa terra foret, monstrati sunt for-
nices, non ad eandem crassitudinem qua * ve- * al.
terem murum, sed simplici laterum ordine * vetus.
structos esse. Consilium igitur cepit, trans- mu-
fosso pariete iter in urbem patefacere. Falle- rus.
re autem ita se posse, si muros a parte alia * ali.
fealis adortus, tumultu injecto, in custo- stru-
diam ejus loci propugnatores urbis avertis- cti.
set. Erant in præsidio Cassandreæ præter
non contemnendam juventutem oppidano-
rum DCCC. Agrianes, & MM. Penesta-
rum Illyriorum a Pleurato inde missi,
bellicosum utrunque genus. His tuentibus

muros cum subire Romani summa vi niteren-
tur, momento temporis parietes fornicum
perfossi urbem patefecerunt. quod si qui ir-
rupere, armati fuissent, extemplo cepis-
sent. Hoc ubi perfectum esse opus militibus
nuntiatum est, clamorem alacres gaudio re-
pente tollunt, aliis parte alia in urbem irru-
12 pturis. Hostes primum admiratio cepit,
quidnam sibi repentinus clamor vellet. Post-
quam patere urbem accepere præfecti præsi-
dii, Pytho, & Philippus, pro eo, qui oc-
cupasset aggredi, opus factum esse rati, cum
valida manu Agrianum Illyriorumque erum-
punt: Romanosque, qui alii aliunde coi-
bant, convocabanturque, ut signa in urbem
inferrent, incompositos atque inordinatos
fugant, persequunturque ad fossam: in quam
compulsos ruina cumulant. D.C. ferme ibi
interfecti, omnesque prope qui inter murum
fossamque deprehensi erant, vulnerantur.
Ita suo ipse conatu perculsus prætor, segnior
ad alia factus consilia erat: & ne Eumeni
quidem, simul a mari, simul a terra aggre-
dienti, quidquam satis procedebat. Placuit
igitur utrique, custodiis firmatis, ne quod
præsidium ex Macedonia intromitti posset,
quoniam vis aperta non processisset, operi-
bus mœnia oppugnare. Hæc parantibus his,
X. regii lembi ab Thessalonica cum delectis
Gallorum auxiliaribus missi, cum in salo
stantes hostium naves conspexissent, ipsi ob-
scura nocte simplici ordine quam poterant
proxime litus tenentes, intrarunt urbem.
Hujus novi præsidii fama absistere oppugna-
tione simul Romanos regemque coegit. cir-
cumvecti promontorium ad Toronem clas-
sem appulerunt. Eam quoque oppugnare a-
dorti, ubi valida defendi manu animadver-
terunt,

terunt, irrito incœpto Demetriadem petunt. Ibi cum appropinquantes repleta mœnia armatis vidiſſent, prætervecti ad Jolcon claſsem appulerunt, inde agro vaſtato Demetriadem quoque aggreſsuri.

CAPUT X.

In Theſſalia ab oppugnatione Melibœæ, & Demetriadis Macedones ſubmovent Romanos: Eumenes rex, juncta Demetriade, ut fama eſt, amicitia cum Perſeo rege, ab Romanis abſcedens, in regnum ſuum abit.

INter hæc & COS. ne ſegnis ſederet tantum 13
in agro hoſtico, M. Popillium cum V. millibus militum ad Melibœam urbem oppugnandam mittit. Sita eſt in radicibus Oſsæ montis, qua parte in Theſsaliam vergit, opportune imminens ſuper Demetriadem. Primus adventus hoſtium perculit incolas loci: collectis deinde ex necopinato pavore animis, diſcurrunt armati ad portas ac mœnia, qua ſuſpecti aditus erant: ſpemque extemplo inciderunt capi primo impetu poſse. Obſidio igitur parabatur, & opera oppugnationum fieri cępta. Perſeus cum audiſset ſimul Melibęam a conſulis exercitu oppugnari, ſimul claſsem Jolci ſtare, ut inde Demetriadem aggrederetur, Euphranorem quendam ex ducibus cum delectis duobus millibus Melibœam mittit: eidem imperatum, ut, ſi a Melibœa ſubmoviſſet Romanos, Demetriadem prius occulto itinere intraret, quam ab Jolco ad urbem caſtra moverent Romani. & ab oppugnatoribus Melibęæ, cum in ſuperioribus locis repente apparuiſset, cum trepidatione multa relicta opera ſunt, ignisque injectus.

ctus.

ctus. ita a Meliboea abscessum est. Euphranor, soluta unius urbis obsidione, Demetriadem extemplo ducit. Nec tum moenia modo, sed agros etiam confiderunt se a populationibus tueri posse: & eruptiones in vagos populatores non sine vulneribus hostium factæ sunt. Circumvecti tamen mœnia sunt prætor & rex, situm urbis contemplantes, si qua parte tentare aut opere aut vi possent. Fama fuit, per Cydam Cretensem, & Antimachum, qui Demetriadi præerat, tractatas inter Eumenem & Persea conditiones amicitiæ. ab Demetriade certe abscessum est. Eumenes ad consulem navigat: gratulatus quod prospere Macedoniam intrasset, Pergamum in regnum abit. Martius Figulus prætor, parte classis in hiberna Sciathum missa, cum reliquis navibus Oreum Bœotiæ petit, eam urbem aptissimam ratus, unde exercitibus qui in Macedonia, quique in Thessalia erant, mitti commeatus possent. De Eumene rege longe diversa tradunt. Si Valerio Antiati credas, nec classe adjutum ab eo prætorem esse, cum sæpe eum literis accersisset, tradit: nec cum gratia ab consule profectum in Asiam, indignatum, quod, ut iisdem castris tenderet, permissum non fuerit: ne ut equites quidem Gallos, quos secum adduxerat, relinqueret, impetrari ab eo potuisse. Attalum fratrem ejus & remansisse apud consulem, & sinceram eius fidem æquali tenore, egregiamque operam in eo bello fuisse.

CA-

CAPUT XI.

Studium in Romanos tum Gallorum reguli cujusdam, pollicentis auxilia ad Macedonicum bellum, tum Pamphilorum, donum mittentium Romam, renovandæ amicitiæ causa.

DUm bellum in Macedonia geritur, legati 14
transalpini ab regulo Gallorum (Balanos ipsius traditur nomen, gentis ex qua fuerit non traditur) Romam venerunt, pollicentes ad Macedonicum bellum auxilia. Gratię ab Senatu actæ, muneraque missa, torquis aureus duo pondo, & pateræ aureæ quatuor pondo, equus phaleratus, armaque equestria. Secundum Gallos Pamphili legati coronam auream ex XX. millibus Philippeorum factam in curiam intulerunt: petentibusque iis, ut id donum in cella Jovis opt. max. ponere, & sacrificare in Capitolio liceret, permissum, benigneque amicitiam renovare volentibus legatis responsum, & binum millium æris singullis missum munus.

CAPUT XII.

Introducitur in Senatum Prusiæ regis, & Rhodiorum legatio de pace cum Perseo reconciliande: Rhodii addunt superbe minas, nisi pax componatur.

TUm ab rege Prusia, & paulo post ab Rhodiis de eadem re longe aliter dissferentes legati auditi sunt. utraque legatio de pace reconcilianda cum rege Perseo egit. Prusiæ preces magis, quam * postulatio fuere, profitentis, *& ad id tempus se*

cum

* al. postulata

cum Romanis stetisse, &, quoad bellum foret, staturum. Ceterum cum ad se a Perseo legati venissent de finiendo cum Romanis bello, & iis pollicitum deprecatorem apud senatum futurum, petere, si possent inducere in animum, ut finiant iram, se quoque in gratia reconciliatæ pacis posse uti. Hæc regii. Legati Rhodii, superne commemoratis erga P. R. beneficiis, & pene victoriæ, utique de Antiocho rege, majore parte ad se vindicata, adjecerunt: *cum pax inter Macedonas Romanosque esset, sibi amicitiam cum rege Perseo cœptam. eam se invitos, nullo ejus in se merito, quoniam ita Romanis visum sit in societatem se belli trahere, interrupisse. Tertium se annum multa ejus incommoda belli sentire, mari intercluso inopia insulam premi, amissis maritimis vectigalibus atque commeatibus. Cum id ultra pati non possent, legatos alios ad Persea in Macedoniam misisse, qui ei denuntiarent, Rhodiis placere pacem eum componere cum Romanis: se Romam eadem nuntiatum missos: per quos stetisset quominus belli finis fieret, adversus eos quid sibi faciendum esset, Rhodios consideraturos esse.* Ne nunc quidem hæc sine indignatione legi audirive posse certum habeo: inde existimari potest, qui habitus animorum audientibus ea patribus fuerit. Claudius nihil responsum auctor est: tantum S. C. recitatum, quo Caras & Lycios liberos esse juberet P. R. literasque extemplo ad utranque gentem, ut scirent indicatum, mitti. qua audita re, principem legationis, cujus magniloquentiam vix curia paulo ante ceperat, corruisse. Alii responsum esse tradunt: *P. R. & principio ejus belli, haud vanis auctoribus compertum habuisse, Rhodios cum Perseo rege adversus*

Rom-

Rempub. suam occulta consilia inisse. & si id ante dubium fuisset, legatorum paulo ante verba ad certum redegisse: & plerunque ipsam se fraudem, etiam si initio cautior fuerit, detegere. Rhodios nuntio in orbe terrarum arbitria belli pacisque agere: deorum nutu arma sumpturos posituro sque Romanos esse. Jam non deos federum testes, sed Rhodios habituros. Ita ne tandem iis pareatur, exercitusque de Macedonia deportentur? Visuros esse quid sibi faciendum sit; quid Rhodii visuri sint, ipsos scire: populum certe Romanum devicto Perseo, quod propediem sperent fore, visurum, ut pro meritis cujusque in eo bello civitatis gratiam dignam referat. Munus tamen legatis in singulos binum millium æris missum est: quod ii non acceperunt.

CAPUT XIII.

Lectis in senatu literis Q. Martii COS. ex Macedonia, quæ ille petit necessaria ad bellum, ea parandi negotium datur C. Sulpitio prætori. Onesimus, nobilis Macedo, qui, quod bellum cum Romanis improbaret, ab rege Perseo transfugerat, benigne, ac liberaliter a senatu habetur.

Literæ deinde recitatæ Q. Martii consulis sunt, *quemadmodum saltu superato* 16 *in Macedoniam transisset; ibi & ex aliis locis commeatus a prætore prospectos in hiemem habere, & ab Epirotis XX. millia modium tritici, X. hordei sumpsisse, ut pro eo frumento pecunia Romæ legatis eorum curaretur. Vestimenta militibus ab Roma mittenda esse: equis CC. ferme opus esse, maxime Numidis, nec sibi in his locis ullam copiam esse. S. C.* ut ea omnia ex literis consulis fierent, fa-

ctum

ctum est. C. Sulpitius prætor VI. M. togarum, XXX. tunicarum, & equos, deportanda in Macedoniam, præbendaque arbitratu consulis locavit: & legatis Epirotarum pecuniam pro frumento solvit. Et Onesimum Pythonis filium nobilem Macedonem in senatum introduxit. Is pacis semper auctor regi fuerat, monueratque, sicut pater ejus Philippus institutum usque ad ultimum vitæ diem servabat quotidie bis in die fœderis icti cum Romanis perlegendi, ut eum morem, si non semper, crebro tamen usurparet. Postquam deterrere eum a bello nequiit, primo subtrahere sese per alias atque alias caussas, ne interesset iis quæ non probabat, cœpit: postremo cum suspectum se esse cerneret, & proditionis interdum crimine insimulari, ad Romanos transfugit: magnoque usui consuli fuit. Ea introductus in curiam cum memorasset, senatus in formulam sociorum eum referri jussit: locum, lautia præberi: agri Tarentini, qui publicus P. R. esset, ducenta jugera dari, & ædes Tarenti emi. uti ea curaret, C. Decimio prætori mandatum.

CAPUT XIV.

Census a C. Claudio Pulchro, & Tib. Sempronio Gracchο censoribus habetur: emptis in publicum ædibus, Sempronius Basilicam, quæ postea Sempronia appellata est, faciendam curat.

CEnsores censum Idibus Decembris severius quam ante habuerunt: multis equi adempti, inter quos P. Rutilio, qui tribunus pleb. eos violenter accusarat, tribu quoque is motus, & * operarius factus ad o-

* al. ærarius.

pera

pera publica facienda. Cum eis dimidium ex vectigalibus ejus anni attributum ex S. C. a quæstoribus esset, Tib. Sempronius ex ea pecunia, quæ ipsi attributa erat, ædes P. Africani pone Veteres ad Vortumni signum, lanienasque & tabernas conjunctas in publicum emit: basilicamque faciendam curavit, quæ postea Sempronia appellata est.

CAPUT XV.

Novi magistratus creantur: COSS. sunt L. Æmilius Paulus, & C. Licinius Crassus: fit deinde & a COSS. & a prætoribus provinciarum sortitio: L. Æmilius, cui Macedonia evenit, ad curam strenue gerendi belli convertit animum: eo petente, senatus legatos mittit in Macedoniam ad inspicienda, quæ nosci in rem est.

Jam in exitu annus erat, & propter Macedonici maxime belli curam in sermonibus homines habebant, quos in annum consules ad finiendum tandem id bellum crearent. Itaque S. C. factum est, ut Cn. Servilius primo quoque tempore ad comitia habenda veniret. S. C. Sulpitius prætor ad consulem post paucos dies recitavit, quibus ante diem in *urbem venturum. & COS. maturavit, & comitia eo die, qui dictus erat, sunt perfecta. Consules creati L. Æmilius Paulus iterum, XIV. anno postquam primum COS. fuerat, & C. Licinius Crassus. Prætores postero die facti, Cn. Bæbius Tamphilus, L. Anicius Gallus, Cn. Octavius, P. Fontejus Balbus, M. Æbutius Helva, C. Papirius Carbo. Omnia ut maturius agerentur, belli Macedonici stimulabat cura. Itaque designatos extemplo sortiri placuit pro- 17

vincias, ut, utri Macedonia consuli, cuique prætori classis evenisset, sciretur: ut jam inde cogitarent pararentque quæ bello usui forent; senatumque consulerent, si qua re consulto opus esset. Latinas, ubi magistratum inissent, quod per religiones posset, primo quoque tempore fieri placere, neque consulem, cui eundum in Macedoniam esset, teneri. His decretis, consulibus Italia, & Macedonia, prætoribus, præter duas jurisdictiones in urbe, classis, & Hispania, & Sicilia, & Sardinia provinciæ nominatæ sunt. Consulum Æmilio Macedonia, Licinio Italia evenit. Prætores Cn. Bæbius urbanam, L. Anicius peregrinam, & si quo senatus censuisset, Cn. Octavius classem, P. Fontejus
18 Hispaniam, M. Æbutius Siciliam, C. Papirius Sardiniam est sortitus. Extemplo apparuit omnibus, non segniter id bellum L. Æmilium gesturum, præterquam quod alius vir erat, etiam quod dies noctesque intentus, ea sola quæ ad id bellum pertinerent, animo agitabat. Jam omnium primum a senatu petit, ut legatos in Macedoniam mitterent ad exercitus visendos, classemque, & comperta referenda, quid aut terrestribus, aut navalibus copiis opus esset. Præterea ut explorarent copias regias, quantum possent, quaque provincia nostra, qua hostium foret: utrum intra saltus castra Romani haberent, an jam omnes angustiæ exuperatæ, & in æqua loca pervenissent: qui fideles nobis socii, qui dubii, suspensæque ex fortuna fidei, qui certi hostes viderentur: quanti præparati commeatus, & unde terrestri itinere, unde navibus supportarentur: quid ea æstate terra marique rerum gestarum esset: ex his bene cognitis certa in futurum consilia

capi

capi posse ratus. Senatus Cn. Servilio COS. negotium dedit, ut is in Macedoniam quos L. Æmilio videretur, legaret. Legati biduo post profecti, Cn. Domitius Henobarbus, A. Licinius Nerva, L. Bæbius.

CAPUT XVI.

Nunciatum prodigium procuratur: nonnulli sacerdotes moriuntur: ludi Circenses majore, quam antea, magnificentia celebrantur.

Bis in exitu anni ejus lapidatum esse nuntiatum est in Romano agro, simul in Vejentibus novendiale sacrum factum est. Sacerdotes eo anno mortui sunt, P. Quintilius Varus flamen Martialis, & M. Claudius Marcellus decemvir, in cujus locum Cn. Octavius suffectus. Et jam magnificentia crescente notatum est, ludis Circensibus P. Cornelii Scipionis Nasicæ, & P. Lentuli ædilium curulium, LXIII. Africanas, & XL. ursos & elephantos lusisse.

CAPUT XVII.

Quia legati ad res inspiciendas missi nondum redierunt, placet Æmilio consuli nihil de Macedonia provincia sua ad senatum referre.

L. Æmilio Paulo, C. Licinio COSS. Idibus Martiis principio insequentis anni U. C. 582
cum in expectatione patres fuissent, maxime quidnam consul de Macedonia, cujus ea provincia esset, referret; *nihil se haberet* Paulus *quod referret, cum nondum legati redissent*, dixit. *Caeterum Brundusii legatos jam*

*al. reje&cs. *esse, bis ex cursu Dyrrhachium* ejectos. Cognitis mox, quæ nosci prius in rem esset, relaturum: id fore intra perpaucos dies. Et ne quid profectionem suam teneret, pridie Idus Apriles Latinis esse constitutam diem. Sacrificio rite perfecto, se, & Cn. Octavium, simul senatus censuisset, exituros esse: C. Licinio collegæ suo fore curæ se absente, ut si qua parari mittive ad id bellum opus sit, parentur mittanturque. Interea legationes exterarum nationum audiri posse.*

CAPUT XVIII.

Legati Alexandrini ab Ptolemæo, & Cleopatra regibus queruntur apud Senatum de bello eis illato ab Antiocho Syriæ rege: moti Patres legatos ad bellum inter reges finiendum mittunt.

SAcrificio rite perfecto, primi Alexandrini legati ab Ptolemæo, & Cleopatra regibus vocati sunt. Sordidati, barba & capillo promisso, cum ramis oleæ ingressi curiam procubuerunt: & oratio quam habitus fuit miserabilior. Antiochus Syriæ rex, qui obses Romæ fuerat, per honestam speciem majoris Ptolemæi reducendi in regnum, bellum cum minore fratre ejus, qui tum Alexandriam tenebat, gerens, & ad Pelusium navali prælio victor fuerat, & tumultuario opere ponte per Nilum facto transgressus cum exercitu, obsidione ipsam Alexandriam tenebat: nec procul abesse, quin potiretur regno opulentissimo, videbatur. Ea legati querentes orabant senatum, *ut opem regno regibusque amicis imperio ferrent. Ea merita P. R. in Antiochum, eam apud omnes reges gentesque auctoritatem esse, ut si legatos misissent,*

sent, qui denuntiarent non placere senatui sociis regibus bellum fieri, extemplo abscessurus a mœnibus Alexandriæ, abducturusque exercitum in Syriam esset. Quod si cunctentur facere, brevi extorres regno Ptolemæum, & Cleopatram Romam venturos cum pudore quodam P. R. quod nullam opem in ultimo discrimine fortunarum tulissent. Moti patres precibus Alexandrinorum, extemplo C. Popillium Lænatem, C. Decimium, & C. Hostilium legatos ad finiendum inter reges bellum miserunt. Prius Antiochum, dein Ptolemæum adire jussi, & nuntiare, ni abstitatur bello, per utrum stetisset, eum non pro amico nec pro socio habituros esse.

CAPUT XIX.

Reversi Romam ex Macedonia legati nunciant, in statu parum secundo res ibi esse: Senatus, referente L. Æmilio Cos., quæ ad bellum gerendum pertinent, decernit.

His intra triduum simul cum legatis Alexandrinis profectis, legati ex Macedonia quinquatribus ultimis adeo expectati venerunt, uti, nisi vesper esset, extemplo senatum vocaturi consules fuerint. Postero die senatus fuit, legatique auditi sunt. Ii nuntiant, *majore periculo, quam emolumento exercitum per invios saltus in Macedoniam inductum. Pieriam, quo processisset, regem tenere: castra castris prope ita collata esse, ut flumine Enipeo interjecto arceantur: neque regem pugnandi potestatem facere, nec nostris vim ad cogendum esse: hiemem etiam asperam rebus gerendis intervenisse: in otio militem ali, nec plus quam VI. dierum frumentum habere. Macedonum dici XXX. mil-* 20

lia armatorum esse. Si Ap. Claudio circa Lychnidum satis validus exercitus foret, potuisse ancipiti bello distinere regem: nunc & Appium, & quod cum eo præsidii sit, in summo periculo esse: nisi propere aut justus exercitus eo mittatur, aut illi inde deducantur. Ad classem se ex castris profectos sociorum navalium partem morbo audisse absumptam, partem, maxime qui ex Sicilia fuerint, domos suas abisse, & homines navibus deesse: qui sint, neque stipendium accepisse, neque vestimenta habere. Eumenem, classemque ejus, tanquam vento allatas naves, sine causa & venisse, & abisse: nec animum ejus regis constare satis visum. Sicut omnia de Eumene dubia, Attali egregie constantem fidem nun-
21 tiabant. Legatis auditis, tunc de bello referre sese L. Æmilius dixit. Senatus decrevit, *ut in octo legiones parem numerum tribunorum consules & populus crearent: creari autem neminem eo anno placere, nisi qui honorem gessisset. Tum ex omnibus tribunis militum uti L. Æmilius in duas legiones in Macedoniam, quos eorum velit, eligat: & ut solemni Latinarum perfecto, L. Æmilius COS. Cn. Octavius prætor, cui classis obtigisset, ut in provinciam proficiscantur.* Additus est his tertius L. Anicius prætor, cujus inter peregrinos jurisdictio erat. Eum in provinciam Illyricum circa Lychnidum Ap. Claudio succedere placuit. Delectus cura C. Licinio consuli imposita. is VII. millia civium Romanorum, & equites CC. scribere jussus, & sociis nominis Latini septem millia peditum imperare, CCCC. equites, & Cn. Servilio Galliam obtinenti provinciam literas mittere, ut DC. equites conscriberet. hunc exercitum ad collegam primo quoque tempore mittere in Macedo-

cedoniam jussus, neque in ea provincia plus quam duas legiones esse. eas repleri, ut sena M. peditum, trecenos haberent equites: cæteros equites peditesque in præsidiis disponi. Qui eorum idonei ad militandum non essent, dimitti. X. præterea millia peditum imperata sociis, & DCCC. equites. Id præsidii additum Anicio præter duas legiones, quas portare in Macedoniam est jussus, quina millia peditum, & ducenos habentes, trecenos equites: & in classem V. millia navalium socium sunt scripta. Licinius consul duabus legionibus obtinere provinciam jussus, eo addere sociorum X. millia peditum, & DC. equites.

CAPUT XX.

I. Æmilius Cos., satis omnibus ad bellum Macedonicum preparatis, populum in concione alloquitur: in provinciam deinde cum Cn. Octavio pratore, cui classis obtigerat, proficiscitur.

SEnatusconsultis perfectis, L. Æmilius COS. e curia in concionem processit, orationemque talem habuit. *Animadvertisse videor, Quirites, majorem mihi sortito Macedoniam provinciam gratulationem factam, quam cum aut consul esem consalutatus, aut quo die magistratum inisem; neque id ob aliam causam, quam quia bello in Macedonia, quod diu trahitur, existimatis dignum majestate P. R. exitum per me imponi pose, deos quoque huic favise sorti spero, eosdemque in rebus gerendis affuturos ese. Hac partim opinari, partim sperare posum. Illud affirmare pro certo habeo audeoque, me omni* 22

ope adnisurum esse, ne frustra vos hanc spem de me conceperitis. Quæ ad bellum opus sunt, & senatus decrevit, (quoniam extemplo proficisci placet, neque ego in mora sum) C. Licinius collega, vir egregius, æque enixe parabit, ac si ipse id bellum gesturus esset. Vos, quæ scripsero senatui, aut vobis, credite: rumores credulitate vestra ne alatis, quorum auctor nemo extabit. Nam nunc quidem quod vulgo fieri hoc præcipue bello animadverti, nemo tam famæ contemptor est, cujus non debilitari animus possit. In omnibus circulis, atque etiam (si diis placet) in conviviis sunt, qui exercitum in Macedoniam ducant: ubi castra locanda sint, sciant, quæ loca præsidiis occupanda, quando, aut quo saltu intranda Macedonia, ubi horrea ponenda; qua terra, mari subvehantur commeatus, quando cum hoste manus conserenda, quando quiescendum sit. Nec quid melius faciendum sit, modo statuunt, sed quicquid aliter quam ipsi censuere, factum est, consulem veluti dicta die accusant. Hæc magna impedimenta res gerentibus sunt. Neque enim omnes tam firmi & costantis animi contra adversum rumorem esse possunt, quam Fabius fuit; qui suum imperium minui per vanitatem populi maluit, quam secunda fama male rem gerere. Non sum is, qui non e istimem admonendos duces esse: imo eum qui de sua unius sententia omnia gerat, superbum judico magis quam sapientem. Quid ergo est? Primum a prudentibus, & proprie rei militaris peritis, & usu doctis monendi imperatores sunt: deinde ab his, qui intersunt gerendis rebus, qui loca, qui hostem, qui temporum opportunitatem vident, qui in eodem velut navigio participes sunt periculi. itaque si quis est, qui, quod e Repub. sit, suadere se mihi in eo bello, quod gesturus sum confidat, ne deneget

opa-

operam Reip.: & in Macedoniam mecum veniat: nave, equo, tabernaculo, viatico etiam a me juvabitur. Si quem id facere piget, & otium urbanum militia laboribus praeoptat, e terra ne gubernaverit. Sermonum satis ipsa praebet urbs: loquacitatem suam contineat. nos castrensibus consiliis contentos futuros esse sciat. Ab hac concione, Latinis quae pridie Kal. Aprilis fuerunt, in monte sacrificio rite perpetrato, protinus inde & Cos. & praetor Cn. Octavius in Macedoniam profecti sunt. Traditum est memoriae, majore quam solita frequentia prosequentium consulum celebratum, ac prope certa spe ominatos esse homines, finem esse Macedonico bello, maturumque reditum cum egregio triumpho consulis fore.

CAPUT XXI.

Rex Perseus Illyriorum regem Gentium, pacta pecunia, in societatem pertrahit: mittit deinde cum Illyriis legatis qui ad bellum contra Romanos incitent Rhodios: eodem tempore Eumenem quoque, & Antiochum solicitat.

DUm haec in Italia geruntur, Perseus quod jam inchoatum perficere, quia 23
impensa pecuniae facienda erat, non inducebat in animum, ut Gentium Illyriorum regem sibi adjungeret; hoc, postquam intrasse saltum Romanos, & adesse discrimen ultimum belli animadvertit, non ultra differendum ratus, cum per Hippiam legatum CCC. argenti talenta pactus esset, ita ut obsides ultro citroque darentur, Pantaucum misit ex fidissimis amicis ad ea perficienda. Medione Labeatidis terrae Pautaucus regi Il-

lyrio occurrit: ibi & jusjurandum ab rege & obsides accepit. Missus & a Gentio est legatus nomine Olympio, qui jusjurandum a Perseo obsidesque exigeret. Cum eodem ad pecuniam accipiendam missi sunt, & auctore Pantauco, qui Rhodum legati cum Macedonibus irent, Parmenio & Morcus destinantur. Quibus ita mandatum, uti, jurejurando obsidibusque & pecunia accepta, tum demum Rhodum proficiscerentur. Duorum simul regum nomine incitari Rhodios ad bellum Romanum posse. Adjunctam civitatem, penes quam unam tum rei navalis gloria esset, nec terra nec mari spem relicturam Romanis. Venientibus Illyriis, Perseus ab Enipeo amni ex castris cum omni equitatu profectus, ad Dium occurrit. Ibi ea quæ convenerunt, circumfuso agmine equitum facta, quos adesse fœderi sancitæ cum Gentio societatis volebat rex, aliquantum eam rem ratus animorum iis adjecturam. & obsides in conspectu omnium dati acceptique: & Pellam ad thesauros regios missis, qui pecuniam acciperent, qui Rhodum irent cum Illyriis legatis, Thessalonicæ conscendere jussi. Ibi Metrodorus erat, qui nuper ab Rhodo venerat, auctoribusque Dione & Polyarato principibus civitatis ejus, affirmabat Rhodios paratos ad bellum esse. Is princeps junctæ cum Illyriis legationis datus est.

24 Eodem tempore ad Eumenem, & ad Antiochum communia mandata, quæ subjicere conditio rerum poterat: *Natura inimica inter se esse liberam civitatem, & regem. Singulos P. R. aggredi, & quod indignius sit, regum viribus reges oppugnare. Attalo adjutore patrem suum oppressum: Eumene adjuvante, & quadam ex parte etiam Philippo patre suo, Antiochum oppugnatum: in se nunc, & Eumenem,*

nem, & Prusiam armatos esse. Si Macedoniæ regnum sublatum foret, proximam Asiam esse, quam jam ex parte sub specie liberandarum civitatum suam fecerint: deinde Syriam. Jam Prusiam Eumeni honore præferri, jam Antiochum victorem præmio belli ab Ægypto arceri. Hæc cogitantem providere jubebat, *ut aut ad pacem secum faciendam compelleret Romanos, aut perseverantes in bello injusto communes duceret omnium regum hostes.* Ad Antiochum aperta mandata erant, ad Eumenem per speciem captivorum redimendorum missus legatus erat: verum occultiora quædam agebantur, quæ in præsentia invisum quidem & suspectum Romanis Eumenem falsis gravioribus criminibus onerarunt. Proditor enim, ac prope hostis habitus, dum inter se duo reges captantes fraude & avaritia certant.

CAPUT XXII.

Eumenes a Perseo rege ad partes Romanorum deserendas solicitatus, tandem quia pactam pecuniam non accipit, eum relinquit: eadem avaritia alienantur a rege & Gallorum auxilia, quæ in Macedoniam advenerant, & rex Illyriorum Gentius, qui interim falsa spe instigatus, hostem in Romanos, violatis legatis, se gerit.

CYdas erat Cretensis ex intimis Eumenis: hic prius ad Amphipolim cum Chimaro quodam populari suo militante apud Persea, inde postea ad Demetriadem semel cum Menecrate quodam, iterum cum Antiocho regiis ducibus sub ipsis mœnibus urbis collocutus fuerat. * Eropon quoque, qui tum missus est, duabus ad eundem Eumenem jam

* al. Cryphon.

jam ante legationibus functus erat. Quæ colloquia occulta, & legationes infames quidem erant, sed quid actum esset, quidve inter re-
25 ges convenisset, ignorabatur. Res autem ita se habuit. Eumenes neque favit victoriæ Persei, neque bello eum invadere in animo habuit, non tam quia paternæ inter eos inimicitiæ erant, quam ipsorum odiis inter se accensæ. Non ea regum æmulatio, ut æquo animo Persea tantas adipisci opes, tantamque gloriam, quanta Romanis victis eum manebat, Eumenes visurus fuerit. Cernebat & Persea jam inde ab initio belli omni modo spem pacis tentasse, & in dies magis, quo proprior admoveretur terror, nihil neque agere aliud, neque cogitare: Romanos quoque, quia traheretur diutius spe ipsorum bellum, & ipsos duces, & senatum non abhorrere a finiendo tam incommodo ac difficili bello. Hac utriusque partis voluntate explorata, quod fieri etiam sua sponte tædio validioris, metu infirmioris credebat posse, in eo suam operam venditare concilianda gratia magis cupiit. Nam modo ne juvaret bello Romanos terra marique, modo pacis patrandæ cum Romanis paciscebatur mercedem, ne bello interesset, M. & D. talenta. In utroque non fidem modo se, sed obsides quoque dare paratum esse ostendebat. Perseus ad rem inchoandam promptissimus erat, cogente metu, & de obsidibus accipiendis sine dilatione agebat, conveneratque ut accepti Cretam mitterentur, ubi ad pecuniæ mentionem ventum erat, ibi hæsitabat, & utique alteram in tanti nominis regibus turpem ac sordidam, & danti & magis accipienti mercedem esse. Malebat in spem Romanæ pacis non recusare impensam, sed eam pecuniam perfecta re da-

tu-

turum: interea Samothracæ in templo depo-
siturum. Ea insula cum ipsius ditionis esset,
videre Eumenes nihil interesse an Pellę pecu-
nia esset: id agere ut partem aliquam præsen-
tem ferret. Ita nequicquam inter se captati
nihil præter infamiam movere. Nec hæc tan- 26
tum Perseo per avaritiam est dimissa res, cum
* pecuniam tutam, & pacem habere per Eu- * al.
menem, quæ vel parte regni redimenda esset, pecu-
* ac receptus protrahere inimicum mercede nia
onustum, & hostes merito ei Romanos posset tan-
facere: sed etiam Gentii regis parata societas, tula.
& tum Gallorum effusorum per Illyricum in- * al.
gens agmen oblatum avaritia dimissum est. aus.
Veniebant X. millia equitum, par numerus
peditum, & ipsorum jungentium cursum e-
quis, & invicem prolapsorum equitum vacuos
capientium ad pugnam equos. Hi pacti erant,
eques denos præsentes aureos, pedes quinos,
mille dux eorum. Venientibus his Perseus ab
Enipeo ex castris profectus obviam cum dimi-
dia copiarum parte, denuntiare per vicos ur-
besque quæ viæ propinquæ sunt, cœpit, ut
commeatus expedirent; frumenti, vini, pe-
corum ut copia esset. Ipse equos phalerasque
& sagula donum principibus ferre, & parum
auri quod inter paucos divideret, multitudi-
nem credens trahi spe posse. Ad * Almanam * al.
urbem pervenit, & in ripa fluminis Axii po- Alba-
suit castra. circa Desudabam in Medica exer- nam.
citus Gallorum consederat, mercedem pactam
opperiens. Eo mittit Antigonum ex purpu-
ratis unum, qui juberet multitudinem Gal-
lorum ad Bylazora (Peoniæ is locus est) ca-
stra movere, principes ad se venire frequen-
tes. LXXV. millia ab Axio flumine, & ca-
stris regis aberant. Hæc mandata ad eos cum
pertulisset Antigonus, adjecissetque per viam
quan-

quanta omnium præparata cura regis copia multitudini foret, quibusque muneribus principes advenientes veſtis, argenti, equorumque excepturus rex eſset: de his quidem ſe coram cognituros reſpondent. Illud, quod in præſens pepigiſſent, interrogant, *ecquid aurum, quod in ſingulos pedites equiteſque dividendum eſſet, ſecum adduxiſſet?* Cum ad id nihil reſponderetur, Clondicus regulus eorum, *Abi, renuntia ergo*, inquit, *regi, niſi aurum obſideſq; accepiſſent, nuſquam inde Gallos longius veſtigium moturos.* Hæc relata regi cum eſsent, advocato conſilio, cum quid omnes ſuaſuri eſſent appareret, ipſe pecuniæ quam regni melior cuſtos, inſtitit de perfidia, & feritate Gallorum diſſerrre. *Multorum jam ante cladibus expertum, periculoſum eſſe tantam multitudinem in Macedoniam accipere, ne graviores eos ſocios habeant, quam hoſtes Romanos. Quinque millia equitum ſat eſſe, quibus & uti ad bellum poſſent, & quorum multitudinem ipſi non timeant.*

27 Apparebat in omnibus mercedem multitudinis timere, nec quidquam aliud: ſed cum ſuadere conſulenti nemo auderet, remittitur Antigonus, qui renuntiaret quinque millium equitum opera tantum uti regem, contemnere multitudinem aliam. Quod ubi audivere barbari, cæterorum quidem fremitus fuit indignantium ſe fruſtra excitos ſedibus ſuis: Clondicus rurſus interrogat, *ecquid ipſis quinque millibus quod conveniſſet numeraret?* Cum adverſus id quoque miſceri ambages cerneret, inviolato fallaci nuntio, (quod vix ſperaverat ipſe poſse contingere) retro ad Iſtrum, perpopulati Thraciam, qua vicina erat viæ, redierunt. Quæ manus, quieto ſedente rege ad Enipeum, adverſus Romanos Perræbiæ ſaltum in Theſsaliam traducta, non a-

gros tantum nudare populando potuit, ne quos inde Romani commeatus expectarent. sed ipsas excindere urbes, tenente ad Enipeum Perseo Romanos, ne urbibus sociis opitulari possent. Ipsis quoque Romanis de se cogitandum fuisset, quando neque manere amissa Thessalia, unde exercitus alebatur, potuissent, neque progredi, cum ex adverso castra Macedonum essent: quo facto Perseus Romanorum animos confirmavit, & Macedonum, qui ea pependerant spe, haud mediocriter debilitavit. Eadem avaritia Gentium regem sibi alienavit. Nam cum CCC. talenta Pellę missis a Gentio numerasset, signare eos pecuniam passus est. Inde X. talenta ad Pantaucum missa, eaque præsentia dari regi jussit. reliquam pecuniam signatam Illyriorum signo portantibus suis præcipit parvis itineribus veherent: dein cum ad finem Macedoniæ ventum esset, subsisterent ibi, ac nuntios ab se opperirentur. Gentius, exigua parte pecuniæ accepta, cum assidue a Pantauco ad lacessendos hostili facto Romanos stimularetur. M. Perpernam & L. Petillium legatos, qui tum forte ad eum venerant, in custodiam conjecit. Hoc audito Perseus, contraxisse eum necessitatem ratus ad bellum utique cum Romanis, ad revocandum qui pecuniam portabat, misit, velut nihil aliud agens, quam ut quanta maxima posset præda ex victo Romanis reservaretur. Et ab Eumene Eropon, ignotis quæ occulte acta erant, rediit. De captivis actum esse & ipsi evulgaverant: & Eumenes consulem vitandæ suspicionis causa certiorem fecit.

G A-

CAPUT XXIII.

Prosperi regis Persei conatus adversus classem Eumenis.

28 PErseus post reditum ab Eumene Eropontis spe dejectus, Antenorem & Callippum præfectos classis cum XL. lembis (adjectæ ad hunc numerum quinque pristes erant) Tenedum mittit, ut inde sparsæ per Cycladas insulas naves, Macedoniam cum frumento petentes, tutarentur. Cassandreæ deductæ naves, in portus primum qui sub Atho monte sunt, inde Tenedum placido mari cum trajecissent, stantes in portu Rhodias apertas naves, Eudamumque præfectum earum, * inviolatas, atque etiam benigne appellatos dimiserunt. Cognito deinde in latere altero quinquaginta onerarias suarum, stantibus in ostio portus Eumenis rostratis, quibus Damius præerat, inclusas esse, circum vectus propere, ac summotis terrore hostium navibus, onerarias, datis qui prosequerentur X. lembis, in Macedoniam mittit, ita ut in tutum prosecuti redirent Tenedum. Nono post die ad classem jam ad Sigeum stantem redierunt. Inde Subota (insula est interjecta Eleæ, & Atho) trajiciunt. Forte postero die quam Subota classis tenuit, quinq; & XXX. naves, quas hippagogos vocant, ab Elea profectę cum equitibus Gallis equisq; Phanas promontorium Chiorum petebant, unde transmittere in Macedoniam possent, Attalo ab Eumene mittebantur. Has naves per altum ferri cum ex specula signum datum Antenori esset, profectus a Subotis, inter Erythrarum promontorium Chiumque, qua arctissimum fre-

* al. invic. dilatos

fretum est, iis occurrit. Nihil minus credere præfecti Eumenis, quam Macedonum classem in illo vagari mari: nunc Romanos esse, nunc Attalum, aut remissos aliquos ab Attalo ex castris Romanis Pergamum petere. Sed cum jam appropinquantium forma lemborum haud dubia esset, & concitatio remorum, directæque in se proræ hostes appropinquare aperuissent, tunc injecta trepidatio est, cum resistendi spes nulla esset, inhabilique navium genere, & Gallis vix quietem ferentibus in mari. Pars eorum, qui propiores continenti litori erant, in Erythream enarunt: pars velis datis ad Chium naves ejecere, relictisque equis effusa fuga urbem petebant. Sed propius urbem lembi, accessuque commodiore cum exposuissent armatos, partim in via fugientes Gallos adepti Macedones ceciderunt, partim ante portam exclusos: clauserant enim Chii portam, ignari qui fugerent aut sequerentur: DCCC. ferme Gallorum occisi, CC. vivi capti: equi pars in mari fractis navibus absumpti, partim nervos succiderunt in litore Macedones. XX. eximiæ equos formæ cum captivis, eosdem X. lembos, quos ante miserat, Antenor devehere Thessalonicam jussit, & primo quoque tempore ad classem reverti, Phanis se eos expectaturum. Tridum ferme classis ad urbem stetit. Phanas inde progressi sunt, & spe celerius reversis X. lembis evecti, Ægeo mari Delum trajecerunt.

CA-

CAPUT XXIV.

Romani, Macedones, & Eumenis navales socii, Delum venientes, nihil, propter sanctitatem loci, inter se hostiliter faciunt: Persei præfectus Antenor, Ægeum mare percurrens, in omnes naves, præterquam Macedonum, impetum facit.

DUm hæc geruntur, legati Romani C.
29 Popillius, & C. Decimius, & C. Hostilius a Chalcide profecti, tribus quinqueremibus Delum cum venissent, lembos ibi Macedonum XL. & V. regis Eumenis quinqueremes invenerunt. Sanctitas templi insulæque inviolatos præstabat omnes. Itaque permixti Romanique & Macedones, & Eumenis navales socii, in templo, inducias religione loci præbente, versabantur. Antenor Persei præfectus, cum aliquas alto præferri onerarias naves ex speculis significatum foret, parte lemborum ipse insequens, parte per Cycladas disposita, præterquam si quæ Macedoniam peterent, omnes aut supprimebat, aut spoliabat naves, quibus poterat Popillius, aut Eumenis naves, succurrebat: sed vecti nocte binis aut ternis plerunque lembis Macedones fallebant.

CAPUT XXV.

Advenientes Rhodum legati Macedones, Illyriique cum ea civitate jungunt societatem.

PEr id fere tempus legati Macedones Illyriique simul Rhodum venerunt: quibus auctoritatem addidit non lemborum modo adventus passim per Cycladas atque

Ægeum

Ægeum vagantium mare, sed etiam conjunctio ipsa regum Persei, Gentiique, & fama cum magno numero peditum, equitumque venientium Gallorum. Et jam cum accessissent animi Dioni, ac Polyarato, qui Persei partium erant, non benigne modo responsum regibus est, sed palam pronuntiatum bello finem se auctoritate sua imposituros esse. itaq; ipsi quoque reges æquos adhiberent animos ad pacem accipiendam.

CAPUT XXVI.

Expeditio L. Anicii prætoris adversus Illyriorum regem Gentium, qui victus, veniens in deditionem, cum uxore, liberis, & propinquis Romam mittitur.

JAm veris principium erat, novique duces 10
in provinciam venerant: COS. Æmilius in Macedoniam, Octavius Oreum ad classem, Anicius in Illyricum, cui bellandum adversus Gentium. Patre Pleurato rege Illyriorum, & matre Eurydica genitus, fratres duos, Platorem utroque parente, Caravantium matre eadem natum habuit. Hoc propter ignobilitatem paternam minus suspecto, Platorem occidit, & duos amicos ejus, Ettritum & Epicadum, impigros viros, quo tutius regnaret. Fama fuit, Honuni Dardanorum principis filiam Etutam pacto fratri eum invidisse, tanquam his nuptiis adjungenti sibi Dardanorum gentem, & similius id vero fecit ducta ea virgo. Platore interfecto, gravis deinde dempto fratris metu popularibus esse cœpit, & violentiam insitam ingenio intemperantia vini accendebat. Cæterum, sicut ante dictum est, ad Romanum incitatus bellum, Lissum omnes co-

pias

pias contraxit. XV. M. armatorum fuerunt. Inde fratre in Caviorum gentem vi aut terrore subigendam cum mille peditibus & quinquaginta equitibus misso, ipse ab Bassaniam urbem quinque millia ab Lisso ducit. Socii erant Romanorum: itaque per missos nuntios prius tentati, obsidionem pati quam dedere sese maluerunt. Caravantium in Caviis Durnium oppidum advenientem benigne accepit, Caravantis altera urbs exclusit: & cum agros eorum effuse vastaret, aliquot palati milites agrestium concursu interfecti sunt. Jam & Ap. Claudius, adsumptis ad eum exercitum quem habebat, Bulinorum & Appolloniatium & Dyrrhachinorum auxiliis, profectus ex hibernis circa Genusuum amnem castra habebat, audito fœdere inter Persea, & Gentium, & legatorum violatorum injuria accensus, bellum haud dubie adversus eum gesturus. Anicius prætor eo tempore Apolloniæ auditis quæ in Illyrico gererentur, præmissisque ad Appium literis, ut se ad Genusuum opperiretur, triduo & ipse in castra venit: & ad ea, quæ habebat auxilia, assumptis Parthinorum juventutis duobus millibus peditum, & equitibus CC. (peditibus Epicadus, equitibus Agalsus præerat) parabat ducere in Illyricum, maxime ut Bassanitas solveret obsidione. tenuit impetum ejus fama lemborum vastantium maritimam oram. LXXX. erant lembi auctore Pantauco missi a Gentio ad Dyrrhachinorum, & Apolloniatium agros populandos. Tum classis ad

* * *

Persequebatur hic res gestas ab Anicio prætore adversus Gentium, maxime vero eas quas mari gesserat: desideratur etiam initium earum rerum quas

ter-

terra gessit; statim enim loquitur de deditione urbium.

to eo tradiderunt se. Deinceps & urbes regionis ejus idem faciebant, adjuvante incli- 31
nationem animorum clementia in omnes & justitia prætoris Romani. Ad Scodram inde ventum est, id quod belli caput fuerat, non eo solum quod Gentius eam sibi ceperat velut regni totius arcem, sed etiam quod Labeatium gentis munitissima longe est, & difficilis aditu. Duo cingunt eam flumina, Clausala latere urbis quod in orientem patet præfluens, Barbana ab regione occidentis ex Labeatide palude oriens. Hi duo amnes confluentes incidunt Oriundi flumini; quod ortum ex monte Scodro, multis, & aliis auctum aquis mari Adriatico infertur. Mons Scodrus, longe altissimus regionis ejus, ab oriente Dardaniam subjectam habet, a meridie Macedoniam, ab occasu Illyricum. Quanquam munitum situ naturali oppidum erat, gensque id tota Illyriorum & rex ipse tuebatur, tamen prætor Romanus, quia prima successerant prospere, fortunam totius rei principia secuturam esse ratus, & repentinum valiturum terrorem, instructo exercitu ad mœnia succedit. Quod si clausis portis muros portarumque turres dispositis armatis defendissent, vano cum incœpto mœnibus pepulissent Romanos. Nunc porta egressi prælium loco æquo majore animo commiserunt, quam sustinuerunt. Pulsi enim, & fuga conglobati, cum CC. amplius in ipsis faucibus portæ cecidissent, tantum intulerunt terrorem, ut oratores extemplo ad prætorem mitteret Gentius Teuticum & Bellum principes gentis, per quos inducias peteret, ut deliberare de statu rerum suarum posset,

Triduo in hoc dato, cum castra Romana quingentos ferme passus ab urbe abessent, navem conscendit, & flumine barbana navigat in lacum Labeatum, velut secretum locum petens ad consultandum: sed ut apparuit, falsa spe excitus, Caravantium fratrem multis millibus armatorum actis ex ea regione, in quam missus erat, adventare. qui postquam evanuit rumor, tertio post die navem eandem secundo amni Scodram demisit: præmissisque nuntiis ut sibi appellandi prætoris potestas fieret; copia facta, in castra venit. Et principium orationis ab accusatione stultitiæ orsus suæ; postremo ad preces lacrymasque effusus, genibus prætoris accidens, in potestatem sese dedit. Primo bonum animum habere jussus, ad cœnam etiam invitatus, in urbem ad suos rediit, & cum prætore eo die honorifice est epulatus: deinde in custodiam C. Cassio tribuno militum traditus, vix gladiatorio accepto X. talentis ab rege rex, ut in eam fortunam recideret.

32 Anicius Scodra recepta, nihil prius quam requisitos Petillium Perpernamque legatos ad se duci jussit, quibus splendore suo restituto, Perpernam extemplo mittit ad comprehendendos amicos cognatosque regis: qui Medeonem Labeatium gentis urbem profectus, Etlevam uxorem cum filiis duobus Scerdileto Pleuratoque, & Caravantium fratrem Scodram in castra adduxit. Anicius bello Illyrico intra XXX. dies perfecto, nuntium victoriæ Perpernam Romam misit, & post dies paucos Gentium regem ipsum cum parente conjuge ac liberis ac fratre, aliisque principibus Illyriorum. Hoc unum bellum prius perpetratum quam cœptum Romæ auditum est.

CAPUT XXVIII.

Perseus, advenientibus Æmilio Cos., & Octavio prætore, præsidiis regnum suum munit.

QUibus diebus hæc agebantur, Perseus quoque in magno terrore erat, propter adventum simul Æmilii novi consulis, quem cum ingentibus minis adventare audiebat, simul Octavii prætoris. Nec minus terroris a classe Romana, & periculo maritimæ oræ habebat. Thessalonicæ Eumenes, & Athenagoras præerant cum parvo præsidio MM. cetratorum. Eo & Androclen præfectum mittit, jussum sub ipsis navalibus castra habere. Æniam M. equites cum Antigono misit ad tutandam maritimam oram, ut quocumque litore applicuisse naves hostium audissent, extemplo ferrent agrestibus opem. V. M. Macedonum missa ad præsidium Pythii, & Petræ, quibus præpositi erant Histiæus & Theogenes & Milo. His profectis, ripam munire Enipei fluminis agressus est: quia sicco alveo transiri poterat. Huic ut * omnis multitudo vacaret, fœminæ ex propinquis urbibus coactæ cibaria in castra afferebant. miles jussus ex propinquis silvis.

* al. operi huic.

CAPUT XXIX.

Orsus erat dicere, quæ Perseus rex ad famam adventus Pauli Cos. parasset; cujus narrationis pars extrema intercidit, una cum initio expositionis ejus,

ejus, qua, quæ Paulns moliri cœpit, ubi in Macedoniam pervenit, prodit.

Æmilius cos. inopiam aquarum in monte Olympo levat.

postremo sequi se utrarios ad mare, quod
33 minus CCC. passus aberat, jussit, & in litore alios alibi modicis intervallis fodere, montes ingentis altitudinis spem faciebant, eo magis, quia nullos apertos evergerent rivos, occultos continere latices, quorum venæ in mare permanantes undæ miscerentur. Vix deducta summa arena erat, cum, scaturigines turbidæ primo & tenues emicare, dein liquidam multamque fundere aquam velut deum dono cœperunt. Aliquantum ea quoque res duci famæ & auctoritatis apud milites adjicit.

CAPUT XXX.

Consulis Pauli Æmilii egregia cura, ut in exercitu omnia recto ordine fiant, & ad nutum, imperiumque ducis.

JUssis deinde militibus expedire arma, ipse cum tribunis primisque ordinibus vadit ad contemplandos transitus, qua descensus facilis armatis, qua in ulteriorem ripam minime iniquus ascensus esset. His satis exploratis, illa quoque primum ut ordine ac sine tumultu omnia in agmine ad nutum imperiumque ducis fierent, providit. Ubi omnibus simul pronuntiaretur quod fieret, neque omnes exaudirent, incerto imperio accepto alios ab se adjicientes, plus eo quod imperatum sit, alios minus facere: clamores de-

in-

inde dissonos oriri omnibus locis, & prius hostes quam ipsos quid paretur scire. Placere igitur, tribunum militum primopilo legionis secretum edere imperium: illum, & dein singulos proximo cuique in ordine centurioni dicere, quid opus facto sit, sive a primis signis ad novissimum agmen, sive ab extremis ad primos perferendum imperium sit. Vigiles etiam novo more scutum in vigiliam ferre vetuit: non enim in pugnam vigilem ire, ut armis utatur, sed vigilandum, ut cum senserit hostium adventum, recipiat se, excitetq; ad arma alios. Scuto præ se erecto stare galeatos: deinde ubi fessi sint, innixos pilo, capite super marginem scuti posito sopitos stare: ut fulgentibus armis procul conspici ab hoste possit, ipse nihil provideat. Stationum quoque morem mutavit. armati omnes, & frænatis equis equites diem totum perstabant. Id cum æstivis diebus urente assiduo sole fieret, tot horarum æstu & languore ipsos equosque fessos integri sæpe adorti hostes vel pauci plures vexabant. Itaque ex matutina statione ad meridiem decedi, & in postmeridianam succedere alios jussit. ita nunquam fatigatos recens hostis aggredi poterat. Hæc cum ita fieri placere concione advocata pronuntiasset, adjecit urbanæ concioni convenientem orationem: *Unum imperatorem in exercitu providere & consulere, qui agendum sit, debere, nunc per se, nunc cum iis quos advocaverit in consilium. qui non sint advocati, eos nec palam, nec secreto jactare consilia sua. Militem hæc tria curare debere, corpus ut quam validissimum & pernicissimum habeat, arma apta, * animum paratum ad subita imperia: cætera scire de se diis immortalibus & imperatori suo curæ esse. In quo exercitu mi-* 34

* al. ci. bum.

 lites,

lites, consul, & imperator rumoribus vulgi circumagatur, ibi nihil salutare esse. Se, quod sit officium imperatoris, provisurum, ut bene gerendæ rei occasionem eis prabeat. illos nihil quod futurum sit quærere. ubi datum signum sit, tum militarem operam navare. Ab his præceptis concionem dimisit, vulgo etiam veteranis fatentibus, se illo primum die tamquam tyrones quid agendum esset in re militari, didicisse. Non sermonibus tantum his, cum quanto assensu audissent verba consulis, ostenderunt, sed rerum præsens effectus erat. Neminem totis mox castris quietum videres: acuere alii gladios, alii galeas bucculasque, scuta alii loricasq; tergere, alii aptare corpori arma, experirique sub his membrorum agilitatem, quatere alii pila, alii micare gladiis, mucronemq; intueri: ut facile quis cerneret, ubi primum conferendi manum cum hoste data occasio esset, aut victoria egregia, aut morte memorabili.* inituros bellum. Perseus quoque, cum adventu consulis simul & veris principio strepere omnia moveriq; apud hostes velut novo bello cerneret, mota a Phila castra in adversa ripa posita, nunc ad contemplandā opera sua circumire ducem, haud dubie transitus speculantem,

*al. finituros.

* * * *

CAPUT XXXI.

Hic enarrabantur ea, quæ Perseus post Pauli adventum adversus eum se comparans egit, de quibus scribere erat ingressus. Horum autem verborum hæc erat sententia: Nuntiatum est

Gen-

„ Gentium regem superatum, ipsumque „ cum regno in potestate Romano- „ rum esse : Quæ res Romanis au- „ xit animos , Macedonibus , regi- „ que eorum haud mediocriter attulit „ terrorem.

norum esse. Quæ res Romanis auxit animos: Macedonibus regiq; eorum haud mediocrem attulit terrorem. Et primo supprimere in occulto famam ejus rei est conatus, missis qui Pantaucum inde venientem appropinquare castris vetarent: sed jam & pueri quidam visi ab suis erant inter obsides Illyrios ducti: & quo quæque accuratius* curantur, eo facilius loquacitate regiorum ministrorum emanant.

* al. celantur.

CAPUT XXXII.

Legati Rhodiorum venientes cum mandatis de pace ad Æmilium cos., castra ad Enipeum flumen habentem, iniquis auribus audiuntur: Cos., agitato de ratione belli consilio, quia per flumen vim in hostem facere difficile est, statuit aggredi alia via: interim missis qui maritimam Macedoniæ oram vastarent, ipse ut hostem distineat, in ipso Enipei alveo certamina committit.

SUb idem tempus Rhodii legati in castra venerunt, cum iisdem de pace mandatis, quæ Romæ ingentem iram patrum excitavere. Multo iniquioribus animis a castrensi consilio auditi sunt. Itaque cum alii præcipites sine responso agendos castris, pronunciavit post diem quintumdecimum se

responsum daturum. Interim, ut appareret quantum pacificantium Rhodiorum auctoritas valuisset, consultare de ratione belli gerendi cœpit. Placebat quibusdam, & maxime majoribus natu, per Enipei ripam munitionesque vim facere: confertis & vim facientibus resistere Macedonas non posse: ex tot castellis aliquanto altioribus ac munitioribus, quæ validis præsidiis insedissent, priore anno dejectos. Aliis placebat Octavium cum classe Thessalonicam petere: & populatione maritimæ oræ distringere copias regias, ut, altero ab tergo se ostendente bello, circumactus ad interiorem partem regni tuendam nudare aliqua parte transitus Enipei cogeretur. Ipsi natura & operibus inexuperabilis ripa videbatur, & præterquam quod tormenta ubiq; disposita essent, missilibus etiam melius & certiore ictu hostes uti audierat. Alio spectabat mens tota ducis: dimissoque concilio Perræbos mercatores, Schœnum & Menophilum, notæ & fidei jam sibi & prudentiæ homines, accersitos, secreto percunctatur, quales ad Perræbiam transitus sint. Cum loca non iniqua esse dicerent, præsidiis autem regis obsideri, spem cepit, si nocte improviso valida manu aggressus nec opinantes esset, dejici præsidia posse. Jacula enim & sagittas & cætera missilia in tenebris, ubi, quid petatur, procul provideri nequeat, inutilia esse: gladio cominus geri rem in permixta turba, quo miles Romanus vincat. His ducibus usurus, prætorem Octavium accersitum, exposito quid pararet, Heracleam cum classe petere jubet, & mille hominibus decem dierum cocta cibaria habere. Ipse P. Scipionem Nasicam, Q. Fabium Maximum filium suum cum quinque delectis millibus Heracleam mittit, velut

velut classem conscensuros ad maritimam oram interioris Macedoniæ, quod in consilio agitatum erat, vastandam. Secreto indicatum cibaria his præparata ad classem esse, ne quid eos moraretur. Inde jussi duces itineris ita dividere viam, ut quarta vigilia tertio die Pythium adoriri possent. Ipse postero die, ut distineret regem ab circumspectu rerum aliarum, prima luce medio in alveo cum stationibus hostium prælium commisit: pugnatumque utrinque est levi armatura: nec gravioribus armis in tam inæquali alveo pugnari poterat. Descensus ripæ utriusque in alveum trecentorum ferme passuum erat; medium spatium torrentis alibi aliter cavati paulo plus quam mille passus patebat. ibi in medio spectantibus utrinque ex vallo castrorum, hinc rege, hinc consule cum suis legionibus, pugnatum est. Missilibus procul regia auxilia melius pugnabant: cominus stabilior & tutior aut parma, aut scuto Ligustino Romanus erat. Meridie fere receptui cani suis consul jussit. ita eo die diremptum prælium est haud paucis utrinque interfectis. Sole orto postero die, irritatis certamine animis, etiam acrius concursum est: sed Romani non ab his tantum, cum quibus contractum certamen erat, sed multo magis ab ea multitudine, quæ disposita in turribus stabat, omni genere missilium telorum ac saxis maxime vulnerabantur. Ubi propius ripam hostium subissent, tormentis missa etiam ad ultimos perveniebant. Multo pluribus eo die amissis, consul paulo serius recepit suos. Tertio die prælio abstinuit, digressus ad imam partem castrorum, veluti per devexum in mare brachium transitum tentaturus.

CAPUT XXXIII.

Perſeus quod in oculis erat. * * * * *

Jam aggreſſurus erat dicere, quemadmodum Perſeus Naſicæ, & Fabio, qui cum magna manu Perſeum ab alia parte ut adorirentur miſſi erant. * Igitur & hæc deſiderantur, & quemadmodum Paulus poſt ſit conſecutus Naſicam.

*al. obſtitiſſet.

L. Æmilius cos. feſſos itinere, atque æſtu milites in pugnam, cujus facultatem dat Perſeus, non ducit; quamvis, ut oblata occaſione utatur, ſuadeat Naſica.

36 anni poſt circumactum ſolſtitium erat, hora diei jam ad meridiem vergebat: iter multo pulvere & incaleſcente ſole factum erat: laſſitudo & ſitis jam ſentiebatur, & meridie inſtante magis acceſſurum utrumque apparebat: ſtatuit ſic affectos recenti atque integro hoſti non objicere. Sed tantus ardor in animis ad dimicandum utrinque erat, ut conſuli non minore arte ad ſuos eludendos, quam ad hoſtes opus eſſet. Nondum omnibus inſtructis, inſtabat tribunis militum, ut maturarent inſtruere: circumibat ipſe ordines, animos militum hortando in pugnam accendebat. Ibi primo alacres ſignum poſcebant: deinde quantum increſceret æſtus, & vultus minus vigentes, & voces ſegniores erant, & quidam incumbentes ſcutis, nixique pilis ſtabant. Tum jam aperte primis ordinibus imperat, metarentur frontem ca-

ſtro.

ſtrorum, & impedimenta conſtituerent. Quod ubi fieri milites ſenſere, alii gaudère palam, quod feſſos viæ labore, flagrantiſſimo æſtu non coegiſſet pugnare. Legati circa imperatorem duceſque externi erant, inter quos & Attalus, omnes approbantes, cum pugnaturum conſulem credebant. Neque enim ne his cunctationem aperuerat ſuam. Tunc mutatione conſilii ſubita cum alii ſilerent, Naſica unus ex omnibus auſus eſt monere conſulem, *ne hoſtem quidem * ludificatos priores imperatores, fugiendo certamen manibus * emittere, vereri ne nocte abeat, ſequendus maximo labore, ac periculo in intima Macedonia, exercituſque, ſicut prioribus ducibus, per calles ſaltuſque Macedonicorum montium vagando circumagatur. Se magnopere ſuadere, dum in campo patenti hoſtem habeat, aggrediatur, nec oblatam occaſionem vincendi amittat.* Conſul nihil offenſus libera admonitione tam clari adoleſcentis: *Et ego*, inquit, *animum iſtum habui, Naſica, quem tu nunc habes: & quem ego nunc habeo, tu habebis. Multis belli caſibus didici, quando pugnandum, quando abſtinendum pugna ſit. Non opera ſit ſtanti nunc in acie docere, quibus de cauſis hodie quieſſe melius ſit: rationes alias repoſcito, nunc auctoritate veteris imperatoris contentus eris.* Conticuit adoleſcens: haud dubie videre aliqua impedimenta pugnæ conſulem, quæ ſibi non apparerent. Paulus poſtquam meta- 37
ta caſtra, impedimentaque collocata animadvertit, ex poſtrema acie triarios primos ſubducit; deinde principes, ſtantibus in prima acie haſtatis, ſi quid hoſtis moveret: poſtremo haſtatos, ab dextro primum cornu ſingulorum paulatim ſignorum milites ſubtrahens. Ita pedites, equitibus cum levi armatura an-

* al. ludificatorum.
* al. emitteret.

te aciem hosti oppositis, sine tumultu abducti, nec ante quam prima frons valli ac fossa perducta est, ex statione equites revocati sunt. Rex quoque, cum sine detrectatione paratus pugnare eo die fuisset, contentus, quod per hostem moram fuisse pugnæ scirent, & ipse in castra copias reduxit.

CAPUT XXXIV.

C. Sulpitius Gallus, tribunus militum, Romano exercitui futuram proxima nocte lunæ defectionem, ne eam rem in prodigium accipiat, prædicit.

CAstris permunitis C. Sulpitius Gallus tribunus militum secundæ legionis, qui prætor superiore anno fuerat, consulis permissu ad concionem militibus vocatis pronuntiavit, *nocte proxima, ne quis id pro portento acciperet, ab hora secunda usque ad quartam horam noctis lunam defecturam esse: id quia naturali ordine statis temporibus fiat, & sciri ante, & prædici posse. Itaque quemadmodum, quia certi solis lunæque & ortus & occasus sint, nunc pleno orbe, nunc senescente exiguo cornu fulgere lunam non mirarentur: ita ne obscurari quidem, cum condatur umbra terræ, trahere in prodigium debere.* Nocte, quam pridie Non. Septembris insecuta est dies, edita hora luna cum defecisset, Romanis militibus Galli sapientia prope divina videri: Macedonas, ut triste prodigium, occasum regni perniciemque gentis portendens movit, nec aliter vates. clamor ululatusque in castris Macedonum fuit, donec luna in suam lucem emersit.

CAPUT XXXV.

Æmilius Cos., antequam prælio cum Perseo congrediatur, militibus dilata pugna rationem reddit: acie deinde confligens, regem ingenti clade superat, & fugat.

POstero die tantus utrique ardor exercitui ad concurrendum fuerat, ut & regem, & consulem suorum quidam, quod sine prælio discessum esset, accusarent. Regi prompta defensio erat, non eo solum quod hostis prior aperte pugnam detrectans in castra copias reduxisset: sed etiam quod eo loco signa constituisset, quo phalanx, quam inutilem vel mediocris iniquitas loci efficeret, promoveri non posset. Consul ad id, quod pridie prætermisisse pugnandi occasionem videbatur, & locum dedisse hosti, si nocte abire vellet; tunc quoque per speciem immolandi terere videbatur tempus, cum luce prima signum propositum pugnæ ad exeundum in aciem fuisset. Tertia demum hora, sacrificio rite perpetrato, concilium advocavit, atque ibi, quod rei gerendæ tempus esset, loquendo & intempestive consultando videbatur quibusdam extrahere: post sermones tamen consul orationem habuit. *P. Nasica egregius adolescens, ex* 38 *omnibus unus, quibus hesterna die pugnari placuit, * denuntiavit mihi suum consilium: idem postea, ita ut transisse in sententiam meam videri posset, tacuit. Quibusdam aliis absentem carpere imperatorem, quam præsentem monere, melius visum est. Et tibi, P. Nasica, & quicumque idem, quod tu, occultius senserunt, non gravabor reddere dilata pugna rationem. Nam tantum abest, ut me hesterna*

* al. denudavit

quietis pœniteat, ut servatum a me exercitum eo consilio credam, in qua me opinione esse ne quis sine causa vestrum credat, recognoscat agedum mecum, si videtur, quam multa pro hoste, & adversus nos fuerint. Jam omnium primum quantum numero nos præstent, neminem vestrum nec ante ignorasse, & hesterno die * implicatam intuentes aciem, animadvertisse certum habeo. Ex hac nostra paucitate, quarta pars militum præsidio impedimentis relicta erat: nec ignavissimum quemque relinqui ad custodiam sarcinarum scitis. Sed fuerimus omnes. parvum hoc tandem esse credimus, quod ex his castris, in quibus hac nocte mansimus, exituri in aciem hodierno, aut summum crastino die, si ita videbitur, diis bene juvantibus, sumus? Nihil ne interest, utrum militem, quem neque via labor hodie, neque operis fatigaverit, requietum, integrum in tentorio suo arma capere jubeas, atque in aciem plenum virium, vigentem & corpore & animo educas, an longo itinere fatigatum, & onere fessum, madentem sudore, * ardentibus siti faucibus, ore atque oculis repletis pulvere, torrentem meridiano sole, hosti objicias recenti, quieto, qui nulla re ante consumptas vires ad prælium adferat? Quis, pro deum fidem, ita comparatus vel iners atque imbellis fortissimum virum non vicerit? Quid quod hostes per summum otium instruxerant aciem, reparaverant animos, stabant compositis suis quisque ordinibus: nobis tunc repente trepidandum in acie instruenda erat, & incompositis concurrendum? At Hercule aciem quidem inconditam inordina-
39 tamque habuissemus, castra munita, provisam aquationem, tutum ad eam iter præsidiis impositis, explorata circa omnia: an nihil nostri habentes præter nudum campum in quo pugnaremus? Majores vestri castra munita, portum ad

*al. explicatam.

*al. arentibus.

omnes casus, exercitus ducebant esse, unde ad pugnam exirent, quo jactati tempestate pugnæ receptum haberent. Ideo cum munimentis ea sepissent, præsidio quoque valido firmabant: quod qui castris exutus erat, etiam si pugnando acie vicisset, pro victo haberetur. Castra sunt victori receptaculum, victo perfugium. Quam multi exercitus, quibus minus prospera pugna fortuna fuit, intra vallum compulsi, tempore suo, interdum momento post eruptione facta victorem hostem pepulerunt? Patria altera est militaris hæc sedes, vallumque pro mœnibus: & tentorium suum cuique militi domus ac penates sunt. Sine ulla sede vagi dimicassemus, ut quo victores nos reciperemus? His difficultatibus & impedimentis pugnæ illud opponitur. Quid si hostis hac interposita nocte abisset, quantum rursus sequendo eo penitus in ultimam Macedoniam exhauriendum laboris erat? Ego autem neque mansurum eum, neque in aciem copias educturum fuisse certum habeo, si cedere hinc statuisset. Quanto enim facilius abire fuit, cum procul abessemus, quam nunc cum in cervicibus sumus? Nec falleret nos, nec interdiu nec nocte abeundo. Quid autem est nobis optatius, quam ut quorum castra præalta fluminis ripa tuta, vallo insuper septa ac crebris turribus oppugnare adorti sumus, eos relictis munimentis agmine effuso abeuntes, in patentibus campis ab tergo adoriamur? Hæ dilatæ pugnæ ex hesterno die in hodiernum causa fuerunt. Pugnare enim & ipsi mihi placet: & ideo quia per Enipeum amnem septa ad hostem via erat, alio saltu dejectis hostium præsidiis novum iter aperui, neque priusquam debellavero, absistam. Post 40 hanc orationem silentium fuit, partim traductis in sententiam ejus, partim verentibus nequicquam offendere in eo, quod ut-

cunque prætermissum revocari non posset. Ac ne illo ipso quidem die aut consule, aut rege optante pugnatum est: rege, quod nec fessos ut pridie ex via, neque trepidantes in acie instruenda, & vixdum compositos aggressurus erat: consule, quod in novis castris non ligna, non pabulum convectum erat, ad quæ petenda ex propinquis agris magna pars militum e castris exierat. neutro imperatorum volente, fortuna, quæ plus consiliis humanis pollet, contraxit certamen. Flumen erat haud magnum propius hostium castris, ex quo & Macedones & Romani aquabantur, præsidiis ex utraque ripa positis, ut id facere tuto possent. Duæ cohortes a parte Romanorum erant, Marrucina & Peligna: duæ turmæ Samnitium equitum, quibus præerat M. Sergius Silus legatus: & aliud pro castris stativum erat præsidium. sub C. Cluvio legato tres cohortes Firmana, Vestina, Cremonensis; duæ turmæ equitum, Placentina, & Æsernina. Cum otium ad flumen esset, neutris lacessentibus, hora circiter quarta jumentum, e manibus curantium elapsum, in ulteriorem ripam effugit. Quod cum per aquam ferme genu tenus altam tres milites sequerentur, Thraces duo id jumentum ex medio alveo in suam ripam trahentes, *altero eorum occiso, receptoque eo jumento ad stationem suorum se recipiebant. Octingentorum Thracum præsidium in hostium ripa erat, ex his pauci primo ægre passi popularem in suo conspectu cæsum, ad persequendos interfectores fluvium transgressi sunt: dein plures, postremo omnes, & cum præsidio

* al. traherent.

Persequuturus erat, quemadmodum u-

trin.

trinque exercitus ad prælium concurissent, initio pugnæ in flumine orto. Ergo cum commissum prælium esset, atque acriter ab utraque parte pugnaretur, Paulus legionem, inquit, in prælium ducit.

CAPUT XXXVI.

prælium ducit. Movebat imperii majestas, 40
gloria viri, ante omnia ætas, quod major LX. annis juvenum munia in parte præcipua laboris periculique capessebat. Intervallum quod inter cetratos & phalanges erat, implevit legio, atque aciem hostium interrupit. A tergo cetratis erat, frontem adversus clypeatos habebat: aglaspides appellabantur. Secundam legionem L. Albinus consularis ducere adversus leucaspidem phalangem jussus: ea media acies hostium fuit. In dextrum cornu, unde circa fluvium commissum prælium erat, elephantes inducti, & ala sociorum: & hinc primum fuga Macedonum est orta. Nam sicut pleraque nova commenta mortalium in verbis vim habent, extemplo, cum agi, non quemadmodum agantur, edisseri oportet, sine ullo effectu evanescunt; ita tum elephanti in acie nomen tantum sine usu fuerunt. Elephantorum impetum subsecuti sunt socii nominis Latini, pepuleruntque lævum cornu. In medio secunda legio missa dissipavit phalangem. neque ulla evidentior causa victoriæ fuit, quam quod multa passim prælia erant, quæ fluctuantem turbarunt primo, deinde disjecerunt phalangem: cujus confertæ, & intentis horrentis hastis intolerabiles vires sunt. Si carptim aggrediendo circumagere immobilem longitudine & gravitate hastam cogas, confusa strue implicantur: si vero aut ab late-

re, aut ab tergo aliquid tumultus increpuit, ruinæ modo turbantur: sicut tum adversus catervatim incurrentes Romanos & interrupta multifariam acie obviam ire cogebantur: & Romani quacunque data intervalla essent, insinuabant ordines suos. Qui si universa acie in frontem adversus instructam phalangem concurrissent, quod Pelignis principio pugnæ incaute congressis adversus cetratos evenit, induissent se hastis, nec con-
42 fertam aciem sustinuissent. Ceterum sicut peditum passim cædes fiebant, nisi qui abjectis armis fugerunt, sic equitatus prope integer pugna excessit. Princeps fugæ rex ipse erat. jam a Pydna cum sacris alis equitum Pellam petebat. confestim * Cottocus sequebatur, Odrysarumque equitatus. ceteræ quoque Macedonum alæ integris abibant ordinibus: quia interjecta peditum acies, cujus cædes victores tenebant, immemores fecerat sequendi equites. Diu phalanx a fronte, a lateribus, ab tergo cæsa est: postremo qui ex hostium manibus elapsi erant, inermes ad mare fugientes, quidam aquam etiam ingressi, manus ad eos qui in classe erant tendentes, suppliciter vitam orabant: & cum scaphas concurrere undique ab navibus cernerent, ad excipiendos sese venire rati, ut caperent potius quam occiderent, longius in aquam quidam etiam natantes progressi sunt. Sed cum hostiliter e scaphis cæderentur, retro qui poterant nando repetentes terram, in aliam fœdiorem pestem incidebant: elephanti enim ab rectoribus ad litus acti exeuntes obterebant elidebantque. Facile conveniebat Romanis nunquam una acie tantum Macedonum interfectum. cæsa enim ad XX. millia hominum sunt, ad sex millia, qui Pyd-

* al. Cotys

nam ex acie perfugerant, vivi in potestatem
pervenerunt: & vagi e fuga quinque millia
hominum capta. Ex victoribus ceciderunt
non plus centum, & eorum multo major pars
Peligni: vulnerati aliquanto plures sunt.
Quod si maturius pugnari cœptum esset, ut
satis diei victoribus ad persequendum super-
esset, deletæ omnes copiæ forent: nunc im-
minens nox & fugientes texit; & Romanis
pigritiem ad sequendum locis ignotis fecit. 43
Perseus ad Pieriam sylvam via militari fre-
quenti agmine equitum, & regio comitatu
fugit. Simul in sylvam ventum est, ubi plu-
res diversæ semitæ erant, & nox appropin-
quabat, cum perpaucis maxime fidis via di-
vertit. Equites sine duce relicti alii alia in
civitates suas dilapsi sunt: perpauci inde
Pellam celerius, quam ipse Perseus, quia re-
cta expedita via ierant, pervenerunt. Rex
ad mediam ferme noctem terrore & variis
difficultatibus viæ vexatus est. In regia Per-
seo qui Pellæ præerat Euctus regiique pueri
præsto erant: contra ea amicorum qui alii
alio casu servati ex prælio Pellam venerant,
cum sæpe accersiti essent, nemo ad eum ve-
nit. Tres erant tantum cum eo fugæ comi-
tes, Evander Cretensis, Neo Bœotius, &
Archidamus Ætolus. Cum iis jam metuens
ne qui venire ad se abnuerent, majus ali-
quid mox auderent, quarta vigilia profugit.
Secuti sunt eum admodum quingenti Creten-
ses: petebat Amphipolim, sed nocte a Pella
exierat, properans ante lucem Axium amnem
trajicere, eum finem sequendi propter diffi-
cultatem transitus fore ratus Romanis. Con- 44
sulem, cum se in castra victor recepisset, ne
sincero gaudio frueretur, cura de minore fi-
lio stimulabat. P. Scipio is erat, Africanus &
ipse

ipse postea deleta Carthagine appellatus, naturalis consulis Pauli: adoptione Africani nepos. Is decimum septimum tunc annum agens, quod ipsum curam augebat, dum effuse sequitur hostes, in partem aliam turba ablatus erat: & serius cum redisset, tunc demum recepto sospite filio, victoriæ tantæ gaudium consul sensit.

CAPUT XXXVII.

Perlata Amphipolim fama adversa Macedonum pugna, Diodorus præfectus timens, ne Thraces, qui in præsidio sunt, urbem diripiant, eos callido consilio dimittit.

AMphipolim cum jam fama pugnæ pervenisset, concursusque matronarum in Templum Dianæ, quam Tauropolon vocant, ad opem exposcendam fieret, Diodorus, qui præerat urbi, metuens, ne Thraces, quorum duo millia in præsidio erant, urbem in tumultu diriperent, ab subornato ab se per fallaciam in tabellarii speciem literas in foro medio accepit. Scriptum in iis erat, *ad Emathiam classem Romanam appulsam esse, agrosque circa vexari: orare præfectos Emathiæ, ut præsidium adversus populatores mittat.* His lectis hortatur Thracas, *ut ad tuendam Emathiæ oram proficiscantur: magnam eos cædem prædamque palatis passim per agros Romanis facturos.* simul elevat famam adversæ pugnæ: *quæ si vera foret, alium super alium recentes ex fuga venturos fuisse.* Per hanc causam Thracibus ablegatis, simul transgressos eos Strymonem vidit, portas clausit.

CA-

CAPUT XXXVIII.

Æmilius COS. de victo Perſeo rege victoria nuntios Romam mittit: accepta in deditionem fere omni Macedonia, regem fugientem inſequitur.

TErtio die Perſeus quam pugnatum erat, 45
Amphipolim venit: inde oratores cum caduceo ad Paulum miſit. Interim Hippias & Milo & Pantaucus principes amicorum regis Beræam, quo ex acie confugerant, ipſi ad conſulem profecti Romanis dedunt: hoc idem & aliæ deinceps metu perculſæ parabant facere. COS. nuntiis victoriæ Q. Fabio filio, & L. Lentulo, & Q. Metello cum literis Romam miſſis, ſpolia jacentis hoſtium exercitus peditibus conceſſit; equitibus prædam circumjecti agri, dum ne amplius duabus noctibus a caſtris abeſſent. Ipſe propius mare ad Pydnam caſtra movit. Berœa primum, deinde Theſſalonica, & Pella, & deinceps omnis ferme Macedonia intra biduum dedita. Pydnæi, qui proximi erant, nondum miſerant legatos: multitudo incondita plurium ſimul gentium, turbaque quæ ex acie fuga in unum compulſa erat, conſilium & conſenſum civitatis impediebat: nec clauſæ modo portæ, ſed etiam inædificatæ erant. Miſſi Milo & Pantaucus ſub muros ad colloquium Solonis, qui præſidio erat: per eum emittitur militaris turba, oppidum deditum militibus datur diripiendum. Perſeus una tantum ſpe Biſaltarum auxilii tentati, ad quos nequicquam miſerat legatos, in concionem proceſſit, Philippum ſecum filium habens, ut & ipſos Amphipolitanos, & equitum peditumque, qui aut ſemper ſecuti, aut fuga

eo-

eodem delati erant, adhortando animos confirmaret. Sed aliquoties dicere incipientem cum lacrymæ præpedissent, quia ipse dicere nequiit, Evandro Cretensi editis quæ agi cum multitudine vellet, de templo descendit. Multitudo sicut ad conspectum regis fletumque tam miserabilem & ipsa ingemuerat lacrymaveratque, ita Evandri orationem aspernabatur: & quidam ausi sunt media ex concione succlamare, *Abite hinc, ne qui pauci superfumus, propter vos pereamus*. Horum ferocia vocem Evandri clausit. Rex in domum se recepit, pecuniaque & auro argentoque in lembos qui in Strymone stabant, delatis, & ipse ad flumen descendit. Thraces navibus se committere non ausi, domos dilapsi, & aliæ militaris generis turbæ. Cretenses spem pecuniæ secuti, & quoniam in dividendo plus offensionum quam gratiæ erat; L. talenta iis posita sunt in ripa diripienda. Ab hac direptione cum per tumultum naves conscenderent, lembum unum in ostio amnis multitudine gravatum merserunt. Galepsum eo die; postero Samothracam, quam petebant, perveniunt: ad duo millia talentum perveƈta eo dicuntur.

16 Paulus per omnes deditas civitates dimissis qui præessent, ne qua injuria in nova pace victis fieret, retentisque apud se caduceatoribus regis, P. Nasicam ignarum fugę regis Amphipolim misit cum modica peditum equitumque manu; simul ut Sinticem evastaret; & ad omnes conatus regis impedimento esset. Inter hæc Meliboea a Cn. Octavio capitur diripiturque: ad Æginium, ad quod oppugnandum Cn. Anicius legatus missus erat, CC. eruptione ex oppido facta amissi sunt, ignaris Æginiensibus debellatum esse. COS. a Pydna profectus cum toto exercitu.

citu die altero Pellam pervenit: & cum castra M. passus inde posuisset, per aliquot dies ibi stativa habuit, situm urbis undique aspiciens, quam non sine causa delectam esse regiam advertit. Sita est in tumulo vergente in occidentem hibernum: cingunt paludes inexuperabilis altitudinis æstate & hieme, quas restagnantes faciunt lacus. In ipsa palude, qua proxima urbi est, velut insula eminet aggeri operis ingentis imposita; qui & murum sustineat, & humore circumfusæ paludis nihil lædatur. Muro urbis conjuncta procul videtur: divisa est intermurali amni, & eadem ponte juncta: ut nec oppugnante externo aditum ab ulla parte habeat, nec si quem ibi rex includat, ullum nisi per facillimæ custodiæ pontem effugium. Et gaza regia in eo loco erat: sed tum nihil præter CCC. talenta, quæ missa Gentio regi, deinde retenta fuerant, inventum est. Per quos dies ad Pellam stativa fuerunt, legationes frequentes, quæ ad gratulandum convenerant, maxime ex Thessalia, auditæ sunt. Nuntio deinde accepto Persea Samothracam trajecisse, profectus a Pella consul quartis castris Amphipolim pervenit. Effusa omnis obviam turba cuivis indicio erat, non bono ac justo rege ob ra- * * *

Quædam pauca desunt de gratulatione Amphipolitanorum: Amphipolim enim Paulus venerat,

DE-

DECADIS QUINTÆ

LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

Romæ victoriam Æmilii Cos. de Perseo rege populus ante certum nuntium auguratur: augurii deinde lætitiam renovant legati ex Macedonia venientes: ab his expositis rebus a Cos. feliciter gestis, supplicationes senatus decernit: exercitus, qui, si res posceret, in Macedoniam profecturi erant, dimittuntur: interim allato de victo ab Anicio prætore Illyriorum rege Gentio, ob eam quoque rem supplicatio decernitur.

1 Ictoriæ nuntii Quintius Fabius, & Lucius Lentulus, & Quintus Metellus, quanta potuit adhiberi festinatio, celeriter Romam cum venissent, præceptam tamen ejus rei lætitiam invenerunt. Quarto post die quam cum rege est pugnatum, cum in circo ludi fierent, murmur repente populi tota spectacula pervasit, *pugnatum in Macedonia, & devictum regem esse*. dein fremitus increbuit: postremo clamor, plaususque velut certo nuntio victoriæ allato est exortus. Mirari magistratus, & quærere auctorem repentinæ lætitiæ; qui postquam nullus erat, evanuit quidem tamquam incertæ rei gaudium, omen tamen lætum insidebat animis. Quod postquam veris nuntiis Fabii Lentulique & Metelli adventu firmatum est, cum victoria ipsa, tum augurio animorum suorum lætabantur. Et aliter traditur cir-

cen-

censis turbæ non minus similis veri lætitia. ad X. Kal. Oct. ludorum Romanorum secundo die, C. Licinio consulis ad quadrigas mittendas exscendenti, tabellarius qui se ex Macedonia venire diceret, reddidisse laureatas literas dicitur. quadrigis missis consul currum conscendit: & cum per circum reveheretur ad foros publicos, laureatas tabellas populo ostendit. Quibus conspectis, repente immemor spectaculi populus in medium decurrit. eo senatum consul vocavit, recitatisque tabellis, ex auctoritate patrum pro foris publicis, denuntiavit populo, *L. Æmilium collegam signis collatis cum rege Perseo pugnasse: Macedonum exercitum casum fusumque, regem cum paucis fugisse: civitates omnes Macedoniæ in ditionem P. R. venisse*. His auditis clamor cum ingenti plausu ortus: ludis relictis, domos magna pars hominum ad conjuges liberosque lætum nuntium portabant. Tertiusdecimus 2 dies erat ab eo, quo in Macedonia pugnatum est. Postero die senatus in curia habitus, supplicationesque decretæ: & S. C. factum est, ut consul quos præter milites sociosque navales conjuratos haberet, dimitteret: de militibus sociisque navalibus dimittendis referretur, cum legati ab L. Æmilio consule, a quibus præmissus tabellarius esset, venissent. Ad VI. Kal. Oct. hora fere secunda legati urbem ingressi sunt. ingentem secum occurrentium quacumque ibant prosequentiumque trahentes turbam, in forum ad tribunal perrexerunt. Senatus forte in curia erat. eo legatos COS. introduxit. Ibi tantum temporis retenti, dum exponerent, *quanta regia copia peditum equitumque fuisset, quot millia ex his casa, quot capta forent, quam paucorum militum jactura*

tanta hostium strages facta, quam cum paucis rex fugisset: existimari Samothraciam petiturum, paratam classem ad persequendum esse, neque terra neque mari elabi posse. eadem hæc paulo post in concionem traducti exposuerunt: renovataque lætitia, cum COS. edixisset, *ut omnes ædes sacræ aperirentur, pro se quisque ex concione ad gratias agendas ire diis*: ingentique turba non virorum modo, sed etiam fœminarum, conferta tota urbe deorum immortalium templa adierunt. Senatus revocatus in curiam supplicationes ob rem egregie gestam ab L. Æmilio COS. in quinque dies circa omnia pulvinaria decrevit, hostiisque majoribus sacrificari jussit. Naves, quæ in Tiberi paratæ instructæque stabant, ut si rex posset resistere, in Macedoniam mitterentur, subduci, & in navalibus collocari: socios navales dato annuo stipendio dimitti, & cum his omnes qui in consulis verba juraverant: & quod militum Corcyræ, Brundisii, ad mare Superum, aut in agro Larinati esset (omnibus his locis dispositus exercitus fuerat, cum quo, si res posceret, C. Licinius collegæ ferret opem) hos omnes milites dimitti placuit. Supplicatio pro concione populi indicta est ex ante diem V. Idus Oct. cum eo die in quinque dies. Ex Illyrico duo legati
3 C. Licinius Nerva, & P. Decius nuntiarunt, exercitum Illyriorum cæsum, Gentium regem captum in ditione P. R. & Illyricum esse. Ob eas res gestas ductu auspicioque L. Anicii prætoris senatus in triduum supplicationes decrevit: ut Latinæ edictæ a consule sunt, in ante diem IV. & III. & prid. Id. Nov.

CA-

CAPUT II.

Post nuntiatam victoriam de rege Perseo, vocatos Rhodiorum legatos, qui ante superbe egerant de bello cum rege finiendo, senatus coarguit.

TRadidere quidam, legatos Rhodios non-dum* missos post victoriam nuntiatam, velut ad ludibrium stolidæ superbiæ, in senatum vocatos esse: Ibi Agepolim principem eorum ita locutum, *missos esse legatos ab Rhodiis ad pacem inter Romanos & Persea faciendam, quod id bellum grave atque incommodum Græciæ omni, sumptuosum ac damnosum ipsis Romanis esset. Fortunam perbene fecisse, quando finito aliter bello, gratulandi sibi de victoria egregia Romanis opportunitatem dedisset.* Hæc ab Rhodio dicta. Responsum ab senatu esse, *Rhodios nec utilitatum Græciæ, neque cura impensarum P. R. sed pro Perseo legationem eam misisse. Nam si ea fuisset cura quæ simularetur, tum mittendos legatos fuisse, cum Perseus in Thessaliam exercitu inducto per biennium Græcas urbes alias obsideret, alias denuntiatione armorum terreret. Tum nullam pacis ab Rhodiis mentionem factam: postquam superatos saltus, transgressosque in Macedoniam Romanos audirent, & inclusum teneri Persea, tunc Rhodios legationem misisse, non ad ullam aliam rem, quam ad Persea ex imminenti periculo eripiendum.* Cum hoc responso legatos dimissos. 4 Per eosdem dies & M. Marcellus ex provincia Hispania decedens, Marcolica nobili urbe capta, X. pondo auri, & argenti ad summam sestertium decies in ærarium retulit.

* al. ad-missos.

CA-

CAPUT III.

COS. Æmilius, advenientibus a Perseo rege devicto ignobilibus legatis, miseram ejus conditionem deflet: offensus deinde regii nominis titulo in literis adhibito, legatos sine responso dimittit: nomine in alteris literis mutato, impetrat rex legatos, quibuscum de conditionibus agat: his a COS. missis, nihil proficitur.

PAulus Æmilius COS. cum castra, ut supra dictum est, ad Syras terræ Odomantidicæ haberet, cum literas ab rege Perseo per ignobiles tres legatos cerneret, & ipse illacrymasse dicitur sorti humanæ, quod qui paulo ante non contentus regno Macedoniæ, Dardanos Illyriosque oppugnasset, Bastarnarum excivisset auxilia, is tum, amisso exercitu, extorris regno, in parvam insulam compulsus, supplex, fani religione non viribus suis tutus esset. Sed postquam regem Persea consuli Paulo S. legit, miserationem omnem stultitia ignorantis fortunam suam exemit. Itaque quanquam in reliqua parte literarum minime regiæ preces erant, tamen sine responso ac sine literis ea legatio dimissa est. Sensit Perseus, cujus nominis obliviscendum victo esset: itaque alteræ literæ cum privati nominis titulo missæ & petiere & impetravere, ut alicui ad eum mitterentur, cum quibus loqui de statu & conditione suæ fortunæ posset. Missi sunt tres legati, P. Lentulus, A. Postumius Albinus, A. Antonius. nihil ea legatione perfectum est, Perseo regium nomen omni vi amplectente: Paulo, ut se suaque omnia in fidem & clementiam P.R. permitteret, contendente.

CA-

CAPUT IV.

Rex Perseus a Cn. Octavio prætore in Samothraca capitur.

DUm hæc aguntur, classis Cn. Octavii Samothracam est appulsa. Is quoque, præsenti admoto terrore, modo minis, modo spe perlicere, ut se traderet, cum conaretur, adjuvit in hoc eum res seu casu contracta, seu consilio. L. Atilius illustris adolescens, cum in concione esse populum Samothracum animum advertisset, a magistratibus petiit, ut sibi paucis alloquendi populi potestatem facerent. Permisso, *Utrum nos hospites Samothraces, vere accepimus, an falso sacram hanc insulam, & augusti totam atque inviolati soli esse?* Cum creditæ sanctitati assentirentur omnes, *Cur igitur*, inquit, *pollutam homicida sanguine regis Eumenis violavit? & cum omnis præfatio sacrorum eos, quibus non sunt puræ manus, sacris arceat, vos penetralia vestra contaminari cruento latronis corpore sinetis?* Nobilis fama erat apud omnes Græciæ civitates Eumenis regis per Evandrum Delphis prope perpetrata cædes. Itaque præterquam quod in potestate Romanorum sese insulamque totam & templum cernebant esse: ne immerito quidem ea sibi exprobrari rati, Theondam, qui summus magistratus apud eos erat (regem ipsi appellant) ad Persea mittunt, qui nuntiaret, *argui cædis Evandrum Cretensem: esse autem judicia apud sese more majorum comparata de iis, qui incestas manus intulisse intra terminos sacratos templi dicantur. Si confideret Evander, innoxium se rei capitalis argui, veniret ad causam dicendam: si committere se*

judicio non auderet, liberaret religione templum, ac sibimet ipse consuleret. Perseus, evocato Evandro, *judicium subeundi nullo pacto* auctor esse: *nec causa nec gratia parem fore*. Suberat & ille metus ne damnatus auctorem se nefandi facinoris protraheret. Reliqui quid esse, nisi ut fortiter moriatur? Nihil palam abnuere Evander, sed cum veneno se malle mori quam ferro dixisset, occulte fugam parabat. Quod cum renuntiatum regi esset, metuens ne, tanquam a se subtracto pœnæ reo, iram Samothracum in se converteret, interfici Evandrum jussit. Qua perpetrata temere cæde, subiit extemplo animum, in se nimirum receptam labem, quæ Evandri fuisset: ab illo Delphis vulneratum Eumenem, ab se Samothracæ Evandrum occisum: ita duo sanctissima in terris templa, se uno auctore sanguine humano violata. Hujus rei crimen corrupto pecunia Theonda avertitur, ut renuntiaret populo Evandrum sibi ipsum mortem
6 conscisse. Cæterum tanto facinore in unicum relictum amicum, ab ipso per tot casus expertum, proditumque, quia non prodiderat, omnium ab se abalienavit animos: pro se quisque transire ad Romanos, fugæque consilium capere solum prope relictum coegerunt: Oroandemque Cretensem, cui nota Thraciæ ora erat, quia mercaturas in ea regione fecerat, appellat, ut se sublatum in lembum ad Cotyn deveheret. Demetrium est portus in promontorio quodam Samothracæ: ibi lembus stabat. Sub occasum solis deferuntur, quæ ad usum necessaria erant, defertur & pecunia quanta clam deferri poterat. Rex ipse nocte media cum tribus consciis fugæ per posticum ædium in propinquum cubiculo hortum, atque inde maceriam ægre trans-

gres-

greſſus ad mare pervenit. Oroandes jam tum, dum pecunia deferretur, primis tenebris ſolverat navem, ac per altum Cretam petebat. Poſtquam in portu navis non inventa eſt, vagatus Perſeus aliquandiu in litore, poſtremo timens lucem jam appropinquantem, in hoſpitium redire non auſus, in latere templi prope angulum obſcurum delituit. Pueri regii apud Macedonas vocabantur principum liberi, ad miniſterium electi regis. ea cohors perſecuta regem fugientem, ne tum quidem abſcedebat, donec juſſu Cn. Octavii pronuntiatum eſt per præconem, *regios pueros, Macedonaſque alios, qui Samothracæ eſſent, ſi tranſirent ad Romanos, incolumitatem libertatemque, & ſua omnia ſervaturos, quæ aut ſecum haberent, aut in Macedonia reliquiſſent.* Ad hanc vocem tranſitio omnium facta eſt, nominaque dabant ad C. Poſtumium tribunum militum. Liberos quoque parvos regios Ion Theſſalonicenſis Octavio tradidit: nec quiſquam præter Philippum maximum natu e filiis cum rege relictus. Tum ſeſe filiumque Octavio tradidit, fortunam, deoſque, quorum in templo erant, nulla ope ſupplicem juvantes accuſans. In prætoriam navem imponi juſſus, eodem & pecunia, quæ ſuperfuit, delata eſt, extemploque claſſis Amphipolim repetit.

CAPUT V.

Captus rex Perſeus in caſtra Romana adducitur; & a COS. Paulo Æmilio honorifice excipitur.

INde Octavius regem in caſtra ad COS. 7 miſit, præmiſſis literis ut in poteſtate eum eſſe, & adduci ſciret. Secundam eam

Paulus, sicut erat, victoriam ratus, victi mas
cecidit eo nuntio: & concilio advocato lite-
ras prætoris cum recitasset, Q. Ælium Tube-
ronem obviam regi misit, cæteros manere in
prætorio frequentes jussit. Non alias ad ullum
spectaculum tanta multitudo occurrit. Pa-
trum ætate Syphax rex captus in castra Ro-
mana adductus erat: præterquam quod nec
sua, nec gentis fama comparandus, tunc quo-
que accessio Punici belli fuerat, sicut Gen-
tius Macedonici. Perseus caput belli erat,
nec ipsius tantum patris, avique, quos san-
guine ac genere contingebat, fama conspe-
ctum eum efficiebat: sed effulgebant Philip-
pus, ac Magnus Alexander, qui summum im-
perium in orbe terrarum Macedonum fece-
rant. Pullo amictus illo Perseus ingressus est
castra, nullo suorum alio comite, qui socius
calamitatis miserabiliorem eum faceret. pro-
gredi præ turba occurrentium ad spectacu-
lum non poterat, donec COS. lictores misis-
set, qui summovendo iter ad prætorium fa-
cerent. Consurrexit COS. & jussis sedere a-
liis, progressusque paulum introeunti regi
dextram porrexit, summittentemque se ad
pedes sustulit: nec attingere genua passus,
introductum in tabernaculum adversus advo-
8 catos in consilium considere jussit. Prima per-
contatio fuit, *qua subactus injuria contra P.
R. bellum tam infesto animo suscepisset, quo se
regnumque suum ad ultimum discrimen adduce-
ret*. Cum responsum expectantibus cunctis,
terram intuens diu tacitus fleret, rursum
COS. *Si juvenis regnum accepisses, minus equi-
dem mirarer ignorasse te quam gravis aut ami-
cus, aut inimicus esset P. R. nunc vero cum &
bello patris tui, quod nobiscum gessit, interfuis-
ses, & pacis postea, quam cum summa fide ad-*

ver-

versus eum coluimus, meminisses, quod consilium, quorum & vim bello, & fidem in pace expertus esses, cum iis tibi bellum esse, quam pacem malle? Nec interrogatus, nec accusatus cum responderet: *Utcunque tamen hæc, sive errore humano, seu casu, seu necessitate inciderunt, bonum animum habe. multorum regum, populorum casibus cognita P. R. clementia non modo spem tibi, sed prope certam fiduciam salutis præbet.* Hæc Græco sermone Perseo, Latine deinde suis: *Exemplum insigne cernitis*, inquit, *mutationis rerum humanarum. vobis hoc præcipue dico, juvenes: ideo in secundis rebus nihil, in quenquam superbe ac violenter consulere decet, nec præsenti credere fortunæ, cum quid vesper ferat, incertum sit. Is demum vir erit, cujus animum nec prospera flatu suo efferet, nec adversa infringet.* Consilio dimisso tuendi cura regis Q. Ælio mandatur. Eo die & invitatus ad consulem Perseus, & alius omnis ei honos habitus est, qui haberi in tali fortuna poterat. Exercitus deinde in hiberna dimissus est: maximam partem copiarum Amphipolis, reliquas propinquæ urbes acceperunt. 9

CAPUT VI.

Macedonici regni ortus, incrementum, & finis.

HIc finis belli, cum quadriennium continuum bellatum esset inter Romanos ac Persea, fuit: idemque finis inclyti per Europam plerunque atque Asiam omnem regni. XXXX. ab Carano, qui primus regnavit, Persea numerabant. Perseus Q. Fulvio, L. Manlio COSS. regnum accepit: a senatu

 rex

rex est appellatus M. Junio, A. Manlio COSS. regnavit XI. annos. Macedonum obscura admodum fama usque ad Philippum Amyntæ filium fuit: inde ac per eum crescere cum cœpisset, Europæ se tamen finibus continuit, Græciam omnem & partem Thraciæ atque Illyrici amplexa. Superfudit deinde se in Asiam, & XIII. annis, quibus Alexander regnavit, primum omnia, qua Persarum prope immenso spatio imperium fuerat, suæ ditionis fecit. Arabas hinc Indiamque, qua terrarum ultimus finis Rubrum mare amplectitur, peragravit. Tum maximum in terris Macedonum regnum nomenque, inde morte Alexandri distractum in multa regna, dum ad se quisque opes rapiunt lacerantes viribus, a summo culmine fortunæ ad ultimum finem centum quinquaginta annos stetit.

CAPUT VII.

Legati Romani, dum susceptam legationem peragentes Ægyptum petunt, Rhodum, vocati ab ea civitate, devehuntur. ibi C. Popillius acta pro Perseo adversus pop. Romanum cum acerbitate commemorat: leniori oratione usus C. Decimius, culpam omnem in paucos auctores vertit: facto decreto, ut hi capite damnentur, legati proficiscuntur.

10 VIctoriæ Romanæ fama cum pervasisset in Asiam, Antenor qui cum classe lemborum ad Phanas stabat, Cassandream inde trajecit. C. Popillius, qui ad Delum præsidio navibus Macedoniam petentibus erat, postquam debellatum in Macedonia, & statione summotos hostium lembos audivit, dimissis & ipse Atticis navibus, ad susceptam lega-

tio-

tionem peragendam navigare Ægyptum pergit ut prius occurrere Antiocho posset, quam ad Alexandriæ mœnia accederet. Cum prætervcherentur Asiam legati, & Loryma venissent, qui portus XX. paulo amplius millia ab Rhodo abest, ex adverso urbi ipsi positus; principes Rhodiorum occurrunt, (jam enim eo quoque victoriæ fama perlata erat) orantes *ut Rhodum deveherentur: pertinere id ad famam salutemque civitatis, noscere ipsos omnia quæ acta essent, agerenturque Rhodi, & comperta per se, non vulgata fama Romam referre.* Diu negantes perpulerunt, ut moram navigationis brevem pro salute sociæ urbis paterentur. Postquam Rhodum ventum est, in concionem quoque eos iidem precibus pertraxerunt. Adventus legatorum auxit potius timorem civitati, quam minuit. omnia enim Popillius, quæ singuli universique eo bello hostiliter dixerant fecerantque, retulit: & vir asper ingenio augebat atrocitatem eorum quæ dicerentur, vultu truci, & accusatoria voce: ut cum propriæ simultatis nulla causa cum civitate esset, ex unius senatoris Romani acerbitate, qualis in se universi senatus animus esset, conjectarent. C. Decimii moderatior oratio fuit: qui *in plerisque eorum quæ commemorata a Popillio essent, culpam non penes populum, sed penes paucos concitatores vulgi esse* dixit: *eos, venalem linguam habentes, decreta plena regiæ assentationis fecisse, & eas legationes misisse, quarum Rhodios semper non minus puderet, quam pœniteret: quæ omnia, si *potestas populo foret, in capita no iorum versura.* Cum magno assensu auditus est, non magis eo quod multitudinis noxam elevabat, quam quod culpam in auctores ·e terat. Itaque

* al. animus.

cum principes eorum Romanis responderent nequaquam tamen tam grata oratio eorum fuit, qui, quæ Popillius objecerat, diluere utcumque conati sunt, quam eorum qui Decimio in auctoribus ad piaculum noxæ objiciendis assensi sunt. Decretum igitur extemplo, ut qui pro Perseo adversus Romanos dixisse quid aut fecisse convincerentur, capitis condemnarentur. Excesserunt urbe sub adventum Romanorum quidam, alii mortem sibi consciverunt. Legati non ultra quam quinque dies Rhodi morati, Alexandriam proficiscuntur. Nec eo segnius judicia ex decreto coram his facto Rhodi exercebantur, quam perseverantiam in exequenda re Decimii lenitas afferebat.

CAPUT VIII.

Reconciliato cum fratre & sorore Ægypti regibus Ptolemæo, Antiochus, qui antea per honestam speciem eum in regnum reducendi quærebat Ægypto potiri, idem nunc tentat aperta vi: advenientes legati Romani, ei afferunt senatus mandata de bello ommittendo: dicentem Antiochum, se consideraturum quid esset sibi faciendum, Popillius virga circumscribit, jubetque, priusquam circo excedat, dare responsum; & efficit ea asperitate, ut rex bello absistat.

II CUm hæc gererentur, Antiochus frustra tentatus mœnibus * Alexandriæ abscesserat: cæteraque Ægypto potitus, relicto Memphi majore Ptolemæo, cui regnum quæri suis viribus simulabat, ut victorem mox aggrederetur, in Syriam exercitum abduxit. Nec hujus voluntatis ejus ignarus Ptolemæus, dum conterritum obsidionis metu minorem fratrem

* al. Alexandria.

trem haberet, posse se recipi Alexandriæ & sorore adjuvante, & non repugnantibus fratris amicis, ratus; primum ad sororem, deinde ad fratrem amicosque ejus non prius destitit mittere, quam pacem cum iis confirmaret. Suspectum Antiochum effecerat, quod cetera Ægypto sibi tradita, Pelusii validum relictum erat præsidium: apparebat claustra Ægypti teneri, ut, cum vellet, rursus exercitum induceret. Bello intestino cum fratre eum exitum fore, ut victor fessus certamine nequaquam par Antiocho futurus esset. Hæc prudenter animadversa majore cum assensu minor frater, quique cum eo erant acceperunt: soror plurimum adjuvit, non consilio modo, sed etiam precibus. Itaque consentientibus cunctis pace facta Alexandriam recipitur, ne multitudine quidem adversante: quæ in bello non per obsidionem modo, sed etiam postquam a mœnibus abscessum est, quia nihil ex Ægypto subvehebatur, omnium rerum attenuata inopia erat. His cum lętari Antiochum conveniens esset, si reducendi ejus causa exercitum Ægyptum induxisset, quo specioso titulo ad omnes Asiæ & Græciæ civitates legationibus recipiendis, literisque dimittendis usus erat; adeo est offensus, ut multo acrius infestiusque est offensus, ut multo acrius infestiusque adversus duos, quam ante adversus unum pararet bellum. Cyprum extemplo classem misit. ipse primo vere cum exercitu Ægyptum petens in Cœlen Syriam processit. Circa Rhinocolura Ptolemæi legatis agentibus gratias, quod per eum regnum patrium recepisset, petentibusque ut suum munus tueretur, & diceret potius quid fieri vellet, quam hostis ex socio factus vi atque armis ageret, respondit, *non aliter neque classem revocaturum, neque exercitum reducturum,*

nisi sibi & tota Cypro & Pelusio, agroque, qui circa Pelusiacum ostium Nili esset, cederet: diemque præstituit, intra quam de conditionibus peractis responsum acciperet.

12 Postquam dies data indiciis præteriit, navigantibus ostio Nili ad Pelusium per deserta Arabiæ ad Memphim incolebant, & ab cæteris Ægyptiis partim voluntate, partim metu, ad Alexandriam modicis itineribus descendit. Ad Leusinen transgresso flumen, qui locus quatuor millia ab Alexandria abest, legati Romani occurrerunt. Quos cum advenientes salutasset, dextramque Popillio porrigeret, tabellas ei Popillius scriptum habentes tradit, atque omnium primum id legere jubet. Quibus perlectis, cum se consideratum adhibitis amicis quid faciendum sibi esset dixisset: Popillius pro cætera asperitate animi, virga, quam in manu gerebat, circumscripsit regem, ac, *prius quam hoc circulo excedas*, inquit, *redde responsum senatui quod referam*. Obstupefactus tam violento imperio parumper cum hæsitasset, *Faciam*, inquit, *quod censet senatus*. Tum demum Popillius dextram regi tanquam socio atque amico porrexit. Die deinde finita cum excessisset Ægypto Antiochus, legati concordia etiam auctoritate sua inter fratres firmata, inter quos vixdum convenerat, pars Cyprum navigant: & inde quæ jam vicerat prælio Ægyptias naves, classem Antiochi dimittunt. Clara ea per gentes legatio fuit, quod haud dubie adempta Antiocho Ægyptus habenti jam, redditumque patrium regnum stirpi Ptolemæi fuerat.

CA-

CAPUT IX.

C. Licinii Crassi nulla re gesta memorabilis consulatus.

COss. ejus anni sicut alterius clarus consulatus insigni victoria, ita alterius obscura fama; quia materiam res gerendi non habuit. Jam primum cum legionibus ad conveniendum diem dixit, non auspicato templum intravit: vitio diem dictam esse augures, cum ad eos relatum est, decreverunt. Profectus in Galliam circa Macros campos ad montes Siciminam & Papinum stativa habuit: deinde circa eadem loca cum sociis nominis Latini hibernabat. Legiones Romanae, quod vitio dies exercitui ad conveniendum dicta erat, Romae manserant. Et praetores, praeter C. Papirium Carbonem, cui Sardinia evenerat, in provincias iere. eum jus dicere Romae (nam eam quoque sortem habebat) inter cives & peregrinos Patres censuerunt.

CAPUT X.

Veniunt Romam legati tum Antiochi referentes, eum, jubentibus legatis Romanis, arma posuisse, gratulantesque de victo Perseo; tum Ptolemei, & Cleopatra, gratias agentes, quod per Senatum bello Antiochi liberata sit Ægyptus: literae deinde afferuntur, Persea regem in Cos. Æmilii potestatem venisse.

ET *Popillius, & ea legatio, quae missa 13
ad Antiochum erat, Romam rediit: * al.
retulit controversias inter reges sublatas esse, exercitumque ex Ægypto in Syriam redu- Vt.

 ctum.

ctum. Post ipsorum regum legati venerunt: Antiochi legati referentes *omni victoria potiorem pacem regi, qua senatui placuisset, visam, eumque haud secus quam deorum imperio legatorum Romanorum jussis paruisse*. Gratulati deinde victoriam sunt, ad quam summa ope si quid impetratum foret, adfuturum regem fuisse. Ptolemæi legati communi nomine regis & Cleopatræ gratias egerunt. *plus eos S. P. Q. R. quam parentibus suis, plusquam diis immortalibus debere: per quos obsidione miserrima liberati essent; regnum patrium prope amissum recepissent*. Responsum ab senatu est, *Antiochum recte atque ordine fecisse, quod legatis paruisset, gratumque id esse S. P. Q. R. Regibus Ægypti Ptolemæo Cleopatraque si quid per se boni, commodique evenisset, id magnopere senatum lætari, daturumque operam, ut regni sui maximum semper præsidium positum esse in fide P. R. ducant*. Munera legatis ut ex instituto mittenda curaret, C. Papirio prætori mandatum. Literæ deinde e Macedonia allatæ, quæ victoriæ lætitiam geminarent: Persea regem in potestatem Cos. venisse.

CAPUT XI.

Ad dirimendam contentionem de finibus inter Pisanos Lunensesque senatus mittit legatos.

Dimissis Legatis, disceptatum inter Pisanos Lunensesque legatos: Pisanis querentibus agro se a colonis Romanis pelli: Lunensibus affirmantibus, eum, de quo agatur, a triumviris agrum sibi assignatum esse. Senatus qui de finibus cognoscerent statuerentque, Quinque viros misit; Q. Fabium Buteo-

teonem, P. Cornelium Blasionem T. Sempronium Muscam, L. Nævium Balbum, C. Appulejum Saturninum.

CAPUT XII.

Eumenes, fratresque ejus mittunt Romam legatos gratulatum de victo Perseo: veniens Massanissæ quoque filius Masgaba orationem admodum senatui gratam habet: senatus, dato benigno responso, honorifice dimittit.

ET ab Eumene & ab Attalo & ab Athenæo fratribus communis legatio de victoria gratulatum venit. Et Masgabæ regis Massanissæ filio Puteolis navem egresso præsto fuit obviam missus cum pecunia L. Manlius, quæstor, qui Romam cum publico sumptu perduceret. Advenienti extemplo senatus datus est. Is adolescens ita locutus est, ut quę rebus grata erant, gratiora verbis faceret. Commemoravit, *quos pedites equitesque, quos elephantos, quantum frumenti eo quadriennio pater suus in Macedoniam misisset. Sed duas res ei rubori fuisse: unam, quod rogasset eum per legatos senatus quæ ad bellum opus essent, & non imperasset: alteram, quod pecuniam ei pro frumento misisset. Massanissam meminisse regnum a Pop. Rom. partum auctumque & multiplicatum habere: usu regni contentum, scire dominium & jus eorum qui dederint esse. Sumere itaque eosdem, non se rogare æquum esse: neque emere ea ex fructibus agri ab se dati, quæ ibi proveniant. Id Massanissæ satis esse, & fore, quod populo Romano superesset. Cum iis mandatis a patre profectum, postea consecutos equites, qui devictam Macedoniam nun-*

tiarent, gratulatumque senatui juberent indicare, tanta eam rem lætitiæ patri suo esse, ut Romam venire velit, Jovique Optimo Max. in Capitolio sacrificare, & grates agere: id, nisi molestum sit, ut ei permittatur, ab senatu petere.

14 Responsum regulo est: *Facere patrem ejus Massanissam, quod virum gratum bonumque facere deceat, ut pretium honoremque * debito beneficio addat. Et P. R. ab eo bello Punico forti fideliqve opera adjutum, & illum favente P. R. regnum adeptum: equitate sua postea trium regum bellis, deinceps omnibus functum officiis. Victoria vero Pop. R. lætari eum regem, mirum non esse, qui sortem omnem fortunæ regnique sui cum rebus Romanis immiscuisset. Grates diis pro Pop. Rom. victoria apud suos penates ageret, Romæ filium pro eo acturum. Gratulatum quoque satis suo ac patris nomine esse. Ipsum relinquere regnum, & Africa excedere, præterquam quod illi inutile esset, non esse e * Republ. P. R. senatum censere.* petenti Masgabæ ut Anno Amilcaris filius obses in locum * exigeret. Munera ex senatusconsulto emere regulo quæstor jussus ex C. pondo argenti, & prosequi eum Puteolos, omnemque sumptum, quoad in Italia esset, præbere, & duas naves conducere, quibus ipse comitesque regis in Africam deveherentur; & comitibus omnibus liberis servisque vestimenta data.

* al. verborum.

* al. e re P. R.

* al. ejus.

CA-

CAPUT XIII.

Cura senatus de ægro Brundusii Misagene regis Massanissæ filio.

HAud ita multo post de altero Massanissæ filio Misagene literæ allatæ sunt, missum eum ab L. Paulo post devictum Persea in Africam cum equitibus suis . navigantem dispersa classe in Adriatico mari Brundusium tribus navibus ægrum delatum . Ad eum cum iisdem muneribus , quæ data Romæ fratri ejus erant , L. Stertinius quæstor Brundusium missus , jussusque curare ut ædes hospi. * *

Hoc loco desiderantur comitia consularia , quibus Coss. creati sunt Q. Æmilius Petus , & M. Junius Pennus: & prætoria , quibus creati sunt prætores Q. Cassius, M. Juventius Thalna , Ti. Claudius Nero , Cn. Fulvius , C. Licinius Nerva , A. Manlius . Præterea initium expositionis rerum a censoribus Ti. Sempronio , & C. Claudio gestarum , de quibus loquitur , cum ait: „ In quatuor tribus urbanas . .

CAPUT XIV.

Censura Tib. Sempronii, & C. Claudii ea re præsertim memorabilis, quia a Sempronio libertini in unam tribum urbanam Esquilinam referuntur: hoc eodem anno destinatur a C. Cicerejo ædes, quam in Corsica prætor voverat Junoni Monetæ.

15 IN quatuor urbanas tribus descripti erant libertini, præter eos quibus filius quinquenni major ex S. C. esset. Eos, ubi proximo lustro censi essent, censeri jusserunt: & eos qui prælium prædiave rustica pluris sestertium XXX. millium haberent, censendi jus factum est. Hoc cum ita servatum esset, negabat Claudius, *suffragii lationem injussu populi censorem cuiquam homini, nedum ordini universo adimere posse. Neque enim si tribu movere posset, quod sit nihil aliud quam mutare jubere tribum, ideo omnibus V. & XXX. tribubus emovere posse: id est civitatem libertatemque eripere, non ubi censeatur finire, sed censu excludere.* Hæc inter ipsos disceptata: postremo eo descensum est, ut ex quatuor urbanis tribubus unam palam in atrio Libertatis sortirentur, in quam omnes, qui servitutem servissent, conjicerent. Exquilinæ sors exiit: in ea Tib. Gracchus pronuntiavit, libertinos omnes censeri placere. Magno ea res honori censoribus apud senatum fuit. gratiæ actæ & Sempronio, qui in bene cœpto perseverasset, & Claudio, qui non impedisset. Plures quam a superioribus & senatu emoti sunt, & equos vendere jussi: omnes iidem ab utroque &

tri-

bu remoti, & ærarii facti, neque ullius, quem alter notaret, ab altero levata ignominia. Petentibus ut ex instituto ad sarta tecta exigenda, & ad opera quæ locassent probanda, anni & bimensis tempus prorogaretur; Cn. Tremellius tribunus, quia lectus non erat in senatum, intercessit. Eodem anno C. Cicerejus ædem in monte Albano dedicavit, quinquennio postquam vovit. Flamen Martialis inauguratus est eo anno L. Postumius Albinus.

CAPUT XV.

Consulum, Prætorumque provinciæ.

Q. Ælio, M. Junio COSS. de provinciis 16
referentibus, censuere Patres duas U C.
provincias Hispaniam rursus fieri, quæ 583
una per bellum Macedonicum fuerat: & Macedoniam Illyricumque eosdem L. Paulum & L. Anicium obtinere, donec de sententia legatorum & res bello turbatas, & statum alium ejus regni formando composuissent. COSS. Pisæ & Gallia decretæ cum binis legionibus peditum, & equitum quadringentenis. Prætorum sortes fuere, Q. Cassii urbana, M. Juventii Thalnæ inter peregrinos, Tib. Claudii Neronis Sicilia, Cn. Fulvii Hispania citerior, C. Licinii Nervæ ulterior. A. Manlio Torquato Sardinia obvenerat. nequiit ire in provinciam, ad res capitales quærendas ex S. C. retentus.

CAPUT XVI.

Prodigia procurantur: pro felici exitu Illyrici, atque Macedonici belli dona Diis a senatu decernuntur.

DE prodigiis deinde nuntiatis senatus est consultus. Ædes deorum Penatium in Velia de cœlo tacta erat, & in oppido Minervio duæ portæ, & muri aliquantum. Anagniæ terra pluerat, & Lanuvii fax in cœlo visa erat. Et Galatiæ in publico agro M. Valerius civis Rom. nuntiabat e foco suo sanguinem per triduum & duas noctes manasse. Ob id maxime decemviri libros adire jussi, supplicationem in diem unum populo edixerunt, & L. capris in foro sacrificaverunt: & aliorum prodigiorum causa diem alterum supplicatio circa omnia pulvinaria fuit, & hostiis majoribus sacrificatum est, & urbs lustrata. Inde quod ad honorem deum immortalium pertineret, decrevit senatus, *ut quoniam perduelles superati Perseus & Gentius reges cum Macedonia atque Illyrico in potestate P. R. essent, ut quanta dona Ap. Claudio, M. Sempronio COSS. ob devictum Antiochum regem data ad omnia pulvinaria essent, tanta Q. Cassius & M. Juventius pratores curarent danda.*

CAPUT XVII.

Nominantur a senatu legati, quorum de sententia & L. Paulus in Macedonia, & L. Anicius in Illyrico res componant.

17 LEgatos deinde, quorum de sententia imperatores L. Paulus, L. Anicius compo-

ponerent res, decreverunt: decem in Macedoniam, quinque in Illyricum. In Macedoniam sunt hi nominati, A. Postumius Luscius, C. Claudius, ambo censorii. C. Licinius Crassus collega in consulatu Pauli, tum prorogato imperio provinciam Galliam habebat. His consularibus addidere Cn. Domitium Ænobarbum, Ser. Cornelium Sullam, L. Junium, C. Antistium Labeonem, T. Numisium Tarquiniensem, A. Terentium Varronem. In Illyricum autem hi nominati, P. Ælius Ligus consularis. C. Cicerejus, & Cn. Bæbius Tamphilus, (hic priore anno, Cicerejus multis ante annis prætor fuerat) P. Terentius Tusciveicanus, P. Manilius.

CAPUT XVIII.

Coss. M. Junius, Q. Ælius provincias sortiuntur.

MOniti deinde COSS. a patribus, ut quoniam alterum ex his succedere C. Licinio, qui legatus nominatus erat, in Galliam oporteret, primo quoque tempore provincias aut compararent inter se, aut sortirentur, sortiti sunt. M. Junio Pisę obvenerunt, (quem, prius quam in provinciam iret, legationes quæ undique Romam gratulatum convenerunt, introducere in senatum placuit) Q. Ælio Gallia.

C A-

CAPUT XIX.

De iis, quæ in devicta Macedonia & Illyrico ſenatui placet conſtitui, legatis eo profecturis mandata dantur.

CÆterum quanquam tales viri mitterentur, quorum de conſilio ſperari poſſet imperatores nihil indignum nec clementia nec gravitate P. R. decreturos eſſe: tamen in ſenatu quoque agitata eſt ſumma conſiliorum, ut inchoata omnia legati ab domo ferre ad im-
18 peratores poſſent. *Omnium primum liberos eſſe* placebat *Macedonas atque Illyrios, ut omnibus gentibus appareret, arma P. R. non liberis ſervitutem, ſed contra ſervientibus libertatem afferre: ut & in libertate gentes quæ eſſent, tutam eam ſibi, perpetuamque ſub tutela P. R. eſſe: & quæ ſub regibus viverent, & in præſens tempus mitiores eos juſtioreſque reſpectu P. R. habere ſe: & ſi quando bellum cum P. R. regibus fuiſſet ſuis, exitum ejus victoriam Romanis, ſibi libertatem allaturum crederent. Metalli quoque Macedonici, quod ingens vectigal erat, locationeſque prædiorum ruſticorum tolli placebat. Nam neque ſine publicano exerceri poſſe: & ubi publicanus eſt, ibi aut jus publicum vanum, aut libertatem ſocii nullam eſſe: ne ipſos quidem Macedonas idem exercere poſſe: ubi in medio præda adminiſtrantibus eſſet, ibi nunquam cauſas ſeditionum & certaminis defore. Commune conſilium gentis nullum eſſe, ne improbum vulgus a ſenatu aliquando libertatem ſalubri moderatione datam, ad licentiam peſtilentem traheret. In quatuor regiones deſcribi Macedoniam, ut ſuum quæque concilium haberet, placuit: & dimidium*

tri-

tributi, quam quod regibus ferre soliti erant, P. R. pendere. Similia his & in Illyricum mandata: cætera ipsis imperatoribus legatisque relicta, in quibus præsens tractatio rerum certiora subjectura erat consilia.

CAPUT XX.

Venit Romam Attalus frater regis Eumenis gratulatum de victo Perseo, simulq; conquestum apud senatum de Gallorum tumultu: solicitatus a quibusdam Romanorum ad eripiendum regnum fratri, ea spe fore, ut propter dubiam ejus fidem bello Macedonico, id impetret ab senatu, prudentis amici monitione ab ea cupiditate deterretur.

INter multas regum gentiumque & populorum legationes Attalus frater regis Eumenis maxime convertit in se omnium oculos animosque. exceptus enim est ab his qui simul eo bello militaverunt, haud paulo benignius quam si ipse rex Eumenes venisset. adduxerant eum duæ in speciem honestæ res, una gratulatio conveniens in ea victoria, quam ipse adjuvisset: altera querimonia Gallici tumultus, Advertæque gladiis regnum in dubium adductum esse. Suberat & secreta spes honorum præmiorumque ab senatu, quæ vix salva pietate ejus contingere poterant. Erant enim quidam Romanorum quoque non boni auctores, qui spe cupiditatem ejus elicerent: *eam opinionem de Attalo, & Eumene Romæ esse, tanquam de altero Romanis certo amico, altero nec Romanis nec Persi fido socio. Itaque vix statui posse, utrum quæ pro se, an quæ contra fratrem petiturus esset, ab senatu magis impetrabilia forent: adeo uni-* 19

ver-

versos omnia & huic tribuere , & illi vero negare . Eorum hominum (ut res docuit) Attalus erat, qui quantum spes spopondisset , cuperent , ni unius amici prudens monitio velut frænos animo ejus gestienti secundis rebus impofuisset . Stratius cum eo fuit medicus , ad id ipsum a non securo Eumene Romam missus speculator rerum , quæ a fratre agerentur , monitorque fidus, si decedi fide vidisset. Is ad occupatas jam aures , solicitatumque jam animum cum venisset, aggressus tempestivis * temporibus rem prope prolapsam restituit : *aliis alia regna crevisse rebus* dicendo : *regnum eorum novum , nullis vetustis fundatum opibus , fraterna stare concordia , quod unus nomen regium , & præcipuum capitis insigne gerat , omnes fratres regnent . Attalum vero , quia ætate proximus , quis non pro rege habeat ? neque eo solum quia tantas præsentes ejus opes cernat , sed quod haud ambiguum propediem regnaturum eum infirmitate ætateque Eumenis esset , nullam stirpem liberum habentis* . (necdum enim agnoverat eum qui postea regnavit .) *Quid attineret vim afferre rei sua sponte mox ad eum adventura ? Accessisse etiam novam tempestatem regno tumultus Gallici, cui vix consensu & concordia regum resisti queat . Si vero ad externum bellum domestica seditio adjiciatur , sisti non posse : nec aliud eum , quam ne frater in regno moriatur , sibi ipsi spem propinquam regni erepturum . Si utraque gloriosa res esset , & servasse fratri regnum , & eripuisse : servati tamen regni, quæ juncta pietati sit , potiorem laudem fuisse . Sed enim vero cum detestabilis altera res, & proxima parricidio sit, quid ad deliberationem dubii superesse ? Utrum enim par-*

* al. sermonibus.

partem regni petiturum esse, an totum erepturum? si partem, ambo infirmos distractis viribus, & omnibus injuriis obnoxios fore: si totum, privatum ne ergo majorem fratrem, an exulem illa ætate, illa corporis infirmitate, an ultimum mori jussurum? Egregium enim, ut fabulis traditus, impiorum fratrum eventus taceatur, Persei exitum videri: qui ex fraterna cæde raptum diadema in templo Samothracum, velut præsentibus diis exigentibus pœnas, ad pedes victoris hostis prostratus posuerit. Eos ipsos, qui non illi amici, sed Eumeni infesti, stimulent eum, pietatem constantiamque laudaturos, si fidem ad ultimum fratri præstitisset.
Hæc plus valuere in Attali animo. Itaque introductus in senatum, gratulatus victoriam, & sua merita eo bello, fratrisq; (si qua erant) & Gallorum defectionem, quæ nuper ingenti motu facta erat, exposuit. Petiit ut legatos mitteret ad eos, quorum auctoritate ab armis avocarentur. His pro regni utilitate editis mandatis, Ænum sibi & Maroneam petit. Ita destituta eorum spe, qui fratre accusato, partitionem regni periturum crediderant, curia excessit. Ut raro alias quisquam rex aut privatus tanto favore, tantoq; omnium assensu est auditus, omnibus honoribus muneribusque & præsens est cultus, & proficiscentem prosecuti sunt. 20

CAPUT XXI.

Rhodiorum legati Romam venientes, quia bello Macedonico pro Perseo ea civitas stetit, neque hospitaliter habentur, neque eis senatus datur: de bello Rhodiis indicendo M. Juventius prætor, quia sibi id mandatum iri sperat, sine auctoritate senatus consulumque, ad populum refert.

INter multas Asiæ Græciæque legationes, Rhodiorum maxime legati civitatem converterunt. Nam cum primo in veste candida visi essent, quod & gratulantes decebat, &, si sordidam vestem habuissent, lugentium Persei casum prebere speciem poterant: postquam consulti ab Marco Junio consule Patres, stantibus in comitio legatis, an locum lautia senatumq; darent, nullum hospitale jus in iis servandum censuerunt; egressus e curia consul, cum Rhodii gratulatum se de victoria, purgatumq;civitatis crimina dicentes venisse, petissent ut senatus sibi daretur, pronuntiat, *sociis, & amicis & alia comiter atque hospitaliter præstare Romanos, & senatum dare consuesse: Rhodios non ita meritos eo bello, ut amicorum* * *sociorum numero habendi sint*. His auditis prostraverunt se omnes humi, consulemq; & cunctos qui aderant orantes, ne nova falsaque crimina plus obesse Rhodiis æquum censerent, quam antiqua merita, quorum ipsi testes essent. Extemplo veste sordida sumpta domos principum cum precibus ac lacrymis circumibant orantes, ut prius cognoscerent causã, quam condemnarentur. Marcus Juven.
22 Thalna prætor, cujus inter cives & peregrinos jurisdictio erat, populum adversus Rhod. inci-

ta-

*al. aut soc.

tabat: rogationemque promulgaverat, *ut Rhodiis bellum indiceretur, & ex magistratibus eius anni deligerent, qui ad id bellum cum classe mitteretur*, se eum sperans futurum esse. Huic actioni M. Antonius, & Marcus Pomponius tribuni plebis adversabantur. Sed & prætor novo maloque exemplo rem ingressus erat, quod ante non consulto senatu, non consulibus certioribus factis, de sua unius sententia rogationem ferret: *vellent juberentne Rhodiis bellum indici*: cum antea semper prius senatus de bello consultus esset, deinde ad populum latum * & tribuni plebis: cum ita traditum esset, ne quis prius intercederet legi, quam privatis suadendi dissuadendique legem potestas facta esset: eoque persæpe evenisset, ut qui non professi essent se intercessuros, animadversis vitiis legis ex ratione dissuadentium, intercederent: & qui ad intercedendum venissent, desisterent victi auctoritatibus suadentium legem. Tum inter prætorem tribunosque omnia intempestive agendi certamen erat. Tribuni festinationem prætoris ante tempus intercedendo in adventum imperatoris.

* * * *

Exciderunt pauca, quæ ad rem Rhodiorum, de quibus loquitur, pertinebant.

CAPUT XXII.

Rhodii, qui bello Macedonico fuisse Perseo arguebantur, pro se in senatu dicunt.

Orationis prima verba exciderunt.

peccaverimusne, adhuc dubium est: pœnas,
22 *ignominias omnes jam patimur. Antea Carthaginienfibus victis, Philippo, Antiocho superatis cum Romam venissemus, ex publico hospitio in curiam gratulatum vobis, Patres conscripti, ex curia in Capitolium ad deos vestros dona ferentes veniebamus: nunc ex sordido diversorio vix mercede recepti, ac prope hostium more extra urbem manere jussi, in hoc squalore venimus in curiam Romanam Rhodii, quos provinciis nuper Lycia atque Caria, quos præmiis atque honoribus amplissimis donastis. Et Macedonas Illyriosque liberos esse, ut audivimus, jubetis, cum servierint antequam vobiscum bellarent: (nec cujusquam fortunæ invidemus, imo agnoscimus clementiam populi Romani) Rhodios, qui nihil aliud quam quieverunt hoc bello, hostes ex sociis facturi estis? Certe quidem vos estis Romani, qui ideo felicia bella vestra esse, quia justa sint, pra vobis fertis: nec tam exitu eorum quod vincatis, quam principiis, quod non sine causa suscipiatis, gloriamini. Messana in Sicilia oppugnata, Carthaginienses, Athena oppugnata, & Græcia in servitutem petita, & adjutus Annibal pecunia, auxiliis, Philippum hostem fecerunt. Antiochus ipse ultro ab Ætolis hostibus vestris accersitus, ex Asia classe in Græciam trajecit, Demetriade & Chalcide & saltu Thermophylarum occupato, de possessione imperii vos dejicere conatus. Cum*

Perseo,

Perseo, socii vestri oppugnati, alii interfecti reguli principesque gentium aut populorum, causa belli vobis fuere. Quem tandem titulum nostra calamitas habitura est, si perituri sumus? Nondum segrego civitatis causam a Polyarato & Dione civibus nostris, & iis quos ut traderemus, vobis adduximus. Si omnes Rhodii aeque noxii essemus, quod nostrum in hoc bello crimen esset? Persei partibus favimus: & quemadmodum Antiochi Philippique bello, pro vobis adversus reges, sic nunc pro rege adversus vos stetimus. Quemadmodum soleamus socios juvare, & quam impigre capessere bella, C. Livium, L. Æmilium Regillum interrogate, qui classibus vestris in Asia praefuerunt. Nunquam vestrae naves pugnavere sine nobis: nostra classe pugnavimus semel ad Samum, iterum in Pamphylia adversus Annibalem imperatorem: qua victoria nobis eo gloriosior est, quod cum ad Samum magnam partem navium adversa pugna, & egregiam juventutem amisissemus, ne tanta quidem clade territi, iterum ausi sumus regiae classi ex Syria venienti obviam ire. Haec non gloriandi causa retuli, neque enim ea nunc nostra est fortuna, sed ut admonerem quemadmodum adjuvare socios solerent Rhodii. Praemia 23 *Philippo & Antiocho devictis amplissima accepimus a vobis. Si quae vestra nunc est fortuna deum benignitate, & virtute vestra, ea Persei fuisset, & praemia petitum ad victorem regem venissemus in Macedoniam, quid tandem diceremus? Pecunia ne a nobis adjutum, an frumento? auxiliis terrestribus, an navalibus? Quod praesidium tenuisse nos? Ubi pugnasse, aut sub illius ducibus, aut per nos ipsos? Si quaereret, ubi miles noster, ubi navis intra praesidia sua fuisset, quid responderemus? Causam fortasse diceremus apud victorem, quem-*

 ad-

*admodum apud vos dicimus. Hoc enim legatos utroque de pace mittendo consecuti sumus, ut ne ab utraque parte gratiam iniremus, ab altera etiam crimen & periculum esset. Quanquam Perseus vere objiceret, id quod vos non potestis, Patres conscripti, nos principio belli misisse ad vos legatos, qui pollicerentur vobis quæ ad bellum opus essent: * navalibus armis, juventute nostra, sicut prioribus bellis, ad omnia paratos forene præstaremus, per vos stetit, qui de quacunque causa tum aspernati nostra auxilia estis. Neque fecimus igitur quicquam tanquam hostes, neque bonorum sociorum defuimus officio, sed a vobis prohibiti præstare fuimus. Quid igitur? nihil ne factum, neque dictum est in civitate vestra Rhodii, quod nolletis, quo merito offenderetur pop. Romanus? Hinc jam non quod factum est defensurus sum, non adeo insanio, sed publicam causam a privatorum culpa segregaturus. Nulla enim est civitas, quæ non & improbos cives aliquando, & imperitam multitudinem semper habeat. Etiam apud vos fuisse audivi, qui assentando multitudini grassarentur: & secessisse aliquando a vobis plebem, nec in potestate vestra * P. R. fuisse. Si hoc in hac tam bene morata civitate accidere potuit, mirari quisquam potest, aliquos fuisse apud nos, qui regis amicitiam petentes, plebem nostram consiliis depravarent? qui tamen nihil ultra valuerunt, quam ut in officio cessaremus. Non præteribo id, quod gravissimum est in hoc bello crimen civitatis nostræ. Legatos eodem tempore & ad vos, & ad Persea de pace misimus. quod infelix consilium furiosus (ut postea audivimus) orator stultissimum fecit, quem sic locutum constat, tanquam C. Popillius legatus Romanus, quem ad summovendos a bello Antiochum & Ptolemæum reges misistis, lo-*

* al. navibus

* al. Rep.

loqueretur. Sed tamen ea sive superbia, sive stultitia appellanda est, eadem qua apud vos, & apud Persea fuit. Tam civitatum, quam singulorum hominum mores sunt: gentes quoque aliæ iracundæ, aliæ audaces, quædam timidæ: in vinum, in venerem proniores aliæ sunt. Atheniensium populum fama est celerem, & supra vires audacem esse ad conandum: Lacedæmoniorum cunctatorem, & vix in ea, quibus fidit, ingredientem. Non negaverim & totam Asiæ regionem inaniora parere ingenia: & nostrorum tumidiorem sermonem esse, quod excellere inter finitimas civitates videamur; & id ipsum non tam viribus nostris, quam vestris honoribus ac judiciis. Satis quidem & tunc in præsentia castigata illa legatio erat, cum tam tristi responso vestro dimissa. si tum parum ignominiæ pensum est, hæc certe tam miserabilis ac supplex legatio, etiam insolentioris, quam illa fuit, legationis satis magnum piaculum esset. Superbiam, verborum præsertim, iracundi oderunt, prudentes irrident: utique si inferioris adversus superiorem est, capitali pœna nemo unquam dignam judicavit. Id vero periculum erat, ne Romanos Rhodii contemnerent. etiam deos aliqui verbis ferocioribus increpant, nec ob id quenquam fulmine ictum audivimus. Quid igitur superat quod purgemus? si nec 24 *factum hostile ullum nostrum est, & verba tumidiora legati offensionem aurium, non perniciem civitatis meruerunt? voluntatis nostræ tacitæ velut litem æstimari vestris inter vos sermonibus audio, P. C., favisse nos regi, & illum vincere maluisse: ideo bello persequendos esse credunt. Alii vestrum, voluisse quidem nos hoc, non tamen ob id bello persequendos esse: neque moribus, neque legibus ullius civitatis ita comparatum esse, ut si quis vellet*

inimicum perire, si nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur. His, qui nos pœna non crimine liberant, gratiam quidem habemus; ipsi nobis hanc dicimus legem, si omnes voluimus quod arguimur, non distinguimus voluntatem a facto: omnes plectamur. Si alii principum nostrorum vobis, alii regi faverunt, non postulo ut propter nos, qui partium vestrarum fuimus, regis fautores salvi sint: illud deprecor, ne nos propter illos pereamus. Non estis vos illis infestiores, quam civitas ipsa: & hoc qui sciebant, plerique eorum aut profugerunt, aut mortem sibi consciverunt; alii damnati a nobis potestate vestra erunt, Patres conscripti. Ceteri Rhodii, sicut gratiam nullam meriti hoc bello, ita ne pœnam quidem sumus. Priorum nostrorum benefactorum cumulus, hoc quod nunc cessatum in officio est, expleat. Cum tribus regibus gessistis bella per hos annos, ne plus obsit nobis quod uno bello cessavimus, quam quod duobus bellis pro vobis pugnavimus. Philippum, Antiochum, Persea, tanquam tres sententias ponite, duæ nos absolvunt, una dubia est; ut gravior sit. Illi de nobis si judicarent, damnati essemus. vos judicate, Patres conscripti; sit Rhodus in terris, an funditus deleatur. Non enim de bello deliberatis, Patres conscripti, quod inferre potestis, gerere non potestis: cum nemo Rhodiorum arma adversus vos laturus sit. Si perseverabitis in ira, tempus a vobis petemus, quo hanc funestam legationem domum referamus: omnia libera capita, quidquid Rhodiorum virorum, fœminarum est, cum omni pecunia nostra naves conscendemus: ac relictis penatibus publicis privatisque Romam veniemus: & omni auro & argento, quidquid publici, quidquid privati est, in comitio, in vestibulo curiæ vestræ cumulato, corpora nostra

stra

stra conjugumque ac liberorum vestra potestati permittemus, hic passuri quodcunque patiendum erit. procul ab oculis nostris urbs nostra diripiatur, incendatur. Hostes Rhodios esse Romani judicare possunt: est tamen & nostrum aliquod de nobis judicium, quo nunquam judicavimus nos vestros hostes: nec quicquam hostile, etiam si omnia patiemur, faciemus.

CAPUT XXIII.

Rhodii, dicta in senatu causa, neque ut socii, neque ut hostes dimittuntur: liberati belli metu, quod ab Romanis sibi instare credebant, aliam legationem cum dono Romam mittunt: interim deficientes Cariæ urbes nonnullas parere cogunt.

SEcundum talem orationem universi rursus prociderunt, ramosque oleæ supplices jactantes, tandem excitati curia excesserunt. Tunc sententiæ interrogari cœptæ. Infestissimi Rhodiis erant, qui consules prætoresve aut legati gesserant in Macedonia bellum. Plurimum causam eorum adjuvit M. Porcius Cato, qui asper ingenio, tum lenem mitemque senatorem egit. Non inferam simulacrum viri copiosi, quæ dixerit referendo, ipsius oratio scripta extat, Originum quinto libro inclusa. Rhodiis responsum ita redditum est, *ut nec hostes fierent, nec socii permanerent*. Philocrates & Astymedes principes legationis erant: partem cum Philocrate renuntiare Rhodum legationem placuit, partem cum Astymede Romæ subsistere: * quæ agerentur sciret, certioresque suos faceret. In præsentia deducere ante certam diem ex Lycia Cariaque jusserunt præfectos. Hæc Rhodum nuntiata, quæ per 25

*al. quique quæ.

se tristia fuissent, quia majoris mali levatus erat timor, cum bellum timuissent, in gaudium renuntiata verterunt. Itaque extemplo coronam XX. millium aureorum decreverunt. * Theodotum præfectum classis in eam legationem miserunt. Societatem ab Romanis ita volebant peti, ut nullum de ea re scitum populi fieret, aut literis mandaretur: quod nisi impetrarent, major repulsis ignominia esset. Præfecti classis id unius erat jus, ut agere de ea re sine rogatione ulla perlata posset. Nam ita per tot annos in amicitia fuerant, ut sociali fœdere se cum Romanis non illigarent: ob nullam aliam causam, quam ne spem regibus abscinderent auxilii sui, si cui opus esset, neu sibi ipsis fructus ex benignitate & fortuna eorum percipiendi. Tunc utique petenda societas videbatur, non quæ tutiores eos ab aliis faceret (nec enim timebant quenquam præter Romanos) sed quæ ipsis Romanis minus suspectos. Sub idem fere tempus & Caunii descivere ab his, & Mylassenses Euromensium oppida occuparunt. Non ita fracti animi civitatis erant, ut non sentirent, si Lycia & Caria ademptæ ab Romanis forent, cetera aut seipsa per defectionem liberarent, aut a finitimis occuparentur: includi se insulæ parvæ, & sterilis agri litoribus, quæ nequaquam alere tantæ urbis populum posset. Missa igitur juventute propere, & Caunios, quanquam Cybiratarum asciverant auxilia, coegerunt imperio parere: & Mylassenses Alabandeosque, qui, Euromensium provincia adempta, ad ipsos conjuncto exercitu venerunt, circa Orthosiam acie vicerunt.

* al. Theæ retiū.

CA-

CAPUT XXIV.

I. Anicius ex Illyrico profectus in Epirum, provinciam, redactis in potestatem omnibus oppidis, pacat: reversus in Illyricum, de sententia legatorum, quos ad id senatus misit, dat libertatem Illyriis, eosque in tres regiones dividit.

DUm hæc ibi, alia in Macedonia, alia 26
Romæ geruntur, interim in Illyrico L. Anicius, rege Gentio, sicut ante dictum est, in potestatem redacto, Scodræ, quæ regia fuerat, præsidio imposito Gabinium præfecit, Rhizoni & Olcinio urbibus opportunis C. Licinium. Præpositis his Illyrico, cum reliquo exercitu in Epirum est profectus. Ubi prima Phanota ei dedita, tota multitudine cum insulis obviam effusa. Hic præsidio imposito, in Molossidem transgressus: cujus oppidis præter Passaronem & Tegmonem, & Philacem, & Horreum, receptis, primum ad Passaronem ducit. Antinous & Theodotus principes ejus civitatis erant, insignes & favore Persei, & odio adversus Romanos, iidem universæ genti auctores desciscendi ab Romanis. Hi conscientia privatæ noxæ, quia ipsis nulla spes veniæ erat, ut communi ruina patriæ opprimerentur, clauserunt portas, multitudinem ut mortem servituti præponerent hortantes. Nemo adversus præpotentes viros hiscere audebat. Tandem Theodotus quidam nobilis & ipse adolescens, cum major a Romanis metus timorem a principibus suis vicisset, *Quæ vos rabies*, inquit, *agitat, qui duorum hominum noxæ * civitatis accessionem facitis? Equidem pro patria qui lethum oppetissent, sæpe fando* au-

* al. civitatem

audivi: quipatriam pro se perire aequum censerent, hi primi inventi sunt . Quin aperimus portas, & imperium accipimus quod orbis terrarum accepit? Hæc dicentem cum multitudo sequeretur, Antinous & Theodotus in primam stationem hostium irruperunt, atque ibi offerentes se ipsi vulneribus interfecti, urbs dedita est Romanis. Simili pertinacia Cephalonis principis clausum Tegmonem, ipso interfecto, per deditionem recepit. Nec Phylace, nec Horreum oppugnationem tulerunt. Pacata Epiro, divisisque in hiberna copiis per opportunas urbes, regressus ipse in Illyricum, Scodræ, quo quinque legati ab Roma venerant, evocatis ex tota provincia principibus, conventum habuit. Ibi pro tribunali pronuntiavit de sententia consilii, *S. P. Q. R. Illyrios esse liberos jubere, præsidia ex omnibus oppidis, arcibus & castellis sese deducturum. non solum liberos, sed etiam immunes fore Issenses, & Taulantios, Dassariorum Pirustas, Rhizonitas, Olciniatas, quod incolumi Gentio ad Romanos defecissent. Daorsiis quoque immunitatem dare, quod relicto Caravantio cum armis ad Romanos transissent: Scodrensibus & Dassarensibus & Selepitanis cæterisque Illyriis vectigal dimidium ejus quod regi pendissent.* Inde in tres partes Illyricum divisit, unam eam fecit, quæ supra dicta est, alteram Labeatas omnes, tertiam Agravonitas, & Rhizonitas, & Olciniatas, accolasque eorum. Hac formula dicta in Illyrico, ipse in Epiri Passaronem in hiberna rediit.

CA-

CAPUT XXV.

Paulus Æmilius, misso Q. Maximo filio ad diripiendas urbes nonnullas, quæ pertinacius pro Perseo steterant, præpositoque castris C. Sulpitio Gallo; ipse ex Macedonia in Græciam proficiscitur: hac peragrata, in Macedoniam revertitur: advocato Amphipolim Macedonum concilio, ex sententia decem legatorum pronuntiat de statu Macedoniæ; quam liberam esse jussam, in quatuor regiones describit.

DUm hæc in Illyrico gerunt, Paulus 27
ante adventum decem legatorum Q. Maximum filium jam ab Roma regressum, ad Æginium & Agassas diripiendas mittit: Agassas, quod dum Martio COS. tradidissent urbem, petita ultro societate Romana, defecerant rursus ad Persea: Æginiensium novum crimen erat: famæ de victoria Romanorum fidem non habentes, in quosdam militum urbem ingressos hostiliter sævierant Ad Æniorum quoque hostiliter urbem diripiendam L. Postumium misit, quod pertinacius quam finitimæ civitates in armis fuerant. Autumni fere tempus erat, cujus temporis initio circumeundam Græciam, visendaque quæ nobilitata fama magis auribus accepta sunt, quam oculis noscuntur, ut statuit; præposito castris C. Sulpitio Gallo, profectus cum haud magno comitatu, tegentibus latera Scipione filio & Atheneço Eumenis regis fratre, per Thessaliam Delphos petit inclytum oraculum. Ubi sacrificio Apollini facto, inchoatas in vestibulo columnas, quibus impositurі statuas regis Persei fuerant, suis statuis victor destinavit. Leba-

diæ quoque templum Jovis Trophonii adiit, ibi cum vidisset os specus, per quod oraculo utentes sciscitatum deos descendunt, sacrificio Jovi Hercynnæque facto, quorum ibi templum est, Chalcidem ad spectaculum Euripi, * evoqante insulę ponte continenti juncta descendit. A Chalcide Aulidem trajicit trium millium spatio distantem, portum inclytum statione quondam mille navium Agamemnonię classis: Dianæque templum, ubi navibus cursum ad Trojam, filia victima aris admota, rex ille regum petiit. Inde Oropum Atticæ ventum est, ubi pro deo vates Amphilochus colitur, templumque vetustum est fontibus rivisque circa amœnum: Athenas inde, plenas quidem & ipsas vetustate famæ, multa tamen visenda habentes: arcem, portus, muros Pyræum urbi jungentes, navalia magnorum imperatorum, simulacra deorum hominumque omni genere & materiæ & artium insignia. Sacrificio Minervæ præsidi arcis in urbe facto profectus, Corinthum altero die pervenit. Urbs erat tunc præclara ante excidium. arx quoque & isthmus præbuere spectaculum: arx inter omnia in immanem altitudinem edita, scatens fontibus: isthmus duo maria ab occasu & ortu solis finitima arctis faucibus dirimens. Sicyonem inde & Argos nobiles urbes adit: inde haud parem opibus Epidaurum, sed inclytam Æsculapii nobili templo, quod V. millibus passuum ab urbe distans, nunc vestigiis revulsorum donorum, tum donis dives erat, quæ remediorum salutarium ægri mercedem sacraverant deo. Inde Lacedęmonem adit, non operum magnificentia, sed disciplina institutisque memorabilem: unde per Megalopolim Olympiam ascendit. Ubi & alia quidem spectanda visa, &

* al. Eubæaque

28

Jo-

Jovem velut præsentem intuens, motus animo est. Itaque haud secus quam si in Capitolio immolaturus esset, sacrificium amplius solito apparari jussit. Ita peragrata Græcia, ut nihil eorum quæ quisque Persei bello privatim ac publice sensisset, inquireret, ne cujus metu sollicitaret animos sociorum. Demetriadem cum revertit, in itinere sordidata turba Ætolorum occurrit, mirantique & percunctanti quid esset, defertur, DL. principes ab Lycisco & Tisippo circumsesso senatu per milites Romanos missos a Bæbio præside interfectos, alios in exilium actos esse, bonaque eorum, qui interfecti essent, & exulum possidere qui arguebant. Jussis Amphipolim adesse, ipse convento Cn. Octavio Demetriade, postquam fama accidit trajecisse jam mare X. legatos, omnibus aliis omissis Apolloniam ad eos pergit. Quo cum Perseus obviam Amphipoli nimis soluta custodia processisset, (id diei iter est) ipsum quidem benigne allocutus est: cæterum postquam in castra ad Amphipolim venit, graviter increpuisse traditur C. Sulpitium. primum quod Persea tam procul a se vagari per provinciam passus est: deinde quod adeo indulsisset militibus, ut nudare tegulis muros urbis ad tegenda hibernacula sua pateretur; referrique tegulas, & resarciri tecta, sicut fuerant, jussit. Et Persea quidem cum majore filio Philippo traditos A. Postumio in custodiam misit: filiam cum minore filio a Samothrace accitos Amphipolim, omni liberali cultu habuit. Ipse, ubi dies venit quo 29
adesse Amphipoli denos principes civitatum jusserat, literasque omnes quæ ubique depositæ essent, & pecuniam regiam conferri, cum X. legatis circumfusa omni multitudine Macedonum, in tribunali consedit. Assuetis regio

gio imperio, tamen novum formam terribilem præbuit tribunal, summotor aditus, præco, accensus, insueta omnia oculis auribusque, quæ vel socios, nedum hostes victos terrere possent. Silentio per præconem facto, Paulus Latine, quæ senatui, quæ sibi ex consilii sententia visa essent, pronuntiavit: ea Cn. Octavius prætor (nam & ipse aderat) interpretata sermone Greco referebat. *Omnium primum liberos esse jubere Macedonas, habentes urbes easdem agrosque, utentes legibus suis, annuos creantes magistratus. tributum dimidium ejus quod pependissent regibus, pendere P.R. Deinde in IV. regiones dividi Macedoniam. unam fore & primam partem, quod agri inter Strymonem & Nessum amnem sit: accessurum huic parti trans Nessum ad orientem versum, qua Perseus tenuisset vicos, castella, oppida, præter Ænum & Maroneam & Abdera: trans Strymonem autem vergentia ad occasum, Bisaltiсam omnem cum Heraclea, quam Sinticen appellant. Secundam fore regionem, quam ab ortu Strymo amplecteretur amnis, præter Sinticen Heracleam & Bisaltas: ab occasu, qua Axius terminaret fluvius, additis Pæonis, qui prope Axium flumen ad regionem orientis colerent. Tertia pars facta, quam Axius ab oriente, Peneus amnis ab occasu cingunt. ad septentrionem Bora mons objicitur. adjecta huic parti regio Paonia, qua ab occasu præter Axium amnem porrigitur. Edessa quoque & Berœa eodem concesserunt. IV. regio trans Boram montem, una parte confinis Illyrico, altera Epiro: Capita regionum ubi concilia fierent, prima regionis Amphipolim, secunda Thessalonicem, tertia Pellam, quarta Pelagoniam fecit. Eo concilia sua cujusque regionis indici, pecuniam conferri, ibi magistratus creari jussit*, Pronuntiavit deinde,

ne-

neque connubium, neque commercium agrorum ædificiorumque inter se placere cuiquam extra fines regionis suæ esse. Metalla quoque auri atque argenti non exerceri, ferri & æris permitti. Vectigal exercentibus dimidium ejus impositum, quod pependissent regi. Et sale invecto uti vetuit. Dardanis repetentibus Pæoniam, quod & sua fuisset, & continens esset finibus suis, omnibus dare libertatem pronuntiavit, qui sub regno Persei fuissent. Post non impetratam Pæoniam, salis commercium dedit. Tertiæ regioni imperavit, ut Stobos Pæoniæ deveherent, pretiumque statuit. Navalem materiam & ipsos cædere, & alios pati vetuit. Regionibus, quæ affines barbaris essent (excepta autem tertia omnes erant) *permisit ut præsidia armata in finibus extremis haberent*. Hæc pronuntiata 30
primo die conventus varie affecerunt animos. Libertas præter spem data arrexit, & levatum annuum vectigal. regionatim commerciis interruptis ita videri lacerata, tanquam animalia in artus alterum alterius indigentes distracta: adeo quanta Macedonia esset, quam divisui facilis,* & a seipsa quæque contempta pars esset, Macedones quoque ignorabant. Pars prima Bisaltas habet fortissimos viros, (trans Nessum amnem incolunt, & circa Strymonem) & multas frugum proprietates, & metalla, & opportunitatem Amphipolis, quæ objecta claudit omnes ab oriente sole in Macedoniam aditus. Secunda pars celeberrimas urbes Thessalonicem & Cassandriam habet, ad hoc Pallenem fertilem ac frugiferam terram: maritimas quoque opportunitates ei præbent portus ad Toronem ac montem Atho (Æneæ vocant hunc) alii ad insulam Eubœam, alii ad Hellespontum opportune versi. Tertia regio nobiles urbes Edes-

* al. ut se ipsa quæque contenta.

Edessam & Broeam & Pellam habet,& Vettiorum bellicosam gentem: incolas quoque permultos Gallos & Illyricos impigros cultores. Quartam regionem Heordei & Lincestæ & Pelagones incolunt: juncta his Atintania & Stymphalis & Elimiotis. Frigida hæc omnis, duraque cultu, & aspera plaga est, cultorum quoque ingenia terræ similia habet. ferociores eos & accolæ barbari faciunt, nunc bello exercentes, nunc in pace miscentes ritus suos. Divisæ itaque Macedoniæ partium usibus separatis, quanta universos teneat Macedonas formula dicta, cum leges quoque se daturum ostendisset.

CAPUT XXVI.

Paulus Æmilius cum decem legatis in eas Græciæ, atque Asiæ gentes, quæ partium Persei fuerunt, inquirit.

31 ÆToli deinde citati: in qua cognitione magis utra pars Romanis, utra regi favisset, quæsitum est, quam utri fecissent injuriam, aut accepissent. Noxa liberati interfectores, exilium pulsis æque ratum fuit, ac mors interfectis. A. Bæbius unus est damnatus, quod milites Romanos præbuisset ad ministerium cædis. Hic eventus Ætolorum causæ in omnibus Græciæ gentibus populisque eorum, qui partis Romanorum fuerant, inflavit ad intolerabilem superbiam animos, & obnoxios pedibus eorum subjecit, quos aliqua parte suspicio favoris in regem contigerat. Tria genera principum in civitatibus erant: duo quæ adulando aut Romanorum imperium, aut amicitiam regum sibi privatim opes oppressis faciebant civitatibus: medium unum utri-

utrique generi adversum, libertatem & leges tuebatur. His ut major apud suos caritas, ita minor apud externos gratia erat. Secundis rebus elati Romanorum partis ejus fautores, soli tum in magistratibus, soli in legationibus erant. Hi cum frequentes & ex Peloponneso, & ex Bœotia, & ex aliis Græciæ conciliis adessent, implevere aures decem legatorum: *non eos tantum, qui se propalam per vanitatem jactassent, tanquam hospites & amicos Persei, sed multo plures alios ex occulto favisse: reliquos per speciem tuendæ libertatis in conciliis adversus Romanos omnia instruxisse: nec aliter eas mansuras in fide gentes, nisi fractis animis partium aleretur, confirmareturque auctoritas eorum, qui nihil præter imperium Romanorum expectarent.* Ab his editis nominibus, evocati literis imperatoris ex Ætolia, Acarnania, & Epiro & Bœotia, qui Romam ad causam dicendam sequerentur: in Achajam ex decem legatorum numero profecti duo, C. Claudius, & Cn. Domitius, ut ipsi edicto evocarent. Id duabus de causis factum, una quod fiduciæ plus animorumque esse Acheis ad non parendum credebant, & forsitan etiam in periculo fore Callicratem & ceteros criminum auctores delatoresque: altera, cur præsentes evocarent, causa erat, quod ex aliis gentibus principum literas deprehensas in commentariis regiis habebant; in Achæis cæcum erat crimen, nullis eorum literis inventis. Ætolis dimissis, Acarnanum citata gens: in his nihil novatum, nisi quod Leucas exempta est Acarnanum concilio. Quærendo deinde latius, qui publice aut privatim partium regis fuissent, in Asiam quoque cognitionem extendere, & ad Antissam in Lesbo insula diruendam, traducendos Methymnam Antissæos, Labeonem miserunt: quod

An-

Antenorem regium præfectum, quo tempore cum lembis circa Lesbum est vagatus, portu receptum commeatibus juvissent. Duo securi percussi viri insignes: Andronicus Andronici filius Ætolus, quod patrem secutus arma contra populum Romanum tulisset: & Neo Thebanus, quo auctore societatem cum Perseo junxerant.

CAPUT XXVII.

Æmilius, ad firmandum rerum statum in Macedonia, assignat genti commune concilium, & salubres dat leges: ut quid libertati officiat, eos omnes, qui in regiis ministeriis fuerunt, jubet Macedonia excedere, atque in Italiam ire.

32 HIs rerum externarum cognitionibus interpositis, Macedonum rursus advocatum concilium: pronuntiatum, *quod ad statum Macedoniæ pertinebat, senatores, quos Synedros vocant, legendos esse, quorum consilio Respublica administraretur.* Nomina deinde sunt recitata principum Macedonum, quos cum liberis majoribus quam XV. annos natis præcedere in Italiam placeret. Id prima specie sævum, mox apparuit multitudini Macedonum pro libertate sua esse factum. Nominati sunt enim regis amici purpuratique duces exercituum, præfecti navium aut præsidiorum, servire regi humiliter, aliis superbe imperare assueti. prædivites alii, alii quos fortunæ non æquarent his sumptibus pares: regius omnibus victus vestitusq;, nulli civilis animus, neq; legum neq; libertatis æque patiens. Omnes igitur, qui in aliquibus ministeriis regiis, etiam qui in minimis legationibus fuerant, jussi Mace-

cedonia excedere, atque in Italiam ire: qui non paruisset imperio, mors denuntiata. Leges Macedoniæ dedit cum tanta cura, ut non hostibus victis, sed sociis bene meritis dare videretur, & quas ne usus quidem longo tempore, qui unus est legum corrector, experiendo argueret.

CAPUT XXVIII.

Æmilius in maximo Europæ atque Asiæ conventu facit Amphipoli apparatissimum ludicrum.

AB feriis rebus ludicrum, quod ex multo ante præparato, & in Asiæ civitates, & ad reges missis qui denuntiarent, & cum circumiret ipse Grecię civitates, indixerat principibus, magno apparatu Amphipoli fecit. Nam & artificum omnis generis, qui ludicram artem faciebant, ex toto orbe terrarum multitudo, & athletarum & nobilium equorum convenit: & legationes cum victimis, & quidquid aliud deorum hominumq; causa fieri magnis ludis in Græcia solet. Ita factum est, ut non magnificentiam tantum, sed prudentiam in dandis spectaculis, ad quæ rudes tum Romani erant, admirarentur. Epulę quoque legationibus paratæ & opulentia & cura eadem. Vulgo dictum ipsius ferebant, & convivium instruere, & ludos parare ejusdem esse, qui vincere bello sciret. Edito

31 ludicro omnis generis, clypeisque æreis in naves impositis, cætera omnis generis arma cumulata in ingentem acervum, precatus Martem, Minervam, * Lunamque matrem, & cæteros deos, quibus spolia hostium dicare jus fasque est, ipse imperator face subdita succendit, deinde circumstantes tribuni mi-

* al. Lunamque.

militum pro se quisque ignes conjecerunt. Notata est in illo conventu Europę, Asiæque, undique partim ad gratulationem, partim ad spectaculum contracta multitudine, tantis navalibus terrestribusque exercitibus, ea copia rerum, ea vilitas annonę, ut & privatis, & civitatibus, & gentibus dona data pleraque ejus generis sint ab imperatore, non in usum modo præsentem, sed etiam quod domos aveherent. Spectaculo fuit ei, quæ venerat turbæ, non scenicum magis ludicrum, non certamina hominum, aut curricula equorum, quam præda Macedonica omnis ut viseretur exposita, statuarum, tabularumque, textilium & vasorum ex auro & argento & ære & ebore factorum ingenti cura in ea regia, ut non in præsentem modo speciem * qualibus referta regia Alexandriæ erat, sed in perpetuum usum fierent. Hæc in classem imposita, devehenda Romam Cn. Octavio data.

* al- qua- lis.

CAPUT XXIX.

Æmilius ex Macedonia profectus, missis P. Nasica, & Q. Maximo filio ad depopulandos Illyricos, qui Persea juverant bello, ipse in Epirum venit: direptis ibi multis urbibus, divisaque opima præda militibus, ad mare Oricum descendit: inde in Italiam transgreditur: paulo post trajicit & Anicius.

Paulus benigne legatis dimissis, transgressus Strymonem, mille passuum ab Amphipoli castra posuit: inde profectus, Pellam quinto die pervenit. Prætergressus urbem, ad Spelæum (quod vocant) biduum moratus, P. Nasicam, & Q. Maximum filium cum parte copiarum ad depopulandos Illyrios,

rios, qui Persea juverant bello, misit, jussos
ad Oricum sibi occurrere. ipse Epirum pe-
tens quintisdecimis castris Passaronem perve-
nit. Haud procul inde Anicii castra aberant. 34
ad quem literis missis, ne quid ad ea quæ fie-
rent, moveretur: senatum prædam Epiri ci-
vitatum, quæ ad Persea defecissent, exerci-
tui dedisse: summissis centurionibus in singu-
las urbes, qui se dicerent ad præsidia deducen-
da venisse, ut liberi Epirotæ, sicut Macedo-
nes, essent, denos principes ex singulis evo-
cavit civitatibus. quibus cum denuntiasset,
ut aurum atq; argentum in publicum profer-
retur, per omnes civitates cohortes dimisit.
ante in ulteriores quam in propiores profecti,
ut uno die in omnes perveniretur. Edita tri-
bunis centurionibusque erant, quæ ageren-
tur. mane omne aurum argentumque colla-
tum hora quarta signum ad diripiendas urbes
datum est militibus: tantaque præda fuit, ut
in equitem CCCC. denarii, peditibus duceni
dividerentur, CL. millia capitum humanorum
abducerentur. Muri deinde direptarum ur-
bium diruti sunt: ea fuere oppida circa LXX.
vendita præda omnium, de ea summa militi
numeratum est. Paulus ad mare Oricum de-
scendit, nequaquam, ut ratus erat, exple-
tis militum animis, qui tanquam nullum in
Macedonia gessissent bellum, expertes regiæ
prædæ esse indignabantur. Orici cum missas
cum Scipione Nasica Maximoque filio copias
invenisset, exercitu in naves imposito in Ita-
liam trajecit. Et post paucos dies Anicius
conventu reliquorum Epirotarum Acarna-
numque acto, jussisque in Italiam sequi prin-
cipibus, quorum cognitionem causæ reserva-
rat, & ipse navibus expectatis, quibus usus
Macedonicus exercitus erat, in Italiam traje-
cit.

CA-

CAPUT XXX.

Legati missi ab Senatu in Asiam ad comprimendum tumultum Gallorum, qui Eumeni regi bellum intulerant, nihil proficiunt.

CUm hæc in Macedonia Epiroque gesta sunt, legati qui cum Attalo ad finiendum bellum inter Gallos & regem Eumenem missi erant, in Asiam pervenerunt. Induciis per hiemem factis, & Galli domos abjerant, & rex in hiberna concesserat Pergamum, gravique morbo æger fuerat. Ver primum ex domo excivit: jamque Synnada pervenerant, cum Eumenes ad Sardes undique exercitum contraxerat. Ibi & Romani Solovettium ducem Gallorum Synnadis allocuti, & Attalus cum eis profectus: sed castra Gallorum intrare eum non placuit, ne animi ex disceptatione irritarentur. P. Licinius cum regulo Gallorum est locutus, retulitque ferociorem eum deprecando factum, ut mirum videri posset, inter opulentos reges Antiochum Ptolemæumque tantum legatorum Romanorum verba valuisse, ut extemplo pacem facerent, apud Gallos nullius momenti fuisse.

CA-

CAPUT XXXI.

Reges Perseus, & Gentius Romam adducti, cum alia turba captivorum, tum qui principes Macedonum, atque Græcorum fuerant accersiti, dantur in custodiam: venientibus deinde ad Urbem Paulo, Anicio, & Octavio triumphus a senatu decernitur: Paulo tamen propter minorem prædam a militibus triumphus impeditur.

ROmam primum reges captivi Perseus & 35
Gentius in custodiam cum liberis abducti, dein turba alia captivorum: tum quibus Macedonum denuntiatum erat ut Romam venirent: principumque Græciæ: nam hi quoque non solum præsentes exciti erant, sed etiam si qui apud reges esse dicebantur, literis accersiti sunt. Paulus ipse post dies paucos regia nave ingentis magnitudinis, quam XVI. versus remorum agebant, ornata Macedonicis spoliis, non insignium tantum armorum, sed etiam regiorum textilium, adverso Tiberi ad urbem est subvectus, completis ripis obviam effusa multitudine. Paucos post dies Anicius & Octavius classe sua advecti. Tribus iis omnibus decretus est ab senatu triumphus: mandatumque Q. Cassio prætori, cum trib. pleb. ex auctoritate patrum ageret, rogationem ad plebem ferrent, ut iis quo die urbem triumphantes inveherentur, imperium esset. Intacta invidia media sunt, ad summa ferme tendit. Nec de Anicii, nec de Octavii triumpho dubitatum est. Paulum, cui ipsi quoque se comparare erubuissent, obtrectatio carpsit. Antiqua disciplina milites habuerat. de præda parcius quam speraverant, ex tantis regiis opibus dederat, nihil relicturus,

rus, ſi aviditati indulgeretur, quod in ærarium deferret. totus Macedonicus exercitus imperatori erat negligenter adſuturus comitiis ferendæ legis: ſed eos Servius Sulpitius Galba, qui trib. mil. ſecundæ legionis in Macedonia fuerat, privatim imperatori inimicus, prenſando ipſe, & per ſuæ legionis milites ſolicitando, ſtimulaverat ut frequentes ad ſuffragium adeſſent, *imperioſum ducem & malignum, antiquando rogationem quæ de triumpho ejus ferretur, ulciſcerentur: plebem urbanam ſecuturam eſſe militum judicia: pecuniam illum dare non potuiſſe, militem honorem dare non poſſe: ne ſperaret ibi fructum gratiæ, ubi*
36 *non meruiſſet.* His incitatis, cum in Capitolio rogationem eam T. Sempronius tribunus pleb. ferret; & privatis lege dicendi locus eſſet; nec ad ſuadendum, ut in re minime dubia, quiſquam procederet; Servius Galba repente proceſſit, & a tribuno poſtulavit, *ut quoniam hora jam octava diei eſſet, nec ſatis temporis ad demonſtrandum haberet, cur L. Æmilium non juberent triumphare, in poſterum diem differrent, & mane eam rem agerent. Integro ſibi die ad cauſam eam orandam opus eſſe.* Cum tribunus dicere eo die ſi quid vellet, juberet: in noctem rem dicendo extraxit, referendo admonendoque, *exacta acerbe munia militiæ: plus laboris, plus periculi quam deſideraſſet res, injunctum: contra in præmiis, in honoribus omnia arctata: militiamque, ſi talibus ſuccedat ducibus, horridiorem aſperioremque bellantibus, eandem victoribus inopem atque inhonoratam futuram. Macedonas in meliori fortuna, quam milites Romanos eſſe. Si frequentes poſtero die ad legem antiquandam adeſſent, intellecturos potentes viros, non omnia in ducis, aliquid &*

in

in militum manu esse. His vocibus incitati, postero die milites tanta frequentia Capitolium compleverunt, ut aditus nulli præterea ad suffragium ferendum esset. Intro vocatæ primæ tribus cum antiquarent, concursus in Capitolium principum civitatis factus est, *indignum facinus esse* clamitantium, *L. Paulum tanti belli victorem despoliari triumpho: obnoxios imperatores tradi licentiæ atque avaritię militari:* * *in uno nimis se per ambitionem peccare: Quid si domini milites imperatoribus imponantur?* In Galbam pro se quisque probra ingerere.

* al. ultro nimis sæpe.

CAPUT XXXII.

Pro Pauli Æmilii triumpho M. Servilius orationem ad populum habet.

TAndem hoc tumultu sedato, M. Servilius, qui COS. & magister equitum fuerat, ut de integro eam rem agerent, ab tribunis petere, dicendique sibi ad populum potestatem facerent. Tribuni cum ad liberandum secessissent, victi auctoritatibus principum, de integro agere cęperunt: revocaturosque se easdem tribus renuntiarunt, si M. Servilius aliique privati qui dicere vellent, dixissent.
37 Tum Servilius: *Quantus imp. L. Æmilius fuerit, Quirites, si ex alia re nulla æstimari possit, vel hoc satis erat, quod cum tam seditiosos & leves milites, tam nobilem, tam temerarium, tam eloquentem ad instigandam multitudinem inimicum in castris haberet, nullam in exercitu seditionem habuit. Eadem severitas imperii, quam nunc oderunt, tunc eos continuit. taque antiqua disciplina habiti* * *neque fecerunt. Servus quidem Galba, si in L. Paulo accusando tyrocinium ponere, & documentum eloquen-*

* al. tunc quieverunt.

quentia dare voluit, non triumphum impedire debuit: quem, si nihil aliud, senatus justum esse judicaverat: sed postero die quam triumphatum est, privatum cum visurus esset, nomen deferret, & legibus interrogaret: aut serius paulo, cum primum magistratus ipse cepisset, diem diceret, inimicum ad populum accusaret. Ita & pretium recte facti triumphum haberet L. Paulus pro egregie bello gesto: & pœnam, si quid & vetere gloria sua & nova indignum fecisset. Sed videlicet cui nullum crimen* probrum dicere poterat, ejus obtrectare laudes voluit. Diem integrum hesterno die ad accusandum L. Paulum petiit: quatuor horas, quantum supererat diei; dicendo absumpsit. Quis unquam tam nocens reus fuit, cujus vitia vita tot horis expromi non possent? Quid interim objecit, quod L. Paulus, si causam dicat, negatum velit? Duas mihi aliquis conciones parumper faciat, unam militum Macedonicorum, puram alteram integrioris judicii & favore & odio: universo judicante P. R. apud concionem togatam & urbanam prius reus agatur. Quid apud Quirites Romanos, Servi Galba, diceres? Illa enim tibi tota abscissa oratio esset. In statione severius & intentius institisti: vigiliæ acerbius & diligentius circumitę sunt: operis plus quam antea fecisti, cum ipse imperator & exactor circumires. Eodem die & iter fecisti, & in aciem ex itinere duxisti. Ne victorem quidem te acquiescere passus est, statim ad persequendos hostes duxit. Cum te præda partienda locupletem facere posset, pecuniam regiam translaturus in triumpho est, & in ærarium laturus. Hæc sicut ad militum animos stimulandos aliquem aculeum habent, qui parum licentiæ, parum avaritiæ suæ inservitum censent:*

*al. deferre, in terrogare.

*al. nullum probrum.

*sent: ita ad P. R. nihil valuissent, qui ut vete-
ra atque audita a parentibus suis non repetat,
quæ ambitione imperatorum clades acceptæ sint,
quæ severitate imperii victoria parta: proximo cer-
te Punico bello, quid inter M. Minutium magi-
strum equitum, & Q. Fabium Maximum dicta-
ctorem interfuerit, meminit. Itaque accusatorem
id scire potuisse, & supervacaneam defensionem
Pauli fuisse. Transeatur ad alteram concionem,
nec Quirites vos, sed milites videor appellaturus,
si nomen hoc saltem ruborem incutere, & ve-
recundiam aliquam imperatoris violandi affer-
re possit. Equidem ipse aliter affectus animo* 38
*sum, qui apud exercitum mihi loqui videar,
quam paulo ante eram cum ad plebem ur-
banam spectabat oratio. Quid etiam dicitis
milites? Aliquis est Romæ, præter Persea,
qui triumphari de Macedonibus nolit: & eum
non iisdem manibus discerpitis, quibus Ma-
cedonas vicistis? Vincere vos prohibuisset, si
potuisset, qui triumphantes urbem inire pro-
hibet. Erratis milites, si triumphum impera-
toris tantum, & non militum quoque, &
universi P. R. esse decus censetis. Non unius
hoc Pauli. Multi etiam qui ab senatu non
impetrarunt triumphum, in monte Albano
triumpharunt. Nemo L. Paulo magis eripere
decus perfecti belli Macedonici potest, quam
C. Luctatio primi Punici belli, quam P. Cor-
nelio secundi, quam illis qui post eos trium-
phaverunt. Nec L. Paulum minorem aut ma-
jorem imperatorem triumphus faciet: militum
magis in hoc universique P. R. fama agitur:
primum ne invidiæ & ingrati animi adver-
sus clarissimum quemque civem opinionem ha-
beat, & imitari in hoc populum Atheniensem
lacerantem invidia principes suos videatur.
Satis peccatum in Camillo a majoribus vestris*

est, quem tamen ante receptam per eum a Gallis urbem violarunt: satis insuper a vobis in P. Africano, Literni domicilium & sedem fuisse domitoris Africæ, Literni sepulchrum ostendit. Erubescamus, gloria si par illis viris L. Paulus, injuria vestra exequetur. Hæc igitur primum infamia deleatur. fœda apud alias gentes, damnosa apud nostras. Quis enim aut Africani, aut Pauli similis esse ingrata & inimica bonis civitate velit? Si infamia nulla esset, & de gloria tantum ageretur, qui tandem triumphus non communem nominis Romani gloriam habet? Tot de Gallis triumphi, tot de Hispanis, tot de Pœnis, ipsorum tantum imperatorum an P. R. dicuntur? Quemadmodum non de Pyrrho modo, nec de Annibale, sed de Epirotis Carthaginiensibusque triumphi acti sunt: sic non M. Curius tantum, nec P. Cornelius, sed Romani triumpharunt. Militum quidem propria est causa, qui & ipsi laureati, & quisque donis, quibus donati sunt, insignes triumphum nomine cient: suasque & imp. laudes canentes per urbem incedunt. Si quando non deportati ex provincia milites ad triumphum sint, fremunt: & tamen tum quoque se absentes, quod suis manibus parta victoria sit, triumphare credunt. Si quis vos interroget, milites, ad quam rem in Italiam deportati, & non statim confecta provincia dimissi sitis: quid Romam frequentes sub signis veneritis, quid moremini hic, & non diversi domos quisque abeatis vestras: quid aliud respondeatis, quam vos triumphantes videri velle? Vos certe victores conspici velle debebatis. Triumphatum nuper de Philippo patre hujus
3 *& de Antiocho est. ambo regnabant, cum de his triumphatum est. De Perseo capto in urbem cum liberis abducto non triumphabitur?*

Quod

Quod si in curru scandentes Capitolium auratos purpuratosque, ex inferiore loco Lucius Paulus in turba togatorum unus privatus interroget: Luci Anici, Cn. Octavi, utrum vos digniores triumpho esse, an me censetis? currum ei cessuri, & præ pudore videntur insignia ipsi sua tradituri: & vos Gentium quam Persea duci in triumphum mavultis, Quirites, & de accessione potius belli, quam de bello triumphari? Et legiones ex Illyrico laureatæ urbem inibunt, & navales socii? Macedonicæ legiones suo abrogato triumphos alienos spectabunt? Quid dein de tam optimæ prædę, tam opulentæ victoriæ spoliis fiet? Quonam abdentur illa tot millia armorum detracta corporibus hostium? an in Macedoniam remittentur? Quo signa aurea, marmorea, eburnea, tabulæ pictæ, textilia, tantum argenti cælati, tantum auri, tanta pecunia regia? An noctu tanquam furtiva in ærarium deportabuntur? Quid illud spectaculum maximum, nobilissimus opulentissimusque rex captus ubi victori populo ostendetur? Quos Syphax rex captus, accessio Punici belli, concursus fecerit, plerique meminimus. Perseus rex captus, Philippus, & Alexander filii regis, tanta nomina subtrahentur civitatis oculis? Ipsum L. Paulum bis COS., domitorem Græciæ, omnium oculi conspicere urbem curru ingredientem avent. Ad hoc fecimus consulem, ut bellum per quadriennium ingenti etiam pudore nostro tractum perficeret: cui sortito provinciam, cui proficiscenti præsagientibus animis victoriam triumphumque destinavimus, ei victori triumphum negaturi? & quidam non homines tantum, sed deos etiam suo honore fraudaturi? diis quoque enim, non solum hominibus debetur. Utrum majores vestri omnium magnarum rerum & principia exorsi ab

diis sunt, & finem eum statuerunt? Consul proficiscens, praetorve * *paludatis lictoribus in provinciam & ad bellum, vota in Capitolio nuncupat: victor perpetrato eodem, in Capitolio triumphans, ad eosdem deos, quibus vota nuncupavit, merita dona P. R. traducit. Pars non minima triumphi est, victimae praecedentes, ut appareat diis grates agentem imperatorem ob Rempub. bene gestam redire. Omnes illas victimas, quas traducendas in triumpho* * *vindicavit, alias alio cedente mactate. Illas quidem epulas senatus, quae nec privato loco, nec publico profano, sed in Capitolio eduntur, utrum hominum voluptatis causa, an deorum hominumque, auctore Servio Galba, turbaturi estis? L. Pauli triumpho porta claudentur? rex Macedonum Perseus cum liberis & turba alia captivorum, spolia Macedonum circa flumen relinquentur? L. Paulus privatus tanquam rure rediens a porta domum ibit?* * *Et tu centurio, miles, quid de imp. Paulo senatus decrevit, potius quam quid Servius Galba fabuletur, audi: & hoc dicere me potius, quam illum audi. Ille nihil praeterquam loqui, & ipsum maledice ac maligne, didicit: ego ter & vicies cum hoste per provocationem pugnavi. ex omnibus, cum quibus manum conserui, spolia retuli, insigne corpus honestis cicatricibus omnibus adverso corpore exceptis habeo.* Nudasse deinde se dicitur, & quo quaeque bello vulnera accepta essent, retulisse. Quae dum ostentat, adapertis forte quae velanda erant, tumor inguinum proximis risum movit. tum, *hoc quoque quod ridetis*, inquit, *in equo dies noctesque persedendo habeo: nec magis me ejus quam cicatricum harum pudet peniteteque: quando nunquam mihi impedimento ad Remp. bene gerendam domi militiaque*

al. Gron palu datus cum licto ribus

* al. dicavit.

* al. at.

que fuit. Ego hoc ferro ſæpe vexatum corpus vetus miles adoleſcentibus militibus oſtendi. Galba nitens & integrum denudet. Revocate, ſi videtur, tribuni, ad ſuffragium tribus: ego ad vos milites

* *

Intercidit finis orationis, qua uſus eſt M. Servilius pro triumpho Pauli. Excidit præterea initium expoſitionis triumphi Pauli, quem egit per triduum IV. III. & pridie Kal. Dec.

CAPUT XXXIII.

Paulus Æmilius de Perſeo Rege triumphat.

ſummam omnis captivi auri argentiq; tranſlati HS. * millies ducenties fuiſſe, Valerius Antias tradit: quæ haud dubie major aliquanto ſumma ex numero plauſtrorum ponderibuſque auri, argenti generatim ab ipſo ſcriptis efficitur. Alterum tantum aut in bellum proximum abſumptum, aut in fuga, cum Samothracem peteret, diſſipatum tradunt: eoque id mirabilius erat, quod tantum pecuniæ intra triginta annos poſt bellum Philippi cum Romanis, partim ex fructu metallorum, partim ex vectigalibus aliis coacervatum fuerat. Itaque admodum inops pecuniæ Philippus, Perſeus contra prædives, bellare cum Romanis cœpit. Ipſe poſtremo Paulus in curru, magnam cum dignitate alia corporis, tum ſenecta ipſa majeſtatem præ ſe ferens. poſt currum inter alios illuſtres viros filii duo, Q. Maximus & P. Scipio: deinde equites turmatim, & cohortes peditum 40

* al. bis millies.

suis quæque ordinibus. Pediti in singulos
* al. alterum tantum. dati centeni, duplex centurioni, triplex equiti: * tantum pediti daturum fuisse credunt, & pro rata aliis, si aut non refragati honori ejus fuissent, aut benigne hac ipsa summa nuntiata acclamassent.

CAPUT XXXIV.

Pauli Æmili de Perseo rege triumphus duorum filiorum morte funestatur: hanc insignem calamitatem forti animo ferens, dignam Romano principe ad populum orationem habet.

SEd non Perseus tantum per illos dies documentum humanorum casuum fuit, in catenis ante currum victoris ducis per urbem hostium ductus, sed etiam victor Paulus auro purpuraque fulgens. Nam duobus e filiis, quos, duobus datis in adoptionem, solos nominis, sacrorum familiæque hæredes retinuerat domi, minor ferme XII. annos natus, quinque diebus ante triumphum, major XIV. annorum triduo post triumphum decessit, quos prætextatos curru vehi cum patre, sibi ipsos similes prædestinantes triumphos oportuerat. Paucis post diebus data a M. Antonio tribuno plebis concione, cum de suis rebus gestis more cæterorum imperatorum disseruisset, memorabilis ejus oratio, & digna
41 Romano principe fuit. *Quanquam & quam feliciter Remp. administraverim, & quod duo fulmina domum meam per hos dies perculerint, non ignorare vos, Quirites, arbitror, cum spectaculo vobis nunc triumphus meus, nunc funera liberorum mecrum fuerint: tamen paucis, quæso, sinatis me cum publica feli-*

felicitate comparare eo quo debeo animo privatam meam fortunam. Profectus ex Italia classem a Brundusio sole orto solvi: nona diei hora cum omnibus meis navibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini pro me exercitibusque & classibus vestris lustra sacrificavi. A Delphis quinto die in castra perveni, ubi exercitu accepto, mutatis quibusdam, quæ magna impedimenta victoriæ erant, progressus, quia inexpugnabilia castra hostium erant, neque cogi pugnare poterat rex, inter præsidia ejus saltum ad Petram evasi, & ad pugnam rege coacto acie vici, Macedoniam in potestatem P. R. redegi, & quod bellum per quadriennium quatuor ante me consules ita gesserunt, ut semper successori traderent gravius, id ego quindecim diebus perfeci. Aliarum deinde secundarum rerum velut proventus secutus: civitates omnes Macedoniæ se dediderunt: gaza regia in potestatem venit: rex ipse, tradentibus prope ipsis diis, in templo Samothracum cum liberis est captus. Mihi quoque ipsi nimia jam fortuna mea videri, eoque suspecta esse. Maris pericula timere cœpi in tanta pecunia regia in Italiam trajicienda, & victore exercitu transportando. Postquam omnia secundo navium cursu in Italiam pervenerunt, neque erat quod ultra precarer, illud optavi, ut cum ex summo retro volvi fortuna consuesset, mutationem ejus domus mea potius quam Resp. sentiret. Itaque defunctam esse fortunam publicam mea tam insigni calamitate spero, quod triumphus meus, velut ad ludibrium casuum humanorum, duobus funeribus liberorum meorum est interpositus. Et cum ego & Perseus nunc nobilia maxime sortis mortalium exempla spectemur, ille qui ante se captivos captivus ipse duci liberos vidit, incolumes ta-

tamen eos habet: ego qui de illo triumphavi ab alterius funere filii curru ex Capitolio ad alterum prope jam expirantem veni: neque ex tanta stirpe liberum superest, qui Lucii Æmilii Pauli nomen ferat. Duos enim tanquam ex magna progenie liberorum in adoptionem datos Cornelia & Fabia gens habent; Pauli in domo prater se nemo super-
42 *est. Sed hanc cladem domus mea vestra felicitas & secunda fortuna publica consolatur.* Hæc tanto dicta animo magis confundere audientium animos, quam si miserabiliter orbitatem suam deflendo locutus esset.

CAPUT XXXV.

Cn. Octavius navalem de rege Perseo triumphum agit: venientibus deinde Romam legatis ab Cotye rege Thracum ad redimendum pecunia filium, & obsides, quos ille dederat Perseo, senatus sine pretio remittit, datis legatis, qui eos in Thraciam reducerent.

CN. Octavius Kal. Decembribus de rege Perseo navalem triumphum egit. Is triumphus sine captivis fuit, sine spoliis. Dedit sociis navalibus in singulos denarios septuagenos quinque: gubernatoribus, qui in navibus fuerant, duplex, magistris navium quadruplex. Senatus deinde habitus est. patres censuerunt, ut Quintius Cassius Persea regem cum Alexandro filio Albam in custodiam duceret, comites, pecuniam, argentum, instrumentum quod haberet. Bitis regis Thracum filius cum obsidibus in custodiam Carseolos est missus. Cæteros captivos, qui in triumpho ducti erant, in carcerem condi placuit. Paucos post dies quam hæc acta, legati ab Co-

Cotye rege Tracum venerunt, pecuniam ad redimendum filium, aliosque obsides, apportantes. Eis in senatum introductis, & id ipsum argumenti prætendentibus orationis, non sua voluntate Cotyn bello juvisse Persea, quod obsides dare coactus esset, orantibusque ut eos pretio, quantum ipsi statuissent patres redimi paterentur: responsum ex auctoritate senatus est, *Pop. Rom. meminisse amicitiæ, quæ cum Cotye majoribusque ejus & gente Thracum fuisset. obsides datos crimen, non criminis defensionem esse, cum Thracum genti ne quietus quidem Perseus, nedum bello Romano occupatus timendus fuerit. Ceterum & si Cotys Persei gratiam prætulisset amicitiæ P. R.: magis quid se dignum esset, quam quid merito ejus fieri posset, æstimaturum: filium atque obsides ei remissurum. Beneficia gratuita esse P. R., pretium eorum malle relinquere in accipientium animis, quam præsens exigere.* Legati nominati, T. Quintius Flaminius, C. Licinius Nerva, M. Caninius Rebibus, qui obsides in Thraciam reducerent: & Thracibus munera data in singulos binum millium æris. Bitis cum ceteris obsidibus a Carseolis accersitus, ad patrem cum legatis missus. Naves regiæ captæ de Macedonibus inusitatæ ante magnitudinis in campo Martio subductæ sunt.

CAPUT XXXVI.

L. Anicii triumphus de Rege Gentio, Illyriisque.

HÆrente adhuc non in animis modo, 43
sed pene in oculis memoria Macedonici triumphi, L. Anicius Quirinalibus triumphavit de rege Gentio, Illyriisque, Simi-

lia omnia magis visa hominibus quam paria: minor ipse imperator & nobilitate Anicius cum Æmilio, & jure imperii prætor cum Cos. collatus. non Gentius Perseo, non Illyrii Macedonibus, non spolia spoliis, non pecunia pecuniæ, non dona donis comparari poterant. Itaque sicuti præfulgebat huic triumphus recens, ita apparebat ipsum per se intuentibus nequaquam esse contemnendum. Perdomuerat intra paucos dies terra marique ferocem, locisque munitis fretam gentem Illyriorum: regem regiæque omnes stirpis ceperat: transtulit in triumphum multa militaria signa, spoliaque alia, & supellectilem regiam: auri pondo XX. & VII.: argenti X. & IX. pondo: denarium tria millia, & CXX. millia Illyrici argenti. Ante currum ducti Gentius rex cum conjuge & liberis, & Caravantius frater regis, & quatuor nobiles Illyrii. De præda militibus in singulos quadragenos quinos denarios, duplex centurioni, triplex equiti, sociis nominis Latini quantum civibus, & sociis navalibus dedit quantum militibus. Lætior hunc triumphum est secutus miles, multisque dux ipse carminibus celebratus. HS. ducenties ex ea præda redactum esse, auctor est Antias, præter aurum argentumque quod in ærarium sit latum: quod quia unde redigi potuerit, non apparebat, auctorem pro re posui. Rex Gentius cum liberis & conjuge & fratre Spoletium in custodiam ex senatusconsulto ductus: cæteri captivi Romæ in carcerem conjecti, recusantibusque custodiam Spoletinis * Igiturvium reges traducti. Reliquum ex Illyrico prædæ CCXX. lembi erant: de Gentio rege captos eos Corcyræis & Apolloniatibus & Dyrrhachinis Q. Cassius ex senatusconsulto tribuit,

* al. Iguvium

CA-

CAPUT XXXVII.

Novi magiſtratus creantur : Coſs. ſunt M. Claudius Marcellus , C. Sulpitius Gallus . Hic annus eſt intercalaris.

COnſules eo anno agro tantum Ligurum populato , cum hoſtes exercitus nunquam eduxiſsent, nulla re memorabili geſta, Romam ad magiſtratus ſubrogandos redierunt:& primo comitiali die conſules crearunt M. Claudium Marcellum, C. Sulpitium Gallum : Deinde prætores poſtero de L. Livium, L. Apulejum Saturninum, A. Licinium Nervam, P. Rutilium Calvum, P. Quintilium Varum, M. Fontejum. His prætoribus duæ urbanæ provinciæ ſunt decretæ, duæ Hiſpaniæ, Sicilia ac Sardinia. Intercalatum eo anno, poſtridie Terminalia intercalares fuerunt. Augur eo anno mortuus eſt C. Claudius: in eum locum augures legerunt T. Quintium Flaminium , & flamen Quirinalis mortuus Q. Fabius Pictor. 44

CAPUT XXXVIII.

Pruſias Bithyniæ rex Romam veniens de victis Perſeo , & Gentio regibus gratulatur Senatui , eique Nicomedem filium commendat . Hunc regem turpi uſum adulatione, Polybius tradit.

EO anno rex Pruſias venit Romam cum filio Nicomede . Is magno comitatu urbem ingreſsus, ad forum a porta , tribunalque Q. Caſſii prætoris perrexit: concurſuque undique facto, *deos qui urbem Romam*

incolerent, senatumque & Pop. R. salutatum se dixit *venisse, & gratulatum quod Persea Gentiumque reges vicissent, Macedonibusque & Illyriis in ditionem redactis auxissent imperium*. Cum prætor senatum ei, si velit, eo die daturum dixisset, biduum petiit, quo templa deum urbemque & hospites amicosque viseret. Datus qui circumduceret eum L. Cornelius Scipio quæstor, qui & Capuam ei obviam missus fuerat: & ædes, quæ ipsum comitesque ejus benigne reciperent, conductæ. Tertio post die senatum adit: gratulatus victoriam est: merita sua in eo bello commemoravit: petiit, *ut votum sibi solvere, Romæ in Capitolio X. majores hostias, & Præneste unam Fortunæ liceret: eo vota pro victoria P. R. esse*. Et ut societas secum renovaretur, agerque sibi de rege Antiocho captus, quem nulli datum a P. R. Galli possiderent, daretur. Filium postremo Nicomedem senatui commendavit. Omnium qui in Macedonia imperatores fuerant, favore est adjutus. Itaque cætera, quæ petebat, concessa: de agro responsum est, *legatos ad rem inspiciendam missuros. Si ager P. R. fuisset, nec cuiquam datus esset, dignissimum eo dono Prusiam habituros esse. Si autem Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere: aut si datus Gallis esset, ignoscere Prusiam debere, si ex nullius injuria quicquam ei datum vellet P. R.*
* al. *Ne* * *quod detur quidem, gratum esse donum pos-*
cui. *se, quod eum qui det, ubi vellet ablaturum esse sciat. Facile Nicomedis commendationem accipere. Quanta cura regum amicorum liberos tueatur P. R. documento Ptolemæum Ægypti regem esse*. Cum hoc responso Prusias est dimissus. Munera ei ex sestertiis jussa dari, & vasorum argenteorum pondo L. & filio regis Nicomedi ex ea summa munera dari censuerunt, ex qua

Masga-

Masgabæ filio regis Massanissæ data essent : & ut victimæ, aliaque quæ ad sacrificium pertinerent, seu Romæ, seu Præneste implorare vellet, regi ex publico, sicut magistratibus Romanis, præberentur : & ut ex classe, quæ Brundusii esset, naves longæ viginti assignarentur, quibus uteretur, donec ad classem dono datam ei rex pervenisset. L. Cornelius Scipio ne ab eo abscederet, sumptumque ipsi & comitibus preberet, donec navem conscendisset. Mire lætum * & ea benignitate in se populi Rom. regem fuisse ferunt : munera sibi ipsum * emisse, filium jussisse donum P. R. accipere. Hæc de Prusia nostri scriptores. Polybius eum regem indignum majestate nominis tanti tradit : pileatum capite raso obviam ire legatis solitum, libertumque se P. R. ferre, & ideo insignia ordinis ejus gerere. Romæ quoque cum veniret in curiam, summisisse se, & osculo limen curiæ contigisse, & deos servatores suos senatum appellasse : aliamque orationem non tam honorificam audientibus, quam sibi deformem habuisse. Moratus circa urbem XXX. haud amplius dies, in regnum est profectus.

* al. ex.
* al. renuisse.

F I N I S.

L. FLO-

L. FLORI

DECADUM XIV.

TITI LIVII

PATAVINI

HISTORIARUM

Ab Urbe Condita

LIBRI PRIMI

EPITOME.

Dventus Ænea in Italiam, & res ab eo gesta, Ascanii regnum Alba, & Silvii Ænea, ac deinceps Silviorum regum, primo libro continentur. Numitoris filia a Marte compressa. nati Romulus, & Remus. Amulius obtruncatus. Urbs a Romulo condita. Senatus lectus. cum Sabinis bellatum. Opima spolia Jovi Feretrio lata. In centurias populus divisus. Fidenates & Vejentes victi. Romulus consecratus. Numa Pompilius ritus sacrorum tradidit. Jano templum constituit, iusque portam, pacatis omnibus circa populis, imus clausit. cum dea Ægeria sibi congres- s nocturnos esse simulans, feroces populi a- tmos ad religionem perpulit. Tullus Hostilius

lius Albanos bello petiit. Post hæc tergeminorum pugna. Horatius absolutus. Metii Fufetii supplicium. Alba diruta. Albani in civitatem recepti. Sabinis bellum indictum. Ad postremum fulmine Tullus absumptus est. Ancus Martius cæremonias a Numa institutas renovavit. Latinis victis, ad civitatem ascitis montem Aventinum assignavit. Politorium urbem Latinorum belli repetitam, quam prisci Latini occupaverant, diruit. pontem Sublicium in Tiberim fecit: Janiculum collem urbi addidit: fines imperii protulit: Ostiam condidit. Tarquinius Priscus in Anci amicitiam receptus. Centum additis patrum numerum auxit: Latinos subegit: circum designavit: ludos edidit: Sabinorum bello potitus, equitum centurias ampliavit. Tentandæ scientiæ causa Accii Navii Auguris, consuluisse fertur, an id, de quo cogitaret, effici posset. quod cum ille fieri posse respondisset, jussisse eum novacula cotem præcidere, idque protinus factum. Sabinos præterea acie vicit, urbem muro circundedit, cloacas fecit. Servius Tullius natus ex captiva Corniculana, cui puero in cunis posito caput arsisse traditum est, Vejentes atque Etruscos prælio fudit. censum primus omnium egit, lustrum condidit, classes centuriasque descripsit. Pomœrium protulit. colles urbi, Quirinalem, Viminalem, Esquilinumque adjecit. templum Dianæ cum Latinis in Aventino fecit. Lucius Tarquinius Superbus, occiso Servio socero suo, invasit regnum: quo die scelerata Tullia per patris jacentis corpus carpentum egit. Armatos circa se ad custodiam corporis sui habuit. Turnum Herdonium fraude interemit. bellum cum Volscis gessit, & ex eorum præda templum Jovi in Capitolio fecit. Terminus & Juventas non addixere: quorum aræ moveri non potuerunt.

Fi-

Filius Sextus Tarquinius dolo Gabios in potestatem suam redegit. Hujus filiis Delphos profectis, & consulentibus qui eorum regnaturus esset Romæ, dictum est, eum regnaturum, qui primus matrem osculatus esset, quod responsum cum ipsi aliter interpretarentur, Junius Brutus, qui cum iis profectus erat, prolapsum se simulavit, & terram osculatus est. idque factum ejus eventus rei comprobavit. nam cum impotenter se gerendo Tarquinius Superbus omnes in odium suum adduxisset, ad ultimum propter expugnatam nocturna vi a Sex. filio ejus Lucretiæ pudicitiam, quæ vocato patre ad se Tricipitino, & Viro Collatino obtestata, ne inulta mors sua esset, cultro se interemit, Bruti opera maxime expulsus est, cum regnasset annos vigintiquinque. Tunc consules primum creati sunt L. Junius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.

LIBRI II.

BRutus jurejurando populum astringit, neminem regnare Romæ passurum. Tarquinium Collatinum collegam suum propter affinitatem Tarquiniorum suspectum, coegit consulatu se abdicare, & civitate cedere. bona regum diripi jussit: agrum Marti consecravit, qui Campus Martius nominatus est. adolescentes nobiles, in quibus suos quoque, & fratris filios, quia conjuraverant de recipiendis regibus, securi percussit. servo indici, cui Vindicius nomen fuit, libertatem dedit: ex cujus nomine vindicta est appellata. Cum adversus reges, qui contractis Vejentium & Tarquiniorum copiis bellum intulerant, exercitum duxisset, in acie cum Arunte filio Superbi commortuus est, eumque matrona

tronæ annum luxerunt. L. Valerius consul legem de provocatione ad populum tulit. Capitolium dedicatum est. Porsena rex Clusinorum, bello pro Tarquiniis suscepto, cum ad Janiculum venisset, ne Tiberim transiret, virtute Coclitis Horatii prohibitus est: qui, dum alii pontem Sublicium rescindunt, solus Etruscos sustinuit, & ponte rupto, armatus se in flumen misit, & ad suos tranavit. Alterum accessit virtutis exemplum a Mutio: qui cum ad feriendum Porsenam castra hostium intrasset, occiso scriba, quem regem esse putabat, comprehensus, impositam altaribus manum, in quibus sacrificatum erat exuri passus est, dixitque tales trecentos esse conjuratos in mortem ipsius regis, quorum admiratione coactus Porsena pacis conditiones ferre, bellum omisit, acceptis obsidibus: ex quibus virgo una Clœlia deceptis custodibus per Tiberim ad suos tranavit: & cum reddita esset, a Porsena honorifice remissa, equestrique statua donata est. Ap. Claudius ex Sabinis Romam transfugit, ob hoc Claudia tribus adjecta est. Numerus tribuum ampliatus est, ut essent triginta una. Adversus Tarquinium Superbum cum Latinorum exercitu bellum inferentem A. Postumius dictator prospere pugnavit apud lacum Regillum. Plebs cum prepter nexos ob æs alienum Sacrum in montem secessisset, consilio Menenii Agrippæ a seditione revocata est. Idem Agrippa cum decessisset, propter paupertatem publico impendio elatus. Tribuni plebis quinque creati sunt. Oppidum Volscorum Corioli captum est virtute & opera Cn. Martii, qui ob hoc Coriolanus vocatus est. T. Latinus vir de plebe, cum in visu admonitus esset, ut de quibusdam religionibus ad senatum perferret, & neglexisset: amisso filio,

lio, debilis factus, posteaquam delatus ad senatum lectica eadem illa indicaverat, usu pedum recepto domum reversus est. Cum Cn. Martius Coriolanus, qui in exilium pulsus, dux Volscorum factus exercitum hostium urbi primo admovisset, & missi ad eum primum legati, postea sacerdotes frustra deprecati essent, ne bellum patriæ inferret, Veturia mater, & Volumnia uxor impetraverunt ab eo ut recederet. Lex agraria primum lata est. Sp. Cassius consularis regni crimine damnatus est, necatusque. Oppia virgo vestalis ob incestum viva defossa est. cum vicini hostes Vejentes incommodi magis quam graves essent, familia Fabiorum id bellum gerendum depoposcit, misitque in id trecentos sex armatos, qui ad Cremeram ad unum ab hostibus cæsi sunt, uno impubere domi relicto. Res præterea adversum Volscos, & Æquos, & Vejentes, & seditiones inter patres plebemque continet. Appius Claudius consul, cum adversus Volscos contumacia exercitus male pugnatum esset, decimum quenque militum fuste percussit.

LIBRI III.

SEditiones de agrariis legibus facta. Capitolium ab exulibus & servis occupatum, cæsis iis receptum est. Census bis actus est: priore lustro censa sunt civium capita centum quatuor & viginti millia, CCXIIII. præter orbos, orbasque: sequenti, CXXXII. millia, CCCCXIX. Cum adversus Æquos res male gesta esset, L. Quintius cincinnatus dictator factus, cum rure intentus rustico operi esset, ad bellum gerendum accersitus est. Is victos hostes sub jugum misit. Tribunorum plebis numerus ampliatus est, ut essent decem,

cem, XXXVI. anno a primis tribunis plebis. Petitis per legatos, & allatis Atticis legibus, ad constituendas eas proponendasque decemviri pro consulibus sine ullis aliis magistratibus creati, altero & trecentesimo anno quam Roma condita erat: & ut a regibus ad consules, ita a consulibus ad decemviros translatum imperium. Ii decem tabulis legum positis, cum modeste se in honore gessissent, & ob id in alterum quoque annum eundem esse magistratum placuisset, cum complura impotenter fecissent, magistratum noluerunt deponere, & in tertium annum detinuerunt, donec invicto eorum imperio finem attulit libido Ap. Claudii: qui cum in amorem virginis incidisset, summisso qui eam in servitutem peteret, necessitatem patri ejus Virginio imposuit, rapto ex taberna proxima cultro, ut filiam interimeret, cum aliter eam tueri non posset, ne in potestatem stuprum illaturi veniret. hoc tam magnæ luxuriæ exemplo plebs incitata montem Aventinum occupavit, coegitque decemviros abdicare se magistratu: ex quibus Appius, & unus collegarum, qui præcipue pœnam meruerant, in carcerem conjecti, cæteri in exilium acti. Res præterea contra Sabinos, & Volscos, & Æquos prospere gestas continet, & parum honestum pop. Rom. judicium, qui judex inter Ardeates & Aricinos sumptus, agrum, de quo ambigebatur, sibi adjudicavit.

LIBRI IV.

Lex de connubio patrum & plebis contentione magna, patribus repugnantibus, perlata est a trib. pleb. Aliquot annis res populi Rom. domi militiæque per hoc ge-

genus magistratus administrata sunt. Item censores tunc primum creati sunt. Ager Ardeatinus Romani populi judicio ablatus, missis in eum colonis, restitutus est. Cum fame pop. Rom. laboraret, Sp. Mælius eques Romanus frumentum populo sua impensa largitus est, & ob id factum conciliata sibi plebe, regnum affectans a C. Servilio Ahala magistro equitum jussu Quintii Cincinnati dictatoris occisus est. L. Minutius index bove aurata donatus est. Legatis Romanis a Fidenatibus occisis, quoniam ob Remp. occubuerant, statuæ in rostris positæ sunt. Cornelius Cossus tribunus militum, occiso Tolumnio rege Vejentium, opima spolia secunda retulit. Mamercus Æmilius dictator, censuræ honore, qui antea per quinquennium gerebatur, anni & sex mensium spatio finito, ob eam rem a censoribus notatus est. Fidenæ in potestatem redactæ, eoque coloni missi sunt: quibus occisis Fidenates cum defecissent a pop. Rom. a Mamerco Æmilio dictatore victi sunt, & Fidenæ captæ. Conjuratio servorum oppressa est. Postumius tribunus militum propter crudelitatem ab exercitu occisus est. Stipendium ex ærario cum primum militibus datum est. Res præterea gestas adversum Volscos & Vejentes continet.

LIBRI V.

In obsidione Vejorum hibernacula militibus facta sunt. ea res cum esset nova, indignationem tribunorum plebis movit, querentium non dari plebi nec per hiemem militiæ requiem. Equites tum primum equis suis merere cœperunt. Cum inundatio in lacu Albano facta esset, vates, qui eam rem interpretaretur, ab hostibus captus est. Furius

Ca-

Camillus dictator decem annos obsessos Vejos cepit, simulacrum Junonis Romam transtulit, decimam partem prædæ Delphos Appollini misit. Idem tribunus militum, cum Faliscos obsideret, proditos hostium filios parentibus remisit: statimque deditione facta, Faliscorum victoriam justitia consecutus est. Cum alter ex censoribus Julius decessisset, in locum ejus M. Cornelius suffectus est: nec id postea factum est: quoniam eo lustro a Gallis Roma capta est. Furius Camillus, cum ei dies a L. Apulejo trib. pl. dicta esset, in exilium abiit. Cum Senones Galli Clusium obsiderent, & legati a senatu missi ad componendum inter eos & Clusinos pacem, pugnantes contra Gallos in acie Clusinorum stetissent, hoc facto eorum concitati Senones, urbem infesto exercitu petierunt, fusisque ad Aliam flumen Romanis, cepere urbem, præter Capitolium, in quod se juvenes contulerant. majores natu cum insignibus honorum, quos quisque gesserat, in vestibulis ædium sedentes occiderunt. & cum per aversam partem Capitolii jam in summum evasissent, proditi clangore anserum, M. Manlii præcipue opera dejecti sunt. coactis deinde propter famem Romanis despondere, ut mille pondo auri darent, & hoc pretio finem obsidionis emerent, Furius Camillus dictator absens creatus, inter pendendum aurum cum exercitu venit, & Gallos post sextum mensem urbe expulit, ceciditque. Ædes Loquutio facta, quo loco ante urbem captam vox audita erat, adventare Gallos. Dictum est ad Vejos migrandum esse, propter incensam & dirutam urbem; quod consilium Camillo auctore discussum est. Movit populum vocis quoque omen ex centurione audita, qui cum in forum venisset, manipulariis suis dixerat, Sta miles, hic optime manebimus.

LI-

LIBRI VI.

Res adversus Æquos & Volsos & Etruscos prospere gestas continet. Quatuor tribus additæ sunt, Stellatina, Sabatina, Tromentina, Narniensis. M. Manlius, qui Capitolium a Gallis defenderat, cum obstrictos ære alieno liberaret, nexos exolveret, crimine affectati regni damnatus, de saxo Tarpeio dejectus est: in cujus notam S. C. factum est, ne cui de Manlia gente Marco cognomen esset: C. Licinius & L. Sextius tribb. pl. legem promulgarunt, ut consules etiam ex plebe fierent, qui ex patribus creabantur, eam legem tum magna contentione repugnantibus patribus, cum iidem tribuni plebis per quinquennium soli magistratus fuissent, pertulerunt; & primus omnium ex plebe consul L. Sextius creatus est. Lata est altera lex, ne cuiquam plus quingentis jugeribus agri liceret possidere.

LIBRI VII.

Duo novi magistratus adjecti sunt, prætura, & ædilitas curulis. Pestilentia civitas laboravit, eamque insignem fecit mors Furii Camilli, cujus remedium & finis cum per novas religiones quæreretur, ludi scenici tunc primum facti sunt. Cum dies L. Manlio dicta esset a M. Pompejo trib. pl. propter delectum acerbe factum, & ob T. Manlium filium relegatum sine ullo crimine, adolescens ipse, cujus relegatio patri objiciebatur, venit in cubiculum tribuni, strictoque gladio coegit eum in verba sua jurare, non perseveraturum se in accusatione. tunc omnia perniciosa omissa sunt. In patentem voraginem urbis Romæ Curtius armatus equo se præcipitavit, eaque ex-

ple-

pleta est. Manlius adolescens, qui patrem a tribunitia vexatione liberaverat, contra Gallum provocantem aliquem ex militibus Romanis in singulare certamen descendit, eique occiso torquem aureum detraxit, quem ipse postea tulit, & ex eo Torquatus est nuncupatus. Duæ tribus additæ, Pontina, & Publicia. Licinius Stolo lege ab ipso lata damnatus est, quod plus quingentorum jugerum agri possideret. M. Valerius trib. militum Gallum, a quo provocatus erat, insidente galeæ corvo, & unguibus rostroque infestante hostem, interemit, & ex eo Corvini nomen accepit, consulque proximo anno creatus est ob virtutem, cum XXIII. ageret annum. Amicitia cum Carthaginiensibus juncta. Campani cum urgerentur a Samnitibus bello, auxilio adversus eos a senatu petito, cum id non impetrarent, urbem atque agros populo Romano dediderunt. ob quam causam ea quæ populi Romani facta essent, defendi bello adversus Samnites placuit. Cum ab A. Cornelio consule exercitus in iniquum locum deductus in magno discrimine esset, P. Decii tribuni militum opera servatus est: qui occupato colle super id jugum, in quo Samnites sederant, occasionem consuli in æquiorem locum evadendi dedit, ipse ab hostibus circumsessus erupit. Milites Romani, qui Capuæ in præsidio erant relicti, cum de ea occupanda urbe conspirassent, & detecto consilio, metu supplicii a populo Romano defecissent, per M. Valerium Corvinum dictatorem, qui consilio suo eos a furore revocaverat, patriæ restituti sunt.

LIBRI VIII.

Latini cum Campanis defecerunt, & missis legatis ad senatum conditionem tulerunt, ut si pacem habere vellent, alterum ex Latinis consulem facerent. Qua legatione perlata, prætor eorum Annius de Capitolio ita prolapsus est, ut exanimaretur. T. Manlius consul filium suum, quod contra edictum pugnaverat adversum Latinos, quamvis prospere pugnasset, securi percussit. Laborantibus Romanis, P. Decius tunc cum Manlio devovit se pro exercitu, & concitato equo cum in medios hostes se intulisset, interfectus morte sua Romanis victoriam restituit. Latini in deditionem venerunt. T. Manlio in urbem reverso nemo ex juventute obviam processit. Minutia virgo Vestalis incesti damnata est. Ausonibus victis, in oppidum Cales colonia deducta est. Item Fregellæ colonia deductæ sunt. Veneficium complurium matronarum deprehensum, quarum plurimæ statim epotis medicaminibus perierunt. Lex de veneficio tunc primum constituta est. Privernatibus, cum rebellassent, victis civitas data est. Palepolitani victi bello & obsidione in deditionem venerunt. Q. Publio, qui eos obsederat, primum imperium prolatum, & per consules decretus triumphus. Plebs nexu liberata est propter Lucii Papirii creditoris libidinem, qui C. Publio debitori suo stuprum inferre voluerat. Cum L. Papirius dictator reversus in urbem ab exercitu esset propter auspicia repetenda, Q. Fabius magister equitum occasione rei bene gerendæ invitatus, contra edictum ejus præliatus est, qui prospere adversus Samnites pugnavit. ob eam causam cum dictator de magistro equitum supplicium sumpturus vide-

deretur, Fabius Romam profugit: & cum causa parum proficeret, populi precibus donatus est. Res præterea contra Samnites prospere gestas continet.

LIBRI IX.

Titus Veturius, & Sp. Postumius apud Caudinas furcas deducto in locum iniquum exercitu, cum nulla spes evadendi esset, fœdere cum Samnitibus facto, & sexcentis equitibus Romanis obsidibus datis, ita exercitum abduxerunt, ut omnes sub jugum mitterentur. iidemque auctore Sp. Postumio COS. qui in senatu suaserat, ut eorum deditione, quorum culpa tam deforme fœdus ictum erat, publica fides liberaretur, cum duobus tribb. plebis, & omnibus qui per fœdus spoponderant, dediti Samnitibus non sunt recepti. nec ita multo post fusis a Papirio Cursore Samnitibus, & sub jugum missis, receptisque sexcentis equitibus Romanis, qui obsides dati erant, pudor prioris flagitii abolitus. Tribus duæ adjectæ sunt, Ufentina, & Falerina. Suessa, & Pontia coloniæ deductæ sunt. Ap. Claudius censor aquam Claudiam perduxit, viam stravit, quæ Appia vocata est: libertinorum filios in senatu legit, ideoque quoniam is ordo videbatur inquinatus indignis, sequentis anni consules in senatu legendo observaverunt, quemadmodum ante per proximos censores observatum fuerat. Res præterea contra Apulos, Etruscos, Umbros, Marsos, Pelignos, Æquos, & Samnites, quibus fœdus erat restitutum, prospere gestas continet. Flavius Scriba libertino patre natus, ædilis curulis fuit, per forensem factionem creatus, qua cum comitia & campum turbaret, & in iis propter

nimias vires dominaretur, a Q. Fabio censore in quatuor tribus redacta est: eaque res Fabio Maximo nomen dedit.

LIBRI X.

Colonia deducta sunt Sora, & Alba. Carseoli Marsi in deditionem accepti sunt. Collegium augurum ampliatum est, ut essent novem, cum antea quaterni fuissent. Lex de provocatione ad populum a Valerio consule tunc primum lata est. Duæ adjectæ sunt, Aniensis, & Terentiana. Samnitibus bellum indictum, & adversum eos prospere, pugnatum est. Cum adversus Etruscos, Umbros, Samnites, Gallos, P. Decio & Q. Fabio ducibus pugnaretur, Romanusque exercitus in maximo esset discrimine, P. Decius secutus exemplum patris devovit se pro exercitu, & morte sua victoriam ejus pugnæ populo Romano dedit. Papirius Cursor Samnitium exercitum, qui jurejurando astrictus fuerat, quo majore constantia virtutis in aciem descenderet, fudit. Census actus est: lustrum conditum: censa sunt civium capita ducenta sexagintaduo millia, & trecenta vigintiduo.

LIBRI XI.

Um Fabius Gurges consul male adversum Samnites pugnasset, & senatus de removendo eo ab exercitu ageret, Fabius Maximus pater deprecatus hanc filii ignominiam, eo maxime senatum movit, quod iturum se filio legatum pollicitus est, idque præstitit, atque ejus con-

consiliis & opera filius consul adjutus, cæsis Samnitibus triumphavit, C. Pontium imperatorem Samnitium [illegible] ri percussit. Cum civitas pestilentia laboraret, missis legatis ut Æsculapii signum Romam ab Epidauro transferrent, anguem, qui se in navem eorum contulerat, in quo ipsum numen esse constabat, deportavere: eoque in insulam Tiberis egresso, eodem loco sedes Æsculapii constituta est. L. Postumius consularis, quoniam, cum exercitui praeesset, opera militum in agro suo usus esset, damnatus est. cum Samnitibus pacem petentibus fœdus quarto renovatum est. Curius Dentatus consul, Samnitibus cæsis, & Sabinis, qui rebellaverant, victis, & in deditionem acceptis, bis in eodem magistratu triumphavit, Coloniæ deductæ sunt, Castrum, Sena, Adria. Triumviris Capitales tunc primum creati sunt. Census actus est lustrum conditum, censa sunt civium capita CCLXXIII. millia. Plebs propter æs alienum, & graves & longas seditiones ad ultimum secessit in Janiculum: unde a Q. Hortensio dictatore deducta est, isque in ipso magistratu decessit. Rex præterea contra Vulsinienses gestas continet, item adversus Lucanos, contra quos auxilium Tyrrhenis ferre placuerat.

LIBRI XII.

Cum Legati Romanorum a Gallis Senonibus interfecti essent, bello ob id Gallis indicto, L. Cæcilius prætor cum legionibus ab iis cæsus est. Cum a Tarentinis classis Romana direpta esset, duce, qui praerat classi, occiso, legati ad eos a senatu, ut de iis injuriis quererentur, missi, pulsati sunt, ob id bellum iis indictum est. Samnites defecerunt.

Adversus eos, & Lucanos, & Brutios, & Etruscos aliquot præliis a compluribus ducibus [illegible] *Epirotarum rex, ut auxilium ferret Tarentinis, in Italiam venit. Cum in præsidium Rheginorum legio Campana cum præfecto Decio Jubellio missa esset, occisis Rheginis, Rhegium occupavit.*

LIBRI XIII.

V*Alerius Lævinus consul parum prospere adversus Pyrrhum pugnavit, elephantorum maxime inusitata facie territis militibus. Post id prælium cum corpora Romanorum, qui in acie ceciderant, Pyrrhus inspiceret, omnia versa in hostem invenit, populabundusque ad urbem Romam processit. C. Fabricius missus ad eum, ut de redimendis captivis ageret, frustra ut patriam desereret, a rege tentatus est. captivi sine pretio remissi sunt. Cyneas legatus a Pyrrho ad senatum missus petiit, ut componendæ pacis causa rex in urbem reciperetur. de qua re cum ad frequentiorem senatum referri placuisset, Ap. Claudius, qui propter invaletudinem oculorum jamdiu a consiliis publicis abstinuerat, venit in curiam, & sententiâ sua tenuit, ut id Pyrrho negaretur. P. Domitius censor primus ex plebe lustrum condidit. censa sunt civium capita CCLXXVIII. millia CCXXII. Iterum adversus Pyrrhum dubio eventu pugnatum est. Cum Carthaginiensibus quarto fœdus renovatum est. Cum C. Fabricio consuli is, qui ad eum a Pyrrho transfugerat, polliceretur se regi venenum daturum, cum indicio ad regem remissus est. Res præterea contra Etruscos, Lucanos, Brutios, & Samnites prospere gestas continet.*

L I-

LIBRI XIV.

Pyrrhus in Siciliam trajecit. Cum inter alia prodigia fulmine dejectum esset in Capitolio Jovis signum, caput ejus per aruspices inventum est. Curius Dentatus, cum delectum haberet, ejus, qui citatus non responderat, bona vendidit. Pyrrhum iterum ex Sicilia in Italiam reversum vicit, & Italia expulit. Fabricius censor P. Cornelium Rufinum consularem senatu movit, quod decem argenti pondo facti haberet. Lustro a censoribus condito, censa sunt capita civium CCLXXI. millia CCXXIV. Cum Ptolemao Ægypti rege societas juncta est. Sextilia virgo Vestalis damnata incesti viva defossa est. Colonia deducta sunt, Posidonia, & Cossa. Carthaginiensium classis auxilio Tarentinis venit. quo facto ab iis fœdus violatum est. Res praterea contra Lucanos, Samnites & Brutios feliciter gestas, & Pyrrhi mortem continet.

LIBRI XV.

Victis Tarentinis pax & libertas data est. Legio Campana, qua Rhegium occupaverat, obsessa, deditione facta, securi percussa est. Cum legatos Apolloniatium ad senatum missos quidam juvenes pulsassent, dediti sunt Apolloniatibus. Picentibus victis pax data. Colonia deducta, Ariminum in Piceno, Beneventum in Samnio. Tunc primum populus Romanus argento uti cœpit. Umbri & Salentini victi in deditionem accepti sunt. Quastorum numerus ampliatus est.

LIBRI XVI.

ORigo Carthaginiensium, & primordia urbis referuntur: contra quos, & Hieronem regem Syracusanorum auxilium Mamertinis ferendum censuit senatus. Cum de ea re inter suadentes ut id fieret, dissuadentesque contentio fuisset, transgressis tum primum mare equitibus Romanis adversus Hieronem sæpius bene pugnatum. Petenti pax data est. Lustrum a censoribus conditum: censa sunt civium capita CCCLXXII millia, CCXXIV. D. Junius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus. Colonia Æsernia deducta est. Res præterea contra Pœnos & Vulsinios prospere gestas continet.

LIBRI XVII.

CN. Cornelius COS. a classe Punica circumventus, & per fraudem veluti in colloquium evocatus, captus est. Cn. Duilius COS. adversus classem Pœnorum prospere pugnavit, primusque omnium Romanorum ducum navalis victoriæ duxit triumphum. ob quam causam ei perpetuus honos habitus est, ut reverteenti a cœna tibicines canerent, & funale præferretur. L. Cornelius COS. in Sardinia contra Sardos & Corsos & Annonem Pœnorum ducem feliciter pugnavit. Atilius Calatinus COS. cum in locum iniquum a Pœnis circumsessum temere duxisset exercitum, M. Calpurnii tribuni militum virtute & opera evasit: qui cum trecentis militibus eruptione facta hostes in se convertit. Annibal dux Pœnorum, victa classe cui præfuerat, a militibus suis in crucem sublatus est.

est. Atilius Regulus Cos. victis navali prælio Pœnis, in Africam trajecit.

LIBRI XVIII.

Atilius Regulus in Africa serpentem portentosæ magnitudinis cum maxima militum clade occidit: & cum aliquot præliis adversum Carthaginienses pugnasset, successorq; a senatu bellum prospere gerenti non mitteretur, idipsum per literas ad senatum missas conquestus est: in quibus inter causas petendi successoris erat, quod agellus ejus a mercenariis devastaretur. Quærente deinde fortuna ut magnum utriusque casus exemplum in Regulo proderetur, accersito a Carthaginiensibus Xantippo Lacedæmoniorum duce, victus in prælio & captus est. Res deinde a ducibus Romanis omnibus terra marique prospere gestas deformavere naufragia classium. T. Coruncanius primus ex plebe pontifex maximus creatus est. M. Sempronius Sophus, M. Valerius Maximus censores cum senatum legerent, XIII. *senatu moverunt. lustrum condiderunt, quo censa sunt civium capita* CCCXVII. *millia,* CCXVII. *Regulus missus a Carthaginiensibus ad senatum, ut de pace, & si eam minime impetraret, de captivis commutandis ageret, jurejurando astrictus est rediturum se Carthaginem, si commutari captivos non placuisset. utrumque negandi auctor senatui fuit: & cum, fide custodita, reversus esset, supplicio a Carthaginiensibus de eo sumpto periit.*

LIBRI XIX.

Cæcilius Metellus rebus adversus Pœnos prospere gestis, speciosissimum egit

triumphum, XIII. ducibus hostium, & CXX. elephantis in eo ductis. Claudius Pulcher Cos. qui contra auspicia profectus jussit immergi pullos qui cibari nolebant, infeliciter adversus Carthaginienses classe pugnavit: & revocatus a senatu, jussusque dictatorem dicere, C. Glicciam dixit, sortis ultimæ hominem, qui coactus abdicare se magistratu postea ludos prætextatus spectavit. Atilius Calatinus primus dictator extra Italiam exercitum duxit. Cum Pœnis captivorum commutatio facta est. Coloniæ deductæ sunt Fregellæ, in agro Salentino Brundusium. Lustrum a censoribus conditum est. censa sunt civium capita CCLI. millia, CCXXII. Claudia soror P. Claudii, qui, contemptis auspiciis, male pugnaverat, a ludis divertens, cum turba premeretur, dixit: Utinam frater meus viveret, iterumque classem duceret. ob eam causam multata est. Duo prætores tum primum creati sunt. Cæcilius Metellus pontifex maximus A. Postumium consulem, quoniam idem & flamen Martialis erat, cum ille ad bellum gerendum proficisci vellet, in urbe tenuit, nec passus est a sacris recedere. Rebus adversus Pœnos pluribus ducibus gestis, summam victoriæ tenuit C. Lutatius consul, victa ad Ægates insulam classe Pœnorum, finemque bello imposuit. Petentibus Carthaginiensibus pax data est. Cum templum Vestæ arderet, Cæcilius Metellus pontifex maximus ex incendio sacra rapuit. Duæ tribus adjectæ sunt, Velina, & Esquilina. Falisci cum rebellassent, sexto die domiti in deditionem venerunt.

LI.

LIBRI XX.

*SPoletum colonia deducta est. Adversus Ligures tunc primum exercitus promotus est. Sardi & Corsi cum rebellassent, subacti sunt. Tuccia virgo Vestalis incesti damnata est. Bellum Illyriis propter unum ex legatis, qui ad eos missi erant, occisum, indictum est: subactique in deditionem venerunt. Pratorum numerus ampliatus est, ut essent quatuor. Galli transalpini, qui in Italiam eruperant, caesi sunt. Eo bello pop. R. sociorum Latinique nominis ad CCC. millia armatorum habuisse dicitur. Exercitibus Romanis tum primum trans Padum ductis, Galli Insubres aliquot praeliis in deditionem venerunt. M. Claudius Marcellus consul, occiso Insubrium Gallorum duce Virdumaro, opima spolia retulit. Istri subacti sunt. Item Illyrii, cum rebellassent, domiti in deditionem venerunt. Lustrum a censoribus conditum est: ex quo censa sunt civium capita CCLXX. millia. Libertini in quatuor tribus redacti sunt, cum antea dispersi fuissent: Esquilinam, Palatinam, Suburranam, Collinam * munivit, & circum Flaminium extruxit. Coloniae deductae sunt in agro de Gallis capto, Placentia, & Cremona.*

LIBRI XXI.

N Italia belli Punici secundi acta narrantur: & Annibalis Poenorum ducis contra foedus per Iberum amnem transitus: a quo Saguntus sociorum populi Romani civitas octavo mense capta est. de quibus injuriis missi legati ad Carthagini-

enses, qui quererentur. & cum satisfacere nollent, bellum iis indictum est. Annibal superato Pyreneo saltu, per Gallias, fusis qui obsistere ei conati erant, ad alpes venit: & laboriose per eas transitu, cum montanos quoque Gallos obvios aliquot praliis repulisset, descendit in Italiam: & ad Ticinum amnem Romanos equestri pralio fudit; in quo vulneratum P. Cornelium Scipionem protexit filius, qui Africani postea nomen accepit. iterumque exercitu Rom. ad flumen Trebiam fuso, Annibal Apenninum per maximam militum vexationem propter vim tempestatum transiit. Cn. Cornelius Scipio in Hispania contra Pœnos prospere pugnavit, duce hostium Magone capto.

LIBRI XXII.

ANnibal per continuas vigilias in paludibus oculo amisso, venit in Etruriam: per quas paludes quatriduo, & tribus noctibus sine ulla requie iter fecit. C. Flaminius consul homo temerarius contra auspicia profectus, signis militaribus effossis, qua tolli non poterant, & ab equo, quem conscenderat, per caput devolutus, insidiis ab Annibale circumventus ad Trasymenum lacum cum exercitu casus est. Sex M. qua eruperant fide ab Maharbale data, perfidia Annibalis vincta sunt. Cum ad nuntium cladis Roma luctus esset, dua matres insperato receptis filiis gaudio mortua sunt. Ob hanc cladem ex Sibyllinis libris ver sacrum votum. Cum deinde Q. Fabius Maximus dictator adversus Annibalem missus nollet acie cum eo confligere, ne contra ferocem tot victoriis hostem territum adversis praliis militem pugna committeret, & opponendo se tantummodo cona-

tus.

tus Annibalis impediret; M. Minutius magister equitum, ferox & temerarius, criminando dictatorem tanquam timidum & segnem, effecit ut populi jussu ei imperium cum dictatore aquaretur: divisoque exercitu, cum in iniquum locum conflixisset, & in maximo discrimine legiones ejus essent, superveniente cum exercitu Fabio Maximo, ex discrimine liberatus est: quo beneficio victus, castra cum eo junxit, & patrem eum salutavit, idemque milites facere commilitonibus jussit. Annibal vastata Campania, inter Casilinum oppidum & Calliculam montem a Fabio clausus, sarmentis ad cornua boum alligatis, & incensis, prasidium Romanorum, quod Calliculam insidebat, fugavit, & sic transgressus est saltum. idemque Fabii Maximi dictatoris, cum circumposita ureret, agro pepercit, ut illum tanquam proditorem suspectum faceret. Æmilio deinde Paulo & Terentio Varrone consulibus, & ducibus cum maxima clade adversus Annibalem ad Cannas pugnatum est, cęsaque eo pralio Romanorum XLV. millia cum Paulo consule, & senatoribus LXXX. consularibus atque Pratoriis aut adilitiis XXX. Post quam cladem cum a nobilibus adolescentibus propter desperationem consilium de relinquenda Italia *iniretur, P. Cornelius Scipio tribunus militum, qui postea Africanus nuncupatus est, stricto super capita deliberantium ferro, juravit pro hoste se habiturum eum, qui in verba sua non jurasset; effecitque ut omnes minime relictum iri a se Italiam jurejurando astringerentur. Praterea trepidationem urbis & luctum, & res in Hispania meliore eventu gestas continet. Opimia & Floronia Vestales virgines incesti damnata sunt. Propter paucitatem vero militum, servorum octo M. armata*

mata sunt. Captivi cum potestas esset redimendi, redempti non sunt. Varroni obviam itum est, & gratiæ actæ, quod de Rep. non desperasset.

LIBRI XXIII.

Campani ad Annibalem defecere. Nuntius Cannensis victoriæ Mago Carthaginem missus annulos aureos a digitis occisorum Romanorum detractos in vestibulo curiæ fudit, quos excessisse modii mensuram traditur. post quem quidem nuntium Anno ex Pœnis vir nobilissimus suadebat senatui Carthaginiensium, ut pacem a populo Romano peterent: nec tenuit, obstrepente Barchina factione. Cl. Marcellus prætor ad Nolam, eruptione adversus Annibalem ex oppido facta, prospere pugnavit. Exercitus Annibalis per hiberna Capuæ ita luxuriatus est, ut corporum viribus atque animorum enervaretur. Casilinum a Pœnis obsessum ita fame vexatum est, ut lora, & pelles scutis detractas, item mures essent, & nucibus per Vulturnum amnem a Romanis missis vixerint. Senatus ex equestri ordine hominibus CXCVII. suppletus est. L. Postumius prætor a Gallis cum exercitu cæsus est. Cn. & P. Scipiones in Hispania Asdrubalem vicerunt, & Hispaniam suam fecerunt. Reliquiæ Cannensis exercitus in Siciliam relegatæ sunt, ne recederent inde, nisi finito bello. Inter Philippum Macedonum regem & Annibalem societas juncta est. Sempronius Gracchus Cos. Campanos cecidit. Præterea in Sardinia feliciter a T. Manlio prætore adversus Pœnos Sardosque res gestas continet, a quo Asdrubal dux, & Mago, & Anno capti. Claudius Marcellus prætor Annibalis exercitum

ad

ad Nolam prælio fudit, & vicit, primusque omnium tot cladibus fessis Romanis meliorem spem belli dedit.

LIBRI XXIV.

Hieronymus Syracusanorum rex, cujus avus Hiero amicus P. R. fuerat, ad Carthaginienses defecit: & propter crudelitatem superbiamque a suis interfectus est. T. Sempronius proconsul prospere adversus Pœnos & Annonem ducem ad Beneventum pugnavit, servorum maxime opera, quos liberos esse jussit. Cl. Marcellus Cos. in Sicilia, quæ prope tota ad Pœnos defecerat, Syracusas obsedit. Philippo Macedonum regi bellum indictum est: qui ad Apolloniam nocturno prælio oppressus, fugatusque, in Macedoniam cum prope inermi exercitu profugit. ad id bellum gerendum Valerius prætor missus est. Res præterea in Hispania a P. & Cn. Scipionibus adversus Carthaginienses gestas continet. Syphax rex Numidarum in amicitiam ascitus contra Massanissam regem Masæsulorum pro Carthaginiensibus pugnans, victus, in Hispaniam ad Scipionem cum maxima manu transit contra Gades, ubi angusto freto Africa & Hispania dirimuntur. Celtiberi quoque in amicitiam recepti sunt: quorum auxiliis accitis, tunc primum mercenarium militem Romana castra habuerunt.

LIBRI XXV.

P. Cornelius Scipio, postea Africanus, ante legitimos annos ædilis factus est. Annibal urbem Tarentum præter arcem per Tarentinos juvenes, qui se noctu venatum ire simu-

simulaverant, cepit. Ludi Appollinarès ex Martii carminibus, quibus Cannensis clades prædicta fuerat, instituti sunt. A Q. Fulvio, & Ap. Claudio Coss. adversus Annonem Pœnorum ducem prospere pugnatum est. T. Sempronius Gracchus proconsul ab hospite suo Lucano in insidias ductus, a Magone interemptus est. Centenius Penula, qui centurio militaverat, cum petisset a senatu ut sibi exercitus daretur, pollicitusque esset, si hoc impetrasset, de Annibale victoriam: octo mill. acceptis militum dux factus, conflixit acie cum Annibale: qui cum exercitu eum cecidit. Cn. Fulvius pretor male adversus Annibalem pugnavit: in quo prælio hominum sexdecim millia ceciderunt: ipse cum equitibus CC. effugit. Capua obsessa est à Q. Fulvio, & ab Ap. Claudio Coss. Cl. Marcellus Syracusas expugnavit anno tertio: & ingentem se virum gessit. in eo tumultu urbis capta Archimedes intentus formis, quas in pulvere descripserat, interfectus est. P. & Cn. Scipiones in Hispania tot tantarumque rerum feliciter gestarum tristem exitum tulerunt, prope cum totis exercitibus cæsi anno octavo quam in Hispaniam iverant: amissaque ejus provinciæ possessio foret, nisi L. Martii equiti Rom. virtute & industria contractis exercituum reliquiis, ejusdem hortatu bina castra hostium expugnata essent. ad XXXVII millia cæsa: ex mille octingentis præda ingens capta, dux Martius appellatus est.

LIBRI XXVI.

ANnibal ad tertium ab urbe Roma lapidem super Anienem castra posuit. ipse vero cum duobus M. equitum usque ad portam.

ram Capenam, ut urbis situm e plorarer, obequitavit, & cum per triduum in aciem utrinque exercitus omnis descendisset, certamen tempestas diremit: nam cum in castra rediissent, statim serenitas erat. Capua capta est a Q. Fulvio & Ap. Claudio COSS. principes Campani veneno sibi consciverunt mortem. Cum senatus Campanorum deligatus esset ad palos, ut securi feriretur literas a senatu missas Q. Fulvius COS. quibus jubebatur parcere, antequam legeret, in sinu posuit, & lege agi jussit: & supplicium peregit. Cum in comitiis apud populum quaereretur cui mandaretur Hispaniarum imperium, nullo id volente suscipere, P. Scipio P. filius, qui in Hispania ceciderat, professus est se iturum, & suffragio populi, consensuque omnium missus, Novam Carthaginem uno die expugnavit, cum ageret vigesimumquartum annum, videreturque divina stirpe creatus: quoniam & ipse postea quam togam acceperat, quotidie in Capitolio erat: & in cubiculo matris ejus anguis saepenumero visus est. Res praeterea in Sicilia gestas continet, & amicitiam cum Aetolis junctam, bellumque gestum adversus Acarnanas & Philippum Macedonum regem.

LIBRI XXVII.

CN. Fulvius praetor cum exercitu ab Annibale caesus est. Meliore eventu a Cl. Marcello COS. adversus eundem ad Numistronem pugnatum est. Inde Annibal nocte recessit. Marcellus insecutus est: & subinde cedentem pressit, donec effugeret. Priore pugna Annibal superior fuit: Marcellus insequenti. Fabius Maximus pater consulis Taren-

trajecisset. Bellum in Hispania finitum, victore Romano, quod Indibilis excitaverat: ipse in acie occisus. Mandonius exposcentibus Romanis a suis deditus est. Magoni, qui in Galliam & Liguriam ierat, ex Africa & militum ampla manus missa, & pecunia quibus auxilia conduceret: praeceptumque, ut se Annibali jungeret. Scipio a Syracusis in Bruttios trajecit: & Locros, pulso Punico praesidio, fugatoque Annibale, recepit. Pax cum Philippo facta est. Idaea mater deportata est Romam a Pesinunte oppido Phrygiae, carmine in libris Sibyllinis invento, pelli, Italiam alienigenam hostem posse, si mater Idaea deportata Romam esset. tradita autem est Romanis per Attalum regem Asiae. lapis erat, quem matrem deum incolae dicebant. excepit P. Scipio Nasica, Cn. filius, ejus qui in Hispania perierat, vir optimus e senatu judicatus, adolescens nondum quaestorius: quoniam ita responsum habebatur, ut numen id ab optimo viro reciperetur, consecraretur que. Locrenses legatos Romam miserunt, qui de impotentia Q. Pleminii legati quererentur, quod pecuniam Proserpinae abstulerat, & liberos eorum & conjuges stupraverat. Pleminius in catenis Romam perductus, in carcere mortuus est. Cum falsus rumor de P. Scipione proconsule, qui in Sicilia erat, in urbem perlatus esset, tanquam luxuriaretur, missis ob hoc legatis a senatu qui explorarent an ea vera essent, purgatus infamia Scipio in Africam trajecit senatus permissu. Syphax accepta in matrimonium Asdrubalis Gisgonis filia, amicitiae quam cum Scipione ipse junxerat, renuntiavit. Massanissa rex Masaesulorum, dum pro Carthagine in Hispania militat, amisso patre Gala, de regno exciderat: quo per bellum saepe repetito, aliquot praeliis

a Sy-

a Syphace rege Numidarum victus, in totum privatus est: & cum ducentis equitibus exul Scipioni se junxit: & cum eo primo statim bello Annonem Amilcaris filium cum ampla manu interemit. Scipio adventu Asdrubalis & Syphacis, qui prope cum centum millibus armatorum venerant, ab obsidione Uticæ depulsus, hiberna communivit. Sempronius COS. in agro Crotoniensi prospere adversus Annibalem pugnavit. Lustrum a censoribus conditum est: censa sunt civium capita CCXV. millia. Inter censores M. Livium & Claudium Neronem notabilis discordia fuit. nam & Claudius Livio collega equum ademit, quod a pop. Rom. damnatus, actusque in exilium fuerat: & Livius Claudio, quod falsum in se testimonium dixisset, & quod minime bona fide secum in gratiam rediisset. idem omnes tribus, extra unam, ærarias reliquit, quod & innocentem se damnassent, & postea consulem censoremque fecissent.

LIBRI XXX.

IN Africa Scipio Charthaginienses, & eundem Syphacem Numidarum regem, Asdrubalemque pluribus præliis vicit, adjuvante Massanissa: binaque hostium castra expugnavit, in quibus XL. millia hominum ferro ignique consumpta sunt. Syphacem per C. Lælium cepit. Massanissa Sophonisbam, uxorem Syphacis, filiam Asdrubalis, captam statim adamavit: & nuptiis factis uxorem habuit: castigatusque a Scipione, venenum ei transmisit: quo quidem hausto illa decessit. Effectumque est multis Scipionis victoriis, ut Carthaginienses in desperationem acti, in auxilium publicæ salutis Annibalem

anses, qui quererentur. & cum satisfacere nollent, bellum iis indictum est. Annibal superato Pyreneo saltu, per Gallias, fusis qui obsistere ei conati erant, ad alpes venit: & laboriose per eas transitu, cum montanos quoque Galles obvios aliquot praliis repulisset, descendit in Italiam: & ad Ticinum amnem Romanos equestri pralio fudit; in quo vulneratum P. Cornelium Scipionem protexit filius, qui Africani postea nomen accepit. iterumque exercitu Rom. ad flumen Trebiam fuso, Annibal Apenninum per maximam militum vexationem propter vim tempestatum transiit. Cn. Cornelius Scipio in Hispania contra Pœnos prospere pugnavit, duce hostium Magone capto.

LIBRI XXII.

ANnibal per continuas vigilias in paludibus oculo amisso, venit in Etruriam: per quas paludes quatriduo, & tribus noctibus sine ulla requie iter fecit. C. Flaminius consul homo temerarius contra auspicia profectus, signis militaribus effossis, quæ tolli non poterant, & ab equo, quem conscenderat, per caput devolutus, insidiis ab Annibale circumventus ad Trasymenum lacum cum exercitu casus est. Sex M. quæ eruperant fide ab Maharbale data, perfidia Annibalis vincta sunt. Cum ad nuntium cladis Roma luctus esset, duæ matres insperato receptis filiis gaudio mortuæ sunt. Ob hanc cladem ex Sibyllinis libris ver sacrum votum. Cum deinde Q. Fabius Maximus dictator adversus Annibalem missus nollet acie cum eo confligere, ne contra ferocem tot victoriis hostem territum adversis praliis militem pugna committeret, & opponendo se tantummodo cona-

tus.

tus Annibalis impediret ; M. Minutius magister equitum, ferox & temerarius, criminando dictatorem tanquam timidum & segnem, effecit ut populi jussu ei imperium cum dictatore aquaretur: divisoque exercitu, cum in iniquum locum conflixisset, & in maximo discrimine legiones ejus essent, superveniente cum exercitu Fabio Maximo, ex discrimine liberatus est: quo beneficio victus, castra cum eo junxit, & patrem eum salutavit, idemque milites facere commilitonibus jussit. Annibal vastata Campania, inter Casilinum oppidum & Calliculam montem a Fabio clausus, sarmentis ad cornua boum alligatis, & incensis, præsidium Romanorum, quod Calliculam insidebat, fugavit, & sic transgressus est saltum. idemque Fabii Maximi dictatoris, cum circumposita ureret, agro pepercit, ut illum tanquam proditorem suspectum faceret. Æmilio deinde Paulo & Terentio Varrone consulibus, & ducibus cum maxima clade adversus Annibalem ad Cannas pugnatum est, cæsaque eo prælio Romanorum XLV. millia cum Paulo consule, & senatoribus LXXX. consularibus atque Prætoriis aut ædilitiis XXX. Post quam cladem cum a nobilibus adolescentibus propter desperationem consilium de relinquenda Italia iniretur, P. Cornelius Scipio tribunus militum, qui postea Africanus nuncupatus est, stricto super capita deliberantium ferro, juravit pro hoste se habiturum eum, qui in verba sua non jurasset; effecitque ut omnes minime relictum iri a se Italiam jurejurando astringerentur. Præterea trepidationem urbis & luctum, & res in Hispania meliore eventu gestas continet. Opimia & Floronia Vestales virgines incesti damnatæ sunt. Propter paucitatem vero militum, servorum octo M. ar-

mata

mata sunt. Captivi cum potestas esset redimendi, redempti non sunt. Varroni obviam itum est, & gratia acta, quod de Rep. non desperasset.

LIBRI XXIII.

Campani ad Annibalem defecere. Nuntius Cannensis victoria Mago Carthaginem missus annulos aureos a digitis occisorum Romanorum detractos in vestibulo curia fudit, quos excessisse modii mensuram traditur. post quem quidem nuntium Anno ex Pœnis vir nobilissimus suadebat senatui Carthaginiensium, ut pacem a populo Romano peterent: nec tenuit, obstrepente Barchina factione. Cl. Marcellus prætor ad Nolam, eruptione adversus Annibalem ex oppido facta, prospere pugnavit. Exercitus Annibalis per hiberna Capua ita luxuriatus est, ut corporum viribus atque animorum enervaretur. Casilinum a Pœnis obsessum ita fame vexatum est, ut lora, & pelles scutis detractas, item mures essent, & nucibus per Vulturnum amnem a Romanis missis vixerint. Senatus ex equestri ordine hominibus CXCVII. suppletus est. L. Postumius prætor a Gallis cum exercitu cæsus est. Cn. & P. Scipiones in Hispania Asdrubalem vicerunt, & Hispaniam suam fecerunt. Reliquia Cannensis exercitus in Siciliam relegata sunt, ne recederent inde, nisi finito bello. Inter Philippum Macedonum regem & Annibalem societas juncta est. Sempronius Gracchus Cos. Campanos cecidit. Praterea in Sardinia feliciter a T. Manlio pratore adversus Pœnos Sardosque res gestas continet, a quo Asdrubal dux, & Mago, & Anno capti. Claudius Marcellus prætor Annibalis exercitum ad

ad Nolam prælio fudit, & vicit, primusque omnium tot cladibus fessis Romanis meliorem spem belli dedit.

LIBRI XXIV.

Hieronymus Syracusanorum rex, cujus avus Hiero amicus P. R. fuerat, ad Carthaginienses defecit: & propter crudelitatem superbiamque a suis interfectus est. T. Sempronius proconsul prospere adversus Pœnos & Annonem ducem ad Beneventum pugnavit, servorum maxime opera, quos liberos esse jussit. Cl. Marcellus Cos. in Sicilia, quæ prope tota ad Pœnos defecerat, Syracusas obsedit. Philippo Macedonum regi bellum indictum est: qui ad Apolloniam nocturno prælio oppressus, fugatusque, in Macedoniam cum prope inermi exercitu profugit. ad id bellum gerendum Valerius prætor missus est. Res præterea in Hispania a P. & Cn. Scipionibus adversus Carthaginienses gestas continet. Syphax rex Numidarum in amicitiam ascitus contra Massanissam regem Masæsulorum pro Carthaginiensibus pugnans, victus, in Hispaniam ad Scipionem cum maxima manu transit contra Gades, ubi angusto freto Africa & Hispania dirimuntur. Celtiberi quoque in amicitiam recepti sunt: quorum auxiliis accitis, tunc primum mercenarium militem Romana castra habuerunt.

LIBRI XXV.

P. Cornelius Scipio, postea Africanus, ante legitimos annos ædilis factus est. Annibal urbem Tarentum præter arcem per Tarentinos juvenes, qui se noctu venatum ire

simu-

simulaverant, cepit. Ludi Appollinares ex Martii carminibus, quibus Cannensis clades prædicta fuerat, instituti sunt. A Q. Fulvio, & Ap. Claudio Coss. adversus Annonem Pœnorum ducem prospere pugnatum est. T. Sempronius Gracchus proconsul ab hospite suo Lucano in insidias ductus, a Magone interemptus est. Centenius Penula, qui centurio militaverat, cum petisset a senatu ut sibi exercitus daretur, pollicitusque esset, si hoc impetrasset, de Annibale victoriam: octo mill. acceptis militum dux factus, conflixit acie cum Annibale: qui cum exercitu eum cecidit. Cn. Fulvius pretor male adversus Annibalem pugnavit: in quo prælio hominum sexdecim millia ceciderunt: ipse cum equitibus CC. effugit. Capua obsessa est à Q. Fulvio, & ab Ap. Claudio Coss. Cl. Marcellus Syracusas expugnavit anno tertio: & ingentem se virum gessit. in eo tumultu urbis captæ Archimedes intentus formis, quas in pulvere descripserat, interfectus est. P. & Cn. Scipiones in Hispania tot tantarumque rerum feliciter gestarum tristem exitum tulerunt, prope cum totis exercitibus cæsi anno octavo quam in Hispaniam iverant: amissaque ejus provinciæ possessio foret, nisi L. Martii equiti Rom. virtute & industria contractis exercituum reliquiis, ejusdem hortatu bina castra hostium expugnata essent. ad XXXVII millia cæsa: ex mille octingentis præda ingens capta, dux Martius appellatus est.

LIBRI XXVI.

ANnibal ad tertium ab urbe Roma lapidem super Anienem castra posuit. ipse vero cum duobus M. equitum usque ad portam.

tam Capenam, ut urbis situm exploraret, obequitavit, & cum per triduum in aciem utrinque exercitus omnis descendisset, certamen tempestas diremit: nam cum in castra rediissent, statim serenitas erat. Capua capta est a Q. Fulvio & Ap. Claudio COSS. principes Campani veneno sibi consciverunt mortem. Cum senatus Campanorum deligatus esset ad palos, ut securi feriretur literas a senatu missas Q. Fulvius COS. quibus jubebatur parcere, antequam legeret, in sinu posuit, & lege agi jussit: & supplicium peregit. Cum in comitiis apud populum quæreretur cui mandaretur Hispaniarum imperium, nullo id volente suscipere, P. Scipio P. filius, qui in Hispania ceciderat, professus est se iturum, & suffragio populi, consensuque omnium missus, Novam Carthaginem uno die expugnavit, cum ageret vigesimumquartum annum, videreturque divina stirpe creatus: quoniam & ipse posteaquam togam acceperat, quotidie in Capitolio erat: & in cubiculo matris ejus anguis sæpenumero visus est. Res præterea in Sicilia gestas continet, & amicitiam cum Ætolis junctam, bellumque gestum adversus Acarnanas & Philippum Macedonum regem.

LIBRI XXVII.

CN. Fulvius prætor cum exercitu ab Annibale cæsus est. Meliore eventu a Cl. Marcello COS. adversus eundem ad Numistronem pugnatum est. Inde Annibal noctu recessit. Marcellus insecutus est: & subinde cedentem pressit, donec effugeret. Priore pugna Annibal superior fuit: Marcellus insequenti. Fabius Maximus pater consulis. Taren-

rentinos per deditionem accepit. In Hispania ad Betulam Scipio cum Asdrubale Amilcaris conflixit, & vicit: inter alia captum puerum regalem eximiæ formæ ad avunculum Massanissam cum donis misit. Cl. Marcellus, T. Quintius Crispinus COSS. speculandi causa egressi e castris, insidiis ab Annibale circumventi sunt. Marcellus occisus fuit: Crispinus fugit. Res praterea a P. Sulpitio pratore adversus Philippum & Achaos gestas continet. Lustrum a censoribus conditum est. censa sunt civium capita centum triginta septem millia, centum & octo. ex quo numero apparuit quantum hominum tot praliorum adversa fortuna populo Romano abstulisset. Asdrubal, qui cum exercitu novo transcenderat Alpes, ut se Annibali conjungeret, cum millibus hominum LVI. casus est, M. Livii consulis ductu, non minore opera Claudii Neronis consulis: qui cum Annibali oppositus esset, relictis castris, ita ut inimicum falleret, electa manu profectus Asdrubalem circumvenit.

LIBRI XXVIII.

Res in Hispania prospere gesta a Silano Scipionis legato, & L. Scipione fratre adversus Pœnos, a Sulpitio procos. & ab Attalo rege Asiæ adversus Philippum regem Macedonum pro Ætolis referuntur. Cum M. Livio, & Claudio Neroni COS. triumphus decretus esset, Livius, qui in provincia sua rem gesserat, quadrigis invectus est: Nero, qui in collega provinciam, ut victoriam ejus adjuvaret, venerat, equo est secutus: & in hoc habitu plus gloriæ reverentiæque habuit. nam & plus in bello quam collega fecerat. Ignis in ade Vesta negligentia virginis, qua non

cu-

custodierat, extinctus est. virgo casa est flagro. P. Scipio in Hispania cum Pœnis debellavit XIV. anno ejus belli, anno quinto posteaquam ierat, exclusisque in totum possessione ejus hostibus, Hispaniam recepit: & a Tarracone in Africam ad Syphacem regem Numidarum duobus navigiis transvectus, fœdus junxit. Asdrubal Gisgonis ibi cum eo in eodem lecto occubuit. Munus gladiatorium in honorem patris patruique Carthagini Nova dedit, non ex gladiatoribus, sed ex iis qui aut in honorem ducis, aut ex provocatione in certamen descendebant: in quo reguli fratres de regno ferro contenderunt. Cum Astapa urbs ab Romanis oppugnaretur, oppidani liberos & conjuges rogo extructo occiderunt: se insuper præcipitaverunt. Ipse Scipio dum gravi morbo implicitus esset, seditionem in parte exercitus motam confirmatus discussit: rebellantesque Hispaniæ populos coegit in deditionem venire. Et amicitia facta est cum Massanissa rege Numidarum: qui illi quidem auxilium, si in Africam trajecisset, pollicebatur: cum Gaditanis quoque post discessum inde Magonis, cui ex Carthagine scriptum erat ut in Italiam trajiceret. Romam reversus, consul creatus, Africam provinciam petenti, contradicente Q. Fabio Maximo, Sicilia data est: permissumque ut in Africam trajiceret, si ex Repub. esse censeret. Mago Amilcaris filius a minore Baleari insula, ubi hiemarat, in Italiam trajecit.

LIBRI XXIX.

EX Sicilia C. Lælius in Africam a Scipione missus, ingentem prædam reportavit: & mandata Massanissæ Scipioni exposuit, conquerentis quod non exercitum in Africam

tra-

trajecisset. Bellum in Hispania finitum, victore Romano, quod Indibilis excitaverat: ipse in acie occisus. Mandonius exposcentibus Romanis a suis deditus est. Magoni, qui in Galliam & Liguriam ierat, ex Africa & militum ampla manus missa, & pecunia quibus auxilia conduceret: preceptumque, ut se Annibali jungeret. Scipio a Syracusis in Bruttios trajecit: & Locros, pulso Punico præsidio, fugatoque Annibale, recepit. Pax cum Philippo facta est. Idæa mater deportata est Romam a Pesinunte oppido Phrygiæ, carmine in libris Sibyllinis invento, pelli, Italiam alienigenam hostem posse, si mater Idæa deportata Romam esset. tradita autem est Romanis per Attalum regem Asiæ. lapis erat, quem matrem deum incolæ dicebant. excepit P. Scipio Nasica, Cn. filius, ejus qui in Hispania perierat, vir optimus e senatu judicatus, adolescens nondum quæstorius: quoniam ita responsum habebatur, ut numen id ab optimo viro reciperetur, consecraretur que. Locrenses legatos Romam miserunt, qui de impotentia Q. Pleminii legati quererentur, quod pecuniam Proserpinæ abstulerat, & liberos eorum & conjuges stupraverat. Pleminius in catenis Romam perductus, in carcere mortuus est. Cum falsus rumor de P. Scipione proconsule, qui in Sicilia erat, in urbem perlatus esset, tanquam luxuriaretur, missis ob hoc legatis a senatu qui explorarent an ea vera essent, purgatus infamia Scipio in Africam trajecit senatus permissu. Syphax accepta in matrimonium Asdrubalis Gisgonis filia, amicitiam quam cum Scipione ipse junxerat, renuntiavit. Massanissa rex Masæsulorum, dum pro Carthagine in Hispania militat, amisso patre Gala, de regno exciderat: quo per bellum sæpe repetito, aliquot præliis

a Sy-

a Syphace rege Numidarum victus, in totum privatus est: & cum ducentis equitibus exul Scipioni se junxit: & cum eo primo statim bella Annonem Amilcaris filium cum ampla manu interemit. Scipio adventu Asdrubalis & Syphacis, qui prope cum centum millibus armatorum venerant, ab obsidione Utica depulsus, hiberna communivit. Sempronius COS. in agro Crotoniensi prospere adversus Annibalem pugnavit. Lustrum a censoribus conditum est: censa sunt civium capita CCXV. millia. Inter censores M. Livium & Claudium Neronem notabilis discordia fuit. nam & Claudius Livio collega equum ademit, quod a pop. Rom. damnatus, actusque in exilium fuerat: & Livius Claudio, quod falsum in se testimonium dixisset, & quod minime bona fide secum in gratiam redisset. idem omnes tribus, extra unam, ærarias reliquit, quod & innocentem se damnassent, & postea consulem censoremque fecissent.

LIBRI XXX.

IN *Africa Scipio Charthaginienses, & eundem Syphacem Numidarum regem, Asdrubalemque pluribus præliis vicit, adjuvante Massanissa: binaque hostium castra expugnavit, in quibus XL. millia hominum ferro ignique consumpta sunt. Syphacem per C. Lælium cepit. Massanissa Sophonisbam, uxorem Syphacis, filiam Asdrubalis, captam statim adamavit: & nuptiis factis uxorem habuit: castigatusque a Scipione, venenum ei transmisit: quo quidem hausto illa decessit. Effectumque est multis Scipionis victoriis, ut Carthaginienses in desperationem acti, in auxilium publica salutis Annibalem*

ex

ex Italia revocarent: isque anno decimosexto Italia discedens, in Africam trajecit: tentavitque per colloquium pacem cum Scipione componere: & cum de conditionibus pacis non convenisset, acie victus est. Pax Carthaginiensibus data est petentibus. Annibal Gisgonem pacem dissuadentem manu sua detraxit: excusata deinde temeritate facti, ipse pacem suasit. Mago bello, quo in agro Insubrium cum Romanis conflixerat, vulneratus, dum in Africam per legatos revocatus reverteretur, ex vulnere mortuus est. Reversus in urbem Scipio, amplissimum nobilissimumque egit triumphum: quem Q. Terentius Culleo senator pileatus secutus est. Scipio Africanus, incertum militari prius favore, an populari aura ita cognominatus sit, primus certe hic imperator victa a se nomine gentis nobilitatus est.

LIBRI XXXI.

BElli adversus Philippum Macedoniæ regem, quod intermissum erat, repetiti causæ feruntur hæ. tempore initiorum duo juvenes Acarnanes, qui non initiati erant, Athenas venerunt, & in sacrarium Cereris cum aliis pluribus suis intraverunt: ob hoc, tanquam nefas summum commisissent, ab Atheniensibus cæsi sunt. Acarnanes mortibus suorum commoti, ad vindicandum illos auxilium a Philippo petierunt. Paucis mensibus post pacem Carthaginiensibus datam, quingentesimo quadragesimo anno ab urbe condita, cum Atheniensium, qui obsidebantur a Philippo, legati auxilium a senatu petissent, & senatus id censuisset ferendum, plebe, quod tot bellorum continuus labor gravis erat, dissentiente, tenuit auctoritas patrum, ut sociæ civita-

ti ferri opem populus quoque juberet. Bellum id P. Sulpitio consuli mandatum est: qui exercitu in Macedoniam ducto, equestribus præliis cum Philippo prospere pugnavit. Abydeni a Philippo obsessi, ad exemplum Saguntinorum suos seque occiderunt. L. Furius prætor Gallos Insubres rebellantes, & Amilcarem Pœnum bellum in ea parte molientem, acie vicit. Amilcar eo in bello occisus est, & millia hominum XXXV. Præterea expeditiones Philippi regis, & Sulpitii consulis expugnationesque urbium ab utroque factas continet. Sulpitius COS. adjuvantibus rege Attalo & Rhodiis bellum gerebat. Triumphavit de Gallis L. Furius prætor.

LIBRI XXXII.

Complura prodigia ex diversis regionibus nuntiata referuntur: inter quæ in Macedonia in puppi longæ navis lauream esse natam. T. Quintius Flamininus COS. adversus Philippum feliciter pugnavit in faucibus Epiri: fugatumque coegit in regnum reverti. Ipse Thessaliam, quæ est vicina Macedoniæ, sociis Ætolis & Athamanibus vexavit. L. Quintius Flamininus consulis frater navali prælio, Attalo rege & Rhodiis adjuvantibus, Eubœam, & maritimam oram cepit. Achæi in amicitiam recepti sunt. Conjuratio servorum facta de solvendis Carthaginiensibus obsidibus oppressa est. Prætorum numerus ampliatus est, ut seni crearentur. Cornelius COS. Gallos Insubres prælio fudit. Cum Lacedæmoniis, & tyranno eorum Nabide amicitia juncta est. Præterea expugnationes urbium in Macedonia referuntur.

LI-

LIBRI XXXIII.

Titus Quintius Flamininus proconsul cum Philippo ad Cynoscephalas in Thessalia acie victo debellavit. L. Quintius Flamininus, frater proconsulis Acarnanes, Leucade urbe, quæ caput est Acarnaniæ, expugnata, in deditionem accepit. C. Sempronius Tuditanus prætor a Celtiberis cum exercitu cæsus est. Attalus a Thebis ob subitam valetudinem translatus decessit. Pax petenti Philippo, Græciæ libertas data est. L. Furius & Claudius Marcellus consules Bojos & Insubres Gallos subegerunt. Marcellus triumphavit. Annibal frustra in Africa bellum molitus, & ob hoc Romanis per epistolas adversæ factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginiensium senatum de eo miserant, profugus ad Antiochum regem Syriæ se contulit, bellum contra Romanos parantem.

LIBRI XXXIV.

Lex Oppia, quam C. Oppius Tribunus plebis bello Punico de stringendis cultibus matronarum tulerat, cum maxima contentione abrogata est: cum Portius Cato auctor fuisset ne ea lex aboleretur. Is in Hispaniam profectus bello quod Emporiis orsus est, citeriorem Hispaniam pacavit. T. Quintius Flamininus bellum adversus Lacedæmonios, & tyrannum eorum Nabidem prospere gestum, data iis pace, qualem ipse voluit, liberatisque Argis, qui sub ditione tyranni erant, finivit. Senatus tunc primum secretus a populo ludos spectavit: ut id fieret, Sex. Ælius Pætus, & L. Cornelius Cethegus censores inter-

tervenerunt cum indignatione plebis. Coloniæ pleraque deducta sunt. M. Porcius Cato de Hispania triumphavit. Res præterea adversus Bojos & Insubres Gallos feliciter gesta referuntur. T. Quintius Flamininus, qui Philippum Macedonum regem, & Nabidem Lacedamoniorum tyrannum vicerat, Græciamque omnem liberaverat, ob hanc rerum gestarum multitudinem triduo triumphavit. Legati Carthaginiensium nuntiaverunt, Annibalem, qui ad Antiochum confugerat, bellum cum eo moliri. tentaverat autem per Aristonem Tyrium sine literis Carthaginem missum ad rebellandum Pœnos concitare.

LIBRI XXXV.

P*Scipio Africanus legatus missus ad Antiochum, Ephesi cum Annibale, qui se Antiocho junxerat, collocutus est: ut, si fieri posset, metum vitæ, quem ex pop. Rom. conceperat, eximeret. Inter alia cum quæreret ab Annibale, quem fuisse maximum imperatorem Annibal crederet, respondit, Alexandrum Macedonum regem, quod parva manu innumerabiles exercitus fudisset; quodque ultimas oras, quæ visere supra fidem humanam esset, peragrasset. quærenti deinde quem secundum poneret, inquit, Pyrrhum: eo quod castra metari docuisset: ad hæc neminem elegantius loca cepisse, præsidia disposuisse. exequenti quem tertium diceret, semet, dixit. ridens Scipio, quidnam tu diceres, si me, inquit, vicisses? tunc vero, inquit, me & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante alios posuissem. Inter ea prodigia, quæ plurima fuisse traduntur, bovem, Cn. Domitio consule, locutum, Roma cave tibi, refertur. Apparant in Antiochum bellum Romani.*

mani. Nabis Lacedæmoniorum tyrannus incitatus ab Ætolis, qui & Philippum & Antiochum ad inferendum bellum po. Ro. solicitabant, a pop. Rom. descivit, & bello adversus Philopœmenem Achæorum prætorem gesto, ab Aetolis interfectus est. Aetoli quoque ab amicitia pop. Rom. defecerunt. cum quibus societate juncta Antiochus Syriæ rex cum bellum Græciæ intulisset, complures urbes occupavit: inter quas Chalcidem, & totam Eubœam. Res præterea in Liguribus gestas, & apparatum belli ab Antiocho continet.

LIBRI XXXVI.

Marcus Acilius Glabrio COS. Antiochum apud Thermopylas, Philippo rege adjuvante, victum Græcia expulit: idemque Aetolos subegit. P. Cornelius Scipio Nasica COS. ædem matris deum, quam ipse in Palatium intulerat, vir optimus a senatu judicatus, dedicavit: idemque Bojos & Gallos victos in deditionem accepit, & de iis triumphavit. Præterea navalia certamina prospera adversus præfectos Antiochi regis referuntur.

LIBRI XXXVII.

Cornelius Scipio COS., legato P. Scipione Africano, qui se fratris legatum futurum dixerat, si ei Græcia, & Asia provincia decerneretur, cum C. Lælio, qui multum in senatu poterat, ea provincia dari videretur: profectus ad bellum adversus Antiochum gerendum, in Asiam primus omnium Romanorum ducum trajecit. Aemilius Regillus adversus regiam classem Antiochi feliciter pugnavit ad Myonnesum, Rhodiis adju-

vantibus. Filius Africani ab Antiocho captus patri remissus est. M. Acilius Glabrio de Antiocho, quem Græcia expulerat, & de Ætolis triumphavit. Victo deinde Antiocho a L. Cornelio Scipione, adjuvante Eumene rege Attali Pergameni filio, pax data ea conditione, ut omnibus provinciis citra Taurum montem cederet. Eumeni, quo juvante Antiochus victus erat, regnum ampliatum: Rhodiis quoque, qui & ipsi juverant, quædam civitates concessæ. Colonia deducta est Bononia. Æmilius Regillus, qui præfectos Antiochi navali certamine vicerat, navalem triumphum duxit. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho bellaverat, cognomine fratri coæquatus, Asiaticus appellatus est.

LIBRI XXXVIII.

Marcus Fulvius COS. in Epiro Ambracienses obsessos per deditionem accepit: Cephaleniam subegit: Ætolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius COS. collega ejus Gallogræcos Tolistobogios Tectosagas & Trocmos, qui Brenno duce in Asiam transierant, cum soli citra Taurum montem minime parerent, vicit. Eorum origo, & cum ea loca quæ tenent, occupaverantque, referuntur. Exemplum quoque virtutis & pudicitiæ in fœmina traditur: quæ cum regis Gallogræcorum uxor fuisset, capta centurionem, qui ei vim intulerat, occidit. Lustrum a censoribus conditum est. censa sunt civium capita CCLVIII. millia, & CCCXXVIII. Cum Ariarathe rege Cappadociæ amicitia juncta est. Cn. Manlius, contradicentibus decem legatis, ex quorum consilio fœdus cum Antiocho conscripserat, de Gallogræcis, acta per se causa in senatu, triumphavit. Scipio Africanus, die ei

dicta, ut quidam ajunt; a Petillio Acteo tribuno plebis, ut quidam, a Nævio, quod præda cum Antiocho capta ærarium fraudasset: postequam is dies venit, evocatus in rostra, Hac die, inquit, Quirites, Carthaginem vici. & prosequente populo, Capitolium ascendit: inde, ne amplius tribunitiis injuriis vexaretur, in voluntarium exilium Liternum concessit, incertum ibi, an Romæ defunctus. nam ejus monimentum utrebique fuit. L. Scipio Asiaticus, frater Africani, eodem peculatus crimine accusatus, damnatusque, cum in vincula & carcerem duceretur; Tib, Sempronius Gracchus tribunus plebis, qui antea Scipionibus inimicus erat, intercessit: & ob id beneficium Africani filiam duxit. Cum populus quæstores in bona ejus publice possidenda misisset: non modo in iis nullum vestigium pecuniæ regiæ apparuit: sed nequaquam tantum in ærarium redactum, quantæ summæ erat damnatus. collatam a cognatis & amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit: quæ necessitati ei erat ad cultum, redempta.

LIBRI XXXIX.

Æmilius COS. Liguribus subactis, viam a Placentia usque Ariminum perductam Flaminiæ junxit. Initia luxuriæ introducta ab exercitu Asiatico referuntur: Ligures, quicunque circa Appeninum erant, subacti sunt. Bacchanalia sacrum Græcum, & quidam nocturnum, scelerum omnium maximum seminarium, cum ad ingentis turbæ conjurationem pervenisset, a consule investigatum, & multorum pœna sublatum est. A censoribus L, Valerio Flacco, & M,

Por-

Porcio Catone, vir & belli & pacis artibus maximus motus est senatu L. Quintius Flaminius T. Quintii frater, eo quod cum Galliam provinciam COS. obtinuerat, rogatus a Philippo Pano, quem amabat, scorto nobili, Gallum quendam sua manu occiderat: sive, ut quidam tradiderunt, unum damnatorum securi percusserat, rogatus a meretrice Placentina, cujus amore deperibat. Extat in eum M. Catonis oratio. Scipio Literni decessit. Et tanquam jungente fortuna circa id tempus duo funera maximorum virorum, Annibal a Prusia Bithyniæ rege, ad quem victo Antiocho confugerat, cum dederetur Romanis, qui ad exposcendum illum T. Quintium Flaminium miserant, veneno sibi mortem conscivit. Philopœmen quoque dux Achæorum, vir maximus, est a Messeniis interemptus veneno, cum ab iis bello captus esset. Colonia, Pollentia, & Pisaurum, & Mutina, & Parma deductæ sunt. Præterea res adversus Celtiberos prospere gestas, & initia causasque belli Macedonici continet, cujus origo inde venit, quod Philippus ægre ferebat regnum suum minui a Romanis, eo quod cogeretur a Thracibus aliisque locis præsidia deducere.

LIBRI XL.

Cum Philippus liberos eorum quos in vinculis nobilissimorum quidem hominum habebat, conquiri ad mortem jussisset: Theoxena pro liberis suis & sororis admodum pueris regis verita libidinem, prolatis in medium gladiis, & poculo in quo erat venenum, suasit iis ut imminens ludibrium morte effugerent: & cum persuasisset, ipsa etiam se interemit. Certamina inter Philip-

pi Macedoniæ regis liberos Perseum & Demetrium referuntur, & ut fraude fratris sui Demetrius confictis criminibus, inter quæ accusatione parricidii, & affectati regni, primum petitus, ad ultimum, quoniam populi Romani amicus erat, veneno necatus est: regnumque Macedoniæ mortuo Philippo ad Perseum devenit. Item res in Liguribus & Hispaniæ contra Celtiberos a compluribus feliciter gestas continet. Libri Numæ Pompilii in agro L. Petillii scribæ sub Janiculo a cultoribus agri, in arca lapidea clausi, & Græci & Latini inventi sunt: in quibus plura, quæ dissolvendarum religionum erant, prætor, ad quem delati erant, cum legisset, juravit senatui contra rempub. esse ut legerentur, servarenturque: & ex S. C. in comitio exusti sunt. Colonia Aquileja deducta est. Philippus ægritudine animi confectus, quod Demetrium filium falsis alterius filii in eumdem delationibus impulsus veneno sustulisset, & de pœna Persei cogitavit: voluitque Antigonum potius amicum suum successorem regni sui relinquere: sed in hac cogitatione morte raptus est, regnum Perseus accepit.

LIBRI XLI.

Gnis in æde Vestæ extinctus est. Tib. Sempronius Gracchus proconsul Celtiberos victos in deditionem accepit: monumentumque operum suorum Gracchurim, oppidum in Hispania constituit. A Postumio Albino proconsule Vaccæi ac Lusitani subacti sunt. de utrisque triumphavit. Antiochus Antiochi filius obses Romanis a patre datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri

tri defuncto successerat, in regnum Syriæ ab urbe dimissus. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita CCLXXIII. millia, CCXLIV. Q. Volumnius Saxa trib. ple. legem tulit, ne quis hæredem mulierem institueret. suasit legem M. Cato. extat oratio ejus. Præterea res contra Ligures, Istros, Sardos, & Celtiberos a compluribus ducibus gestas continet, & initia belli Macedonici, quod Perseus Philippi filius moliebatur. miserat enim ad Carthaginienses legationem, & ab iis nocte audita erat. sed & alias Græciæ civitates solicitabat, qui præter religionem, quod quam multa templa magnifica multis locis erexit, Athenis Jovis Olympii, & Antiochiæ, vilissimum regem egit.

LIBRI XLII.

FUlvius Flaccus censor templum Junonis Laciniæ tegulis marmoreis spoliavit, ut ædem, quam dedicaverat, tegeret. tegulæ ex S. C. reportatæ. Eumenes Asiæ rex in senatu de Perseo Macedoniæ rege questus est, cujus injuriæ in populum Romanum referuntur. ob quas bello ei indicto, P. Licinius Crassus COS. cui Macedonia decreta erat, in Macedoniam transiit: levibusque expeditionibus, equestribus præliis in Thessalia cum Perseo feliciter eventu pugnavit. Inter Massanissam & Carthaginienses de agro fuit dies ad disceptandum a senatu datus. Legati missi ad civitates socias, & reges rogandos, ut in fide permanerent, dubitantibus Rhodiis. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita CCLVII. millia, CCXXXI. Res præterea adversus Corsos & Ligures prospere gestas continet.

LIBRI XLIII.

PRatores nonnulli eo quod avare & crudeliter provincias administrassent, damnati sunt. P. Licinius Crassus proconsul complures in Græcia urbes expugnavit, & crudeliter diripuit. ob id captivi, qui ab eo venierant, ex S. C. postea restituti sunt. A præfectis classium Romanarum multa impotenter in socios facta. Res præterea a Perseo rege in Thracia prospere gestas continet: & victis Dardanis, & Illyrico, cujus rex erat Gentius, motus qui in Hispania ab Oloncio factus erat, ipso interempto consedit. M. Æmilius Lepidus a censoribus princeps in senatu lectus.

LIBRI XLIV.

Q. Martius Philippus per saltus penetravit in Macedoniam: compluresque urbes occupavit. Rhodii misere legatos Romam, minantes ut Perseo essent auxilio, nisi populus Romanus cum eo pacem atque amicitiam conjungeret. indigne id latum. Cum id bellum L. Æmilio Paulo sequentis anni consuli iterum mandatum esset, Paulus in concione precatus est, ut quicquid diri populo Ro. immineret, supra domum suam converteretur: & in Macedoniam profectus Perseum vicit: universamq; Macedoniam in potestatem redegit. antequam confligeret, dixit exercitui, ne miraretur quod luna nocte proxima defectura esset. Gentius quoque rex Illyriorum, cum rebellasset, ab Anicio prætore victus venit in deditionem: & cum uxore, & liberis, & propinquis Romam missus. Ab Alexandria legati a Cleopatra & Ptolemæo

mæo regibus venerunt, querentes de Antiocho rege Syriæ, quod is bellum inferret. Perseus, sollicitatis in auxilium Eumene rege Pergami, & Gentio rege Illyriorum, quia is pecuniam, quam promiserat, minime dabat, ab eis relictus est.

LIBRI XLV.

Perseus ab Æmilio Paulo in Samothracia captus est. Cum Antiochus Syriæ rex Ptolemæum & Cleopatram Ægypti reges obsideret: & missis ad eum a senatu legatis qui juberent ab obsidione socii regis absistere, editisque mandatis consideraturum se ille quid faciendum esset, respondisset; unus legatorum Popillius virga regem circumscripsit: jussitque, antequam circulo excederet, responsum daret. qua asperitate effecit ut Antiochus bellum omitteret. Legationes gratulantium populorum ac regum in senatum admissæ. Rhodiorum, quia eo bello contra populum Romanum fuerant, exclusa, postero die cum de eo quæreretur, ut iis bellum indiceretur: causam in senatu patriæ suæ legati egerunt. nec tanquam hostes, nec tanquam socii dimissi. Macedonia in provinciæ formam redacta est. Æmilius Paulus repugnantibus militibus suis propter minorem prædam, & contradicente Servio Sulpitio Galba, triumphavit: & Perseum cum tribus filiis ante currum duxit. cujus triumphi lætitia, ne solida ei contingeret, duorum filiorum funeribus insignita est: quorum alterius mors patris triumphum præcessit: alterius secuta est. Lustrum conditum est a censoribus. Censa sunt civium capita CCCXII. millia, DCCCV. Prusias Bithyniæ rex Romam, ut senatui gratula-

retur ob victoriam ex Macedonia partam, venit, & Nicomedem filium suum senatui commendavit. rex plenus adulationis libertum se populi Romani esse dicebat.

LIBRI XLVI.

Eumenes rex Romam venit; qui quia Macedonico bello se medium egerat, ne aut inimicus judicatus videretur, si exclusus esset, aut liberatus crimine, si admitteretur: in comitio lex lata est, ne cuiquam regi Romam venire liceret. Claudius Marcellus COS. Alpinos Gallos, C. Sulpitius Gallus Ligures subegit. Legati Prusiæ regis conquesti sunt de Eumene, quod fines suos depopularetur: dixeruntque eum conspirasse cum Antiocho contra populum Romanum. Societas cum deprecantibus Rhodiis juncta est. Lustrum a censoribus conditum est. Censa eo sunt civium capita CCCXXVII. millia, XXII. Princeps senatus lectus M. Æmilius Lepidus. Ptolemæus Ægyptiorum rex a minore fratre e regno pulsus, missis ad eum legatis, in regnum restitutus est. Ariarathe Cappadociæ rege mortuo, filius ejus Ariarathes accepit regnum, & amicitiam per legatos cum pop. Rom. renovavit. Res præterea adversus Ligures, Corsos, & Lusitanos vario eventu gestas, & motus Syriæ, mortuo Antiocho, qui filium Antiochum puerum admodum reliquerat, continet. Hunc Antiochum puerum cum Lysia tutore Demetrius Seleuci filius, qui Romam obses missus fuerat, clam, quia minime dimittebatur a Romanis, interemit: & ipse in regnum receptus. L. Æmilius Paulus, qui Perseum vicerat, mortuus: cujus tanta abstinentia fuit, ut cum ex Hispania & Macedonia maximas opes retulisset, vix ex auctione bonorum ejus

reda-

redactum sit, unde dos uxori ejus redderetur. Pomptinæ paludes a Cornelio Cethego consule, cui ea provincia evenerat, siccatæ, agerque ex iis factus.

LIBRI XLVII.

CN. Tremellio trib. pleb. multa dicta est, quod cum M. Æmilio Lepido pontifice maximo injuriose contenderat, sacrorum quoque magistratuum jus potentius fuit. Lex de ambitu lata. Lustrum a censoribus conditum est. censa sunt civium capita CCCXXVIII. millia, CCCXIV. Et princeps senatus lectus Æmilius Lepidus. Inter Ptolemæos fratres, qui dissidebant, fœdus ictum, ut alter in Ægypto, alter Cyrenis regnaret. Ariarathes Cappadociæ rex consilio Demetrii regis Syriæ & viribus pulsus regno, a senatu restitutus est. Missi a senatu legati, qui inter Massanissam & Carthaginienses de agro judicarent. C. Martius COS. adversum Dalmatas parum prospere primum, postea feliciter pugnavit. cum quibus bello confligendi causa fuit, quod Illyricos populi Rom. socios vastaverant. eandemque gentem Cornelius Nasica COS. domuit. Q. Opimius COS. transalpinos Ligures, qui Massiliensium oppida Amphipolim & Nicæam vastabant, subegit. Præterea in Hispania a compluribus parum prospere res gestas continet. Consules anno quingentesimo nonagesimo octavo ab urbe condita magistratum, peractis comitiis, insequentisque anni consulibus creatis, inire cœperunt. Mutandi comitia causa fuit, quod Hispani rebellabant. Legati ad disceptandum inter Massanissam & Carthaginienses missi nuntiaverunt vim navalis materiæ se Carthagine deprehendisse.

Quidam prætores a provinciis avaritiæ nomine accusati, & damnati sunt.

LIBRI XLVIII.

Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt civium capita CCCXXIV. millia. Semina tertii belli Punici referuntur. Cum in finibus Carthaginiensium maximus Numidarum exercitus, Arcobarzane duce Syphacis nepote, diceretur esse: M. Porcius Cato suasit, ut Carthaginiensibus, qui exercitum specie contra Masanissam regem, sed re vera contra Romanos accitum in finibus haberent, bellum indiceretur. contradicente P. Cornelio Nasica, placuit legatos mitti Carthaginem, qui specularentur quid ageretur. Castigato senatu Carthaginiensium, quod contra fœdus exercitum & navales materias haberent: pacem in Massanissam & eos facere voluerunt: Massanissa agro, de quo lis erat, cedente. sed Gisgo, Amilcaris filius, homo seditiosus, qui tunc in magistratu erat, cum senatus pariturum se judicio legatorum dixisset, ita bellum adversus Romanos suadendo concitavit, ut legatis, quo minus violarentur, fugam explicuerit. Id nuntiantes, infestum jam senatum Carthaginiensibus infestiorem fecerunt. M. Porcius Cato funus mortui filii in pretura, tenuissimo, ut valuit (nam pauper erat) sumptu fecit. Andriscus, qui se Persei filium, regis quondam Macedoniæ, ingenti asseveratione mentiretur, Romam missus. M. Æmilius Lepidus, qui princeps senatus sexties jam censoribus erat lectus, antequam expiraret, præcepit filiis lecto se strato sine linteis, sine purpura efferrent: in reliquum funus ne plus quam æris denos consumerent. imaginum specie, non sumptibus nobilitari magnorum virorum fu-

funera solere. De veneficiis quæsitum: Publilia & Licinia nobiles fœminæ, quæ viros suos necasse insimulabantur, cognita causa, cum prætori prades vadesque dedissent, cognatorum decreto necatæ sunt. Gulussa Masanissæ filius denuntiavit Carthagine delectus agi, classem comparari, & haud dubium bellum strui. Cum Cato suaderet ut iis bellum indiceretur, P. Cornelio Nasica dicente nihil temere faciundum, placuit decem mitti legatos exploratum. L. Licinius Lucullus, A. Postumius Albinus COSS. cum delectum severe agerent, nec quenquam gratia dimitterent, a tribb. pl. qui pro amicis suis vacationem impetrare non potuerunt, in carcerem conjecti sunt. Hispaniense bellum cum parum prospere aliquoties gestum ita confudisset civitatem Romanam, ut ne ii quidem invenirentur, qui aut tribunatum exciperent, aut legati ire vellent, P. Cornelius Æmilianus processit, & excepturum se militiæ genus, quodcunque imperatum esset, professus est. quo exemplo ad militandi studium omnes incitavit. L. Lucullus COS. cui Claudius Marcellus successerat, pacasse omnes Celtiberiæ populos cum videretur, Vaccæos, Cantabros, & alias regiones, & iterum alias incognitas nationes in Hispania subegit. ibi P. Cornelius Africanus Scipio Æmilianus, L. Pauli filius, Africani nepos, sed adoptivus, provocatorem barbarum trib. mil. occidit: & in expugnatione captæ urbis majus multo etiam periculum adiit. nam murum primus omnium transcendit. Servius Sulpitius Galba prætor male adversus Lusitanos pugnavit. Cum legati ex Africa cum Carthaginiensium oratoribus, & Gulussa Massanissæ filio rediissent, dicerentque & exercitum

& classem Carthagine deprehendisse, prorogari sententiam placuit, Catone & aliis principibus senatus suadentibus ut in Africam confestim transportaretur exercitus: quia vero Cornelius Nasica dicebat nondum sibi justam causam belli videri; placuit ut bello desisteretur, si Carthaginienses classem exussissent, & exercitum dimisissent: si minus, proximi consules de bello Punico referrent. Cum locatum a censoribus theatrum extrueretur, P. Cornelio Nasica auctore, tanquam inutile & nociturum publicis moribus, ex S. C. destructum est, populusque aliquandiu stans ludos spectavit. Carthaginienses tum adversum fœdus bellum Massanissæ intulerunt. Victi ab eo nonagesimum secundum annum habente, & sine pulpamine mandere, & gustare cibum tantummodo solito, insuper Romanum bellum meruerunt.

LIBRI XLIX.

Tertii Punici belli initium altero & sexcentesimo anno ab urbe condita, intra quintum annum, quam erat cœptum, consummatum omnino est. Inter M. Porcium Catonem, & Scipionem Nasicam, quorum alterum sapientissimum virum in civitate habebant, alter vir optimus a senatu judicatus erat, diversis certatum est sententiis, Catone suadente bellum, & ut omnino deleretur Carthago, Nasica dissuadente: placuit nihilominus, eo quod contra fœdus naves haberent, & extra fines exercitum duxissent, quodque socio P. R. & amico Massanissæ arma intulissent, & quod filium ejus Gulussam, qui cum legatis Romanis erat, in oppidum minime recepissent, bellum iis indici. Prius quam ulla copia in naves imponerentur,

tur, Uticenses legati Romam venerunt, se, suaque omnia dedentes. Ea legatio, veluti maximum belli omen, grata patribus, acerba Carthaginiensibus fuit. Diti patri ludi ad Tarentum ex pracepto librorum Sibyllinorum facti: qui anno primo primi Punici belli, quingentesimo & altero anno ab urbe condita facti erant. Legati triginta Romam venerunt, per quos Carthaginienses se dedebant. Catonis sententia pervicit, ut decreto perstaretur: & ut consules quam primum proficiscerentur ad bellum. Qui ubi in Africam transierunt, acceptis, quos impetraverant, trecentis obsidibus, & armis, omnibusque instrumentis belli, si qua Carthagine erant; tunc cum ex auctoritate patrum juberent, ut in alio loco procul a mari X. millia passuum, nec minus remoto, oppidum facerent, indignitate rei ad bellandum Carthaginienses compulerunt. Obsideri, oppugnarique capta est Carthago a L. Martio, M. Manlio consulibus. In qua oppugnatione, cum neglectos ab una parte muros duo tribuni temere cum cohortibus irrupissent, & ab oppidanis graviter caderentur: a Scipione Africano expliciti sunt: per quem & castellum Romanorum, quod nocte oppugnabant, paucis equitibus juvantibus liberatum est: castrisque, qua Carthaginienses omnibus copiis pariter ab urbe egressi oppugnabant, liberatis, is pracipuam gloriam tulit. Praterea cum ab irrita oppugnatione Carthaginis COS. (alter enim Romam ad comitia ierat) exercitum ducere adversus Asdrubalem vellet, qui cum altera manu iniquum saltum insederat: suasit primo consuli, ne tam iniquo loco confligeret. victus deinde complurium, qui prudentia ejus & virtuti invidebant, sententiis, & ipse saltum ingressus est. cumque

que, sicut prædixerat, fusus fugatusque esset Romanus exercitus, & duæ cohortes ab hoste obsiderentur: cum exiguis equitum turmis in saltum reversus liberavit eas, & incolumes reduxit. Quam virtutem ejus & Cato vir promptioris multo ad vituperandum lingua, in senatu sic prosecutus est, ut diceret, reliquos qui in Africa militarent, umbris militare, Scipionem vigere. & populus Rom. eo favore illum complexus est, ut comitiis complurimæ eum tribus consulem scriberent, cum hoc per ætatem minime liceret. Cum L. Scribonius trib. ple. rogationem promulgasset, ut Lusitani, qui ex fœdere populo Rom. dediti a Sergio Galba in Galliam venissent, in libertatem restituerentur, M. Cato acerrime suasit. extat oratio in annalibus ejus inclusa. Q. Fulvius Nobilior etiam ab eo in senatu laceratus respondit pro Galba. ipse quoque Galba, cum se damnari videret, complexus duos filios prætextatos, & filium Caii Sulpitii, cujus tutor erat, ita miserabiliter pro se locutus est, ut rogatio antiquaretur. extant tres orationes ejus: duæ adversum Libonem tribunum plebis, rogationesque ejus habitas de Lusitanis: una contra L. Cornelium Cethegum, in qua Lusitanos propter sese castra habentes cæsos fatetur: quod compertum habuerit, equo atque homine suo immolatis per speciem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse. Andriscus quidam ultimæ sortis homo, Persei regis se filium ferens, & mutato nomine Philippus vocatus, cum ab urbe Roma, quo illum Demetrius Syriæ rex ob hoc ipsum mendacium miserat, clam profugisset: multis ad falsam ejus famam velut ad veram euntibus, contracto exercitu, totam Macedoniam aut voluntate incolentium, aut ar-

armis occupavit. Fabulam autem hujusmodi finxerat. Ex pellice se Perseo rege ortum, traditum educandum Cyrthesæ cuidam esse, ut in belli casus, quod ille cum Romanis ageret, aliquod velut semen stirpis regiæ extaret. Perseo demortuo, Adramiti se educatum usque ad duodecimum annum ætatis: patrem esse credentem, a quo educaretur, ignarum generis fuisse sui. affecto deinde eo, cum prope vitæ finem ultimum esset, detectam tandem originem suam: falsæque matri libellum datum signo Persei regis signatum, quem sibi traderet, cum ad puberem ætatem venisset: obtestationesque ultimas adjectas, ut res in occulto ad id tempus servaretur. pubescenti libellum tradidit: in quo relicti sibi duo thesauri a patre dicerentur. tum scientem mulierem subdititium se esse, veram stirpem ignoranti edidisse genus: atque obtestatam, ut prius quam ad Eumenem manaret res, Perseo inimicum, excederet iis locis, ne interficeretur. eo se exterritum, simul sperantem aliquod auxilium a Demetrio, in Syriam se contulisse: atque ibi primum quis ipse omnino esset, palam expromere ausum.

LIBRI L.

Thessalia, cum & illam invadere armis, atque occupare Pseudophilippus vellet, per Romanorum legatos auxiliis Achæorum defensa est. Prusias rex Bithyniæ omnium humillimorum fautor, atque vitiorum, a Nicomede filio, adjuvante Attalo rege Pergami, occisus est. Habebat alium filium, qui pro superiore ordine dentium enatum habuisse unum os continens dicitur. Cum legatos ad pacem inter Nicomedem & Prusiam faciendum

ciendam Romani misissent, & unus ex iis caput multis cicatricibus sparsum haberet, alter pedibus æger esset, tertius ingenio socors haberetur: dixit Cato eam legationem nec caput nec pedes nec cor habere. in Syria, quæ eo tempore ex stirpe generis Persei regis Macedonum inertia socordiaque similem Prusiæ regem habebat, jacente eo in ganeo & lustris, Ammonius regnabat; per quem & amici omnes regis, & Laodice regina, & Antigonus Demetrii filius, occisi. Massanissa Numidiæ rex major nonaginta annis vir insignis decessit. Inter cætera opera juvenilia, quæ ad ultimum edidit, adeo etiam versus in senectam viguit, ut post sextum & octogesimum annum genuerit unum filium. Inter tres liberos, maximum natu Micypsam, Gulussam, & Manastabalem, qui etiam Græcis literis erat eruditus, P. Scipio Æmilianus, cum commune eis pater regnum reliquisset, & dividere eos arbitrio Scipionis jussisset, administrationem regni divisit. Item Phania Himilconis præfecto equitum Carthaginiensium, viro forti, & cujus opera præcipua Pœni utebantur, suasit cum equitatu suo ad Romanos transire. Trium legatorum, qui ad Massanissam missi fuerant, Claudius Marcellus coorta tempestate fluctibus obrutus est. Carthaginienses Asdrubalem Massanissæ nepotem, quem prætorem habebant, proditionis suspectum in curia interemerunt: quæ suspicio inde emanavit, quod propinquus esset Gulussæ, auxilia Romanorum juvantis. P. Scipio Æmilianus cum ædilitatem peteret, consul a populo dictus, quoniam per X. annos consulem fieri minime licebat, cum maximo certamine suffragantibus plebeiis, & repugnantibus aliquantulum patribus, legibus solutus, & COS. creatus est. M. Æmilius

lius

lius nonnullas urbes circumpositas Carthagini expugnavit. Pseudophilippus in Macedonia caeso cum exercitu M. Juventio pratore, a Q. Cacilio victus, captusque, relicta Macedonia.

LIBRI LI.

Arthago XXIII. millia quidem passuum in circuitu labore maximo obsessa, & per partes capta est, primo a Mancino legato, deinde a Scipione consule, cui extra sortem provincia Africa data est. Carthaginienses portu novo, quia vetus a Scipione erat obstructus, facto, & contracta exiguo tempore ampla classe, navali pralio infeliciter pugnaverunt. Asdrubalis quoque eorum ducis castra ad Nesentem oppidum loco difficillimo sita cum exercitu deleta sunt a Scipione: qui tandem urbem expugnavit septingentesimo anno quam erat condita. spoliorum major pars Siculis, quibus ablata erant, reddita. Ultimo urbis excidio cum se Asdrubal Scipioni dedisset, uxor ejus, qua paucis ante diebus de marito minime impetrare potuerat, ut ad victorem transfugeret, se flagrantis in medium urbis incendium duobus cum liberis ex arce pracipitavit. Scipio exemplo patris sui Æmilii Pauli, qui Macedoniam vicerat, ludos fecit, transfugas atque fugitivos bestiis objecit. Belli Achaici semina referuntur hac, quod legati P. R. ab Achaicis pulsati sunt. Corinthum missi erant, ut eas civitates, qua sub ditione Philippi fuerant, ab Achaico concilio secernerent.

LI.

LIBRI LII.

CVm Achais, qui in auxilium Bœotios & Chalcidenses habebant. Q. Cæcilius Metellus ad Thermopylas bello conflixit: quibus victis, dux eorum Critolaus veneno sibi mortem conscivit. in cujus locum Diæus Achaici motus primus auctor, ab Achais dux creatus, ad Isthmon a L. Mummio consule victus est. qui, omni Achaja in deditionem accepta, Corinthum ex S. C. diruit, quia ibi legati Romanorum violati erant. Thebæ quoque & Chalcis, quæ auxilio fuerant, dirutæ. Ipse L. Mummius se abstinentissimum virum egit: nec quicquam ex iis opibus ornamentisque, quæ prædives Corinthus habuit, in domum ejus pervenit. Q. Cæcilius Metellus de Andrisco triumphavit, P. Cornelius Africanus Scipio Æmilianus de Carthagine & Asdrubale. Viriatus primum in Hispania ex pastore venator, & ex venatore latro, mox justi quoque exercitus dux factus, universam Lusitaniam occupavit. P. Vitilium prætorem, fuso ejus exercitu, cepit. post quem C. Plautius prætor nihilo felicius rem gessit. tantumque terrorem is hostis intulit, ut adversus eum consulari opus esset & duce & exercitu. Præterea motus Syriæ, & bella inter reges gesta referuntur. Alexander homo ignotus, & incertæ stirpis, occiso (sicut ante dictum est) Demetrio rege, in Syria regnabat. hunc Demetrius, Demetrii filius, qui a patre quondam ob incertos belli casus ablegatus in Gnidon fuerat, contempta socordia inertiaque ejus, adjuvante Ptolemæo Ægypti rege, cujus filiam Cleopatram acceperat in matrimonium, bello interemit. Ptolemæus in caput graviter vulneratus, inter

cu-

curationem, dum ossa medici terebrare contendunt, expiravit. atque in locum ejus frater minor Ptolemaus qui Cyrenis regnabat, successit. Demetrius ob crudelitatem, quam per tormenta in suos exercebat, a Diodoro quodam uno ex subjectis, qui Alexandri filio bimulo admodum regnum asserebat, bello superatus, Seleuciam fugit. L. Mummius de Achais triumphavit. signa area marmoreaque, & tabulas pictas in triumpho tulit.

LIBRI LIII.

Appius Claudius COS. Salassos, gentem Alpinam, domuit. Alter Pseudophilippus in Macedonia a L. Tremellio quaestore cum exercitu casus est. Q. Cacilius Metellus proconsul Celtiberos cecidit. A Q. Fabio proconsule pars maxima Lusitania, expugnatis multis urbibus, recepta est. C. Julius senator Grace res Romanas scripsit.

LIBRI LIV.

Q. Pompejus COS. in Hispania Termestinos subegit. cum eisdem quidem, & Numantinis pacem ob infirmitatem fecit. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita CCCCXXVIII. millia, CCCXLII. Cum Macedonum legati conquestum venissent de Junio Silano pratore, quod acceptis pecuniis provinciam spoliasset, & senatus de querelis eorum vellet cognoscere: T. Manlius Torquatus, Silani pater, petiit, impetravitque, ut sibi hujusmodi cognitio mandaretur. & domi causa cognita, filium condemnavit, abdicavitque: ac ne funeri quidem ejus, cum suspendio vitam finisset, interfuit, sedensque domi potesta-

statem consultantibus ex instituto fecit. Q. Fabius proconsul, rebus in Hispania prospere gestis, labem imposuit, pace cum Viriato aquis conditionibus facta. Viriatus a proditoribus consilio Servilii Capionis interemptus est, & ab exercitu ejus multum imploratus, ac nobilissime tumulatus, vir duxque maximus per quatuordecim annos, quibus cum Romanis bellum gessit, frequentius superior.

LIBRI LV.

P *Cornelio Nasica, cui cognomen Serapion fuit, ab irridente Curiatio tribuno plebis impositum, & D. Junio Bruto* COSS. *delectum habentibus, in conspectu tyronum res saluberrimi exempli facta est, nam C. Matienus accusatus est apud tribunos plebis, quod exercitum in Hispania deseruisset: damnatusque sub furca diu virgis casus est, & sestertio nummo veniit. Tribuni plebis, qui non impetrarunt, ut sibi denos quos vellent milites eximere liceret, consules in carcerem mitti jusserunt. Junius Brutus* COS. *in Hispania iis, qui sub Viriato militauerant, agros, oppidumque dedit, quod Valentia vocatum est. M. Popillius a Numantinis, cum quibus pacem factam senatus irritam censuerat, cum exercitu fusus fugatusque. C. Hostilio Mancino consule sacrificante, pulli ex cavea evolaverunt. conscendenti deinde in navim, ut in Hispaniam proficisceretur, accidit audiri, Mane mane, Mancine. Mancino auspicia tristia fuisse probatum est. victus enim a Numantinis, & castris exutus, cum spes nulla servandi exercitus esset, pacem cum eis fecit ignominiosam, quam ratam esse senatus vetuit. Triginta millia Romanorum a Numantino,*

tinorum millibus quatuor victa erant. D. Junius Lusitaniam urbium expugnationibus usque ad oceanum perdomuit: & cum fluvium Oblivionem transire nollent, raptum signifero signum ipse transtulit. & sic ut transgrederentur, persuasit. Alexander filius rex Syriæ, decem annos admodum habens, a Diodoro, qui Triphon cognominabatur, tutore suo per fraudem occisus est: corruptis quidem medicis, qui eum calculi dolore consumi ad populum mentiti, dum secant illum, occiderunt.

LIBRI LVI.

D. *Junius Brutus in ulteriore Hispania feliciter adversus Gallecios pugnavit. dissimili eventu M. Æmilius Lepidus proconsul adversus Vaccaos rem gessit: clademque similem Numantinæ passus est. Ad exolvendum Numantini fœderis religione populum Mancinus cum hujus rei auctor fuisset, deditus Numantinis, minime est receptus. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita CCCXXIII. millia. Fulvius Flaccus COS. Vardeos in Illyrico subegit. M. Cesonius prætor in Thracia cum Scordiscis prospere pugnavit. Cum vitio ducum bellum Numantinum non sine publico pudore duraret, delatus est ultro Scipioni Africano a senatu populoque Romano consulatus: quem cum ille capere ob legem, qua vetabat quemquam intra decem annos iterum consulem fieri licere, minime vellet: sicut priori consulatu, legibus solutus est. Bellum Servile in Sicilia ortum, cum opprimi a prætoribus minime valuisset, C. Fulvio consuli mandatum est: cujus belli initium fuit Eunus servus, natione Syrus, qui contracta*

agre-

agrestium servorum manu, & solutis ergastulis, justi exercitus numerum implevit. Cleon quoque alter servus ad LXX. millia servorum contraxit, & copiis junctis contra pop. Rom. exercitumque ejus bellum sæpenumero gesserunt.

LIBRI LVII.

Scipio Africanus Numantiam obsedit, & corruptum licentia luxuriaque exercitum ad generosissimam militiæ disciplinam revocavit. omnia enim deliciarum instrumenta recidit, duo millia scortorum a castris rejecit, militem omni die in opere habuit, & triginta dierum frumentum ad septenos vallos ferre cogebat. ægre propter onus incedenti dicebat: cum gladio recte vallare scieris, vallum ferre desinito. Alii nimirum parum habiliter scutum ferenti, scutum amplius justo ferre jussit: neque id se reprehendere, quoniam melius scuto quam gladio uteretur. Quem militem extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, vitibus; si extraneus, virgis cecidit. Jumenta quidem omnia, ne exoneraret milites, vendidit. multoties contra hostium eruptiones feliciter pugnavit. Vaccai obsessi, liberis & conjugibus trucidatis, ipsi se interemerunt. Scipio amplissima munera sibi ab Antiocho rege Syriæ missa, cum celare aliis imperatoribus regum munera mos esset, pro tribunali accepturum se esse dixit: eaque omnia referre quæstorem in publicas tabulas jussit: ex iis viris fortibus munera se daturum. Cum undique Numantiam obsidione clausisset, & oppressos fame videret urgeri: hostes, qui pabulatum exierant, vetuit interimi: quod diceret velo.

locius eos absumpturos frumentum quod haberent, si plures quidem fuissent.

LIBRI LVIII.

Tib. Sempronius Gracchus tribunus plebis cum agrariam legem ferret adversus voluntatem senatus, & equestris ordinis, ne quis ex publico agro plus quam decem jugera possideret, in eum furorem exarsit, ut M. Octavio collegæ causam diversæ partis defendenti potestatem lege lata abrogaret: seque, & fratrem Gracchum, & Ap. Claudium socerum Triumviros ad dividundum agrum crearet. Promulgavit & aliam legem agrariam: qua si quis latius agrum pateficeret, ut iidem omnino triumviri judicarent, qua publicus ager, qua privatus esset. deinde cum minus agri esset, quam quod dividi posset: sine offensa etiam plebis, quoniam eos ad cupiditatem amplam modo sperandi incitaverat, legem se promulgaturum ostendit ob id, ut iis qui Sempronia lege agrum accipere deberent, pecunia, quæ regis Attali fuisset, divideretur. Hæredem autem pop. Ro. reliquerat Attalus rex Pergami, Eumenis filius. Tot indignitatibus commotus graviter senatus: ante omnes C. Antonius COS. qui cum in senatu in Gracchum perorasset, raptus ab eo ad populum, delatusque plebi, rursus in eum pro rostris concionatus est. Cum iterum tribunus plebis creari vellet Gracchus, auctore P. Cornelio Nasica in Capitolio a primatibus occisus est, ictus primum fragmentis subselliorum; & inter alios, qui in eadem seditione occisi erant, insepultus est in flumen projectus. Res præterea in Sicilia vario eventu adversum fugitivos gestas continet.

LIBRI LIX.

Numantini fame maxime coacti, ipsi se per vices trucidaverunt. Captam urbem Scipio Africanus delevit, & de ea triumphavit, quartodecimo anno post Carthaginem deletam. P. Atilius COS. in Sicilia cum fugitivis debellavit. Aristonicus regis Eumenis filius Asiam occupavit, cum testamento Attali regis legata pop. Rom. libera esse deberet. Adversus eum P. Licinius Crassus COS. cum idem pontifex maximus esset, quod nunquam antea factum erat, extra Italiam profectus, prælio victus, & interemptus est. M. Perperna COS. victum Aristonicum in deditionem accepit. Q. Pompejus & Q. Metellus tunc primum uterque ex plebe censores facti. Lustrum a censoribus est conditum. Censa sunt capita CCCXIII. millia, DCCCXXIII. præter pupillos & viduas. Q. Metellus censor censuit, ut ducere uxores omnes omnino cogerentur liberorum creandorum causa, extat oratio ejus, quam Augustus Cæsar cum de maritandis ordinibus ageret, velut eo tempore scriptam in senatu recitavit. C. Atinius Labeo tribunus plebis Q. Metellum censorem, a quo in senatu legendo præteritus erat, de saxo dejici jussit: quod ne fieret, cæteri tribuni plebis auxilio quammaxime fuerunt. Cum Carbo tribunus plebis rogationem tulisset, ut eundem tribunum plebis, quoties quidem vellet, creari liceret, rogationem ejus P. Africanus gravissima oratione dissuasit, in qua dixit, Tib. Gracchum jure cæsum videri. Gracchus contra suasit rogationem, sed Scipio tenuit. Bella inter Antiochum regem Syriæ, & Phraatem Parthorum regem gesta, nec magis quie-

ta res Ægypti referuntur. Ptolemaus Evergetes cognominatus, ob nimiam suam crudelitatem suis invisus, incensa a populo regia, clam Cyprum profugit: & cum sorori ejus Cleopatra, quam, ejus virgine filia per vim compressa, & in matrimonium ducta, repudiaverat, regnum a populo datum esset; infensus, filium quem ex illa habebat, in Cypro occidit, caputque ejus & manus & pedes matri misit. Seditiones a Triumviris, Fulvio Flacco, C. Graccho, & C. Carbone de agro dividundo creatis excitatae: quibus cum P. Scipio Africanus adversaretur, fortisque ac validus pridie domum se recepisset, mortuus in cubiculo inventus est. Suspecta fuit, tanquam venenum ei dedisset, Sempronia uxor, hinc maxime, quod soror esset Gracchorum, cum quibus simultas Africano fuerat. de morte tamen ejus nulla quaestio acta. quo defuncto, seditiones triumvirales acrius exarserunt. C. Sempronius COS. contra Japidas primo rem male gessit, mox victoria cladem acceptam emendavit, virtute D. Junii Bruti, ejus qui Lusitaniam subegerat.

LIBRI LX.

A *Urelius COS. Sardos subegit. Fulvius Flaccus primus omnium Transalpinos Ligures bello domuit, missus in auxilium Massiliensibus adversus Falanios Gallos, qui populabantur fines Massiliensium. L. Opimius prætor Fregellanos, qui defecerant, in deditionem accepit, Fregellas diruit. Pestilentia in Africa a maxima multitudine locustarum, & deinde necatarum strage fuisse traditur. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita CCCXC. Cilia,*

lia, DCCXXXVI. C. Gracchus, Tiberii frater, tribunus plebis eloquentior quam frater, perniciosas aliquas leges tulit: inter quas frumentariam, ut semisse & triente frumentum plebi daretur: alteram legem agrariam, quam frater ejus tulerat: tertiam, qua equestrem ordinem cum senatu consentientem corruperat, (trecenti senatores erant) sexcenti equites ut trecentis senatoribus admiscerentur: id est, ut equester ordo bis tantum virium in senatu haberet: & continuato in alterum annum tribunatu, legibus agrariis latis effecit, ut complures coloniæ in Italia deducerentur, & una in solo dirutæ Carthaginis: quo ipse Triumvir creatus coloniam deduxit. Præterea res a Q. Metello consule adversus Baleares gestas continet, quos Græci Gymnesias appellant, quia æstatem nudi exigant. Baleares a teli missu appellati, vel a Baleo Herculis comite ibi relicto tunc, cum Hercules ad Geryonem navigaret. Motus quoque Syriæ referuntur, in quibus Cleopatra Demetrium virum suum, & Seleucum filium, multum indignata, quod occiso patre ejus a se, injussu suo diadema sumpsisset, interemit.

LIBRI LXI.

Ajus Sextius proconsul, victa Salviorum gente, coloniam Aquas Sextias condidit, ob aquarum copiam & calidis & frigidis fontibus, atque a nomine suo ita appellatas. Cn. Domitius proconsul contra Allobroges ad oppidum Vindalium multum feliciter pugnavit. Quibus bellum inferendi causa fuit, quod Teutomalium Salviorum regem fugientem recepissent, & omni ope juvissent: quodque Heduorum agros, sociorum

pop.

pop. Ro. vastavissent. C. Gracchus seditiose tribunatu acto, cum Aventinum armata quoque multitudine occupavisset, a L. Opimio consule, ex S.C. vocato ad arma populo, pulsus interemptus est, & cum eo Fulvius Flaccus socius ejusdem. Q. Fabius Maximus COS. Pauli nepos, adversus Allobroges, & Bituitum Arvernorum regem feliciter pugnavit. Ex Bituiti exercitu caesa millia hominum centum viginti. & cumipse ad satisfaciendum senatui Romam profectus esset, Alba custodiendus datus est, quia contra pacem videbatur, ut in Galliam remitteretur. decretum quoque est, ut Congentiatus filius ejus comprehensus Romam mitteretur. Allobroges in deditionem accepti. L. Opimius accusatus apud populum a Q. Decio tribuno plebis, quod indemnatos cives in carcerem conjecisset, liberatus est.

LIBRI LXII.

Q. *Martius COS. Stonos gentem Alpinam expugnavit: Micipsa Numidarum rex mortuus regnum tribus filiis reliquit, Adherbali, Hiempsali, & Jugurtha fratris filio, quem in filium adoptaverat. L. Caecilius Metellus Dalmatas obsedit. Jugurtha Hiempsalem fratrem bello petiit, quem victum interemit: Adherbalem regno expulit, qui a senatu restitutus est. L. Caecilius Metellus, Cn. Domitius Abenobarbus censores duos & triginta senatu amoverunt. Praeterea motus Syriae regum continet.*

LIBRI LXIII.

Cato Porcius COS. in Thracia male adversus Scordiscos pugnavit. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita CCCXCIV. millia, CCCXXXVI. Æmilia, Licinia, & Martia virgines Vestales incesti damnatæ sunt: idque incestum quemadmodum commissum, deprehensum, & judicatum sit, refertur. Cimbri gens vaga populabundi in Illyricum venerunt: ab iis Papirius Carbo COS. cum exercitu fusus est. Livius Drusus COS. adversus Scordiscos gentem a Gallis oriundam in Thracia feliciter pugnavit, magnumque honorem tulit.

LIBRI LXIV.

Adherbal bello petitus a Jugurtha, & in oppido Cirta obsessus, contra denuntiationem senatus ab eo occisus est. Ob hoc ipsi Jugurthæ bellum indictum: idque etiam Calpurnius Bestia COS. gerere jussus, pacem cum Jugurtha injussu populi & senatus fecit. Jugurtha fide publica vocatus ad indicandum consiliorum auctores, quod multos pecunia in senatu corrupisse dicebatur, Romam venit: & propter cædem admissam in regulum quendam nomine Massivam, qui regnum ejus populo Romano invisi appetebat, Romæ interfectum, cum periclitaretur, causam capitis dicere jussus, clam profugit, & discedens urbe fertur dixisse, O urbem venalem, & cito perituram, si emptorem invenerit! A. Postumius legatus infeliciter prælio adversus Jugurtham gesto conflixit: pacemque etiam multum ignominiosam adjecit, quam quidem minime esse servandam senatus censuit.

LIBRI LXV.

Q. Cæcilius Metellus COS. duobus prœliis Jugurtham fudit, & universam Numidiam vastavit. M. Junius Silanus COS. adversus Cimbros infeliciter pugnavit. Legatis Cimbrorum sedem & agros, in quibus considerent, postulantibus, senatus negavit. M. Minutius proconsul contra Thracas feliciter quidem pugnavit. L. Cassius COS. a Tigurinis Gallis pago Helvetiorum, qui a civitate secesserant, in finibus Allobrogum cum exercitu cæsus est. milites qui ex ea clade superaverant, obsidibus datis, & dimidia rerum omnium parte, ut incolumes dimitterentur, cum hostibus pacti sunt.

LIBRI LXVI.

Jugurtha pulsus a C. Mario ex Numidia, auxilio Bocchi Maurorum regis adjutus est, & cæsis prælio Bocchi quoque copiis, nolente Boccho bellum infeliciter susceptum diutius sustinere, vinctus ab eo & traditus Mario est: in qua re præcipua opera L. Cornelii Sullæ quæstoris Marii fuit.

LIBRI LXVII.

M. Aurelius Scaurus legatus consulis a Cimbris fuso exercitu captus est: & cum in consilium ab iis evocatus deterreret eos, ne Alpes transirent Italiam petituri, eo quod diceret Romanos vinci minime posse, a Bolo rege feroce juvene occisus est. Ab iisdem hostibus M. Manlius Cons. & Q. Servilius Cæpio proconsul victi prælio castrisque binis exuti sunt. octoginta millia militum occisa, ca-

lonum ac lixarum quadraginta millia. Secundum populi Romani jussionem, Capionis, cujus temeritate clades accepta erat, damnati bona publicata sunt, primoque post regem Tarquinium imperium ei abrogatum. In triumpho C. Marii ductus ante currum ejus Jugurtha cum duobus filiis, & in carcere necatus. Marius triumphali veste in senatum venit, quod nemo ante eum fecerat, eique propter Cimbrici belli metum continuatus per complures annos magistratus est. consulatu secundo & tertio absens COS. creatus, quartum consulatum dissimulanter captans consecutus est. Cn. Domitius Pontifex maximus populi suffragio creatus est. Cimbri, vastatis omnibus quæ circa Rhodanum & Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi, ibique multa loca populati, a Celtiberis fugati sunt: reversique in Galliam, bellicosis se Teutonis conjunxerunt.

LIBRI LXVIII.

M *Antonius prætor in Sicilia maritimos prædones persecutus est. C. Marius COS. summa vi oppugnata a Teutonis & Ambronibus Castra defendit. duobus deinde præliis circa Aquas Sextias eos hostes delevit: in quibus cæsa traduntur hostium ducenta millia, capta nonaginta. Marius absens quintum COS. creatus est. triumphum oblatum, donec Cimbros vinceret, distulit. Cimbri, repulso ab Alpibus fugatoque Q. Catulo proconsule, qui fauces Alpium obsederat, & ad flumen Athesim castellum editum insederat, reliqueratque: ibi virtute sua explicata fugientem proconsulem exercitumque prosecuti, in Italiam cum trajecissent, junctis*

ejus-

ejusdem Catuli, & C. Marii exercitibus, prælio victi sunt ab eis, in quo cæsa traduntur hominum centum quadraginta millia, capta sexaginta. Marius totius civitatis consensu receptus, pro duobus triumphis qui offerebantur, uno contentus fuit. Primores civitatis, qui aliquantulum ut novo homini ad tantos honores evecto inviderant, conservatam ab eo Rempublicam fatebantur. P. Malleolus, matre interempta, primus omnium insutus culleo in mare præcipitatus est. Ancilia cum strepitu mota esse, antequam Cimbricum bellum consummaretur, referuntur. Bella præterea inter Syriæ reges gesta continet.

LIBRI LXIX.

L. Apulejus Saturninus, adjuvante C. Mario, & per milites occiso A. Numio competitore, trib. pl. per vim creatus, non minus violenter tribunatum, quam petierat, gessit. & cum legem agrariam per vim tulisset, Metello Numidico, eo quod in eam minime jurasset, diem dixit: qui cum a bonis civibus defenderetur, ne causa malorum certaminum esset, in voluntarium exilium Rhodum profectus est, ibique legendo, & audiendis magnis viris vacabat. Profecto C. Marius seditionis auctor, qui sextum quidem consulatum per tribus sparsa pecunia emerat, aqua & igni interdixit. Idem Apulejus Saturninus tribunus plebis C. Memmium candidatum consulatus petitorem, quem maxime adversarium actionibus suis timebat, interemit. quibus rebus concitato quamplurimum senatu, in ejus causam & C. Marius homo mutabilis, & varii consilii ingeniique, qui semper

secundam fortunam transierat, cum eum tueri minime posset, oppressus armis cum Glaucia prætore, & aliis ejusdem furoris, bello quodam interfectus est. Q. Cæcilius Metellus ab exilio ingenti totius favore civitatis reductus est. M. Aquilius Cos. in Sicilia bellum servile concitatum confecit.

LIBRI LXX.

Cum M. Aquilius de pecuniis repetundis causam diceret, ipse rogare judices noluit. M. Antonius, qui pro eo perorabat, tunicam a pectore ejus discidit, ut honestas cicatrices ostenderet: quibus conspectis indubitanter absolutus est. Cicero ejus rei solus auctor. Didius proconsul adversus Celtiberos feliciter pugnavit. Ptolemæus Cyrenarum rex, cui cognomen tum Apioni fuit, mortuus heredem P. R. reliquit, & ejus regni civitates senatus liberas esse jussit. Ariobarzanes in regnum Cappadociæ a L. Cornelio Sulla reductus est. Parthorum legati a rege Arsace missi ad Sullam venerunt, ut amicitiam a P. R. peterent. P. Rutilius vir summa innocentia, qui legatus Q. Mucii proconsulis a publicanorum injuriis Asiam defenderat, invisus equestri ordini, penes quem judicia erant, repetundarum damnatus, in exilium missus est. C. Geminius prætor contra Thracas infeliciter pugnavit. Senatus cum impotentiam equestris ordinis in judiciis exercendis ferre nollet, omni vi niti cœpit ut ad se judicia transferrentur, sustinente causam ejus M. Livio Druso trib. pl. qui ut vires sibi acquireret, perniciosa spe largitionis plebem concitavit. Præterea motus Syriæ regum continet.

LI.

LIBRI LXXI.

Arcus Livius Drusus trib. pl. ut majoribus viribus senatus causam susceptam tueretur, socios & Italicos populos spe civitatis Romanæ solicitavit: iisque adjuvantibus per vim legibus agrariis frumentariisque latis, legem quoque judicialem tulit, ut æqua parte judicia penes senatum & equestrem ordinem essent. Cum deinde promissa sociis civitas præstari non posset; irati Italici defectionem cœperunt agitare. eorum coitus, conjurationes, orationesque in conciliis principum referuntur: propter quæ Livius Drusus etiam senatui invisus factus, velut socialis belli auctor, incertum a quo, domi occisus est.

LIBRI LXXII.

Italici populi defecerant, Picentes, Vestini, Marsi, Peligni, Marrucini, Lucani, Samnites, initio belli a Picentibus moto. Q. Servilius proconsul in oppido Asculo cum omnibus civibus Romanis, qui in oppido erant, occisus est. saga populus sumpsit. Servius Galba a Lucanis comprehensus, unius fœminæ opera, ad quam divertebatur, captivitate exemptus est. Æsernia & Alba coloniæ ab Italicis obsessæ sunt. Auxilia demum Latini nominis, externarumque gentium missa P. R. & expeditiones invicem, urbiumque expugnationes referuntur.

LIBRI LXXIII.

L. *Julius Cæsar Cos. male adversus Samnites pugnavit. Nolia colonia in potestatem Samnitum cum L. Postumio prætore venit: qui interemptus est. Complures populi ad hostes defecerunt. Cum P. Rutilius Cos. parum prospere contra Marsos pugnasset, & in prælio cecidisset: C. Marius legatus ejus meliore quidem eventu cum hostibus conflixit. Ser. Sulpitius Pelignos fudit. Q. Cæpio legatus Rutilii cum obsessus prospere in hostes erupisset, & ob eum successum æquatum ei cum C. Mario esset imperium: temerarius factus, & circumventus insidiis, fuso exercitu cecidit. L. Cæsar Cos. feliciter contra Samnites pugnavit: ob eam victoriam Romæ saga posita sunt: & ut varia belli fortuna esset, Æsernia colonia cum M. Marcello in potestatem Samnitium venit. Sed & C. Marius prælio Marsos fudit, Hirnio Asinio prætore Marrucinorum occiso, C. Cæcilius in Gallia transalpina Salvios rebellantes vicit.*

LIBRI LXXIV.

CN. *Pompejus Picentes prælio fudit, & obsedit: propter quam victoriam Romæ prætextæ, aliaque magistratuum ornamenta insignia sumpta sunt. C. Marius cum Marsis dubio eventu pugnavit. Libertini tum primum militare cœperunt. Aurelius Plotius legatus Umbros, L. Portius prætor Marsos, cum uterque populus defecisset, prælio vicerunt. Nicomedes in Bithynia, Ariobarzanes in Cappadocia regna reducti sunt. Cn. Pompejus Cos. Marsos acie vicit. Cum ære alie-*

na.

no oppressa esset civitas, A. Sempronius Asellio prator, quoniam secundum debitores jus dicebat, ab iis, qui fœnerabantur, in foro occisus est. Praterea incursiones Thracum in Macedoniam, populationesque continet.

LIBRI LXXV.

A. *Postumius Albinus legatus in obsidione castrorum hostilium cecidit. Sulpitius legatus cum classi praeesset, infamis crimine proditionis ab exercitu suo est interfectus. L. Cornelius Sulla legatus Samnites pralio vicit, & bina castra eorum expugnavit. Cn. Pompejus Vestinos in deditionem accepit. L. Porcius Cos. rebus prospere gestis, fusisque aliquoties Marsis, dum castra eorum expugnat, cecidit. Ea res hostibus victoriam ejus pralii dedit. Cosconius & Lucejus Samnites acie vicerunt, Marium Egnatium nobilissimum hostium ducem occiderunt, compluraque eorum oppida in deditionem acceperunt. L. Sulla Hirpinos domuit, Samnites multis praliis fudit, aliquot populos recepit, quantisque raro quisquam alius ante consulatum rebus gestis, ad petitionem consulatus Romam est profectus.*

LIBRI LXXVI.

A. *Gabinius legatus, rebus adversum Lucanos prospere gestis, multis oppidis expugnatis, in obsidione castrorum hostilium cecidit. Sulpitius Legatus Marrucinos occidit, universamque eam regionem accepit. Cn. Pompejus proconsul Vestinos & Pelignos in deditionem accepit. Marsi quoque a L. Murena & Cacilio Pinna legatis aliquot pra-*

præliis fracti pacem petierunt. Asculum a Cn. Pompejo captum est, cæsis a Mamerco Æmilio legato Italicis. Silo Popedius dux Marsorum auctor hujus rei in prælio cecidit. Ariobarzanes Cappadociæ, Nicomedes Bithyniæ regno a Mithridate Ponti rege pulsi sunt. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam populationesque continet.

LIBRI LXXVII.

Cum P. Sulpitius trib. pleb. auctore C. Mario perniciosas leges promulgasset, ut exules revocarentur, & novi cives libertinique distribuerentur in tribus, & ut Marius adversus Mithridatem Ponti regem dux crearetur, & adversantibus Coss. Q. Pompejo & L. Sullæ vim intulisset, occisoque Pompeji Cos. filio genero Sullæ, L. Sulla Cos. cum exercitu in urbem venit, & adversus factionem Sulpitii & Marii in ipsa urbe pugnavit, eamque expulit, ex quo duodecim a senatu hostes, inter quos C. Marius pater & filius, judicati sunt. P. Sulpitius cum in quadam villa lateret, indicio servi sui retractus & occisus est. servus, ut præmium promissi indicii haberet, manumissus est, & ob scelus domini proditi de saxo dejectus est. C. Marius filius in Africam trajecit. C. Marius pater cum in paludibus Minturnensium lateret, extractus est ab oppidanis: & cum ad occidendum eum missus servus natione Gallus majestate tanti viri perterritus recessisset, impositus publice in navim delatus est in Africam. L. Sulla civitatis statum ordinavit, exinde colonias deduxit. Q. Pompejus Cos. ad capiendum a Cn. Pompejo proconsule exercitum profectus, consilio ejus occisus est. Mithridates Ponti rex,

Bi-

Bithynia & Cappadocia occupatis, & pulso Aquilio legato, Phrygiam provinciam populi Romani cum ingenti exercitu intravit.

LIBRI LXXVIII.

MIthridates *Asiam occupavit, Q. Oppium proconsulem, item Aquilium legatum in vincula conjecit: jussuque ejus quicquid civium Romanorum in Asia fuit, uno die trucidatum est. urbem Rhodum, quæ sola in fide permanserat, oppugnavit: & aliquot præliis navalibus victus excessit. Archelaus præfectus regis in Græciam cum exercitu venit, Athenas occupavit. Præterea trepidationem urbium insularumque, aliis ad Mithridatem, aliis ad P. R. civitates suas trahentibus, continet.*

LIBRI LXXIX.

L. *Cornelius Cinna cum perciniosas leges per vim ferret, pulsus urbe a Cn. Octavio collega cum Sextio trib. pleb. imperioque ei abrogato, corruptum Ap. Claudii exercitum in potestatem suam redegit, & bellum urbi intulit, accersito C. Mario cum aliis exulibus ex Africa. in quo bello duo fratres, alter ex Pompeji exercitu, alter ex Cinnæ, ignorantes concurrerunt, & cum victor mortuum spoliaret, agnito fratre, ingenti lamentatione edita, rogo ei extructo ipse supra rogum se transfodit, & eodem igni consumptus est. Et cum opprimi inter initia potuisset, Cn. Pompeji fraude, qui utramque partem fovendo, vires Cinnæ dedit, nec nisi profligatis optimatium rebus auxilium tulit: & consulis segnitie confirmati Cinna & Marius, quatuor exercitibus, quorum duo*

Q.

Q. Sertorio, & Carboni dati sunt, urbem circumsederunt. Ostiam coloniam Marius expugnavit, & crudeliter diripuit.

LIBRI LXXX.

Italicis populis a senatu civitas data est: Samnites, qui soli arma recipiebant, Cinna & Mario se conjunxerunt: ab iis Plancius cum exercitu caesus est: Cinna & Marius cum Carbone & Sertorio Janiculum occupaverunt, & fugati ab Octavio Cos. recesserunt. Marius Antium quidem, & Ariciam, & Lavinium colonias devastavit. Cum nulla omnino spes esset optimatibus resistendi propter segnitiem & perfidiam & ducum & militum, qui corrupti aut pugnare nolebant, aut ad diversas partes transibant; Cinna & Marius in urbem recepti sunt: qui velut captam eam caedibus & rapinis vastarunt, Cn. Octavio Cos. occiso, & omnibus adversae partis nobilibus trucidatis, inter quos M. Antonio eloquentissimo viro, & C. Caesare, quorum capita in rostris posita. Crassus filius ab equitibus Fimbriae interemptus: pater Crassus, ne quid indignum virtute sua pateretur, gladio se transfixit. Et citra ulla comitia consules in sequentem annum seipsos renuntiaverunt. eodem die quo magistratum inierant, Marius Sex. Licinium senatorem de saxo dejici jussit, editisque multis sceleribus, Idib. Januar. decessit: vir, cujus si examinentur cum virtutibus vitia, haud facile sit dictu, utrum bello melior, an pace perniciosior fuerit. adeo quam Remp. armatus servavit, eam primo togatus omni genere fraudis, postremo armis hostiliter evertit.

LI-

LIBRI LXXXI.

Lucius Sulla Athenas, quas Archelaus Præfectus Mithridatis occuparat, circumsedit, & cum maximo labore expugnavit: urbi libertatem, & civibus, quæ habuerant, reddidit. Magnesia, quæ sola in Asia civitas in fide manserat, summa virtute adversus Mithridatem defensa est. Præterea a Thracibus in Macedonia gesta continet.

LIBRI LXXXII.

Sulla copias regis, quæ Macedonia occupata in Thessaliam venerant, prælio vicit, cæsis hostium C. millibus, castris quoque expugnatis, revocato deinde bello, iterum exercitum ejus fudit, ac delevit. Archelaus cum classe regia Sullæ se tradidit. L. Valerius Flaccus COS. *collega Cinnæ missus ut Sullæ succederet, propter avaritiam invisus exercitui suo a C. Fimbria legato ipsius, ultimæ audaciæ homine, occisus est, & imperium ad Fimbriam translatum. Præterea expugnatæ in Asia urbes a Mithridate, & crudeliter direpta provincia, incursionesque Thracum in Macedoniam referuntur.*

LIBRI LXXXIII.

C. Fimbria in Asia fusis aliquot copiis Mithridatis, urbem Pergamum cepit, obsessumque regem non abfuit multum quin caperet. urbem Ilion, quæ se potestati Sullæ reservabat, expugnavit, ac delevit, & magnam partem Asiæ recepit. Sulla multis

præ-

præliis Thracas cecidit. Cum L. Cinna, & Cn. Papirius Carbo a se ipsis consules per biennium creati, bellum contra Sullam pararent; effectum quidem est per L. Valerium Flaccum principem senatus, qui orationem in senatu habuit, & per eos qui concordiæ studebant, ut legati ad Sullam de pace mitterentur. Cinna ab exercitu suo, quem invitum cogebat naves conscendere, & adversus Sullam proficisci, interemptus est. consulatum Carbo solus gessit. Sulla cum in Asiam trajecisset, pacem cum Mithridate fecit ita, ut is cederet provinciis, Asia, Bithynia, Cappadocia. Fimbria desertus ab exercitu, qui ad Sullam transierat, ipse se percussit, impetravitque a servo præbens cervicem, ut eum omnino interficeret.

LIBRI LXXXIV.

SUlla legatis, qui a senatu missi erant, futurum se in potestate senatus respondit, si cives, qui a Cinna pulsi ad se confugerant, restituerentur. quæ conditio cum justa senatui videretur, per Carbonem factionemque ejus, cui bellum videbatur utilius, ne conveniret, effectum est. Idem Carbo, cum ab omnibus oppidis Italiæ obsides exigere vellet, ut fidem illorum contra Sullam obligaret, consensu senatus est prohibitus. Novis civibus S. C. suffragium datum est. Q. Metellus Pius, qui partes optimatium sequutus erat, cum in Africa bellum moliretur, a C. Fabio prætore pulsus est, senatusque consultum per factionem Carbonis & Marianarum partium factum est, ut omnes ubique exercitus dimitterentur. Libertini in quinque & triginta tribus distributi sunt. Præterea belli.

ap-

apparatum contra Sullam; quod plurimum excitabatur, continet.

LIBRI LXXXV.

Sulla in Italiam cum exercitu trajecit, missisque legatis qui de pace agerent, & a consule Cn. Carbone, & C. Norbano violatis, eundem Norbanum prælio vicit. Et cum L. Scipionis alterius consulis, cum quo per omnia id egerat, ut pacem jungeret, nec potuerat, castra oppugnaturus esset, universus exercitus consulis solicitatus per emissos a Sulla milites, signa ad Sullam transtulit. Scipio, cum interimi posset, dimissus est. Cn. Pompejus, Cn. F. ejus, qui Asculum ceperat, conscripto quidem voluntariorum exercitu, cum tribus legionibus ad Sullam venerat, ad quem se nobilitas omnis conferebat, ita ut deserta urbe ad castra veniretur. Præterea expeditiones per universam Italiam utriusque partis ducum referuntur.

LIBRI LXXXVI.

Cum C. Marius, C. Marii filius COS. ante annos XX. per vim creatus esset, C. Fabius in Africa propter crudelitatem & avaritiam in prætorio suo vivus exustus est. L. Philippus legatus Sullæ Sardiniam, Q. Antonio prætore pulso & occiso, occupavit. Sulla cum Italicis populis, ne timeretur ab iis velut erepturus civitatem, & suffragii jus nuper datum, fœdus percussit, itemque ex fiducia jam certa victoriæ litigatores, a quibus adhibebatur vadimonium, Romam deferre jussit. Cum a parte diversa urbs adhuc teneretur, L. Damasippus prætor ex voluntate C. Martii consulis, cum senatum contra-

xis-

illum proscriptum diceret. Itaque se transfodit, & sanguine suo fores respersit. Sulla Nolam in Samnio recepit. XLVII. legiones in agros captos deduxit, & eos iis divisit. Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat, obsessum in deditionem accepit. Mitylena quoque in Asia, quæ sola urbs post victum Mithridatem arma retinebat, expugnata, dirutaque sunt.

LIBRI XC.

SUlla decessit, honosque ei a senatu habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. M. Lepidus cum acta Sullæ tentaret rescindere, bellum excitavit: & a Q. Catulo collega Italia pulsus est, & in Sardinia frustra bellum molitus periit. M. Brutus, qui Cisalpinam Galliam tenebat, a Cn. Pompejo occisus est. Q. Sertorius proscriptus in ulteriore Hispania ingens bellum excitavit. L. Manlius proconsul, & M. Antonius legatus ab Herculejo quæstore prælio victi sunt. Præterea a P. Servilio proconsule adversus Cilicas res gestas continet.

LIBRI XCI.

CN. Pompejus cum adhuc quæstor esset, cum imperio consulari adversus Sertorium missus est. Sertorius aliquot urbes expugnavit, plurimasque civitates in potestatem suam redegit. Ap. Claudius proconsul Thracas pluribus præliis vicit. Q. Metellus proconsul L. Herculejum quæstorem Sertorii omni cum exercitu cecidit.

LI-

LIBRI XCII.

CN. Pompejus adhuc dubio eventu cum Sertorio pugnavit, ita ut singula ex utraque parte cornua vicerint. Q. Sertorius Metellum & Perpernam cum duobus exercitibus prælio fudit; cujus victoria partem cupiens auferre Pompejus, parum prospere pugnavit. obsessus deinde Calagurii Sertorius assiduis eruptionibus non leviora damna obsidentibus tulit. Præterea a Curione proconsule in Thracia res gestas adversus Dardanos, & Q. Sertorii multa crudelia in suos facta continet, qui plurimos amicorum & secum proscriptorum crimine proditionis insimulatos interemit.

LIBRI XCIII.

P. Servilius proconsul in Cilicia Isauros domuit, & aliquot urbes piratarum expugnavit. Nicomedes Bithyniæ rex moriens pop. Rom. fecit heredem, regnumque ejus in provinciæ formam redactum est. Mithridates fœdere cum Sertorio icto, bellum pop. Rom. intulit. Apparatus deinde regiarum copiarum pedestrium navaliumque, & occupata Bithynia. M. Aurelius Cotta COS. ad Chalcedonem prælio a rege victus est, rexque a Pompejo & Metello victus. & ut contra Sertorium egerunt, qui omnibus belli militiæque artibus par fuit: quos etiam ab obsidione Calagurii oppidi depulsos coegit diversas regiones petere, Metellum ulteriorem Hispaniam, Pompejum Galliam.

prœliis fracti pacem petierunt. Asculum a Cn. Pompejo captum est, cæsis a Mamerco Æmilio legato Italicis. Silo Popedius dux Marsorum auctor hujus rei in prœlio cecidit. Ariobarzanes Cappadociæ, Nicomedes Bithyniæ regno a Mithridate Ponti rege pulsi sunt. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam populationesque continet.

LIBRI LXXVII.

Cum P. Sulpitius trib. pleb. auctore C. Mario perniciosas leges promulgasset, ut exules revocarentur, & novi cives libertinique distribuerentur in tribus, & ut Marius adversus Mithridatem Ponti regem dux crearetur, & adversantibus Coss. Q. Pompejo & L. Sullæ vim intulisset, occisoque Pompeji Cos. filio genero Sullæ, L. Sulla Cos. cum exercitu in urbem venit, & adversus factionem Sulpitii & Marii in ipsa urbe pugnavit, eamque expulit, ex quo duodecim a senatu hostes, inter quos C. Marius pater & filius, judicati sunt. P. Sulpitius cum in quadam villa lateret, indicio servi sui retractus & occisus est. servus, ut præmium promissi indicii haberet, manumissus est, & ob scelus domini proditi de saxo dejectus est. C. Marius filius in Africam trajecit. C. Marius pater cum in paludibus Minturnensium lateret, extractus est ab oppidanis: & cum ad occidendum eum missus servus natione Gallus majestate tanti viri perterritus recessisset, impositus publice in navim delatus est in Africam. L. Sulla civitatis statum ordinavit, exinde colonias deduxit. Q. Pompejus Cos. ad capiendum a Cn. Pompejo proconsule exercitum profectus, consilio ejus occisus est. Mithridates Ponti rex,

Bithynia & Cappadocia occupatis, & pulso Aquilio legato, Phrygiam provinciam populi Romani cum ingenti exercitu intravit.

LIBRI LXXVIII.

Mithridates Asiam occupavit, Q. Oppium proconsulem, item Aquilium legatum in vincula conjecit: jussuque ejus quicquid civium Romanorum in Asia fuit, uno die trucidatum est. urbem Rhodum, qua sola in fide permanserat, oppugnavit: & aliquot praeliis navalibus victus excessit. Archelaus praefectus regis in Graeciam cum exercitu venit, Athenas occupavit. Praeterea trepidationem urbium insularumque, aliis ad Mithridatem, aliis ad P. R. civitates suas trahentibus, continet.

LIBRI LXXIX.

L. Cornelius Cinna cum perciniosas leges per vim ferret, pulsus urbe a Cn. Octavio collega cum Sextio trib. pleb. imperioque ei abrogato, corruptum Ap. Claudii exercitum in potestatem suam redegit, & bellum urbi intulit, accersito C. Mario cum aliis exulibus ex Africa. in quo bello duo fratres, alter ex Pompeji exercitu, alter ex Cinna, ignorantes concurrerunt, & cum victor mortuum spoliaret, agnito fratre, ingenti lamentatione edita, rogo ei extructo ipse supra rogum se transfodit, & eodem igni consumptus est. Et cum opprimi inter initia potuisset, Cn. Pompeji fraude, qui utramque partem fovendo, vires Cinnae dedit, nec nisi profligatis optimatium rebus auxilium tulit: & consulis segnitie confirmati Cinna & Marius, quatuor exercitibus, quorum duo

Q.

Q. Sertorio, & Carboni dati sunt, urbem circumsederunt. Ostiam coloniam Marius expugnavit, & crudeliter diripuit.

LIBRI LXXX.

ITalicis populis a senatu civitas data est: Samnites, qui soli arma recipiebant, Cinnæ & Mario se conjunxerunt. ab iis Plancius cum exercitu cæsus est. Cinna & Marius cum Carbone & Sertorio Janiculum occupaverunt, & fugati ab Octavio Cos. recesserunt. Marius Antium quidem, & Ariciam, & Lavinium colonias devastavit. Cum nulla omnino spes esset optimatibus resistendi propter segnitiem & perfidiam & ducum & militum, qui corrupti aut pugnare nolebant, aut ad diversas partes transibant; Cinna & Marius in urbem recepti sunt: qui velut captam eam cædibus & rapinis vastarunt, Cn. Octavio Cos. occiso, & omnibus adversæ partis nobilibus trucidatis, inter quos M. Antonio eloquentissimo viro, & C. Cæsare, quorum capita in rostris posita. Crassus filius ab equitibus Fimbriæ interemptus. pater Crassus, ne quid indignum virtute sua pateretur, gladio se transfixit. Et citra ulla comitia consules in sequentem annum seipsos renuntiaverunt. eodem die quo magistratum inierant, Marius Sex. Licinium senatorem de saxo dejici jussit, editisque multis sceleribus, Idib. Januar. decessit: vir, cujus si examinentur cum virtutibus vitia, haud facile sit dictu, utrum bello melior an pace perniciosior fuerit. adeo quam Remp. armatus servavit, eam primo togatus omni genere fraudis, postremo armis hostiliter evertit.

LIBRI LXXXI.

Lucius Sulla Athenas, quas Archelaus Præfectus Mithridatis occuparat, circumsedit, & cum maximo labore expugnavit: urbi libertatem, & civibus, quæ habuerant, reddidit. Magnesia, quæ sola in Asia civitas in fide manserat, summa virtute adversus Mithridatem defensa est. Præterea a Thracibus in Macedonia gesta continet.

LIBRI LXXXII.

Sulla copias regis, quæ Macedonia occupata in Thessaliam venerant, prælio vicit, cæsis hostium C. millibus, castris quoque expugnatis, revocato deinde bello, iterum exercitum ejus fudit, ac delevit. Archelaus cum classe regia Sullæ se tradidit. L. Valerius Flaccus COS. collega Cinnæ missus ut Sullæ succederet, propter avaritiam invisus exercitui suo a C. Fimbria legato ipsius, ultimæ audaciæ homine, occisus est, & imperium ad Fimbriam translatum. Præterea expugnatæ in Asia urbes a Mithridate, & crudeliter direpta provincia, incursionesque Thracum in Macedoniam referuntur.

LIBRI LXXXIII.

C. Fimbria in Asia fusis aliquot copiis Mithridatis, urbem Pergamum cepit, obsessumque regem non abfuit multum quin caperet. urbem Ilion, quæ se potestati Sullæ reservabat, expugnavit, ac delevit, & magnam partem Asiæ recepit. Sulla multis præ-

prœliis Thracas cecidit. Cum L. Cinna, & Cn. Papirius Carbo a se ipsis consules per biennium creati, bellum contra Sullam pararent; effectum quidem est per L. Valerium Flaccum principem senatus, qui orationem in senatu habuit, & per eos qui concordiæ studebant, ut legati ad Sullam de pace mitterentur. Cinna ab exercitu suo, quem invitum cogebat naves conscendere, & adversus Sullam proficisci, interemptus est. consulatum Carbo solus gessit. Sulla cum in Asiam trajecisset, pacem cum Mithridate fecit ita, ut is cederet provinciis, Asia, Bithynia, Cappadocia. Fimbria desertus ab exercitu, qui ad Sullam transierat, ipse se percussit, impetravitque a servo prabens cervicem, ut eum omnino interficeret.

LIBRI LXXXIV.

Sulla legatis, qui a senatu missi erant, futurum se in potestate senatus respondit, si cives, qui a Cinna pulsi ad se confugerant, restituerentur. quæ conditio cum justa senatui videretur, per Carbonem factionemque ejus, cui bellum videbatur utilius, ne conveniret, effectum est. Idem Carbo, cum ab omnibus oppidis Italiæ obsides exigere vellet, ut fidem illorum contra Sullam obligaret, consensu senatus est prohibitus. Novis civibus S. C. suffragium datum est. Q. Metellus Pius, qui partes optimatium sequutus erat, cum in Africa bellum moliretur, a C. Fabio prætore pulsus est, senatusque consultum per factionem Carbonis & Marianarum partium factum est, ut omnes ubique exercitus dimitterentur. Libertini in quinque & triginta tribus distributi sunt. Præterea belli ap-

apparatum contra Sullam; quod plurimum excitabatur, continet.

LIBRI LXXXV.

SUlla in Italiam cum exercitu trajecit, missisque legatis qui de pace agerent, & a consule Cn. Carbone, & C. Norbano violatis, eundem Norbanum prælio vicit. Et cum L. Scipionis alterius consulis, cum quo per omnia id egerat, ut pacem jungeret, nec potuerat, castra oppugnaturus esset, universus exercitus consulis solicitatus per emissos a Sulla milites, signa ad Sullam transtulit. Scipio, cum interimi posset, dimissus est. Cn. Pompejus, Cn. F. ejus, qui Asculum ceperat, conscripto quidem voluntariorum exercitu, cum tribus legionibus ad Sullam venerat, ad quem se nobilitas omnis conferebat, ita ut deserta urbe ad castra veniretur. Præterea expeditiones per universam Italiam utriusque partis ducum referuntur.

LIBRI LXXXVI.

CUm C. Marius, C. Marii filius COS. ante annos XX. per vim creatus esset, C. Fabius in Africa propter crudelitatem & avaritiam in prætorio suo vivus exustus est. L. Philippus legatus Sullæ Sardiniam, Q. Antonio prætore pulso & occiso, occupavit. Sulla cum Italicis populis, ne timeretur ab iis velut erepturus civitatem, & suffragii jus nuper datum, fœdus percussit. itemque ex fiducia jam certæ victoriæ litigatores, a quibus adhibebatur vadimonium, Romam deferre jussit. Cum a parte diversa urbs adhuc teneretur, L. Damasippus prætor ex voluntate C. Marii consulis, cum senatum contra-

xis-

xisset, omnem, quæ in urbe erat, nobilitatem trucidavit: ex cujus quidem numero Q. Mutius Scævola pontifex maximus fugiens in vestibulo ædis Vestæ occisus est. Præterea bellum a L. Murena adversus Mithridatem in Asia renovatum continet.

LIBRI LXXXVII.

SUlla C. Marium, exercitu ejus fuso deletoque ad Sacriportum, in oppido Præneste obsedit, urbem Romam ex inimicorum manibus recepit, Marium erumpere tentantem repulit. Præterea res a legatis ejus eadem ubique fortuna partium gestas continet.

LIBRI LXXXVIII.

SUlla Carbonem, exercitu ejus ad Clusium, ad Faventiam, Fidentiamque cæso, Italia expulit: cum Samnitibus, qui soli Italicorum populorum nondum arma deposuerant, juxta urbem Romam ante portam Collinam debellavit: recuperataque Rep. pulcherrimam victoriam crudelitate, quanta in nullo homine unquam fuit, inquinavit. Octo M. deditorum in via publica trucidavit: tabulam proscriptionis posuit: urbem, & universam Italiam cædibus replevit: inter quos omnes Prænestinos inermes interimi jussit. Marium senatorii ordinis virum, cruribus brachiisque fractis, auribus præsectis, & effossis oculis necavit. C. Marius Præneste obsessus a Lucretio Asella, Sullanarum partium viro, cum per cuniculum captaret evadere, septus ab exercitu mortem sibi conscivit in ipso cuniculo, cum sentiret se evadere minime posse. cum Pontio Telesino fugæ comite stricto utrinque gladio concurrit. quem

cum

cum occidisset, saucius a servo impetravit, ut se occideret.

LIBRI LXXXIX.

M. *Brutus a Cn. Papirio Carbone, qui Corcyram appulerat, missus nave piscatoria Lilybaum, ut exploraret an ibi Pompejus esset, circumventus a navibus, quas Pompejus miserat, in se mucrone verso ad transtrum navis obnixus corporis pondere occubuit. Cn. Pompejus in Siciliam cum imperio a senatu missus, Cn. Carbonem, qui flens muliebriter mortem tulit, captum occidit. Sulla dictator factus, quod nemo quidem unquam fecerat, cum fascibus XXIV. processit, rebusque novis Reip. statum confirmavit: tribunorum plebis potestatem minuit, & omne jus legum ferendarum ademit: pontificum augurumque collegium ampliavit, ut essent quindecim: senatum ex equestri ordine supplevit: proscriptorum liberis jus petendorum honorum eripuit, & bona eorum vendidit: ex quibus primo multa rapuit, redactum est sestertium ter millies quingentiesque. Lucretium Asellam consulatum contra voluntatem suam petere ausum jussit interimi in foro: & cum indigne ferret popul. Rom. concione vocata se jussisse dixit. Cn. Pompejus in Africa Cn. Domitium proscriptum, & Hieram regem Numidarum bellum molientes victos interemit: & IIII. & XX. annos natus adhuc eques Romanus, quod quidem nemini contigerat, ex Africa triumphavit. Cn. Norbanus consularis proscriptus in urbe Rhodo, cum comprehenderetur, se ipse interemit. Metellus ex proscriptis unus clam capite adaperto ad posticum adis Bastia uxoris cum accessisset, admissus minime est, quia* il-

illum proscriptum diceret. Itaque se transfodit, & sanguine suo fores respersit. Sulla Nolam in Samnio recepit. XLVII. legiones in agros captos deduxit, & eos iis divisit. Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat, obsessum in deditionem accepit. Mitylena quoque in Asia, quæ sola urbs post victum Mithridatem arma retinebat, expugnata, dirutaque sunt.

LIBRI XC.

SUlla decessit, honosque ei a senatu habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. M. Lepidus cum acta Sullæ tentaret rescindere, bellum excitavit: & a Q. Catulo collega Italia pulsus est, & in Sardinia frustra bellum molitus periit. M. Brutus, qui Cisalpinam Galliam tenebat, a Cn. Pompejo occisus est. Q. Sertorius proscriptus in ulteriore Hispania ingens bellum excitavit. L. Manlius proconsul, & M. Antonius legatus ab Hercullejo quæstore prelio victi sunt. Præterea a P. Servilio proconsule adversus Cilicas res gestas continet.

LIBRI XCI.

CN. Pompejus cum adhuc quæstor esset, cum imperio consulari adversus Sertorium missus est. Sertorius aliquot urbes expugnavit, plurimasque civitates in potestatem suam redegit. Ap. Claudius proconsul Thracas pluribus præliis vicit. Q. Metellus proconsul L. Hercullejum quæstorem Sertorii omni cum exercitu cecidit.

L I-

LIBRI XCII.

CN. Pompejus adhuc dubio eventu cum Sertorio pugnavit, ita ut singula ex utraque parte cornua vicerint. Q. Sertorius Metellum & Perpernam cum duobus exercitibus prælio fudit; cujus victoria partem cupiens auferre Pompejus, parum prospere pugnavit. obsessus deinde Calagurii Sertorius assiduis eruptionibus non leviora damna obsidentibus tulit. Præterea a Curione proconsule in Thracia res gestas adversus Dardanos, & Q. Sertorii multa crudelia in suos facta continet, qui plurimos amicorum & secum proscriptorum crimine proditionis insimulatos interemit.

LIBRI XCIII.

P. Servilius proconsul in Cilicia Isauros domuit, & aliquot urbes piratarum expugnavit. Nicomedes Bithyniæ rex moriens pop. Rom. fecit heredem, regnumque ejus in provinciæ formam redactum est. Mithridates fœdere cum Sertorio icto, bellum pop. Rom. intulit. Apparatus deinde regiarum copiarum pedestrium navaliumque, & occupata Bithynia. M. Aurelius Cotta COS. ad Chalcedonem prælio a rege victus est, rexque a Pompejo & Metello victus. & ut contra Sertorium egerunt, qui omnibus belli militiæque artibus par fuit: quos etiam ab obsidione Calagurii oppidi depulsos coegit diversas regiones petere, Metellum ulteriorem Hispaniam, Pompejum Galliam.

LI-

LIBRI XCIV.

L. *Lucullus COS. adversus Mithridatem equestribus præliis feliciter pugnavit : & expeditiones aliquot prosperas fecit, poscentesque pugnam milites a seditione inhibuit. Dejotarus Gallogræciæ Tetrarches præfectos Mithridatis bellum in Phrygia moventes cecidit. Præterea res a Pompejo in Hispania contra Sertorium prospere gestas continet.*

LIBRI XCV.

C. *Curio proconsul Dardanos in Thracia domuit. Quatuor & septuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Lentuli profugerunt, & congregata servorum & ergastulorum multitudine, Chriso, & Spartaco ducibus bello excitato, Claudium Pulchrum legatum, & P. Varinium prætorem prælio vicerunt. L. Lucullus proconsul ad Cyzicum urbem exercitum Mithridatis fame ferroque delevit, pulsumque a Bithynia regem variis belli ac naufragiorum casibus fractum coegit in Pontum profugere.*

LIBRI XCVI.

Q. *Arrius prætor Chrisum fugitivorum ducem cum viginti millibus hominum cecidit. C. Lentulus COS. male adversus Spartacum pugnavit. Ab eodem L. Gellius Cos. & Q. Arrius prætor acie victi sunt. Sertorius a M. Antonio & M. Perperna, & aliis conjuratis in convivio interfectus est, octavo ducatus sui anno, magnus dux, & adversus duos imperatores. Pompejum & Metellum sæpe par, vel frequentius victor,*

ad

ad ultimum desertus & proditus. Imperium partium ad Marium translatum est: quem Cn. Pompejus victum captumque interemit, ac recepit Hispanias decimo fere anno quam cœptum erat bellum. C. Cassius proconsul, Cn. Manlius prætor male adversus Spartacum pugnaverunt, idque bellum M. Crasso prætori mandatum est.

LIBRI XCVII.

M. *Crassus prætor primum cum parte fugitivorum, quæ ex Gallis Germanisque constabat, feliciter pugnavit, cæsis inimicorum XXXV. millibus, & duce eorum Granico. Cum Spartaco dein debellavit, cæsis cum ipso millibus quadraginta. M. Antonius prætor bellum adversus Cretenses parum prospere gestum morte sua finivit. M. Lucullus proconsul Thracas subegit. L. Lucullus in Ponto adversus Mithridatem feliciter pugnavit, cæsis hostium amplius quam quadraginta millibus. M. Crassus & Cn. Pompejus Coss. facti sunt, sicut Pompejus, antequam quæsturam gereret, ex equite Romano, Tribunitiam potestatem restituerunt. Judicia quoque per M. Aurelium Cottam prætorem ad equites Romanos translata sunt. Mithridates desperatione rerum suarum coactus ad Tigranem Armeniæ regem confugit.*

LIBRI XCVIII.

M*Achares filius Mithridatis Bosphori rex a L. Lucullo in amicitiam receptus est. C. Lentulus & L. Gellius censores asperam censuram egerunt, IV. & LX. senatu motis, a quibus lustrum conditum est. Censa sunt civium capita CCCC. millia. L. Metel-*

tellus prætor in Cilicia adversum piratas prospere rem gessit. Templum Jovis in Capitolio, quod incendio consumptum erat, refectum a Q. Catulo dedicatum est. L. Lucullus in Armenia Mithridatem, & Tigranem, & immensas utriusque regis copias multis certaminibus fudit. Q. Metellus proconsul, bello sibi adversum Cretenses mandato, Cydoniam urbem obsedit. C. Triarius legatus Luculli adversus Mithridatem parum prospere pugnavit. Lucullum, ne persequeretur Mithridatem ac Tigranem, summamque victoriæ imponeret, seditio militum tenuit, qui sequi nolebant: quia legiones Valerianæ, impleta a se stipendia dicentes, Lucullum reliquerunt.

LIBRI XCIX.

Q. Metellus proconsul Gnoson, & Lyctum, & Cydoniam, & alias plurimas civitates expugnavit. L. Roscius trib. pleb. legem tulit, ut equitibus Romanis in theatro quatuordecim gradus proximi assignarentur. Cn. Pompejus lege ad populum lata persequi piratas jussus, qui commercium annonæ intercluserant, intra quadragesimum diem toto mari eos expulit; belloque cum iis in Cilicia confecto, acceptis in deditionem piratis, agros & urbes dedit. Præterea res a Metello adversus Cretenses continet: & epistolas Metelli & Cn. Pompeii invicem missas. queritur Metellus gloriam rerum a se gestarum a Pompejo sublatam præteriri, qui in Cretam miserit legatum suum ad accipiendas urbium deditiones. Pompejus Romæ rationem reddit hoc se facere debuisse.

LIBRI C.

C Manlius tribunus plebis indignatione maxima nobilitatis legem tulit, ut Pompejo bellum Mithridaticum mandaretur. Concio ejus bona. Q. Metellus domitis Cretensibus, libera in id tempus insulæ leges tulit. Cn. Pompejus ad gerendum bellum adversus Mithridatem profectus, cum rege Parthorum Phraate amicitiam renovavit: equestri prælio Mithridatem vicit. Præterea bellum inter Phraatem regem Parthorum, & Tigranem Armeniorum regem, ac demum inter filium Tigranem patremque gestum continet.

LIBRI CI.

CN. Pompejus Mithridatem nocturno prælio victum coegit Bosphoron profugere: Tigranem in deditionem accepit, eique ademptis Syria, Phœnicia, & Cilicia, regnum Armeniæ restituit. Conjuratio eorum qui in petitione consulatus ambitus damnati erant, facta de interficiendis COSS. oppressa est. Cn. Pompejus cum Mithridatem persequeretur, in ultimas ignotasque gentes penetravit; Iberos, Albanos, qui transitum minime dabant, prælio vicit. Præterea fugam Mithridatis per Colchos, Heniochosque, & res ab eo in Bosphoro gestas continet.

LIBRI CII.

CN. Pompejus in provinciæ formam Pontum redegit. Pharnaces filius Mithridatis bellum patri intulit: ab eo Mithridates obsessus in regia, cum veneno sumpto

parum profecisset ad mortem; a milite Gallo, nomine Bithoco, a quo ut juvaretur petierat, interfectus est. Cn. Pompejus Judęos subegit. fanum eorum Hierosolymę inviolatum ante id tempus cepit. L. Catilina bis repulsam in petitione consulatus passus, cum Lentulo prętore & Cethego & pluribus conjuravit de cæde consulum & senatus, incendiis urbis, opprimenda Repub. exercitu quoque in Etruria comparato. Ea conjuratio industria M. Tullii Ciceronis eruta est. Catilina urbe pulso, de reliquis conjuratis omnino sumptum supplicium est.

LIBRI CIII.

Catilina a C. Antonio proconsule cum exercitu cęsus. P. Clodius accusatus, quod in mulieris habitu sacrarium, in quod virum intrare nefas est, intrasset; cumque uxorem Metelli Pontificis stupravisset, absolutus. Cn. Potitius prator Allobroges, qui rebellaverant, ad Solonem domuit. P. Clodius ad plebem transiit. C. Cęsar Lusitanos subegit: eoque consulatus candidato, & captante Remp. invadere, conspiratio inter tres principes civitatis facta est, Cn. Pompejum, M. Crassum, & C. Cęsarem. Leges agrarię a Cęsare Consule cum maxima contentione, invito senatu & altero consule M. Bibulo, latę sunt. C. Antonius proconsul in Thracia parum prospere rem gessit. M. Cicero lege a P. Clodio tribuno plebis lata, quia indemnatos cives necavisset, in exilium missus est. Cęsar in provinciam Galliam profectus, Helvetios, gentem vagam, domuit, quę sedem quęrens per provinciam Cęsaris Narbonem iter facere volebat. Prętera situm Galliarum continet. Pompejus de liberis Mithridatis

datis, Tigrane & Tigranis filio triumphavit: Magnusque a tota concione consalutatus est.

LIBRI CIV.

Prima pars libri situm Germaniæ moresque continet. C. Cæsar contra Germanos, qui Ariovisto duce in Galliam descenderant, cum exercitum duceret, rogatus ab Heduis & Sequanis, quorum ager possidebatur, trepidationem militum propter metum novorum hostium ortam allocutione exercitus inhibuit, & victos prælio Germanos Gallia expulit. M. Cicero, Pompejo inter alios orante, & T. Annio Milone tribuno pl. ingenti gaudio senatus ac universæ Italiæ ab exilio reductus est. Cn. Pompejo per quinquennium annonæ cura mandata est. Cæsar Ambianos, Suessiones, Viromanduos, Atrebates, Belgarum populos, quorum quidem maxima multitudo erat, prælio victos in deditionem accepit: ac deinde contra Nervios unam harum civitatum cum maximo discrimine pugnavit, eamque gentem delevit, quæ bellum gessit, donec ex sexaginta millibus armatorum trecenti superessent, ex nonagintaquinque senatoribus tres tantummodo evaderent. Lege lata de redigenda in provinciæ formam Cypro, & publicanda pecunia regia, M. Catoni administratio ejusdem rei mandata est. Ptolemæus Ægypti rex ob injurias, quas patiebatur, a suis regno pulsus Romam venit. C. Cæsar gentem oceano junctam, Venetos, navali prælio vicit. Præterea a legatis ejus eadem fortuna res gestas continet.

LIBRI CV.

Cum M. Catonis tribuni plebis intercessionibus comitia tollerentur, senatus vestem mutavit. M. Cato in petitione prætura prælato Vatinio repulsam tulit. idem cum legem impediret, qua provincia consulares in quinquennium, Pompejo Hispania, Crasso Syria & Parthicum bellum, Cæsari Gallia & Germania dabantur, a C. Trebonio tribuno plebis legis auctore in vincula ductus est. A. Gabinius proconsul Ptolemæum in regnum reduxit Ægypti, rejecto Archelao, quem sibi regem asciverant: Cæsar victis Germanis, & in Gallia cæsis, Rhenum transcendit, & proximam partem Germaniæ domuit, ac deinde oceano in Britanniam parum prospere tempestatibus adversis trajecit: iterumque parum felicius, maximaque hominum multitudine cæsa, reliquam partem insulæ in potestatem redegit.

LIBRI CVI.

Julia Cæsaris filia, Pompeji uxor, decessit, honosque maximus ei a populo habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. Gallorum multi populi Ambiorige duce Eburonum defecerunt: a quibus Cotta & T. Aurunculejus legati Cæsaris insidiis circumventi, cum exercitu, cui praerant, cæsi sunt: & cum aliarum quoque legionum castra oppugnata maximo labore defensa essent, interque eos, qui in Treviris praerat, Q. Cicero: ab ipso Cæsare hostes prælio fusi sunt. M. Crassus bellum Parthis illaturus Euphratem fluvium transivit: victusque prælio, in quo & filius ejus cecidit, cum reliquias exerci-

ercitus in collem recepisset, evocatus in colloquium ab hostibus ut de pace acturus, quorum dux erat Surenas, comprehensus, & ne quid vivus pateretur, repugnans interemptus est, & ita periit.

LIBRI CVII.

C. *Cæsar Treviris in Gallia victis, iterum in Germaniam transit; nulloque ibi invento hoste, reversus in Galliam, Eburones, & alias civitates, quæ conspiraverant, vicit, & regem Ambiorigem in fuga persecutus est. P. Clodii a T. Annio Milone, candidato consulatus, Appia via ad Bovillas, occisi corpus plebs in curia cremavit. Cum seditiones inter candidatos consulatus, Hypsæum, Scipionem, & Milonem essent, qui armis ac vi contendebant; ad comprimendas eas Cn. Pompejus legatus a senatu consul tertium factus est, absens, & solus, quod nemini unquam contigit. Quæstione decreta de morte P. Clodii, Milo judicio damnatus in exilium actus est. Lex dicta est, ut ratio absentis Cæsaris in petitione consulatus haberetur, invito & contradicente M. Catone. Præterea res gestas a C. Cæsare adversum Gallos, qui prope universi Vercingentorige Arverno duce defecerunt, & laboriosas obsidiones urbium continet: inter quas Avarici Biturigum, Gergovia Avernorum.*

LIBRI CVIII.

C. *Cæsar Gallos ad Alexiam vicit, omnesque Galliæ civitates, quæ in armis fuerant, in deditionem accepit. C. Cassius quæstor M. Crassi, Parthos, qui in Syriam transcenderant, cecidit. In petitione consulatus*

M. Cato repulsam tulit, creatis Coss. Ser. Sulpitio, & M. Marcello. C. Cæsar Bellovacos cum aliis Gallorum populis domuit. Praterea contentiones inter Coss. de successore C. Cæsari mittendo, agente in Senatu M. Marcello consule, ut Cæsar ad petitionem consulatus veniret, cum is, lege lata in id tempus consulatus, provincias obtinere deberet: resque a M. Bibulo gestas in Syria continet.

LIBRI CIX.

C Ausa civilium armorum & initia referuntur, contentionesque de successore C. Cæsari mittendo, cum se dimissurum exercitum negaret, nisi a Pompejo dimitteretur: & C. Curionis tribuni plebis primum adversus Cæsarem actiones continet. Cum S. C. factum esset, ut successor Cæsari omnino mitteretur: M. Antonio & Q. Cassio tribunis plebis, quoniam intercessionibus id S. C. impediebant, urbe pulsis, mandatum a senatu Consulibus, & Cn. Pompejo, ut viderent ne quid Respublica detrimenti caperet. C. Cæsar bello inimicos persecutus, cum exercitu in Italiam venit: Corfinium cum L. Domitio & L. Lentulo cepit, eosque dimisit: Cn. Pompejum, universosque ejus partium Italia omnino expulit.

LIBRI CX.

C Cæsar Massiliam, qua portas ipsi clauserat, obsedit, & relictis in obsidione C. Trebonio, & D. Bruto, profectus in Hispaniam, L. Afranium & C. Petrejum legatos Cn. Pompeji cum septem legionibus ad Ilerdam in deditionem accepit, omnesque in-

colu-

columes dimisit: Varrone quoque legato Pompeji cum exercitu in potestatem suam redacto. Gaditanis civitatem dedit. Massilienses duobus navalibus præliis victi, post longam obsidionem in potestatem Cæsaris se permiserunt. C. Antonius legatus Cæsaris male contra Pompejanos pugnavit, & in Illyrico captus est, in quo bello Opitergini transpadani Cæsaris auxiliares, rate sua ab hostilibus navibus clausa, potius quam in potestatem inimicorum venirent, inter se concurrentes occubuerunt. C. Curio legatus Cæsaris in Africa, cum adversus Pompejanarum partium ducem Varum pugnasset, a Juba rege Mauritaniæ cum exercitu cæsus est. C. Cæsar in Græciam trajecit.

LIBRI CXI.

. Cœlius Rufus prætor cum seditiones in urbe quam maxime concitaret, novarum tabularum spe plebe sollicitata, abrogato magistratu, pulsus urbe, Miloni exuli, qui fugitivorum exercitum contraxerat, se conjunxit: uterque cum bellum molirentur, interempti sunt: Cleopatra Ægypti Regina a Ptolemæo fratre regno pulsa est. Propter Q. Catuli prætoris avaritiam crudelitatemque Cordubenses in Hispania cum duabus Varianis legionibus a partibus Cęsaris desciverunt. Cn. Pompejus ad Dyrrhachium obsessus a Cęsare, & pręsidiis ejus cum magna clade diversę partis expugnatis, obsidione liberatus, translato in Thessaliam bello, apud Pharsaliam acie victus est. Cicero in castris remansit, vir nihil minus quam ad bella natus. omnibusque adversarum partium, qui se potestati victoris permiserunt, Cęsar ignovit.

LIBRI CXII.

Trepidatio victarum partium per diversas orbis terrarum partes & fuga referuntur. Cn. Pompejus cum Ægyptum petisset, jussu Ptolemæi regis pupilli, auctore Theodoro præceptore, cujus apud regem maxima erat auctoritas, & Photino, occisus est ab Achilla, cui delegatum id facinus erat, in navicula, antequam in terram exiret. Cornelia uxor, & Cn. Pompejus filius in Cyprum refugerunt. Cæsar post tertium diem insecutus, cum ei Theodorus caput Pompeji & annulum obtulisset, offensus est, & illacrymavit. sine periculo Alexandriam tumultuantem intravit. Cæsar dictator creatus Cleopatram in regnum Ægypti reduxit, & inferentem bellum iisdem auctoribus Ptolemæum, quibus Pompejum interfecerat, cum maximo suo discrimine vicit. Ptolemæus dum fugit, in Nilo navicula subsedit. Præterea laboriosum M. Catonis in Africam per deserta cum legionibus iter, & bellum a Cn. Domitio contra Phraatem Parthum prospere gestum continet.

LIBRI CXIII.

Confirmatis in Africa Pompejanis partibus, earum imperium P. Scipioni delatum est, Catone, cui ex æquo deferebatur imperium, cedente. Et cum de diruenda urbe Utica propter favorem civitatis ejus in Cæsarem deliberaretur, idque ne fieret, M. Cato tenuisset, Juba suadente, ut dirueretur, tutela ejus, & custodia mandata est Catoni. Pompeji Magni filius in Hispania contractis viribus, quarum ducatum nec Afranius nec

Pe-

Petrejus excipere volebant, bellum adversus Cæsarem renovavit. Pharnaces Mithridatis filius Rex Ponti sine ulla belli mera victus est. Cum seditiones Romæ a P. Dolabella trib. pl. legem ferente de novis tabulis excitatæ essent, & ex ea causa plebs tumultuaretur, inductis a M. Antonio magistro equitum in urbem militibus, octingenti e plebe cæsi sunt. Cæsar veteranis cum seditione missionem postulantibus dedit. & cum in Africam trajecisset, contra copias Jubæ regis cum discrimine maximo pugnavit.

LIBRI CXIV.

BEllum in Syria Cæcilius Bassus eques Romanus Pompejanarum partium excitavit, relicto a legione Sexto Cæsare, quæ ad Bassum transierat: occisoque eo Cæsar Scipionem prætorem, Afranium, Jubamque vicit ad Tapsum, castris eorum expugnatis. Cato, audita re, cum se percussisset Uticæ & interveniente filio curaretur, inter ipsam curationem rescisso vulnere expiravit, anno ætatis quadragesimo nono. Petrejus Jubam seque interemit. P. Scipio in nave circumventus honestæ morti vocem quoque adjecit. quærentibus enim hostibus imperatorem bene, dixit, Imperator se habet. Faustus & Afranius occisi: Catonis filio venia data. Brutus legatus Cæsaris in Gallia Bellovacos rebellantes vicit.

LIBRI CXV.

CÆsar quator triumphos duxit: ex Gallia, ex Ægypto, ex Ponto, & Africa: epulum, & omnis generis spectacula edidit. M. Marcello consulari, senatu rogan-

tellus prætor in Cilicia adversum piratas prospere rem gessit. Templum Jovis in Capitolio, quod incendio consumptum erat, refectum a Q. Catulo dedicatum est. L. Lucullus in Armenia Mithridatem, & Tigranem, & immensas utriusque regis copias multis certaminibus fudit. Q. Metellus proconsul, bello sibi adversum Cretenses mandato, Cydoniam urbem obsedit. C. Triarius legatus Luculli adversus Mithridatem parum prospere pugnavit. Lucullum, ne persequeretur Mithridatem ac Tigranem, summamque victoriæ imponeret, seditio militum tenuit, qui sequi nolebant: quia legiones Valerianæ, impleta a se stipendia dicentes, Lucullum reliquerunt.

LIBRI XCIX.

Q. Metellus proconsul Gnoson, & Lyctum, & Cydoniam, & alias plurimas civitates expugnavit. L. Roscius trib. pleb. legem tulit, ut equitibus Romanis in theatro quatuordecim gradus proximi assignarentur. Cn. Pompejus lege ad populum lata persequi piratas jussus, qui commercium annonæ intercluserant, intra quadragesimum diem toto mari eos expulit; belloque cum iis in Cilicia confecto, acceptis in deditionem piratis, agros & urbes dedit. Præterea res a Metello adversus Cretenses continet: & epistolas Metelli & Cn. Pompeii invicem missas. queritur Metellus gloriam rerum a se gestarum a Pompejo sublatam præteriri, qui in Cretam miserit legatum suum ad accipiendas urbium deditiones. Pompejus Rationem reddit hoc se facere debuisse.

LIBRI C.

C Manlius tribunus plebis indignatione maxima nobilitatis legem tulit, ut Pompejo bellum Mithridaticum mandaretur. Concio ejus bona. Q. Metellus domitis Cretensibus, libera in id tempus insula leges tulit. Cn. Pompejus ad gerendum bellum adversus Mithridatem profectus, cum rege Parthorum Phraate amicitiam renovavit: equestri prælio Mithridatem vicit. Præterea bellum inter Phraatem regem Parthorum, & Tigranem Armeniorum regem, ac demum inter filium Tigranem patremque gestum continet.

LIBRI CI.

CN. Pompejus Mithridatem nocturno prælio victum coegit Bosphoron profugere: Tigranem in deditionem accepit, eique ademptis Syria, Phœnicia, & Cilicia, regnum Armeniæ restituit. Conjuratio eorum qui in petitione consulatus ambitus damnati erant, facta de interficiendis COSS. oppressa est. Cn. Pompejus cum Mithridatem persequeretur, in ultimas ignotasque gentes penetravit; Iberos, Albanos, qui transitum minime dabant, prælio vicit. Præterea fugam Mithridatis per Colchos, Heniochosque, & res ab eo in Bosphoro gestas continet.

LIBRI CII.

CN. Pompejus in provinciæ formam Pontum redegit. Pharnaces filius Mithridatis bellum patri intulit: ab eo Mithridates obsessus in regia, cum veneno sumpto

parum profecisset ad mortem; a milite Gallo, nomine Bithoco, a quo ut juvaretur petierat, interfectus est. Cn. Pompejus Judeos subegit. fanum eorum Hierosolymę inviolatum ante id tempus cepit. L. Catilina bis repulsam in petitione consulatus passus, cum Lentulo prętore & Cethego & pluribus conjuravit de cæde consulum & senatus, incendiis urbis, opprimenda Repub. exercitu quoque in Etruria comparato. Ea conjuratio industria M. Tullii Ciceronis eruta est. Catilina urbe pulso, de reliquis conjuratis omnino sumptum supplicium est.

LIBRI CIII.

Catilina a C. Antonio proconsule cum exercitu cęsus. P. Clodius accusatus, quod in mulieris habitu sacrarium, in quod virum intrare nefas est, intrasset; cumque uxorem Metelli Pontificis stupravisset, absolutus. Cn. Potitius prator Allobroges, qui rebellaverant, ad Solonem domuit. P. Clodius ad plebem transiit. C. Cæsar Lusitanos subegit: eoque consulatus candidato, & capiante Remp. invadere, conspiratio inter tres principes civitatis facta est, Cn. Pompejum, M. Crassum, & C. Cęsarem. Leges agrarię a Cęsare Consule cum maxima contentione, invito senatu & altero consule M. Bibulo, latę sunt. C. Antonius proconsul in Thracia parum prospere rem gessit. M. Cicero lege a P. Clodio tribuno plebis lata, quia indemnatos cives necavisset, in exilium missus est. Cęsar in provinciam Galliam profectus, Helvetios, gentem vagam, domuit, quę sedem quęrens per provinciam Cęsaris Narbonem iter facere volebat. Preterea situm Galliarum continet. Pompejus de liberis Mithridatis

datis, Tigrane & Tigranis filio triumphavit: Magnusque a tota concione consalutatus est.

LIBRI CIV.

Prima pars libri situm Germaniæ moresque continet. C. Cæsar contra Germanos, qui Ariovisto duce in Galliam descenderant, cum exercitum duceret, rogatus ab Heduis & Sequanis, quorum ager possidebatur, trepidationem militum propter metum novorum hostium ortam allocutione exercitus inhibuit, & victos prælio Germanos Gallia expulit. M. Cicero, Pompejo inter alios orante, & T. Annio Milone tribuno pl. ingenti gaudio senatus ac universæ Italiæ ab exilio reductus est. Cn. Pompejo per quinquennium annonæ cura mandata est. Cæsar Ambianos, Suessiones, Viromanduos, Atrebates, Belgarum populos, quorum quidem maxima multitudo erat, prælio victos in deditionem accepit: ac deinde contra Nervios unam harum civitatum cum maximo discrimine pugnavit, eamque gentem delevit, quæ bellum gessit, donec ex sexaginta millibus armatorum trecenti superessent, ex nonagintaquinque senatoribus tres tantummodo evaderent. Lege lata de redigenda in provinciæ formam Cypro, & publicanda pecunia regia, M. Catoni administratio ejusdem rei mandata est. Ptolemæus Ægypti rex ob injurias, quas patiebatur, a suis regno pulsus Romam venit. C. Cæsar gentem oceano junctam, Venetos, navali prælio vicit. Præterea a legatis ejus eadem fortunæ res gestas continet.

LIBRI CV.

Cum M. Catonis tribuni plebis intercessionibus comitia tollerentur, senatus vestem mutavit. M. Cato in petitione praturæ prælato Vatinio repulsam tulit. idem cum legem impediret, qua provinciæ consulares in quinquennium, Pompejo Hispania, Crasso Syria & Parthicum bellum, Cæsari Gallia & Germania dabantur, a C. Trebonio tribuno plebis legis auctore in vincula ductus est. A. Gabinius proconsul Ptolemæum in regnum reduxit Ægypti, rejecto Archelao, quem sibi regem asciverant: Cæsar victis Germanis, & in Gallia cæsis, Rhenum transcendit, & proximam partem Germaniæ domuit, at deinde oceano in Britanniam parum prospere tempestatibus adversis trajecit: iterumque parum felicius, maximaque hominum multitudine cæsa, reliquam partem insulæ in potestatem redegit.

LIBRI CVI.

Julia Cæsaris filia, Pompeji uxor, decessit, honosque maximus ei a populo habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. Gallorum multi populi Ambiorige duce Eburonum defecerunt: a quibus Cotta & T. Aurunculejus legati Cæsaris insidiis circumventi, cum exercitu, cui praerant, cæsi sunt: & cum aliarum quoque legionum castra oppugnata maximo labore defensa essent, interque eos, qui in Treviris praerat, Q. Cicero: ab ipso Cæsare hostes prælio fusi sunt. M. Crassus bellum Parthis illaturus Euphratem fluvium transivit: victusque prælio, in quo & filius ejus cecidit, cum reliquias exerci-

ercitus in collem recepisset, evocatus in colloquium ab hostibus ut de pace acturus, quorum dux erat Surenas, comprehensus, & ne quid vivus pateretur, repugnans interemptus est, & ita periit.

LIBRI CVII.

C *Cæsar Treviris in Gallia victis, iterum in Germaniam transit; nulloque ibi invento hoste, reversus in Galliam, Eburones, & alias civitates, quæ conspiraverant, vicit, & regem Ambiorigem in fuga persecutus est. P. Clodii a T. Annio Milone, candidato consulatus, Appia via ad Bovillas, occisi corpus plebs in curia cremavit. Cum seditiones inter candidatos consulatus, Hypsæum, Scipionem, & Milonem essent, qui armis ac vi contendebant; ad comprimendas eas Cn. Pompejus legatus a senatu consul tertium factus est, absens, & solus, quod nemini unquam contigit. Quæstione decreta de morte P. Clodii, Milo judicio damnatus in exilium actus est. Lex dicta est, ut ratio absentis Cæsaris in petitione consulatus haberetur, invito & contradicente M. Catone. Præterea res gestas a C. Cæsare adversum Gallos, qui prope universi Vercingentorige Arverno duce defecerunt, & laboriosas obsidiones urbium continet: inter quas Avarici Biturigum, Gergoviæ Avernorum.*

LIBRI CVIII.

C. *Cæsar Gallos ad Alexiam vicit, omnesque Galliæ civitates, quæ in armis fuerant, in deditionem accepit. C. Cassius quæstor M. Crassi, Parthos, qui in Syriam transcenderant, cecidit. In petitione consulatus*

M. Cato repulsam tulit, creatis Coss. Ser. Sulpitio, & M. Marcello. C. Cæsar Bellovacos cum aliis Gallorum populis domuit. Præterea contentiones inter Coss. de successore C. Cæsari mittendo, agente in Senatu M. Marcello consule, ut Cæsar ad petitionem consulatus veniret, cum is, lege lata in id tempus consulatus, provincias obtinere deberet: resque a M. Bibulo gestas in Syria continet.

LIBRI CIX.

Causa civilium armorum & initia referuntur, contentionesque de successore C. Cæsari mittendo, cum se dimissurum exercitum negaret, nisi a Pompejo dimitteretur: & C. Curionis tribuni plebis primum adversus Cæsarem actiones continet. Cum S. C. factum esset, ut successor Cæsari omnino mitteretur: M. Antonio & Q. Cassio tribunis plebis, quoniam intercessionibus id S. C. impediebant, urbe pulsis, mandatum a senatu Consulibus, & Cn. Pompejo, ut viderent ne quid Respublica detrimenti caperet. C. Cæsar bello inimicos persecutus, cum exercitu in Italiam venit: Corfinium cum L. Domitio & L. Lentulo cepit, eosque dimisit: Cn. Pompejum, universosque ejus partium Italia omnino expulit.

LIBRI CX.

C. Cæsar Massiliam, quæ portas ipsi clauserat, obsedit, & relictis in obsidione C. Trebonio, & D. Bruto, profectus in Hispaniam, L. Afranium & C. Petrejum legatos Cn. Pompeji cum septem legionibus ad Herdam in deditionem accepit, omnesque incolu-

columes dimisit: Varrone quoque legato Pompeji cum exercitu in potestatem suam redacto. Gaditanis civitatem dedit. Massilienses duobus navalibus praliis victi, post longam obsidionem in potestatem Caesaris se permiserunt. C. Antonius legatus Caesaris male contra Pompejanos pugnavit, & in Illyrico captus est, in quo bello Opitergini transpadani Caesaris auxiliares, rate sua ab hostilibus navibus clausa, potius quam in potestatem inimicorum venirent, inter se concurrentes occubuerunt. C. Curio legatus Caesaris in Africa, cum adversus Pompejanarum partium ducem Varum pugnasset, a Juba rege Mauritania cum exercitu caesus est. C. Caesar in Graciam trajecit.

LIBRI CXI.

M. Coelius Rufus prator cum seditiones in urbe quam maxime concitaret, novarum tabularum spe plebe sollicitata, abrogato magistratu, pulsus urbe, Miloni exuli, qui fugitivorum exercitum contraxerat, se conjunxit. uterque cum bellum molirentur, interempti sunt: Cleopatra Ægypti Regina a Ptolemao fratre regno pulsa est. Propter Q. Catuli pratoris avaritiam crudelitatemque Cordubenses in Hispania cum duabus Varianis legionibus a partibus Cęsaris desciverunt. Cn. Pompejus ad Dyrrhachium obsessus a Cęsare, & pręsidiis ejus cum magna clade diversę partis expugnatis, obsidione liberatus, translato in Thessaliam bello, apud Pharsaliam acie victus est. Cicero in castris remansit, vir nihil minus quam ad bella natus. omnibusque adversarum partium, qui se potestati victoris permiserunt, Cęsar ignovit.

LIBRI CXII.

TRepidatio victarum partium per diversas orbis terrarum partes & fuga referuntur. Cn. Pompejus cum Ægyptum petisset, jussu Ptolemæi regis pupilli, auctore Theodoro præceptore, cujus apud regem maxima erat auctoritas, & Photino, occisus est ab Achilla, cui delegatum id facinus erat, in navicula, antequam in terram exiret. Cornelia uxor, & Cn. Pompejus filius in Cyprum refugerunt. Cæsar post tertium diem insecutus, cum ei Theodorus caput Pompeji & annulum obtulisset, offensus est, & illacrymavit. sine periculo Alexandriam tumultuantem intravit. Cæsar dictator creatus Cleopatram in regnum Ægypti reduxit, & inferentem bellum iisdem auctoribus Ptolemæum, quibus Pompejum interfecerat, cum maximo suo discrimine vicit. Ptolemæus dum fugit, in Nilo navicula subsedit. Præterea laboriosum M. Catonis in Africam per deserta cum legionibus iter, & bellum a Cn. Domitio contra Phraatem Parthum prospere gestum continet.

LIBRI CXIII.

COnfirmatis in Africa Pompejanis partibus, earum imperium P. Scipioni delatum est, Catone, cui ex æquo deferebatur imperium, cedente. Et cum de diruenda urbe Utica propter favorem civitatis ejus in Cæsarem deliberaretur, idque ne fieret, M. Cato tenuisset, Juba suadente, ut dirueretur, tutela ejus, & custodia mandata est Catoni. Pompeji Magni filius in Hispania contractis viribus, quarum ducatum nec Afranius nec

Pe.

Petrejus excipere volebant, bellum adversus Cæsarem renovavit. Pharnaces Mithridatis filius Rex Ponti sine ulla belli mora victus est. Cum seditiones Romæ a P. Dolabella trib. pl. legem ferente de novis tabulis excitata essent, & ex ea causa plebs tumultuaretur, inductis a M. Antonio magistro equitum in urbem militibus, octingenti e plebe cæsi sunt. Cæsar veteranis cum seditione missionem postulantibus dedit. & cum in Africam trajecisset, contra copias Jubæ regis cum discrimine maximo pugnavit.

LIBRI CXIV.

BEllum in Syria Cæcilius Bassus eques Romanus Pompejanarum partium excitavit, relicto a legione Sexto Cæsare, quæ ad Bassum transierat: occisoque eo Cæsar Scipionem prætorem, Afranium, Jubamque vicit ad Tapsum, castris eorum expugnatis. Cato, audita re, cum se percussisset Uticæ & interveniente filio curaretur, inter ipsam curationem rescisso vulnere expiravit, anno ætatis quadragesimo nono. Petrejus Jubam seque interemit. P. Scipio in nave circumventus honestæ morti vocem quoque adjecit. quærentibus enim hostibus imperatorem bene, dixit, Imperator se habet. Faustus & Afranius occisi: Catonis filio venia data. Brutus legatus Cæsaris in Gallia Bellovacos rebellantes vicit.

LIBRI CXV.

CÆsar quator triumphos duxit: ex Gallia, ex Ægypto, ex Ponto, & Africa, epulum, & omnis generis spectacula edidit. M. Marcello consulari, senatu rogan-

te, concessit reditum. qui Marcellus beneficio ejus frui minime potuit, a P. Magio Chilone cliente suo Athenis occisus. Et censum egit, quo censa sunt civium capita centum quinquaginta millia. Profectus in Hispaniam contra Sex. Pompejum, utrinque multis expeditionibus factis, & aliquot urbibus expugnatis, summam victoriam cum maximo discrimine ad Mundam urbem consecutus est. Sex. Pompejus effugit.

LIBRI CXVI.

C. *Cæsar ex Hispania quartum triumphum egit. & cum multi quam maximique honores ei a senatu decreti essent, inter quos ut pater patriæ appellaretur, & sacrosanctus ac dictator in perpetuum esset, invidiæ causam adversus eum præstitere, quod senatui deferenti hos honores, cum ante ædem Veneris genitricis sederet, minime assurrexerit: & quod a M. Antonio consule collega suo inter Lupercos currente diadema capiti suo impositum in sella reposuit: & quod Epidio Marullo, & Cæsetio Flavo tribunis plebis invidiam ei tanquam regnum affectanti moventibus potestas abrogata est. Ex his causis conspiratione in eum facta, cujus capita fuerunt M. Brutus, & C. Trebonius, & C. Cassius, & ex Cæsaris partibus D. Brutus, in curia Pompeji occisus est viginti tribus vulneribus, occupatumque ab interfectoribus ejus Capitolium. Oblivione deinde cædis ejus a senatu decreta, obsidibus Antonii & Lepidi liberis acceptis, conjurati a Capitolio descenderunt. Testamento Cæsaris hæres ex parte dimidia institutus C. Octavius ex sorore nepos, & in nomen adoptatus est. Cæsaris corpus cum in campum*

Mar-

Martium ferretur, a plebe ante rostra crematus est. Dictatura honos in perpetuum sublatus est. C. Amatius humillima sortis homo, qui se C. Marii filium ferebat, cum apud credulam plebem seditiones moveret, interfectus est.

LIBRI CXVII.

C. *Octavius Romam ex Epiro venit. eo enim illum Cæsar præmiserat, bellum in Macedonia gesturus; omnibusque prosperis exceptus, etiam nomen Cæsaris sumpsit. in confusione rerum ac tumultu Lepidum pontificem maximum interemit. Sed M. Antonius Cos. cum impotenter dominaretur, legemque de provinciarum permutatione tulisset per vim, Cæsarem quoque petentem ut sibi adversum avunculi percussores adesset, magnis injuriis affecit. Cæsar, ut sibi & reipublicæ vires contra eum paraturus, deductos in colonias veteranos excitavit. Legiones quoque quarta & Martia signa ab Antonio ad Cæsarem tulerunt. deinde plures sevitia M. Antonii passim in castris suis trucidati, quia & suspecti erant, & ad Cæsarem desciverunt. D. Brutus, ut potenti Cisalpinam Galliam Antonio obsisteret, Mutinam cum exercitu occupavit. Praterea discursus utriusque partis virorum ad accipiendas provincias, apparatusque belli continet.*

LIBRI CXVIII.

M. *Brutus in Græcia sub prætextu reipublicæ, & suscepti contra M. Antonium belli, exercitum, cui Vatinius præerat, cum provincia in potestatem suam redegit.*

C. Ca-

C. Cæsari, qui primus reip. arma sumpserat pro P. R., imperium a senatu datum est cum consularibus ornamentis: adjectumque, ut senator esset. M. Antonius D. Brutum Mutinæ obsedit: missique ad eum legati a senatu de pace, parum ad eam componendam valuerunt. P. R. saga sumpsit. M. Brutus in Epiro C. Antonium prætorem cum exercitu potestati suæ subegit.

LIBRI CXIX.

C. Trebonius in Asia fraude P. Dolabellæ occisus est. ob facinus Dolabella a senatu hostis judicatus est. Cum Pansa Cos. male adversus Antonium pugnasset, A. Hirtius Cos. cum exercitu superveniens, fusis M. Antoni copiis, fortunam utriusque partis æquavit. Victus deinde ab Hirtio & Cæsare Antonius in Galliam confugit: & M. Lepidum cum legionibus, quæ sub ipso erant, sibi junxit: hostisque a senatu cum omnibus, qui intra præsidia ejus erant, judicatus est. A. Hirtius, qui post victoriam suam in inimicorum castris ceciderat, & L. Pansa e vulnere, quod in adverso prælio exceperat, defunctus, in Campo Martio sepulti sunt. Adversus C. Cæsarem, qui solus e tribus ducibus supererat, parum gratus senatus fuit, qui D. Bruto obsidione Mutinensi a Cæsare liberato, honore trumphi decreto, Cæsaris, militumque ejus mentionem non satis gratam habuit. Ob quæ C. Cæsar, reconciliata per M. Lepidum cum M. Antonio gratia Romam cum exercitu venit: & perculsis adventu ejus iis, qui in eum iniqui erant, cum annos XIX. haberet, Cos. creatus est.

LIBRI CXX.

C. Cæsar Cos. legem tulit de quæstione habenda in eos, quorum opera pater occisus esset: postulatique ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, absentes damnati sunt. Cum M. Antonio vires Asinius quoque Pollio, & Munatius Plancus cum exercitibus suis adjuncti ampliassent, & D. Brutus, cui senatus ut persequeretur Antonium, mandavit, relictus a legionibus suis profugisset: jussu Antonii, in cujus potestatem venerat, a Capeno Sequano interemptus est. C. Cæsar pacem cum Antonio, & Lepido fecit, ita ut tres viri Reip. constituendæ quidem per quinquennium præessent, ipse, Lepidus, & Antonius statuerunt, ut suos quisque inimicos proscriberent: in qua proscriptione plurimi equites, CXXX. senatorum nomina fuerunt, & inter eos L. Pauli fratris M. Lepidi, & L. Cæsaris Antonii avunculi, M. Ciceronis, cujus occisi a Popillio legionario milite, cum haberet annos LXIII. caput quoque cum manu dextra in rostris positum est. Præterea res a M. Bruto in Græcia gestas continet.

LIBRI CXXI.

Cassius, cui mandatum a senatu erat, ut Dolabellam inimicum judicatum bello persequeretur, auctoritate Reipub. adjutus, Syriam cum tribus exercitibus, qui in eadem provincia erant, in potestatem suam redegit: Dolabellam in urbe Laodicea obsessum mori coegit. M. quoque Bruti jussu C. Antonius captus occisus est.

L. I-

LIBRI CXXII.

M. Brutus adversus Thracas parum prospere rem gessit, omnibusque transmarinis provinciis exercitibusque in potestatem ejus & C. Cassii redactis, coierunt Smyrnæ uterque ad ordinanda futuri belli consilia. M. Messalæ Poplicolam fratrem victum communi consilio condemnaverunt.

LIBRI CXXIII.

Sex. Pompejus, Magni filius, lectis ex Epiro proscriptis ac fugitivis, cum exercitu diu sine ulla loci cujusquam possessione prædatus in mari, Messanam oppidum in Siciliæ primum, deinde totam provinciam occupavit: occisoque A. Pompejo Bithynico prætore, Q. Salvidienum legatum Cæsaris navali prælio vicit. Cæsar & Antonius cum exercitibus in Græciam trajecerunt, bellum contra Brutum & Cassium gesturi. Q. Cornificius in Africa T. Sestium Cassianarum partium ducem prælio vicit.

LIBRI CXXIV.

C. Cæsar & Antonius apud Philippos vario eventu contra Brutum & Cassium pugnaverunt, itaut utriusque dextera cornua vicerint, & castra quoque utrinque ab iis qui vicerant, expugnarentur. Sed inæqualem fortunam partium mors quidem Cassi fecit: qui cum in eo cornu fuisset, quod pulsum erat, totum exercitum fusum ratus, mortem sibi conscivit. Altero deinde prælio victus M. Brutus, & ipse vitam finivit, exorato Stratone fugæ comite, ut sibi gladium

dium adjiceret. idemque fecerunt principum Romanorum circiter XL, inter quos Q. Hortensius occisus est.

LIBRI CXXV.

C. *Cæsar relicto Antonio (transmarina provincia ex parte imperium ei cessit) reversus in Italiam, veteranis agros divisit. seditiones exercitus sui, quas corrupti a Fulvia M. Antonii uxore milites contra imperatorem suum concitaverant, cum gravi periculo inhibuit. Antonius COS. M. Antonii frater, eadem Fulvia consulente, bellum Cæsari intulit, receptis in partes suas populis, quorum agri veteranis assignati erant: & Lepido, qui custodiæ urbis cum exercitu præerat, fuso hostiliter in urbem irrupit.*

LIBRI CXXVI.

C. *Cæsar cum esset annorum XXIII. obsessum in oppido Perusia L. Antonium, conatumque aliquoties erumpere, & repulsum, fame coegit in deditionem venire: ipsique, & omnibus quidem militibus ejus ignovit: Perusiam diruit: redactis in potestatem suam omnibus diversæ partis exercitibus, bellum citra ullum sanguinem confecit.*

LIBRI CXXVII.

P*Arthi, Labieno, qui Pompejanarum partium fuerat, duce, in Syriam irruperunt: victoque Decidio Saxa M. Antonii legato, universam eam provinciam occupaverunt. M. Antonius cum ad bellum contra Cæsarem gerendum incitaretur, uxore Fulvia dimis-*

sa,

ſa, ne concordia ducum obſtaret, pace facta cum Cæſare, ſororem ejus Octaviam in matrimonium duxit. Q. Salvidienum conſilia nefaria contra Cæſarem molitum, indicio ſuo detexit: iſque damnatus mortem ſibi conſcivit. P. Ventidius Antonii legatus Parthos prælio victos Syria expulit, Labieno eorum duce occiſo. Cum vicinus Italiæ hoſtis Sex. Pompejus Siciliam teneret, & annonam commeatum impediret: cum eo poſtulatam pacem Cæſar & Antonius quidem fecerunt: ita ut Siciliam provinciam haberet. Præterea motus Africæ, & bella geſta continet.

LIBRI CXXVIII.

CUm Sex. Pompejus rurſum latrociniis mare infeſtum redderet, nec pacem, quam acceperat, præſtaret: Cæſar neceſſario bello contra eum ſuſcepto, duobus navalibus præliis dubio eventu pugnavit. P. Ventidius legatus M. Antonii Parthos in Syria prælio vicit: Regemque eorum interemit. Judæorum quoque legati ab Antonio interempti ſunt. Præterea belli Siculi apparatum continet.

LIBRI CXXIX.

ADverſus Sex. Pompejum vario eventu navalibus certaminibus pugnatum eſt. ita ut duarum claſſium, Cæſaris altera, cui Agrippa præerat, vinceret: altera, quam Cæſar duxerat, deleta, expoſiti in terra milites in quam maximo periculo eſſent. victus deinde Pompejus in Siciliam profugit. M. Lepidus, qui ex Africa velut ad ſocietatem belli contra Sex. Pompejum a Cæſare gerendi trajecerat, cum bellum Cæſari quoque inferret, reli-

relictus ab exercitu, abrogato Triumviratus honore vitam impetravit. M. Agrippa navali corona a Cesare donatus est, qui bonos nemini ante eum habitus est.

LIBRI CXXX.

M*Arcus Antonius, dum cum Cleopatra luxuriaretur, tarde Mediam provinciam ingressus, bellum cum legionibus XVIII. & XVI. millibus equitum Parthis intulit, & cum duabus legionibus amissis, nulla re prospere cedente retro rediret, insecutis subinde Parthis, & ingenti trepidatione, & magno totius exercitus periculo, in Armeniam reversus est, XXI. die trecenta M. fuga emensus, circa octo M. hominum tempestatibus amisit, tempestates quoque infestas super infeliciter susceptum Parthicum bellum, culpa sua passus est, quia hiemare in Armenia nolebat, dum ad Cleopatram festinat.*

LIBRI CXXXI.

Ex. Pompejus cum in fidem M. Antonii veniret, bellum adversus eum in Asia moliens, a legatis ejus oppressus est. Cesar seditionem veteranorum cum magna pernicie motam inhibuit: Japidas, Dalmatas, & Pannonios subegit. Antonius Artavasdam Armenia regem fide data perductum in vincula conjici jussit; regnumque Armenia filio suo ex Cleopatra nato dedit: quam uxoris loco jampridem captus amore ejus habere cœperat.

LIBRI CXXXII.

C. Cæsar in Illyrico Dalmatas domuit. Cum M. Antonius ob amorem Cleopatræ, ex qua duos filios habebat, Philadelphum, & Alexandrum, neque in urbem venire vellet, neque finito suo tempore Triumviratus imperium deponere, bellumque moliretur, quod urbi Italiæque inferret: ingentibus tam navalibus quam terrestribus copiis ob hoc contractis, remissoque Octaviæ sorori Cæsaris repudio, Cæsar in Epirum cum exercitu trajecit. Pugnæ deinde navales & prælia equestria secunda Cæsaris referunt.

LIBRI CXXXIII.

M. Antonius ad Actium classe victus Alexandriam profugit: obsessusque a Cæsare in ultima rerum desperatione, præcipue occisa Cleopatra falso rumore impulsus, se ipse interemit. Cæsaris Alexandria in potestatem redacta, Cleopatra ne in arbitrium victoris veniret, voluntaria morte occubuit. In urbem reversus tres triumphos egit: unum ex Illyrico, alterum ex Actiaca victoria, tertium de Cleopatra, imposito fine civilibus bellis altero & vigesimo anno. M. Lepidus, qui Lepidi Triumviri fuerat filius, conjuratione contra Cæsarem facta, bellum moliens, oppressus & occisus est.

LIBRI CXXXIV.

C. Cæsar rebus compositis, & omnibus provinciis in certam formam redactis, Augustus quoque cognominatus est: & mensis Sextilis in honorem ejus appellatus est, cum

ille

ille conventum Narbonæ ageret, census a tribus Galliis, quas Cæsar pater vicerat, actus. Bellum contra Bastarnas, & Mœsos, & alias gentes a M. Crasso gestum refertur.

LIBRI CXXXV.

Bellum a M. Crasso adversus Thracas, & a Cæsare adversus Hispanos gestum refertur: & Salassi gentes Alpinæ perdomiti.

LIBRI CXXXVI.

Rhetia a Tiberio Nerone, & Druso Cæsaris privigno domita: Agrippa Cæsaris gener mortuus, & a Druso census actus est.

LIBRI CXXXVII.

Civitates Germaniæ cis Rhenum & trans Rhenum positæ oppugnantur a Druso, & tumultus, qui ob censum exortus in Gallia erat, compositus. Ara D. Cæsari ad confluentem Araris & Rhodani dedicata, sacerdote creato C. Julio Vercondaridubio Heduo.

LIBRI CXXXVIII.

Thraces domiti a L. Pisone: item Cherusci, Tenchateri, Chatti, aliaque Germanorum trans Rhenum gentes subacta a Druso referuntur. Octavia soror Augusti defuncta, ante amisso filio Marcello, cujus monimenta sunt theatrum, & porticus ejus nomini dicata.

LIBRI CXXXIX.

Bellum contra Transrhenanas gentes a Druso gestum refertur: in quo inter primores pugnaverunt Senectius & Anectiu, tribuni civitatis Nerviorum. Dalmatas & Pannonios Nero frater Drusi subegit. Pax cum Parthis facta est: signis a rege eorum, quæ sub Crasso, & postea sub Antonio capta erant, redditis.

LIBRI CXL.

Bellum adversus Germanorum trans Rhenum civitates gestum a Druso refertur, ipse ex fractura equo super crus ejus collapso, XXX. die quam id acciderat, mortuus est. corpus a Nerone fratre, qui nuntio valetudinis ejus evocatus raptim occurrerat, Romam revectum, & in C. Julii tumulo conditum. Laudatus est a Cæsare Augusto vitrico, & supremis illius funeribus plures honores additi.

FINIS.

CAROLI SIGONII
CHRONOLOGIA
IN
T. LIVII
HISTORIAS
Ab Urbe Condita.

REGES

Romulus regnat annos XXXVIII.
Interreges regnant annum I.
Numa Pompilius. annos XLIII.
Tullus Hostilius. annos XXXII.
Ancus Marcius, annos XXIV.
L. Tarquinius Priscus. annos XXXVIII.
Ser. Tullius. annos XLIV.
L. Tarquinius Superbus. annos XXV.

CONSULES

245	L. Junius Brutus,	L. Tarquinius Collatinus.
	Sp. Lucretius Tricipitinus.	P. Valerius Poplicola;
	M. Horatius Pulvillus.	
246	P. Valerius II.	T. Lucretius.
247	P. Lucretius.	P. Valerius Poplicola III.
248	Sp. Lartius.	T. Herminius.

249	M. Valerius.	P. Postumius.
250	P. Valerius IV	T. Lucretius.
251	Agrippa Menenius.	P. Postumius.
252	Opiter Virginius.	Sp. Cassius.
253	Postum. Cominius.	T. Lartius.
254	Ser. Sulpicius.	M. Tullius.
255	C. Vetusius.	T. Aebutius.
256	Q. Cloelius.	T. Lartius.
257	A. Sempronius.	M. Minucius.
258	A. Postumius.	T. Virginius.
259	Ap. Claudius.	P. Servilius.
260	A. Virginius.	T. Vetusius.
261	Sp. Cassius.	Postumus Cominius.
262	T. Geganius.	P. Minucius.
263	M. Minucius.	A. Sempronius.
264	Sp. Nautius.	Sex. Furius.
265	T. Sicinius.	C. Aquillius.
266	Sp. Cassius.	Proculus Virginius.
267	Ser. Cornelius.	Q. Fabius.
268	L. Aemilius.	K. Furius.
269	M. Fabius.	L. Valerius.
270	Q. Fabius.	C. Julius,
271	K. Fabius.	Sp. Furius.
272	M. Fabius.	Cn. Manlius.
273	K. Fabius.	T. Virginius.
274	L. Aemilius.	C. Servilius.
275	C. Horatius.	T. Menenius.
276	A. Virginius.	Sp. Servilius.
277	C. Nautius.	P. Valerius.
278	L. Furius.	A. Manlius.
279	Aemilius.	Opiter Virginius, vel Vopiscus Julius.
280	L. Pinarius.	P. Furius.
281	Ap. Claud. Ap. F.	T. Quintius.
282	L. Valerius.	Ti. Æmilius.
283	T. Numicius Prisc.	A. Virginius.
284	T. Quintius.	P. Servilius.
285	T. Aemilius.	Q. Fabius.

286

286	Q. Servilius.	Sp. Postumius.
287	Q. Fabius.	T. Quintius.
288	A. Postumi. Albus.	Sp. Furius Fusus.
289	L. Æbutius.	P. Servilius.
290	L. Lucretius Tricipitinus.	T. Veturius Geminus.
291	P. Volumnius.	Ser. Sulpicius.
292	C. Claudius Ap. F.	P. Valerius Poplicola.
293	Q. Fabius Vibulanus III.	L. Cornelius Malugimensis.
294	L. Minucius.	C. Nautius.
295	Q. Minucius.	C. Horatius Pulvillus.
296	M. Valerius.	Sp. Virginius.
297	T. Romilius.	Sp. Veturius.
298	Sp. Tarpejus.	A. Aterius.
299	P. Curatius.	Sex. Quinctilius.
300	T. Menenius.	P. Sestius Capitolinus.
301	Ap. Claudius.	T. Genucius.
	DECEMVIRI CONSULARES.	
	Ap. Claudius,	Sp. Postumius Albus.
	T. Genucius.	Ser. Sulpitius.
	P. Sestius.	T. Romilius.
	Sp. Veturius.	P. Curatius.
	C. Julius.	A. Manlius.
	Ap. Claudius II.	Q. Fabius.
	M. Cornelius.	M. Rabulejus.
302	L. Minucius.	Q. Pœtelius.
	T. Antonius.	K. Duilius.
	M. Sergius.	Sp. Oppius.
303	Iidem Decemviri per vim in hunc annum continuarunt.	
304	L. Valerius.	M. Horatius.
305	Iidem consules continuasse videntur in hunc annum.	
306	Lar Herminius,	T. Virginius Cœlimontanus.
307	M. Genànius Macerinus.	C. Julius.

308	T. Quintius Capitolinus IV.	Agrippa Furius.
309	M. Genucius.	C. Curtius.
	A. Sempronius Atratinus.)	Trib. mil. cons. pot. abdicarunt. In eorum
	T. Clœlius.)	L. F. sunt Cos.
310	L. Atilius.)	
	L. Papirius Mugillanus.	L. Sempronius Atratinus.
311	M. Geganius Macerinus II.	T. Quintius Capitolinus V.
312	M. Fabius Vibulanus.	Postumius Aebutius Cornices.
313	C. Furius Pacilus.	M. Papirius Crassus.
314	Proculus Geganius Macerin.	L. Menenius Lanatus.
315	T. Quintius Capitolin. VI.	Agrippa Menenius Lanatus.
	Mam. Aemilius.	
316	L. Quintius Cincinnati F.	Tribuni mil. cons. pot.
	L. Julius.	
317	M. Geganius Macerinus III.	L. Sergius Fidenas.
318	M. Cornelius Maluginensis.	L. Papirius Crassus.
319	C. Julius II.	L. Virginius.
320	C. Julius III. vel M. Manlius.	L. Virginius II. vel Q. Sulpicius.
	M. Fabius Vibulanus.	Trib. mil. cons. pot.
321	L. Sergius Fidenas	
	M. Foslius.	
	L. Pinarius Mamercus.	
322	L. Furius Medullinus.	Trib. mil. cons. pot.
	Sp. Postum. Albus.	

323	T. Quintius L. F. Cincin. Pennus.	C. Julius Mento.
324	L. Papir. Craflū.	L. Julius.
325	L. Sergius Fidenas II.	Hoftus Lucretius Tricipitinus.
326	A. Corn. Coffus.	T. Q. Pennus II.
327	C. Servilius Ahala.	L. Papirius Mugillanus.
328	T. Quint. Pennus.	C. Furius.
	M. Poftumius.	A. Cornelius Coffus.
	A. Sempronius Atratinus.	L. Furius Medullinus.
329	L. Quintius Cincinnatus.	L. Horatius Barbatus.
	Ap. Claud. Craff. Xviri F.	L. Sergius Fidenas.
330	Sp. Nautius Rutilus	Sex. Julius Julus.
331	C. Sempronius Atratinus.	Q. Fabius Vibulanus.
	L. Manlius Capitolinus.	L. Papirius Mugillanus.
332	Q. Antonius Merenda.	L. Servilius Structus.
333	T. Quintius Capitolinus Capit. F.	N. Fabius Vibulanus.
334	Interreges uno anno regnarunt.	
	Tr. mil.	L. Furius Medullinus, II.
335	L. Quintius Cincinnatus III.	A. Sempronius Atrat.
	M. Manlius.	
	Tr. mil.	
336	Agrippa Menenius Lanatus.	P. Lucretius Tricipitinus.
	Sp. Nautius.	C. Servilius.

Tr. mil.
L. Sergius Fidenas.

337	M. Papirius Mugillanus.	Trib. mil. cons. pot.
	C. Servilius Priſci. F.	
	Tr. mil.	
	Agrippa Menenius Lanatus.	L. Servilius Structus II.
338	P. Lucretius Tricipitinus.	Sp. Veturius Craſſus.
	Tr. mil.	
	A. Sempronius Atratinus III.	Sp. Nautius Rutilus II.
339	M. Papirius Mugillanus II.	Q. Fabius Vibulanus.
	Tr. mil.	
	P. Cornelius Coſſus.	Quintius Cincinnatus.
340	C. Valerius Potitus.	N. Fabius Vibulanus.
	Tr. mil.	
	Cn. Cornel. Coſſus.	L. Valerius Potitus.
341	Q. Fabius Vibulanus II.	P. Poſtumius Regillenſis.
342	A. Cornelius Coſſus.	L. Furius Medullinus.
343	Q. Fabius Ambuſtus.	C. Furius Pacillus.
344	M. Papirius.	C. Nautius Rutilus.
345	M. Aemilius.	C. Valerius.
346	Cn. Cornelius Coſſus.	L. Furius Medullinus II.
	C. Julius Julus.	
347	P. Cornel. Coſſus.	Trib. mil. Coſ. pot.
	C. Servil. Ahala.	
	Tr. mil.	
	L. Furius Medullinus II.	C. Valerius Potitus II.

348 N. Fabius Vibulanus II. C. Servilius Ahala II.
Tr. mil.
P. Cornel. Coſſus. N. Fabius Ambuſtus
349 Cn. Corn. Coſſus. L. Valerius Potitus.
Tr. mil.
T. Quintius Capitolinus. A. Manlius.
350 Q. Quintius Cincinnatus. L. Furius Medullinus III.
C. Julius Julus II. M. Aemilius Mamercin.
Tr. mil.
C. Valerius Potitus III. Cn. Cornelius Coſſus.
351 M. Sergius Fiden. K. Fabius Ambuſtus.
P. Cornelius Maluginenſis. Sp. Nautius Rutilus II.
Tr. mil.
M. Aemilius Mamercinus II. M. Quintilius Varus.
352 L. Valerius Potitus III. L. Julius Julus.
Ap. Claudius Cr. M. Poſtumius.
M. Furius Camillus. M. Poſtumius Albinus
Tr. mil.
C. Servilius Ahala III. Q. Sulpitius.
353 Q. Servilius. A. Manlius II.
L. Virginius. M. Sergius II.
Tr. mil.
L. Valerius Potitus IV. Cn. Cornel. Coſſus II.
354 M. Furius Camil. K. Fabius Ambuſtus.
M. Aemilius Mamercinus III. L. Julius Julus.
Tr. mil.
P. Licinius Calvus. P. Mænius.

355	L. Titinius.	P. Mælius.
	L. Furius Medullinus.	L. Publilius Vulſcus.
	Tr. mil.	
	M. Veturius.	M. Pomponius.
356	C. Duilius.	Volero Publilius.
	Cn. Genucius.	L. Atilius.
	Tr. mil.	
	L. Valerius Potitus V.	L. Furius Medullinus III.
357	M. Valerius Maximus.	Q. Servilius Fidenas II.
	M. Furius Camillus. II.	Q. Sulpicius Camerinus II.
	Tr. mil.	A. Poſtumius Regillenſis.
	L. Julius Julus.	
358	L. Furius Medullinus IV.	P. Cornelius Malugineñſis.
	L. Sergius Fidenas.	A. Manlius.
	Tr. mil.	
	P. Licinius P. F. Calvus.	L. Titinius II.
359	P. Mænius II.	P. Mælius II.
	Cn. Genucius II.	L. Atilius II.
	Tr. mil.	
	P. Cornelius Coſſus.	P. Cornelius Scipio.
360	K. Fabius Ambuſtus III.	L. Furius Medullinus V.
	M. Valerius Maximus II.	Q. Servilius II.
	Tr. mil.	
	L. Furius Medullinus. VI.	Sp. Poſtumius.
361	C. Aemilius.	P. Cornelius II.
	L. Valerius Poplicola.	M. Furius Camillus.

362	L. Lucretius Flavus.	Ser. Sulpicius Camerinus.
363	L. Valerius Potitus.	M. Manlius Capitolinus.
	Tr. mil.	
	L. Lucretius.	L. Furius Medullinus VII.
364	Ser. Sulpicius.	Agrippa Furius.
	M. Aemilius.	C. Aemilius II.
	Q. Fabius Ambustus.	Q. Sulpitius Longus.
	Tr. mil.	
365	Duo fratres Q. Fabii	Q. Servilius IV.
	Ambusti.	Ser. Cornelius Maluginensis.
366	M. Furius Camillus Dictaturam continuavit in hunc annum.	
	Tr. mil.	
	L. Valerius Poplicola II.	A. Manlius.
367	L. Virginius.	L. Aemilius.
	P. Cornelius.	L. Postumius.
	Tr. mil.	
	T. Quintius Cincinnatus.	L. Aquilius Corvus.
368	Q. Servilius Fidenas V.	L. Lucretius Tricipitinus.
	L. Julius Julus.	Ser. Sulpicius Rufus.
	Tr. mil.	
	L. Papirius.	C. Sergius.
369	L. Aemilius II.	C. Cornelius.
	L. Menenius.	L. Valerius Poplicola III.
	Tr. mil.	
	M. Furius Camillus.	L. Horatius Pulvillus.

S 5 L.

370	Ser. Cornelius Maluginenſis.	L. Quintius Cincinnatus.
	Q. Servilius Fidenas VI.	P. Valerius.
	Tr. mil.	
	A. Manlius.	T. Quintius Capitolinus.
371	P. Cornelius.	L. Papirius Curſor II.
	T. Quintius Capitolinus.	C. Sergius.
	Tr. mil.	
	Ser. Cornelius Malugin. III.	P. Valerius Potitus II.
372	M. Furius Camillus V.	Ser. Sulpicius Rufus II.
	C. Papirius Craſſus.	T. Quintius Cincinnatus. II.
	Tr. mil.	
	L. Valerius IV.	L. Lucretius.
373	A. Manlius III.	L. Æmilius.
	Ser. Sulpicius III.	M. Trebonius.
	Tr. mil.	
	Sp. Papirius.	Q. Servilius.
374	L. Papirius.	C. Sulpicius.
	Ser. Cornel. IV.	L. Æmilius IV.
	Tr. mil.	
	M. Furius Camillus VI.	L. Furius.
375	A. Poſtumius Regillenſis.	L. Lucretius.
	L. Poſtumius Regillenſis.	M. Fabius Ambuſtus.
	Tr. mil.	
	L. Valerius V.	L. Menenius II.
376	P. Valerius III.	P. Papirius.
	C. Sergius III.	Ser. Cornelius Maluginenſis.

	Tr. mil.	
	P. Manlius.	C. Sextilius.
377	C. Manlius.	M. Albinius.
	L. Julius.	L. Antistius.
	Tr. mil.	
	Sp. Furius.	P. Clœlius.
378	Q. Servilius II.	M. Horatius.
	C. Licinius.	L. Geganius.
	Tr. mil.	
	L. Æmilius.	Ser. Sulpicius.
379	P. Valerius IV.	L. Quintius Cincinnatus.
	C. Veturius.	C. Quintius Cincinnatus.
380	381. 382. 383. 384.	
	C. Licinius Stolo.	(Tribuni plebis per
	L. Sextius.	(annos V.
	Tr. mil.	
	L. Furius.	Ser. Cornelius.
385	A. Manlius.	P. Valerius.
	Ser. Sulpicius.	C. Valerius.
	Tr. mil.	
	Q. Servilius.	M. Cornelius.
386	C. Veturius II.	Q. Quintius.
	A. Cornelius.	M. Fabius.
	Tr. mil.	
	L. Quintius.	Ser. Cornelius.
387	Ser. Sulpicius.	Sp. Servilius.
	L. Papirius.	L. Veturius.
	Tr. mil.	
	A. Cornelius II.	M. Cornelius II.
388	L. Veturius.	M. Geganius.
	P. Manlius.	P. Valerius VI.
389	L. Sextius.	L. Æmilius.
390	L. Genucius	Q. Servilius.
391	C. Sulpicius Petitus.	C. Licinius Stolo.

392	L. Aemilius Mamercus II.	Cn. Genucius.
393	Q. Servilius Ahala.	L. Genucius II.
394	C. Sulpicius.	C. Licinius Calvus.
395	C. Pœtelius Libo.	M. Fabius Ambustus.
396	M. Popillius Lænas.	Cn. Manlius.
397	C. Fabius.	C. Plautius.
398	C. Marcius.	Cn. Manlius.
399	M. Fabius Ambustus II.	M. Popillius Lænas II.
400	C. Sulpitius Petitus III.	M. Valerius Poplicola.
401	M. Fabius Ambustus III.	T. Quintius, vel M. Popillius.
402	C. Sulpitius Petitus IV.	M. Valerius Poplicola III.
403	P. Valerius Poplicola.	C. Martius Rutilus.
404	C. Sulpicius Petitus.	T. vel K. vel C. Quintius Pennus.
405	M. Popillius Lænas.	L. Cornelius Scipio.
406	L. Furius Camillus,	P. Claudius Crassus.
407	M. Valerius Corvus.	M. Popillius Lenas IV.
408	T. Manlius Torquatus.	C. Plautius.
409	M. Valerius Corvus II.	C. Pœtelius.
410	M. Fabius Dorso.	Ser. Sulpicius C merrus.
411	C. Marcius Rutilus III.	T. Manlius Torquatus II.
412	M. Valerius Corvus.	A. Cornelius Cossus.

Q.

413	C. Marcius Rutilus IV.	Q. Servilius.
414	C. Plautius II.	L. Aemilius Mamercinus.
415	T. Manlius Torquatus IV.	P. Decius Mus.
416	Ti. Aemilius Mamercinus.	Q. Publilius Philo.
417	L. Furius Camillus.	C. Mænius.
418	C. Sulpicius Longus.	P. Aelius Pætus.
419	L. Papirius Craſſus.	K. Duilius.
420	M. Valerius Corvus. IV.	M. Atilius Regulus.
421	T. Veturius.	Sp. Poſtumius.
422	Interreges anno I.	
423	A. Cornelius II.	Cn. Domitius.
424	M. Claudius Marcellus.	C. Valerius Flaccus.
425	L. Papirius Craſſus II.	L. Valerius Venno.
426	L. Aemilius Mamercinus.	C. Plautius.
427	P. Plautius Proculus.	P. Cornelius Scapula.
428	L. Cornelius Lentulus.	Q. Publilius Philo II.
429	L. Papirius Mugillanus alias Curſor.	C. Pœtelius.
430	L. Furius Camillus II.	Junius Brutus Scæva.
431	C. Sulpicius Longus II.	Q. Aemilius, vel Aulius Cerretanus.
432	Q. Fabius.	L. Fulvius.
433	T. Veturius Calvinus.	Sp. Poſtumius.
434	L. Papirius Curſor, II.	Q. Publilius Philo.

435	L. Papirius Cursor, vel Mugillanus.	Q. Aulius Cerretanus II.
436	M. Foslius Flaccinator.	L. Plautius Venno.
437	C. Junius Bubulcus.	Q. Aemilius Barbula.
438	Sp. Nautius.	M. Popilius.
439	L. Papirius Cursor IV.	Q. Publilius Philo IV.
440	M. Pœtelius.	C. Sulpicius.
441	L. Papirius Cursor V.	C. Junius Bubulcus II.
442	M. Valerius.	P. Decius.
443	C. Junius Bubulcus III.	Q. Aemilius Barbula II.
444	C. Marcius Rutilus.	Q. Fabius.
445	Q. Fabius.	P. Decius.
446	Ap. Claudius.	L. Volumnius.
447	Q. Marcius Tremulus.	P. Cornelius Aruina.
448	L. Postumius.	T. Minucius.
449	P. Sempronius Sophus.	P. Sulpicius Saverrio.
450	L. Genucius.	Ser. Cornelius.
451	M. Livius Denter.	M. Aemilius.
452	M. Valerius.	Q. Appulejus Pansa.
453	M. Fulvius Pætus.	T. Manlius Torquatus.
454	L. Cornelius Scipio.	Cn. Fulvius.
455	Q. Fabius Maximus IV.	P. Decius Mus III.
456	L. Volumnius.	Ap. Claudius.
457	Q. Fabius V.	P. Decius IV.
458	L. Postumius Megellus.	M. Atilius Regulus.
459	L. Papirius Cursor.	Sp. Carvilius.
460	Q. Fabius Gurges, Maximi F.	D. Junius Brutus Scæva.
461	L. Postumius.	C. Junius.

462	P. Cornelius Rufinus.	M. Curius Dentatus.
463	M. Valerius.	Q. Cædicius.
464	Q. Marcius.	P. Cornelius.
465	M. Marcellus.	Sp. Nautius.
466	M. Valerius.	C. Aelius.
467	C. Claudius.	M. Aemilius.
468	C. Servilius.	L. Cæcilius.
469	P. Cornelius Dolabella.	Cn. Domitius.
470	C. Fabricius.	Q. Aemilius.
471	L. Aemilius.	Q. Marcius.
472	P. Valerius.	Ti. Coruncanius.
473	P. Sulpicius.	P. Decius.
474	C. Fabricius.	Q. Aemilius.
475	P. Cornelius.	C. Junius.
476	Q. Fabius.	C. Genucius.
477	M. Curius.	L. Lentulus.
478	Ser. Cornelius.	M. Curius.
479	C. Fabricus.	C. Claudius.
480	L. Papirius Curſor.	Sp. Carvilius.
481	C. Quintius.	L. Genucius.
482	C. Genucius.	Cn. Cornelius.
483	P. Sempronius.	Ap. Claudius.
484	M. Atilius.	L. Julius Libo.
485	D. Junius.	N. Fabius.
486	Ap. Claudius.	M. Fulvius.
487	M. Valerius.	M. Otacilius.
488	L. Poſtumius.	Q Mamilius.
489	L. Valerius.	T. Otacilius.
490	Cn. Cornelius.	C. Duilius.
491	C. Aquillius.	L. Cornelius.
492	A. Atilius Calatinus.	Q. Sulpicius.
493	Cn. Cornelius.	C. Atilius.
494	Q. Cædicius.	L. Manlius.
495	M. Aemilius Paulus.	Ser. Fulvius Nobilior.
496	Cn. Cornelius.	A. Atilius.

497	Cn. Servilius.	C. Sempronius.
498	C. Aurelius Cotta.	P. Servilius.
499	L. Cæcilius Metellus.	C. Furius.
500	C. Atilius Regulus.	L. Manlius.
501	P. Claudius.	L. Junius.
502	P. Servilius.	C. Aurelius.
503	L. Cæcilius.	N. Fabius.
504	M. Fabius.	M. Otacilius.
505	M. Fabius.	C. Atilius.
506	A. Manlius.	C. Sempronius.
507	C. Fundanius.	C. Sulpicius.
508	C. Lutatius Catulus.	A. Postumius.
509	Q. Lutatius Cerco.	A. Manlius.
510	C. Claudius Centho.	M. Sempronius.
511	C. Mamilius.	Q. Valerius.
512	T. Sempronius.	P. Valerius.
513	L. Cornelius.	Q. Fulvius.
514	C. Licinius.	P. Cornelius.
515	T. Manlius Torquatus.	C. Atilius.
516	L. Postumius.	Sp. Carvilius.
517	Q. Fabius.	M. Pomponius.
518	M. Lepidus.	M. Poblicius.
519	C. Papirius.	M. Pomponius.
520	M. Aemilius.	M. Junius.
521	L. Postumius.	Cn. Fulvius.
522	Q. Fabius II.	Sp. Carvilius.
523	P. Valerius.	M. Atilius.
524	L. Apustius.	M. Valerius.
525	C. Atilius.	L. Aemilius.
526	T. Manlius.	Q. Fulvius II.
527	C. Flaminius.	P. Furius Philus.
528	M. Marcellus.	Cn. Cornelius.
529	P. Cornelius.	M. Minucius.
530	L. Veturius.	C. Lutatius.

531	M. Livius.	L. Aemilius.
532	P. Cornelius Scipio.	Ti. Sempron. Longus.
533	Cn. Servilius Geminus.	C. Flaminius.
534	C. Terentius Varro.	L. Aemilius Paulus.
535	L. Postumius Albinus III.	Ti. Sempronius Gracchus.
	M. Claudius Marcel. II.	.·. .·. .·.
	Q. Fabius Maximus III.	.·. .·. .·.
536	Q. Fabius Maxim. IV.	M. Claudius Marcellus III.
537	Q. Fabius Maxim. Veruccosi F.	Ti. Sempronius Gracchus II.
538	Ap. Claudius Pulcher.	Q. Fulvius Flaccus III.
539	P. Sulpitius Galba.	Cn. Fulvius Centumal.
540	M. Valerius Lævinus. II.	M. Claudius Marcellus IV.
541	Q. Fabius Maxim. V.	Q. Fulvius Flaccus IV.
542	M. Claudius Marcellus V.	T. Quintius Crispinus.
543	C. Claudius Nero.	M. Livius Salinator II.
544	Q. Cæcilius Metellus.	L. Veturius Philo.
545	P. Cornelius Scipio.	P. Licinius Crassus.
546	M. Cornelius Cethegus.	P. Sempron. Tuditanus
547	Cn. Servil. Cæpio.	C. Servilius.
548	T. Claudius Nero.	M. Servilius Geminus.
549	Cn. Cornelius Lentulus.	P. Aelius Pætus.
550	P. Sulpicius Galba.	C. Aurelius Cotta.
551	L. Cornel. Lentul.	P. Villius Tappulus.

552	T. Quintius Flamininus.	Sex. Aelius Pætus.
553	C. Cornelius Cetheghus.	Q. Minutius Rufus.
554	L. Furius Purpureo.	M. Claudius Marcellus.
555	M. Porcius Cato.	L. Valerius Flaccus.
556	P. Cornelius Scipio African. II.	T. Sempronius Longus.
557	L. Cornelius Merula.	Q. Minutius Thermus.
558	L. Quintius Flamininus.	Cn. Domitius Ahenobarbus.
559	M. Acilius Glabrio.	P. Cornelius Scipio Nasica.
560	L. Cornelius Scipio.	C. Lælius.
561	Cn. Manlius Vulso.	M. Fulvius Nobilior.
562	C. Livius Salinator.	M. Valerius Messalla.
563	M. Æmilius Lepidus,	C. Flaminius.
564	Sp. Postumius Albinus.	Q. Marcius Philippus.
565	Ap. Claudius Pulcher.	M. Sempronius Tuditanus.
566	P. Claudius Pulcher.	L. Portius Licinus.
567	Q. Fabius Labeo.	M. Claudius Marcellus.
568	L. Æmilius Paulus.	Cn. Bæbius Tamphilus.
569	P. Cornelius Cethegus.	M. Bæbius Tamphilus.
570	A. Postumius Albinus.	C. Calpurnius Piso.
571	L. Manlius Acidinus.	Q. Fulvius Flaccus.
572	M. Junius Brutus.	A. Manlius Vulso.

573	C. Claudius Pulcher.	T. Sempronius Gracchus.
574	Cn. Cornelius Scipio Hispalus. C. Valerius Lævinus.	Q. Petilius Spurinus.
575	P. Mucius Scævola.	M. Aemilius Lepidus II.
576	Sp. Postumius Albinus.	Q. Mucius Scævola.
577	L. Postumius Albinus.	M. Pompilius Lænas.
578	C. Popillius Lænas.	P. Aelius Ligus.
579	P. Licinius Crassus.	C. Cassius Longinus.
580	A. Hostilius Mancinus.	A. Atilius Serranus.
581	Q. Marcius Philippus. II.	Cn. Servilius Cæpio.
582	L. Aemilius Paulus. II.	C. Licinius Crassus.
583	Q. Aelius Pætus.	M. Junius.
584	M. Marcellus.	C. Sulpitius.
585	Cn. Octavius.	T. Manlius.
586	A. Manlius.	Q. Cassius.
587	T. Sempronius.	M. Juventius.
588	P. Cornelius Scipio Nasica.	C. Marcius.
589	M. Messalla.	C. Fannius.
590	L. Anicius.	M. Cornelius.
591	Cn. Cornelius Dolabella.	M. Fulvius.
592	M. Aemilius.	C. Popillius.
593	Sex. Julius.	L. Aurelius.
594	L. Lentulus.	C. Marcius.
595	P. Scipio.	M. Claudius.

633	L. Cæcilius.	Q. Mucius.
634	C. Licinius Geta.	Q. Maximus.
635	M. Metellus.	M. Scaurus.
636	M. Acilius Balbus.	C. Cato.
637	C. Cæcilius.	Cn. Papirius.
638	M. Livius Drusus.	L. Piso.
639	P. Scipio.	L. Calpurnius Bestia.
640	Sp. Postumius.	M. Minucius.
641	Q. Metellus.	M. Silanus.
642	Ser. Galba.	M. Scaurus.
643	L. Cassius.	C. Marius.
644	Q. Servilius Cæpio.	C. Atilius.
645	P. Rutilius Rufus.	M. Manilius.
646	C. Marius II.	C. Flavius Fimbria.
647	C. Marius III.	C. Claudius Orestes.
648	C. Marius IV.	Q. Lutatius.
649	C. Marius V.	M. Aquillius.
650	C. Marius VI.	L. Valerius Flaccus.
651	M. Antonius.	A. Postumius.
652	Q. Metellus.	T. Didius.
653	Cn. Lentulus.	P. Crassus.
654	Cn. Domitius.	C. Cassius.
655	L. Crassus.	Q. Scævola.
656	C. Cælius.	L. Domitius.
657	C. Valerius Flaccus.	M. Herennius.
658	C. Claudius Pulcher.	M. Perperna.
659	L. Marcius.	Sex. Julius.
660	L. Cæsar.	L. Rutilius Lupus.
661	L. Porcius.	Cn. Pompejus.
662	L. Sulla.	Q. Pompejus.
663	L. Cinna.	Cn. Octavius.
664	L. Cinna II.	C. Marius VII.
665	L. Cinna III.	C. Papirius.
666	L. Cinna IV.	C. Papirius II.
667	L. Scipio.	C. Norbanus.
668	C. Marius.	C. Carbo III.
669	M. Tullius.	C. Dolabella.

670	L. Sulla II.	Q. Metellus.
671	P. Servilius.	Ap. Claudius
672	M. Lepidus.	Q. Catulus.
673	M. Aemilius.	D. Brutus.
674	C. Octavius.	C. Curio.
675	L. Octavius.	C. Cotta.
676	L. Licinius Lucullus.	M. Cotta.
677	M. Lucullus.	C. Cassius.
678	L. Gellius.	C. Lentulus.
679	C. Aufidius.	P. Lentulus.
680	M. Crassus.	Cn. Pompejus.
681	Q. Metellus.	Q. Hortensius.
682	L. Metellus.	Q. Marcius.
683	C. Piso.	M. Glabrio.
684	M. Lepidus.	L. Volcatius.
685	L. Cotta.	L. Torquatus.
686	L. Cæsar.	C. Figulus.
687	M. Cicero.	C. Antonius.
688	D. Silanus.	L. Murena.
689	M. Puppius.	M. Valerius.
690	Q. Metellus.	Q. Afranius.
691	C. Cæsar.	M. Bibulus.
692	L. Piso.	A. Gabinius.
693	P. Lentulus.	Q. Metellus.
694	C. Lentulus.	L. Philippus.
695	C. Pompejus.	M. Crassus.
696	Ap. Claudius.	L. Domitius.
697	C. Domitius.	M. Nessalla.
698	C. Pompejus.	Q. Metellus.
699	M. Marcellus.	Ser. Sulpicius.
700	L. Paulus.	C. Marcellus.
701	L. Lentulus.	C. Marcellus.
702	C. Cæsar.	P. Servilius.
703	Q. Fulvius Calenus.	P. Vatinius.
704	C. Cesar.	M. Lepidus.
705	C. Cæsar.	Q. Maximus.
706	C. Cæsar.	M. Antonius.

707 C.

707 C. Pansa.	A. Hirtius.
708 M. Lepidus.	L. Plancus.
709 P. Servilius II.	L. Antonius.
710 Cn. Domitius.	C. Asinius.
711 L. Censorinus.	C. Calvisius.
712 Ap. Claudius.	C. Norbanus.
713 M. Agrippa.	L. Caninius.
714 L. Gellius.	M. Coccejus.
715 Sex. Pompejus.	L. Cornificius.
716 M. Antonius.	L. Scribonius Libo.
717 C. Cæsar.	L. Volcatius.
718 Cn. Domitius.	C. Sosius.
719 C. Cæsar II.	M. Messalla.
720 C. Cæsar III.	M. Crassus.
721 C. Cæsar. IV.	Sex. Appulejus.
722 C. Cæsar. V.	M. Agrippa II.
723 C. Cæsar. VI.	M. Agrippa III.
724 C. Augustus Cæs. VII.	T. Statilius.
725 C. Cæsar Augustus. VIII.	M. Silanus.
726 C. Cæsar Augustus IX.	C. Norbanus.
727 C. Cæsar Augustus. X.	Cn. Piso.
728 M. Marcellus.	L. Arruntius.
729 M. Lollius.	Q. Lepidus.
730 M. Appulejus.	P. Silius.
731 C. Sentius.	Q. Lucretius.
732 Cn. Lentulus.	P. Lentulus.
733 C. Furnius.	C. Silanus.
734 L. Domitius.	P. Scipio.
735 M. Drusus.	L. Piso.
736 Cn. Lentulus.	M. Crassus.
737 T. Nero.	P. Quintilius.
738 M. Messalla.	P. Sulpicius.
739 Paulus Fabius.	Q. Ælius.
740 Julus Antonius.	Q. Fabius.
741 Drusus Nero.	T. Quintius.

FINIS.

INDEX RERUM,

Quæ quarto Tomo continentur.

A

Ædes

Amu-

 civi-

Ap-

dem

Ca-

C

Con.

Cor-

D

Edi-

F

Gn.

H

H

L

N

N

O

Odia

Ora-

Ora.

Poti-

Quin-

Ro-

Ro-

T

Thu-

Tul-

V

Finis rerum, quæ primo Tomo continentur.

INDEX RERUM,

Quæ secundo Tomo continentur.

A

Acies

Anno

Asdru-

Aves

Be-

Bovis

Car-

ad

Vallum

Cor-

Dona

F

F

Fon-

Græ-

Uni-

Om-

Locu-

M

M. Fa-

Fabii

Me-

Vide

Sup-

Ori-

Pa-

præ-

P.

Ora-

Sudor

V

Finis rerum, quæ secundo Tomo continentur.

INDEX RERUM,

Quæ tertio Tomo continentur.

A

pu;

Afri-

An-

cide

An-

Asta

C

Cel-

Con-

Coro.

Euri-

F

Fines

G

Hip-

I

Ilua-

Lega-

Ligu-

Li-

N.

Na-

&

Ora-

Phil.

Phi-

Quan-

Ro-

Samii

V

Vene-

X

Z

Finis rerum, quæ tertio Tomo continentur.

INDEX RERUM,

Quæ quarto Tomo continentur.

A

B

C

C

D

E

I

L

M

O

One-

R

S

T

V

FINIS.

CHRONOLOGIA
IN T. LIVIUM.

Anni ante U. C. *Anno Mundi 2767. ante Christi Nativitatem 1181. ante Urbem Conditam 431.*

LIBER PRIMUS.

ÆNEAS primus Rex Latinorum.

431 Troja capta, cum suis in Traciam trajicit, ibique hyemat. *Dion.*

430 Urbe *Aenea* in Thracia condita, abit in Arcadiam, & postmodum in *Siciliam*, ubi hybernat. *Dion.*

429 Exacta secunda hyeme, in mare Tyrrhenum trajicit, tandemq; *Laurent.* pervenit media æstate, ubi accepto agro *Lavin.* condit. *Dion.*

427 Quarto post captam Trojam anno succedit defuncto Socero *Latino*, qui annos regnaverat 32. & ipse *Æneas* regnat an. 3. *Dion.*

424 Bello petitur a Mexentio Tyrrheno, & in prælio adversus ipsum cadit, anno 7. exacto post Trojam captam.

Succedit ASCANIUS Filius, qui obsessus a *Mezentio* nocturna eruptione *Lausum* filium Mezentii obtruncat: Inde obsidione soluta pax fit.

399 Trigesimo anno exacto, post conditum Lavinium condit *Albam Longam*, ibique sedem Regni collocat.

388 Post annum 38. Regni moritur. Succedit ipsi frater

SYLVIUS.

Lavinia enim uxor Æneæ, ne Novercæ nomen sibi invidiosum esset, aut perniciosum, cum gravida esset, in sylvas abit,

it, ibique parit filium, & educat, qui ob id *Sylvius* appellatus est. *Dion.*

357 *Sylvius* cum annis 29. præfuisset, moritur. Succedit

Anni ÆNEAS SYLVIUS

ante Qui regnat annis 31.

U.C. LATINUS

326 Succedit Parenti *Æneæ*, regnatque annis 51. *Dion.*

ALBA

275 Succedit Patri *Latino*, & regnum administrat annis 39.

ATIS, aliis CAPETUS

236 Succedit Parenti *Albæ*, & præest an. 26. *Dion.*

CAPYS

210 Succedit *Capeto*, & præest an. 28. *Dion.*

CAPETUS, *Dionys.* CALPETUS

182 Succedit *Capy*, & præest an. 13. *Dion.*

TYBERINUS, Liv. TIBERIUS

169 Succedit *Capeto*, aliis *Calpeto*, regnatque annis 8. *Dion.*

161 *Tyberinus*, seu *Tiberius*, prælio cum Latinis rebellibus ad Albulam fl. commisso, fertur equo præceps in eumdem, & suffocatur an. Regni 8 exacto. Inde Albula Tiberis dictus.

AGRIPPA

Filius succedit, regnatque annis 41. *Dion.*

120 ROMULUS SYLVIUS, *Liv.*

ALLADIUS, *Dion.*

Succedit Parenti *Agrippæ*, præestque annis 19. *Dion.*

102 *Romulus Sylvius*, seu *Alladius* fulmine ictus perit ex Livio, seu, ut Dionys. placet, hiatu terræ cum tota domo, quod fulmine Jovis imitaretur, absorbetur, regnavit an. 37.

Latino Rege

AVENTINUS

Succedit, qui Monti Aventino nomen dedit, & regnavit annis 37. *Dion.*

66 PROCAS

Succedit *Aventino*, regnatqe annis 23. *Dion.*

43 AMULIUS

Fratri majori *Numitori* Regnum extorquet, idque obtinet an. 42. post Patrem *Procam. Dion.*

20 Anno 4. *Ilia*, sive Rheæ filiæ Numitoris, postquam jussu Amulii Vestali igni custodiendo destinata fuerat, stuprum ipso in templo infertur, quo tempore & Eclipsis Solis fuit, die sc. 4. Aprilis, & Romulus & Remus concepti sunt. *Dion.*

Romulus ex insidiis Albam Longam cum Pastoribus quibusdam ingreditur, *Remum* fratrem ex custodia liberat, *Amulium* anno 42. Regni obtruncat, & *Numitorem* Avum Maternum consentiente Pop. *Regem* facit.

nni NUMITOR

ante Pax. Ilium captum 432. ι*x* *Dion.*

U.C. Olympiadis 7. anno seu Anno Olympiadico 24. Palilia Ro. 21. Apr. secundum Varronem, Anno Periodi Jul. 3961. secundum Fastos 3962.

Altero anno *Numitoris* Albani Regis.

1 ROMULUS, & REMUS

Collectis ex Latinis, Albanis, & Pastoribus colonis ad tria millia hominum, novam Urbem condere aggrediuntur.

PRIMUS STATUS CIVITATIS

sub Regibus &

ROM. IMPERII INFANTIA ad an. 249.

4 *Romulus* ludos indicit *Consuales*, ut postea vocati sunt, & vicinis invitatis, intentas in ludos *Virgines* rapit numero septingentas, & octoginta tres, easque Civibus distribuit. *Plutarch. in Romul. Dion.*

Primum Romanorum bellum cum Ceninensi-

nensibus ; qui vincuntur. *Romulus Primus spolia opima* de eorum Rege fert in Capitolinum Montem , ubi *Jovi Feretrio Templum* designat. *Plut. Dion.*

4 Urbem inde Ceninensium excindit, & Cives Romam traducit, idemque de Antemnatibus facit paulo post victis. *Dion.*

6 Bellum omnium difficillimum Romulo a Sabinis infertur, quod toto triennio durav. *Dion.*

8 Arce Tarpeja a Sabinis capta , *Romulus* templum *Jovi* Statori vovet . Sabinos in Urbem ; & Tatium eorum Regem socium Regni assumit , qui cum *Romulo* quinquennium regnat.

13 *Tatius Collega Romuli in Regno* post quintum annum *Laurenti*, quod latrones quosdam supplicio eriperet, trucidatur. *Dion.*

15 *Fidenas Colonia* a Romulo deducta Idibus Aprilis, Civibus eo missis 2500. *Plut.*

16 Cameriam Colonia deducitur Kal. sextilibus, deductis eo quinque millibus Civium. *Plut.*

30 Bellum cum Veientibus , cum quibus sequenti anno iterum victis pax in centum annos sancitur.

38 *Romulus* cum regnasset an. 37. turbine abripitur ad *Capræ Paludem* nonis Quintilibus , ut Livius habet : vel interfectus est , ut Dion. asserit, addens, Solem defecisse & in ejus conceptu , & in ejus obitu. Secutum est interregnum unius anni. Porro res Romana sub ipso adeo crevit, ut cum trium millium peditum Coloniam deduxisset, & equitum 300. sub ejus obitum numerarentur pedites 4600, & mille equites . *Dion.*

NUMA POMPILIUS

39 *Secundus* Ro. *Rex* post annuum Interregnum, & diutinam deliberationem ad regnum evocatur an. natus 40, regnat annos 43. Nullum

bellum gessit, tantum *Sacra Ro.* instituit.

46 *Numa* 8. anno Regni, cum lues gravissima Rom. invasisset, *Salios* instituit, qui choreas egerunt per Urbem mense Martio. *Plut.*

TULLUS HOSTILIUS

82 *Hostilii*, qui in prælio cum Sabinis ceciderat, & *Hersiliæ* nobilissim. fœminæ *Nepos* post *Numam*, qui an. 43. regnaverat, creatur a Ro. Rex an. 1. Olymp. 27. *Dion. l.* 2.

87 Bellum inter Romanos, & Albanos ortum propter latrocinia finitur singulari pugna Horatiorum, & Curatiorum.

89 *Tullus Hostilius* Rom. Rex adscitis Albanorũ auxiliis bellum Fidenatibus, inde Metio fœdum supplicium infert; Urbem ipsam Albam, cum stetisset annis 487. ex fundamentis diruit, Civesque simul omnes Romam traducit, Cœlium montem urbi adjungit, & Curiam Hostiliam extruit. *Dion. l.* 3.

91 Fidenates iterum vincuntur, & oppidũ capitur.

96 Bellum Sabinis indictum: post asperum prælium æquo marte discęditur. *Dion. l.* 3.

96 In bello contra Sabinos *Tullus* vovet Saturno, & *Opi* ferias; unde *Saturnalia* orta.

107 *Tullus* bellum Latinis populis ob negatum tributum indicit, quod quinque an. durat, capta *Medullia* Urbe finitur. *Dion. Hal. l.* 3.

114 *Tullus Hostilius* cum annis 32 regnasset, perit cum omni familia incendio, cuius suspicio in *Ancum Martium Numæ nepotem* cadit.

ANCUS MARTIUS

Romanorum Rex IV. electus a Senatu, & Populo succedit.

118 *Ancus Martius* Latinis populis bellum infert; *Politorium Urbem* capit, Cives Romam traducit, iisque *Aventinum* montem incolendum tradit. *Dion. l.* 3.

119 *Politorium* a Latinis receptum iterum obsidet, capit,

capit, cremat, vastat. *Dion. l. 3.*

120 Latini *Medulliam* Coloniam Ro. expugnant, Ancus interea *Tellenas* nobile Latinor. oppidum capit. Incolas Romam deducit, & Politorianis in Aventino jungit.

121 *Ancus Martius* quarto belli Latini anno Medulliam obsidet, & expugnat, Ficanam etiam Urbem corona capit. *Lucumo* filius Damarati Corinthii ex Baubojadarum genere hoc anno Tarquiniis Romam migrat, & se *L. Tarquinium* vocari jubet. Venit Romam 7. anno *Anci. Dion. l. 3.*

127 *Ancus Rom. Rex* Ostia Tiberis munit, muro Janiculum cingit, eumq; montem cum Urbe ponte sublicio ex solis lignis sine ære, & ferro constructo jungit, cujus curam quibusdam Principibus Viris commendat, qui ob id PONTIFICES appellati sunt. *Dion. l. 3.*

129 *Ancus* quarto anno post bellum *Sabinis* illatum, Vejentibus bellum movet. castrisque eorum potitur, & pax fit.

131 Biennio post pacem cum Vejentibus factam iterum vincuntur.

133 Contra *Volscos* Romanum agmen deprædantes exercitus ductus *Velitras* obsidet: inde pace facta reducitur. *Dion. l. 3.*

135 Novo bello cum *reliquis Sabinis* exorto, una pugna domiti, & sub jugum missi.

138 *Ancus Martius* cum regnasset an. 24. moritur, relictis filiis duobus fere pubescentibus.

L. TARQUINIUS PRISCUS

Eorum tutor ab *Anco* constitutus Pop. suadet, ut se *Regem* creent. Factum an. 2. Olymp. 41

139 *Tarquinius* adhuc *centum Patricios* ex Ro. Civibus in Sen. legit, ut Sen. tum essent 300.

140 Anno sequenti sacra curare incipit, & Virgines duas *Vestales* lege lata legit, ut ex numero *sex* essent.

141 *Tar-*

141 *Tarquinius* primum bellum gerit cum *Apiolis* Urbe Latinorum celebri, quibus in servitutem redactis oppidum excindit. *Dion. l. 3.*

142 Contra Crustuminos ducit, a Romulo quondam devictos.

145 Latini magna clade vincuntur. Fuerunt Fidenates, Camerini, & alii. Ab hoc prælio usque ad ultimum cum Etruscis numerat *Dion.* an. 20. l. 3.

146 Bellum contra Latinos, quo *totum Latium subactum*. *Dion. l. 3.*

147 *Tarquinius Circum Maximum* designat, loca Patribus, Equitibus, & Plebi dividens tanta amplitudine, ut centum quinquaginta M. hominum locus ille caperet, ibique *Ludos* egit, qui postea annui facti sunt, Rom., seu magni dicti. *Dion. l. 3.*

150 Sabini magna clade fracti accipiunt inducias in sexennium.

151 Tarquinius Urbis Romanæ muros de integro condit, & quadratis lapidibus maximis instruere incipit.

151 Cloacas etiam, & fossas maximo sumptu ædificat. *Dion.*

152 Etruscum bellum contra Tarquinium motum videtur ab universa gente; quo Fidenæ Col. Rom. captæ. *Dion. l. 3.*

161 *Pax* inter *Etruscos*, & *Tarquinium*, pro qua impetrata offerunt Etrusci Tarquinio coronam auream, sellam eburneam, sceptrum Aquila in summitate exornatum, Tunicam purpuream distinctam, Togam, & 12. secures; quos honores consentiente Senatu admittit *Tarquinius*. Duraverat bellum annis 9. *Dion.*

163 Galli Belloveso duce Alpes transcendunt, & Mediolanum condunt. *Liv. l. 5.*

171 Pax facta inter Sabinos, & Tarquinium, Sabinis

binis omnia sua dedentibus. *Dionys. l.* 3.

177 Tarquinius jam fere octogenarius insidiis *filiorum Anci Martii* cæsus interiit, cum annis 38. regnasset.

SERVIUS TULLIUS

Succedit Gener, 30. annorum, anno 4. Olymp. 50.

188 *Tullius Rom. Rex Censum* instituit circa hæc tempora. Certus autem annus ejus rei dari non potest, cum in Rom. Histor. sæpius inveniantur censores tardius, quam debeant, electi. Inventa sunt, cum *Lustrum* conderet, Ro. Civium 847000. *Dion. l.* 4.

212 Idem Urbem in quatuor Tribus, Populum in Classes, & Centurias divisit,

Ser. Tullius Templum Bonæ Fortunæ in Foro *Boario*, alterum *Fortunæ Virilis* in ripa Tiberis condit. *Dion. l.* 4.

215 Scelestæ nuptiæ *Tarquinii Superbi* cum *Tullia* Regis Servii *minore* filia, interfectis prius ab eo uxore, *Tullia majore*, ab hac vero *Arunte* marito. *Dion.*

220 *Tullius Rex* scelere generi Tarquinii, & filiæ occiditur, cum regnasset an. 44.

L. TARQUINIUS SUPERBUS

Rex fit anno 4. Olymp. 61. regnat annis 25. *Dion. l.* 4.

Hic vertit Regnum in Tyrannidem, primusque Regum *Satellitium* sibi adsciscit.

Tarquinius Volscis, Hernicis, Latinis persuadet, ut Commune *Templum Jovi Latiali* in Albæ tumulis extruerent, & ibi quotannis sacrificarent. Ex *Feria* postea *Latinæ* dictæ sunt. *Dion. l.* 4.

229 Gabiis bellum infert, quod 7. annis continuis geritur: demum Gabii dolo Sexti Tarquinii filii capiuntur.

237 *Capitolium* ex Manubiis Pometianis Romæ extru-

Coss.
extructum, ita dictum ab humano capite invento. *Dion. l.* 4.

240 Libri Sibylini ad Tarquinium afferuntur,

245 *Lucretiæ* infelix casus. Rex Tarquinius cum tota familia Urbe expellitur, Consules creantur 4. mensibus antequam novus annus iniret. *Dion. l.* 4.

LIBER SECUNDUS.

SECUNDUS STATUS CIVITATIS
sub Consulibus, &
Romani Imperii ADOLESCENTIA,
quæ 200. an. durat, ad Ap. Claudium,
& Q. Fulvium Coss.

PRIMI CONSULES

JUNIUS BRUTUS,

L. TARQUINIUS COLLATINUS.

246 *Census* Romæ instituitur, qui intermissus fuerat tempore *Tarquinii*: & *Tributorum* ordinatio, & constitutio a *Servio Tullio rege* facta in usum revocatur. Inventi sunt condito Lustro Cives 130000. *Dion. l.* 5.

247 Contra *Lartem Porsenam* Clusinorum Regem *Tarquinios* restituere conantem Roma defenditur ponte *Sublicio* interrupto. *Horatii Coclitis* egregium facinus; item C. Mutii Scævolæ. *Horatius Pulvillus* Cos. *Capitolium dedicat*.

249 *Bellum Sabinum* ortum, quod toto quadriennio gestum est. *Dion. l.* 6.

250 *APPIUS Claudius* vir potens in Sabinis Romam cum Clientibus suis se confert.

251 *P. Valerius* Poplicola moritur hoc anno.

253 Sem-

253 Servi Romani de Urbe incendenda conjurantes in Crucem aguntur, *Dion.*

254 Conjuratio egenorum Civium a Tarquin. pecunia solicitata a Sulp. Cos. detegitur, & cõprimitur, sõtibus in foro trucid. *Dion. l.* 6.

255 *Dictator Primus* Romæ creatur T. LARTIUS FLAVUS Cos. hujus anni; idque seditionis in Urbe sedandæ, & rei contra Latinos de Urbe excindenda conjurantes gerendæ causa. *Dion.*

256 *Censu* habito a Dictatore censa sunt Civium 150700. Annuæ induciæ inter Latinos, & Romanos fiunt.

257 *Aulus Postumius* postea Regillensis dictus *Dictator* creatus ad Regillum lacum cum Latinis pugnat, Idibus Quintilibus. Latinis victis pax data, & de his triumphatum. *Dion. l.* 6. hoc factum ponit an. 256.

259 *Tarquinius Superb.* Rex exul moritur Cumis.

260 *Dictator M. Valerius* M. F. Poplicola.

Plebs Romana Sicino auctore *secedit in Sacrum Montem*. Factum hoc post æquinoctium autumnale sub sementis initium, mansitq; ibidẽ per totam hyemẽ. *Dion. l.* 6.

Coss. hoc anno maturius solito in tantis Urbis tumultibus, & magna solitudine creati Kalendis Septemb.

Agrippa Menenius ad plebem mittitur, quam Senatui reconciliat recitato apologo de conspiratione membrorũ corporis adversus ventrem. Concordia inita post 6. menses fere a secessione, concessumq; plebi, ut suum haberet Magistratum, qui sacrosanctus esset, cui auxilii latio esset adversus Coss.

TRIBUNI PLEBIS.

261 C. Martii in expugnandis *Coriolis* maxima virtus ei *Coriolani* cognomen comparavit.

Coss.

Agrippa Menenius moritur in tanta paupertate, ut deesset, unde sepeliretur.

262 *Feriis Latinis* tertius dies adjectus, est cum duo tantum antea fuissent; & pax jurata inter Rom. & Latinos sempiterna. *Dion. l.* 6.

Maxima annonæ caritas Romæ exoritur, cum agri mansissent inculti per secessionē pleb.

263 *Coriolanus* in exilium ejicitur paulo ante tempus comitiorum.

264 *Ludi Jovis Olympii* Romę magnifice instaurantur, quorum suasione Volsci Duce *Coriolano* Romanis bellum inferunt. *Dion. l.* 7.

265 Martius Coriolanus Volscos excitat ad bellum, eosque prædatum educit in agrum Rom. inde Circejos oppidum deditione capit.

266 Coriolanus Romam cum exercitu infestus petens a Matre persuadetur, ut exercitum reducat. In reditu male accipitur a Volscis, & in Comitiis lapidibus obruitur. *Dion. l.* 8.

LEX AGRARIA.

266 A Sp. *Cassio* Cos. nimium honoribus elato fertur, quæ numquam, ut Liv. habet, sine maximis Reip. motibus agitata est. Dissuadente altero Cos. *Virginio*, & toto Senatu, res in sequentem annum differtur. *Dion. l.* 8.

267 *Quæstores* hoc anno primum creati a Populo, qui Coss. in militiam proficiscentes comitarentur. *Liv.* Fuerunt autem *Cæso Fabius* & *L. Valerius*. Hoc eodem anno *Sp. Cassius* affectati Regni accusatus, convictus, & damnatus de Saxo Tarpejo dejicitur. *Liv.*

268 Tribuni plebis impediunt delectum: quare Coss. educto exercitu extra Urbem delectum habent.

269 *Oppia* Virgo Vestalis stupri rea viva defoditur. *Liv.* Hanc Dionys. Opimiam Oro-

sius

sius Popillam nominat. Stupri convicti publice sunt verberati & necati. *Dion. l.* 8.

272 Cum *Comitia* Romæ instarent, Tribuni Plebis ea impediunt. Rex ad Interregnum redit, & Respublica sine Magistratibus, & Consulibus est. Creantur tandem Coss. per Interregem circa initium Martii.

Julius Trib. Plebis vehementer urget divisionem agrorum, sed suadente *Appio Claudio* solicitati a Senatu Collegæ Julii de interceptione eum impediunt. *Dion. l.* 9.

273 Consul *Fabius* cum popularibus suis ex *Fabia Gente* Vejens bellum sibi deposcit. Fuerunt numero 306. Fabii, & Clientes, ac socios habuerunt ad 4000.

276 Pax Vejentibus victis a Fabio jussu Senatus data, eam tamen non observarunt. *Dion. l.* 9.

277 Tribuni Plebis Legem Agrariam urgent.

277 Annus tristis omnium *Fabiorum* ad Cremerã cæde. Vejentes *Janiculum* occupant, & Urbem terrent. Ipsum Janiculum Montem per totam hyemem obtinent, agrumque Rom. longe, lateque vastant, unde anno sequenti.

278 Fames Romæ exorta est. *Dion. l.* 9. *Liv.* 2.

279 Triumphus Valerii Cos. de Sabinis, & Vejentibus Kalendis Maji, quæ hoc anno incidunt in 25. Novemb. *Dion. l.* 9.

279 Ingentes turbæ Romæ hoc anno, quo Genutius Trib. Pl. consules superioris anni Manlium, & Furium, quod legem Agrariam impedissent, accusat. in delectu habendo Juniores ad nomina respondere recusant, inter quos *Valero* spoliari jussus lictores repellit, & Plebem concitat.

280 Coss. L. Finario Mamercino, & P. Furio Medullino Fuso, Varro apud Macrobiũ tradit, mentionem intercalationis Romanæ fieri in quadam tabula tum posita, sed modus

inter-

intercalationis non simul explicatur.

Volero Trib. Pleb. factus legem fert de Magistratibus Plebeiis eligendis non *Curiatis*, sed Tributis Comitiis.

Lex impeditur usque in sequentem annum; & volero Tribunus reficitur. *Dion.*

282 Lex de creandis Trib. Pleb. Comitiis Tributis urgetur: Appio Claudio Cos. resistente pugna oritur. Quintius alter Cos. persuadet Plebi, ut promulgatio differatur, quæ postea silentio perlata est.

283 *Appio* dies a Tribunis Pl. dicitur; dies producitur: ipse interim moritur.

LIBER III.

287 *Dii Fidii* Templum Romæ dicatur a Cos. Sp. Postumo nonis Iunii.

289 Romæ pestilens annus fuit, quo armenta, & pecudes perierunt, inde eadem pestis in Urbem ingruit, qua quarta pars Senatus extincta, mortuus uterque Cos. item aliquot Augures. Cœpit circa Kalendas Septembris, hoc est ad Kalendarium Julianum circa initium Junii, duravit per totum annum. Comitia autem creandorum Coss. per Interregem habita sunt.

290 C. *Terrentius* Tribunus Pleb. absentibus Coss. legem ferre conatur de quinque novis legibus scribendis, ne Coss. omnia ex sua sententia agerent.

291 Prodigia multa Romæ ut Terræmotus, fulgetra inusitata. Lex Terrentii de Decemviris creandis, & novis legibus scribendis a Trib. Pleb. summa vi tentata, maximas inter Patres, & Plebem dissensiones excitat.

292 Servi *Appio Herdonio* Sabino duce occupant Capitolium, seu Arcem Romanam: Tu-

scu-

sculanorum auxiliis recipitur.
Census actus, & *Decimum* ab origine Urbis *lustrum* conditum. Censa sunt Civium capita 132319. *Liv.*
294 *L. Quintius Cincinnatus* ab aratro ad *dictaturam* evocatus Æquos sub jugum mittit.
296 Censorinus ex commentariis 15. Virorum Ludos saeculares Coss. hujus anni M. Valerio, & Sp. Virginio anno Urbis 298. actos asserit.
Tri. Ple. tantum sibi sumunt, ut Senatum convocare suae potestatis esse asserant, quod tamen non conceditur; extorquent tamẽ Sen. ut Aventinus Mons Plebi habitandus detur, atq; ita annus aedificationis consumptus est.
299 Tanta pestis Romae grassatur, ut fere dimidia pars Civitatis perierit.
300 Multum frumenti Romam comportatum est, & pestis desiit. Reditus Legatorum ex Graecia cum Legibus, quas descripserat *Hermodarus* Ephesius, ut Pomponius Jurisconf. refert: cui postea posita fuit statua in Comitio, ut habet *Plin. l.* 34.
Instantibus Tribb. pleb. Senatusconsultum fit de *Decemviris* Legum scribendarum causa creandis absque provocatione, qui Magistratum ineant Idibus Majis sequentibus.

TERTIUS STATUS CIVITATIS.
sub Decemviris.

301 Anno trecentesimo altero, quam condita Roma erat, iterum *mutatur forma Civitatis* ab Coss. ad decemviros, quemadmodum ab Regibus ante ad Coss. venerat, translato Imperio, ait *Liv. l.* 2. *pag.* 219. inierunt Magistratum Idibus Maji, ut *Liv.* habet.
302 Magna contentio in *Decemviris* creandis exoritur. *Appius*, qui Comitia habebat primum omnium se creat. Inde conjurat de retinendo sibi in perpetuum Decemviratu.

303 Cum

303 Cum Idus Maji advenissent, nulla Comitia habita, & Decemviri Magistratum continuarunt magna invidia populi, & Senatus.

304 *L. Virginius*, ut filiam ab Appio pro mancipio abductam a stupro defendat, sumpto a Laniis cultro trucidat. Plebs hisce mota in Aventinum secedit, deinde in Sacrum montem, Tribunitiam potestatem recuperat, & res ad Coss. redit.

305 Lex a Trib. pleb. lata, ne pauciores, quam decem Tribuni in Comitiis creentur. Præcedenti enim anno tantum quinque creati fuerant, reliqui vero adoptati.

306 Bellum contra Aequos decretum a Senatu, sed Junioribus ad nomina non respondentibus omittitur, & annus contentionibus Tribunitiis circumagitur.

LIBER IV.

309 *C. Canulejus* Tribunus Plebis post multas contentiones obtinet, ut Patrum, & Plebis Connubia promiscua essent. Alteram legem ferre conatus est, ut alter Cos. ex Plebe fieret. De hac lege acerrime disceptatum totis annis 78, priusquam plane admitteretur. Jam obtinuit, ut tribuni militares Consulari potestate promiscue fierent, tam ex Plebe, quam ex Patribus.

QUARTUS STATUS CIVITATIS.
TRIBUNI MILITUM

Tribuni militares 310 Consulari potestate loco Consulum Creati hoc anno, ut habet *Liv. l. 4. p.* 284. *Dionys.* contra affirmat, factum id esse ineunte anno 3. Olymp. 84. atque hoc modo id factum esset sequenti anno. quod si ita, par Consulum amissum esset, quod non verisimile, & Roma a Gallis capta fuisset anno 2. Olymp. 98. quod pugnaret cum Dionysio Aberratum igitur a Dionys. videtur.

Cæte-

Triab. Mil.

Cæterum creati A. *Sempronius Atratinus*, *L. Atilius Longus*, & *T. Clodius Siculus*, omnes Patritii, abdicarunt se magistratu, quod vitio creati Auguribus viderentur, tertio Mense, seu, ut *Dion.* habet, post diem 33. & *Interregnum* initum, quod duravit multos dies, cum disceptaretur, an *Comitia* Consularia, aut Tribunor. militarium habenda essent. Creati tandem Coss.

311 Pax, inquit Diodorus Siculus, hoc anno per totum Orbem terrarum.

Hoc eodem anno *Liv. l.* 4. *p.* 286. ponit initium Censuræ: alii vero anno sequenti, quæ tamen dissenssio ita conciliari potest, ut Livius ideo id afferat, quia id accidit sub Coss. Gegamo, & Quintio, qui sub finem hujus anni inierunt Magistratum. Alii vero id anno sequenti tribuunt, quia prædicti Coss. fere usque ad finem anni sequentis gessere Magistratum.

Cum 17. annorum spatio Census non esset actus, visum est eam rem peculiari Magistratu egere. Creati igitur

CENSORES PRIMI,

L. PAPIRIUS MUGILLANUS,

CL. SEMPRONIUS ATRATINUS,

Condiderunt Lustrum undecimum.

Consul Geganius de Volscis victis, & sub jugum missis triumphat nonis Septembribus.

Sp. Melius ex equestri ordine, fame Urbem vexante, largitiones frumenti instituit, & de regno consilia agitat.

315 *L. Minutius jam Præfectus annonæ* an. superiori creatus ad Senatum refert, tela congeri in Sp. Melii ædes, ob id *Dictator*

Dictus *L. Quintius Cincinnatus*, ad quem *Sp. Melius* vocatus a *C. Servilio Ahala* M. equitum, cum comparere nollet, & tumultum cie-

cieret, obtruncatur.

316 Plebs Rom. cæde Sp. Melii abalienata a Patribus *Tribunos militares* consulari potestate creat, qui ineunt Magistr. circa diem 13. Jan.

317 Cruenta Victoria *Sergii Cos.* de Larte Tolumnio Vejentium Rege, ob id

Dictator dicitur *Mamercus Aemilius Mamercinus*, qui Vejentibus victis triumpat Idibus Septembribus.

318 Romæ morbis laboratum est, celebrique Terræmotus facti.

319 Coss. C. Julio Julo II. & L. Virginio Tricosto, pestilentis. annus fuit; quare Rom. (Fidenatibus etiam ad Portam Collinam castra ponentibus) in angustiis constituti per Coss.

Dictatorem creant *Q. Servilium Priscum*, vel *Structum*.

Censores C. Furius Fusus Paulus, & M Geganius Macerinus locum sibi Ro. eligunt, sc. *Villam* publicam in *Campo Martio*, ubi *Censum* agere, & *Lustrum* condere possint. Sed hoc Liv. attribuit anno superiori, non huic.

320 Ob terrorem belli Etrusci, quod Vejentes frustra hoc anno ciere conati sunt, dicitur.

DICTATOR.

Mamercus Æmilius Mamercinus, qui Censuram, quæ quinquennalis erat, ad sesquiannum redigit, seu ad annum & semestrem, *Liv. l. 4. p.* 307.

321 Pestilentia atrox Romæ aliarum rerum otium præbuit. Ædes Apollini, vota, multaque facta, placandæ Deum iræ, & pestis a vertendæ a populo causa.

323 Invictis Coss. *Dictator* dicitur A. Postumius Tubertus contra Æquos, & Volscos, de quibus triumphat.

Insigni magnis rebus anno additur (ait *Liv. p.* 315. in fine c. 15.) nihil tum ad rem Rom.

per-

pertinere visum, quod Carthaginienses tanti hostes futuri, tum primum per seditiones Siculorum ad partis alterius auxilium in Siciliam exercitum trajecere. Sed fallitur Livius, nam & Carthaginienses ante quinquaginta annos in Siciliam trajecerant bello Persico, ubi maxima clade affecti septuaginta annis quieverunt, & post 19. annos evocati ab Ægestanis tandem cum classe in Siciliam redeunt. *Diod. Sicul. l.* 13.

316 Præter siccitatem anni aquę etiam cœlestes defuere, exaruerunt fontes. Inde *Pestis* exorta, ingens. Cum peregrina Sacra in Urbem invehere ntur, Ædibus negotium datum est, ut non nisi Romani Dii colerentur.

Cossus Consul secundus post Romulum *Spolia Opima* Jovi Feretrio retulit, & triumphavit, occiso Larte Tolumnio Vejentium Rege. Testatur hoc *Liv. l.* 4. *p.* 302. & 303. ubi controversiam de tempore hujus rei agitat.

327 Bellum contra Vejentes decernunt, & Comitia Tribunorum militarium habenda omnes tribus censent.

329 Ob trium Ducum contra Vejentes dissensiones,

DICTATOR.

Dicitur Mam. Æmilius Mamercinus III. qui die 16. ab accepta Dictatura triumphat, & se abdicat.

331 Annus hic apud Romanos ludis bello votis celebris, & apparatu, & finitimorum concursu. Tribunis Plebis populum concitantibus, ut tandem Tribb. Mil. ex plebe creent, Senatus comitia consularia decernit.

334 Certamen Tribunorum Plebis Consules creari prohibentium: tandem per interregem Tribb. Milit. Consulari potestate creati,

335 Paulo post aguntur Quæstorum Comitia, & omnes quatuor creantur ex Patritiis.

Conjuratio Servorum de Arce, Capitolioque occupando.

337 Re male gesta a C. Servilio contra Lavicanos, Quintus Servilius Priscus ejus Pater ab eodem filio dictus.

DICTATOR.

Filius contra Magister equitum a Parente, hostes egregie vincit, & 8. die Magistr. abit.

341 *Postumius* Tribunus Mil. pravæ mentis homo, ob fraudatos præda milites, & crudelia supplicia tumultu excitato ab exercitu lapidibus cooperitur.

344 Romani fame afflicti ad frumentum coemendum legatos dimittunt, qui in Italia superbe habiti, benigne tamen a Siculis adjuti.

345 Valerius Cos. Carmentanam arcem ab Æquis expugnatam recipit, ovans Urbem ingreditur.

346 In Quæstoriis Comitiis uni tantum Patritio locus relinquitur. Tribuni Plebis Comitia Tribb. Mili. adempta Coss. omni spe delectus habendi obtinent.

347 Contra Volscos, & Æquos dictus.

DICTATOR.

Publius Cornelius Rutilius.

348 Senatus decernit militibus simul, & equitibus stipendium magno gaudio plebis, cum antea suis sumptibus meruissent. *Liv. l.* 4.

350 Exercitus Vejos deductus; sed nihil fere, ut

351 etiam in sequenti anno, gestum.

L I B E R V.

352 Livius hoc anno Tribb. Mili. octo numerat, & inter eos.

M. FURIUM CAMILLUM, &

M. POSTUMIUM ALBINUM.

Qui facti sunt sequenti anno Censores, sed Plutarchus testatur, Camillum factum Censorem, antequam Tribunus fieret.

Ro-

Rom. Vejos perpetua obsidione cingunt, cum antea interrupta fuisset. Hybernacula sibi struunt milites, ut sub pellibus hyemis tempore perdurent. Quare tumultuantes Tribb. Mil. & populum ad seditionem evocantes acerrima oratione ab Ap. Cl. perstringuntur.

Equites tum primum Romæ equis merere cœperunt.

Falisci, & capenates Vejentibus conjuncti castra Rom. invadunt, & ex parte capiunt: in dissensione Ducum clades accipitur. Quare Tribuni Magistratu moventur, & alii creantur, qui statim Kalendis Octobribus Magistr. accipiunt, cum alias Idus Dec. solemnes essent Magistratui ineundo.

Censores hoc anno fuerunt *M. Furius Camillus*, & *M. Postumius Regillensis*. Condiderunt Lustrum 16. *Val. Max. l. 2. c. 3. & Plut.*

354 Cum tributum grave esset Plebi, & Tribb. Ple. maxime instarent in Comitiis Tribunorum Mil. Plebs primum ex Plebe creavit.

P. LICINIUM CALVUM.

355 Livius ait *P. Licinium* primum & solum Tribunum Militum ex Plebe creatum, cæteros fuisse Patritios.

Porro cum Plebs tantam rem obtinuisset, libenter tributum in ærarium intulit. Insignis annus fuit hyeme gelida, & nivosa, quam secuta æstas pestilens.

356 Ob quam Libri Sybillini ex Sen. consulto aditi, & Duumviris creatis *Lectisternium* primum Romæ factum Apollini, Latonæque, & Dianæ, ac Herculi, Mercurioque, & Neptuno. Peregrini in hospitia deducti, & cum inimicis etiam sermones comiter habiti, & omnibus captivis vincula dempta.

357 cum biennio proximo Plebs Tribunatum Militum sola fere obtinuisset, Patritii majo-

rem fere curam habent Comitiorum, quam belli. Clarissimos igitur Viros adornant ad Magistratum petendum, creanturque.

359 *M. Farius Camillus* Dictator dictus Vejos capit, & triumpho omnium clarissimo Urbem ingreditur.

361 Galli hoc anno Alpes transeunt. *Diod. Sic.*

362 Romæ plebs obtinet, ut Tribuni Plebis, qui ferebant legem de relinquenda Roma, & occupandis Vejis, reficerentur. Senatus contra Consules creat post 15. annos, cum interim Tribuni Militares fuissent.

363 Ludi a Camillo Vejentibus victis voti celebrantur, Item Aedes Junonis Reginæ magno studio Matronarum dedicatur.

Volsinienses novi hostes exorti agrum Romanum populantur. Romani, quod fame, & peste conflictarentur, eos ulcisci non possunt, ideo bellum differtur.

364 Romani, ne Volsinienses impune agros vastarent, tempus ineundi Magist. mutant, & Kalendas Quintiles eligunt, quibus, Tribuni Mgistratum inirent.

Camillus propter prædam Vejentanam damnatus, cum absolvi non posset, noluit solvere multam, sed in exilium abiit Ardeam. Clusini auxilia a Romanis contra Gallos petunt. Quare tres Fabii Legati mittuntur, qui contra jus gentium pugnant, & Ducem Gallorum occidunt, Hinc tota belli moles a Clusinis in Romanos vertitur.

365 Romæ, præsentibus Gallorum legatis, qui Fabios ad cædem postulabant, Fabii apud pop. tantum valuerunt, ut pro pœna honorem acciperent, & Tribuni militares crearentur cum aliis. Galli Romam invadunt, & magnam ejus partem incendio perdunt, Accidit clades circam diem 16. Julii circa Solstitium,

tium, ut Plutarch. habet. Verum Plutarch. dies apud Liv. & alios metitur ad sua tempora. Porro & Polybius, qui proxime ab his temporibus absuit, ponit in annum 366. cladem Alliensem, quando dicit eam accidisse anno 19. post cladem Atheniensium ad Aegos Potamos, & anno 16. ante cladem Spartanor. ad Leuctra, Diodorus etiam, & Dion. ille quidem aperte, hic aut oblique, dicunt, cladem accidisse *Archonte Pirgione*, qui anno 365. die 16. Julii Magistratum nondum susceperat, anno vero 1366. tempore cladis adhuc perstitit. Vide Historiam apud *Liv.*

CAMILLUS absens DICTATOR creatus Gallos pugna prima in Urbe commissa vincit, altera vero extra Urb. adeo cõficit, ut ne nuntius quidem cladis relinqueretur. Quare alter Romulus, & Urb. Cond. habiturus est.

LIBER VI.

367 Leges 12. Tabularum, & quasdam alias a Regibus latas in publicum redigunt, & diem 17. Julii duplici clade insignem, ut & omnes Kal. Nonas, & Idus inter nefastos recensens; diem vero 17. Julii Alliensem nominant.

Volscis, Æquis, & Etruscis ad extinguendum nomen Ro. arma capientibus, *Camillus* Dictator dicitur, qui Volscos ad deditionem cogit 107. anno post bellum cum ipsis cęptũ. Post eam Victoriam in Aequos transit, eosq; similiter superat. Etruscos demum Sutrium oppugnantes vincit, & trium bellor. Victor exercitum domum reducit, & triumphat.

369 Censores hoc anno fuisse, & Lustrum 18. conditum esse apparet ex eo quod 4. Trib. ex novis Civibus Etruscis additæ sunt, Stellatina, Tramentina, Sabatina, & Narniensis.

370 Camillus Volscos fundit, & Sutrium recipit ab Etruscis, & Incolis restituit.

Trribb. Mil.

371 Ob bellum Volscum, & seditionem Romæ coortam A. Cornelius Cossus *Dictator* dicitur.

372 M. Manl. de Tyrannide occupanda convictus, & damnatus de Saxo Tarpejo dejicitur.

373 Pomptinus ager per quinq; viros Ple. divisus.

376 Prænestinis Portæ Collinæ arma inferentibus, T. Q. Cincinnatus Dictator dicitur.

379 C. Licinius Stolo, & L. Sextius Tribuni Plebis creantur, qui Tribunatum gesserunt toto decennio, donec impetrarent Consulem ex Plebe. Deinceps per quinquennium Urbs sine Magistratibus Curulibus fuit.

385 Tandem Tusculo a Veliternis obsesso, & Tusculanis opem orantibus, Tribb. Ple. de intercessione remittunt, & Tribb. Mil. creantur.

387 Cum ad ultimam dimicationem de legibus Tribb. Pleb. ventum esset, *Dictator* Camillus IV. dictus.

Sed quod vitio creatus esset, paulo post abdicavit, & in ejus locum *Dictator* creatus *P. Manlius Capitolinus*, qui primus *C. Licinium* hominem de pl. Mag. equitum dixit.

388 Tribuni Plebis C. Licinius, & L. Sextius decimum refecti tandem legem de Decemviris, sacris faciendis, creandis pertulerunt, ut quinque ex Patribus, quinq; ex Ple. cooptarentur. Qua Victoria contenta ple. permisit, ut iterum Tri. Mil. Comitia haberentur.

Ob repentem famam Gallici belli M. Furius *Dictator* V. dictus de Gallis in agro Albano victis triumphat.

Post ingentia certamina, tandem *Dictator* senatusque victus rogationes Tribunitias accipiunt, & concessum a nobiliate Pl. de Consule Plebejo: a Plebe nobilitati de Prætore uno, qui Jus in Urbe diceret. Ita in concordiam redactis ordinibus, Senatus censuit

Lu-

Ludos Maximos fieri, & diem unum ad tri-duum adjiciendum. Cum vero id munus Ædiles Plebis recusarent, Juvenes Patritii suam operam offerunt, si Aediles fierent, atque ita duo Aediles etiam ex Patribus creati sunt.

LIBER VII.

390 Pestilentia laboratum est Romæ, mortuus Censor Aedilis Curulis, 3. Tri. Ple. & *M. Furius Camillus*, vir Princeps in omni fortuna, & pace, & bello, secundus a Romulo *Conditor Urbis* appellatus.

391 Et hoc anno Pestilentia fuit; quare pacis Deum exposcendæ causa *tertio* tum post conditam Urbem *Lectisternium* fuit, & *Ludi Scenici* primum instituti.

392 Cum Pestis jam triennium sævisset, nec remitteret, *Dictator* dictus L. Manlius Imperiosus, aliis Capitolinus, qui *Clavum* figeret, Lex enim vetusta, priscisque literis & verbis scripta, ut qui Prætor maximus sit Idibus Septembr. *Clavum* figat. Hujusmodi clavi in Templis fixi indices olim fuerunt numeri annorum, cum raræ essent literæ, ut tot annos præteritos putarent, quot Clavi in Templo Minervæ fixi essent.

393 M. *Curtius* in voraginem equo insidens se immitit. Ap. Claudius Dictator de Hernicis triumphat.

394 Titus Quintius Pennus Dictator hoc anno fuit. T. Manlii Torquati insignis de Gallo victoria.

Cum Bellum Gallicum instaret, *Dictator* dicitur Q. Servilius Ahala, qui hostibus victis triumphat.

395 Brutiorum Resp. ex multitudine promiscuorum hominum; & præcipue fugitivorum hoc anno instituitur. *Diod. Sic. l.* 16.

369 C.

Coss. Prætor, *Ædiles duo Patritii*.

396 C. Sulp. Dictatoris insignis victoria de Gallis.

397 Censores hoc anno condiderunt Lustrum 21. & Tribubus reliquiis addiderunt Pomptinam, & Publiliam.

Lex de *Ambitu* primum lata a C. Pætelio Tribuno Pleb. auctore Senatu.

Lex item de Unciario fœnore a Tri. Ple. fertur hoc annno, Est autem unciarium fœnus, quando annuo spatio sortis uncia, sive duodecima pars solvitur.

Contra Etruscos communi consensu bellum inferentes, *Dictator* dicitur C. *Martius Rutilius primus de Plebe*, qui & Plebejum Magistrum Equitum invitis Patribus sumit, & sine auctoritate Patrum jussu Pop. triumph. *quadringentesimo anno*, quam Urbs Rom. condita erat, *quinto*, & *tricesimo*, quam a Gallis recepta: ablato post *undecimum aunum* a Plebe Consulatu, *Patritii Coss. ambo* ex Interregno Magistratum injere.

402 T. Manl. Torquatus *Dictator* contra Cærites & Etruscos dictus. In hujus Magistr. magnis certaminibus Comitia peracta, tentante Dictat. ambos Cos. Patricios creare. Dilata igitur Comitia, donec Dictator Magistratu abiret. Inde concordię causa Sen. jubet observari *Legem Licinium*, & Cos. Plebejum creari.

403 C. Julius, aliis Q. Julius Julus, Dictator contra Etruscos dictus frustra tentat, ut ambo Patritii Coss. creentur.

404 *C. Martius Rutilius* primus de Plebe Censor creatus. *M. Fabius* Ambustus Dictator dictus comitiorum causa, qui caveret, ne ex Plebe Cos. aliquis crearetur.

405 Aegris Cos. L. *Furius Camillus* comitiorum causa *Dictator* dicitur.

407 *M. Valerius*, Livio Poplicola (postea Corvus) ex provocatione cum Gallo pugnat,

&

Coss.
& auxilio Corvi vincit.
Dictator Comitiorum causa T. *Manlius Torquatus*, qui Comitiis habitis æmulum decoris sui absentem M. Valerium Corvum adolescentem an. 23. natum Cos. creat. Hunc fuisse ex Poplicolarum familia Livius arbitratur, sed ex Maximorum familia Fasti Capitolini ostendunt, & alii.
409 Satricum hoc anno dirutum.
410 *L. Furius Dictator* contra Auruncos ædem Junoni Monetæ vovet.
411 *P. Valerius* Poplicola Dictator Feriarum Latinarum causa.
412 Belli Samnitici initium. *Ejus causam vide apud Livium l. 7. c.* 6.
Carthaginienses, audita Victoria Romanorum de Samnitibus, Romanis gratulantur, coronamque auream 25. pondo victoriæ causa offerunt.
413 *L. Valerius Corvus Dictator* adversus seditiosos milites dictus, eis persuadet, ut arma deponant, & in militiam redeant.

LIBER VIII.

414 Fœdus cum Samnitibus ictum hoc anno.
415 Alexand. Epiri Rex in Ital. classem appellit.
Bellum contra Latinos, in quo Manlius Cos. filium suum, quod extra ordinem non consultis Coss. pugnasset, securi percussit. Hinc Manliana Imperia. Eodem bello Decius Cos. se pro exercitu devovit.
Antiatibus Volscis bellum renovantibus, ægrotante Cos. Dictat. dicitur L. *Papirius Crass.*
416 Æmilius Cos. ob negatum triumphum, Senatum criminatur de maligne divisis agris, & Collegam Q. *Publilium Philonem* Dictatorem dicit, qui secundissimas Plebi leges tulit, ut *Plebiscita* omnes Quirites tenerent: alteram ut alter uti-

que *Censor* ex Plebe crearetur.

417 Furius Camillus Cos. Latio omni subacto, ad Senatum refert, quid de Latinis victis amplius agendum sit. Senatus decernit, ut alii in Civitatem Romanam recipiantur, alii urbibus suis eijciantur, alii tandem agro multentur.

Antiati pop. interdictum mari est, navibusq; eorum Romam subductis, earum Rostris suggestum extructum, & exornatum, idq; Templum postea *Rostra* appellatum.

418 C. Claudius Regillensis Dictator contra Sidicinos dictus, quod vitio creatus esset, abdicat, & bellum differtur.

419 Annus novo magis, quam magno Ausonum bello insignis.

420 *M. Valerius Corvus* Cos. max. ea tempestate Imperator Ausones, Calibus eorum oppido capto, vincit, & ex S. C. triumphat.

421 Coss. contra Sidicinos exercitum ducentibus, Dictator Comitiorum causa dicitur L. *Æmilius Mamercus*.

Ob famam belli Samnitici Dictator creatur P. *Cornelius* Rufinus, qui deinde, quod vitio creatus videretur, Magistratu se abdicavit, & quia Pestilentia insecuta est, tamquam omnibus eo vitio contactis auspiciis, res ad interregnum rediit.

423 M. Papirius Crassus Dictator dicitur ob famam Gallici belli.

Alexander Epiri Rex amicitiam cum Romanis init: eodem anno Lustrum 24. a Censoribus conditum, & propter novos Cives duæ Tribus *Metia*, & *Scaptia* veteribus 27. additæ sunt.

424 Fœdus annus, vel intemperie Cœli, vel humana fraude, quo Romæ de Veneficiis primum quæsitum, Matronæ (Camilla quadam

dam indice) primum 20, inde 170, comprehensæ, & priores quidem sua fraude interierunt, reliquæ capitis damn. sunt, Quæ veneficia cum prodigii loco haberentur, Dictat, *clavi* figendi causa dictus Cn. *Quint. Varus*.

425 Carceres in Circo primum statuti.

426 Coss. de Privernatibus triumphant.

428 Utroque Cos. bello impedito, altero contra Palepolitanos, altero contra Samnites, Dictator Comitior. causa dictus M. *Claudius Marcellus*, qui quod Plebejus esset, ab Auguribus pronunciatur vitio factus; Trib. id ægre ferentibus, Comitia impedita fuerunt usq; ad 14. interregē per tres fere menses.

429 Lectisternium Ro, quinto fit ab Urbe condita.

430 L. *Papirius Cursor* Dictat. dictus belli Samnitici gerendi causa, cum L. *Furius Camillus* Cos. ægrotaret, de Samnitibus triumphavit.

432 *Aulus Corn elius Amina*, aliis *Cossus*, Dictator contra Samnites dictus, iis victis, triumphavit. Dubium tamen est, an per Coss. bellum gestum sit, an vero per Dictat. Tabulæ Capitolinæ adscribunt Coss. triumphum. Unde patet Dictator. tantum creatum, ut esset, qui ægro Prætore in ludis Rom. signum mittendis quadrigis daret.

LIBER IX.

433 Caudina pax nobilis Rom. clade T. Veturio Calvino Sp. Postumio Coss. facta est.

Q. Fabius Ambustus Dictator est dictus comitiorum causa, sed huic vitio creato subrogatus M. Æmilius Papus, & tamen Comitia habita non sunt: quare creati sunt Interreges Q. Fabius Max., & M. Valerius Corvus.

434 Aulus Ceretanus Consul cum Ferentanis hostibus uno prælio debellat obsidibusq; imperatis in deditionem eos accipit. Alter vero Papirius Cursor Satricum proditione accipit,

cipit, & præſidium Samnitium intercipit.

436 Samnites ultimis precibus a Pop. Rom. fœdus renovari contendunt, ſed id non obtinent.

437 Apuli Romam veniunt fœdus petentes, impetrantque, non tamen ex æquo; ſed ut in ditione eſſent Populi Rom.

438 Dictator L. Æmilius Satriculam oppugnat: Samnites ne Urbem hanc amittant, cum exercitu adveniunt, ſed Dictator tuto loco habens caſtra, & obſeſſos erumpentes, & Samnites vincit.

439 Ad Satriculam caſtra habet Dictator Q. Fabius: ibi Samnites magno exercitu adveniunt commeatum prohibituri. Magiſter equitum miſſus hoſtes adoritur, & monomachia cum duce hoſtium congreditur, ſed & ipſe & Dux hoſtium cadit.

440 Conſules M. Pætelius, & C. Sulpicius per proditionem Soram capiunt. Defectionis auctores 22. capti, & Romam miſſi, ubi & virgis cæſi, & ſecuri percuſſi ſunt.

C. Pætelius Dictator exercitu accepto, cum arx Fregellana a Samnitibus capta eſſet, eo contendit, arcem recipit, & validum præſidium imponit.

442 Dictator dictus eſt C. Sulpitius Longus contra Etruſcos, cujus belli initia exorta erant.

443 Tribuni Milit. in Legiones ſuffragio Populi fiunt, cum antea beneficio Ducum fierent.

444 Q. Fabius Maximus Coſ. Etruſcorum ad ſexaginta millia interficit.

445 P. Decius alter Coſ. Tarquinienſes ſubigit, alter vero Q. Fabius Max. Samnites.

446 Appio Claudio, qui arte civili excellebat, ad Urbem manente, L. Volumnius Coſ. Salentinos hoſtes ſibi debellandos ſumbſit.

447 Hoc anno Romani cum Carthaginienſibus fœdus tertium renovarunt, legatiſque

ampla munera dederunt.

448 Dictator P. Cornelius Scipio Coss. hujus anni creat L. Postumium, & T. Minutium, cum ambo Coss. adhuc contra Samnites in expeditione essent.

449 Q. Fabius Max. Censor hujus anni omnem forensem turbam excretam in quatuor Tribus conjecit, & Urbanas appellavit, propter quod cognomen Maximi reportavit.

Hic incipit juventa Imp.

LIBER X.

Coloniæ Soram, & Albam deductæ sunt, &

450 Arpinatibus ac Trebulanis Civitas data est.

451 Propter terrorem Æquorum bellum redintegrantium Dictator Romæ creatur C. Junius Bubulcus, qui Æquos domuit, & Romam rediens triumphavit, & se octavo die Imperii dictatura abdicavit.

452 Certamen Rom. ortum est inter primores Civitatis atritios & Plebejos de numero Pontificum, & Augurum augendo, cum quatuor Pontifices, & quinque Augures essent eligendi, & reliquis addendi, ut 8. Pontifices, & 9. Augures omnino fierent. Eos de Plebe assumendos proponunt Tribuni Plebis, dissuadet id Appius, suadet contra idem P. Decius, & persuadet.

453 Censores hujus anni P. Sempronius Sophus, & P. Sulpitius Averrio Lustrum 29. condiderunt. Tribus reliquis duæ additæ, Anniensis, & Tarentina.

454 L. Cornelius Scipio alter Cos. in Etruria cum hostibus pugnat per totum diem magna utriusque partis clade, alter Cn. Fulvius Maximus Samnites ad Bovianum vincit memorabili clade.

455 Ambo Coss. Q. Fabius Maximus, & P. Decius in Samnium proficiscuntur, & Fabius Samnites asperrime pugna vincit,

Dec-

Coss.
Decius vero Apulos primum vincit, deinde in Samnium proficiscitur.
456 L. Volumnius, & Ap. Claudius Coss. in Samnio bellum gerere jubentur, prorogato in 6. menses imperio.
457 Proconsules in Samnio nullo obstante præsidio Murgantiam Romuleam, & Ferentinum magnas Urbes expugnant.
458 Prodigiorum causa supplicatio in biduum a Senatu decernitur. Inter ipsam supplicationem certamen oritur inter fœminas Patritias, & Plebejas, & cum Plebejæ non admitterentur ad aram Pudicitiæ, Virginia Volumnii Cos. uxor Sacellum ad aram Pudicitiæ Plebejæ dedicat.
459 Jovis Statoris sedem & a Romulo, & ab Attilio Cos. in difficillimo prælio votam Senatus ædificandam locat.
460 Cum annus pestilens esset, ex Sybillinis libris relatum est, Æsculapium in ejus mali remedium ex Epidauro Ro. accersendum.

L I B E R XI.

461 Romani 10. legatos ad accersendum ex Epidauro Æsculapium mittunt, qui dum consilia agitarent de eo Romam transferendo, anguis, e simulachro elapsus, ad navem Ro. perrexit. seque ibi composuit, inde Romæ advectus est, qui in Insulam in Tiberi prope Ro. desilivit, & in eodem loco postea Æsculapio Templum constitutum est.
462 Coloniæ deductæ sunt Castrum Lena, Adria.
463 Mercenarii milites apud Syracusanos acceptis stipendiis dimittuntur: qui ad Messanos progressi, amice suscipiuntur, sed illi omnes trucidant, & Urbem Messanam Mamertinam appellant. *Dio*.
464 Triumviri Capitales Romæ primum circa hunc annum videntur constituti.

Di-

Dictatorem habuit hic annus rei gerendæ causa App. Claudium cæcum, sed quid causæ, & quod bellum fuerit, nullibi exprimitur Tab. cap.

466 Plebs Rom. propter æs alienum post graves, & longas seditiones ad ultimum secessit in Janiculum. Senatus seditionis sedandæ causa Dictatorem creat Q. Hortensium, qui plebem inde deducit, & senatui reconciliat, qui tamen in Magistratu moritur.

467 Romæ contra Vulsinienses egregie res gestæ sunt, ut & contra Lucanos.

LIBER XII.

468 Legati Rom. a Gallis Senonibus interficiuntur, quare bellum eis indicitur, in quo L. Cecilius cum legionibus cæsus est.

469 Post devictos Senones Gallos, Senogallia urbs Colonia Rom. facta est.

470 Fabritius Cos. contra Gallos, Samnites, Lucanos, Brutiosque missus, qui Thurics obsidione cinxerant, hostes magnis præliis superat.

471 Q. Martius Cos. triumphat de devictis Etruscis. Tab. cap.

472 Pyrrhus Epirotarum Rex in Italiam venit, opem Tarentinis laturus.

LIBER XIII.

473 Valerius Lævinus Cos. adversus Pyrrhum parum prospere pugnat.

Fabricius Legat. ad Pyrrhum mittitur pro redimendis captivis, cujus virtutem Pyrrhus admiratus omnes captivos Romanos donat.

474 Cum C. Fabricio Cos. quidam e Pyrrhi exercitu attulisset epistolam, a medico Pyrrhi missam, in qua, si sibi honos haberetur, promittebat, se Pyrrhum veneno necaturum, epistolam, & nuntium Pyrrho remittit Fabricius, & monet, ut sibi ab hujusmodi insidiis caveat.

475 Cajus Junius Brutus Lucanis, & Brutiis oppositus, eos vincit, ideo quoniam insignis victoria fuerat, de iis triumphat in autumno.

LIBER XIV.

476 Pestilentia horribilis Romam invasit; adeo ut mulieres pecudesque omnes abortum facerent, periculumque esset, ne genus humanum cum animalibus plane interiret.

477 Cum Curius Cos. videret sibi cum Pyrrho pugnandum, ea severitate delectum habet, ut militis, qui ad nomen non responderat, bona venderet.

478 Cum Pyrrhus non haberet, unde exercitum aleret, in Macedoniam prædæ causa proficiscitur, ubi aliquot Urbes cepit.

479 Sextilia Virgo Vestalis damnata incesti viva defoditur.

480 Tarentini morte Pyrrhi audita nova arma contra Ro. excitant, & auxilia a Carth. accipiunt. quare fœdus cum Rom. violatum est.

LIBER XV.

481 Legio militum ante 8. annos Rheginis in præsidium missa, occisis civibus Rhegium occupat. Id facinus Romani bellis impliciti hucusque toleraverant. Hoc vero anno L. Genutio Cos. obsidentur, expugnantur, & quotquot comprehendi potuerunt, virgis cæduntur, & securi percutiuntur.

482 In Isthmo Peloponnesi, cum ibi semper ignes erupissent, tandem Thermæ, sive calidæ aquæ eruperunt.

483 Apolloniatium legati Romæ a quibusdam juvenibus ludibrio habentur, & pulsantur, qui propter hoc facinus jussu populi Apolloniatibus deduntur.

484 Picentes in deditionem veniunt, hominum numerus trecenta, & sexaginta millia.

485 Sallentinis in Apulia bellum a Romanis indici-

Coss

dicitur, eoque ambo Coss. mittuntur, & Sallentini vincuntur, Brundusinique una cum Civitate capiuntur.

486 Quæstorum numerus auctus, ut essent 8.

LIBER XVI.

487 Dictatorem hic annus habuit Cn. Fabium Centumalum clavi figendi causa.

488 Coss. Agrigentum cum universo exercitu invadunt, & Carthaginienses mœnibus includunt, qui tamen erumpentes multos Romanos occidunt. *Dio*.

489 Coss. cum in Siciliam venissent, nihil memorabile gesserunt, sed tantum milites, & socios navales exercuerunt in re nautica. *Polyb.*

LIBER XVII.

490 Cn. Cornelius Cos. cum in portu Liparæorum esset cum 17. navibus, ab Annibale Seniore evocatus tanquam in colloquium, per fraudem capitur.

491 L. Cornelius Cos. in Sardinia contra Sardos & Corsos, & Annonem Pœnorum ducem feliciter pugnavit.

492 Atilius Calatinus Cos. cum in locum iniquum a Pœnis circumsessum temere duxisset exercitum, M. Calpurnii virtute evasit.

493 C. Atilius Regulus Cos. triumphum navalem agit.

LIBER XVIII.

Atilius Regulus Cos. in Africa serpentem portentosæ magnitudinis cum maxima militum clade occidit.

494 Regulus in Africa tres duces Carthaginiensium vincit.

495 Cum successor Regulo non mitteretur, conqueritur de hac re apud Senatum.

496 Carthaginienses magna clade Rom. afficiunt, & eos terra marique persequuntur.

497 C. Sempronius Blæsus Cos. de Pœnis triumphat.

498 T.

498 T. Coruncanius primus de plebe Pontifex Maximus factus est.
499 L. Ædilius Metellus, & C. Furius Pacilus in Siciliam proficiscuntur cum 60. navibus ad commeatum afferendum.
500 Regulus missus a Carthaginiensibus ad Senatum, ut de pace, & si eam impetrare non posset, de captivis commutandis ageret, & jurejurando astrictus se rediturum, si commutari captivos non placuisset; utrumque negandi auctor Senatui fuit; & cum fide custodita reversus esset, supplicio a Carthaginiensibus de eo sumpto periit.

LIRER XIX.

501 Claudius Pulcher Cos. qui contra auspicia profectus jussit immergi pullos, qui cibari nolebant, infeliciter adversus Carthaginienses pugnavit.
502 Coloniæ deductæ sunt Fregellæ, in agro Sallentino Brundusium.
503 Lustrum conditum, quo censa sunt civium capita 251222.
504 Claudia soror P. Claudii, qui contemptis auspiciis male pugnaverat, revertens a ludis cum turba premeretur, dixit: Utinam frater meus viveret, iterumque classem duceret: ob eam causam a Senatu multata est.
505 M. Fabio Buteone Consule populus Romanus classem hostium in Africo mari cecidit: sed ingens iterum clades mari accepta tempestate oriente. *Flor.*
506 Brundusium Colonia deducta. *Vell.*
507 Coss. C. Fundanius, & C. Sulpicius.
508 Cecilius Metellus Pontifex Max. A. Postumium Cos. quoniam idem flamen Martialis erat, cum ille ad bellum proficisci vellet, in Urbe tenuit, nec passus est a sacris recedere.

509 Bini triumphi navales ducti: prior triumphavit C. Lutatius Proconsul de Pœnis, postea Q. Valerius Falto de iisdem.

LIBER XX.

510 Coss. C. Claudio, & M. Sempronio, Livius tragœdiarum scriptor primam fabulam exhibuit.
511 Valentia Colonia deducta est. *Vell.*
512 Romani a mercenariis, qui ex Sardinia ejecti fuerant, invitati Sardiniam occupant, Carthaginienses contra contendunt: ob id bellum oritur; sed Carthaginienses Rom. cædunt. *Polyb.*
513 Bellum Liguribus indictum a Rom. est, hocque duravit annos 80.
514 Carthaginienses, cum ipsi per se quiescere non possent, Sardos impellunt, ut Romanis rebellent, *Oros.*
515 Sardi a Consule T. Manlio vincuntur.
516 Ambo Coss. L. Postumius, & Sp. Carvilius adversus hostes mittuntur, Postumius contra Ligures, Carvilius contra Sardos, qui victores existunt, & triumphant.
517 Tuccia Virgo Vestalis incesti damnata est. *Flor.*
518 C. Flaminius Tribunus Plebis legem invitis Patribus fert, ut ea regio, quæ Picenum vocatur, unde Senones Galli pellebantur, Romanis militibus dividatur, quæ causa fuit, ut bellum Gallicum exoriretur.
519 Censores T. Manlius Torquatus, & Q. Fulvius Flaccus vitio facti se abdicant.
520 Sp. Carvilius Ruga conquestus de uxoris sterilitate, cum jurasset, se liberorum causa uxorem habere, Romæ divortium fecit.
521 Bellum Illyricum gestum, & perfectum est.
522 Teuta Regno pulsa legationem Romam mittit, pacemque petit, quam obtinet, hac tamen conditione, ut quotannis Rom. tributum persolvat, omni Illyrico excedat. *Polyb.*

523 Fœ-

523 Fœdus cum Asdrubale renovatum est, addita tamen hac conditione, ne liceret Carthaginiensibus Iberum fluvium cum armis trajicere, & ut Saguntini liberi essent. *Polyb.*

524 Romani Gallum virum, & fœminam ex Gallia cum muliere simul Græca in foro Boario vivos defodiunt. *Oros.*

525 Romani Gallos vincunt, & eorũ quatuor millia occidunt, capiuntque decem millia. *Polyb.*

526 Ambo Coss. T. Manlius, & Q. Fulvius in Bojos movent, qui statim se dedunt. *Pol.*

527 Ambo Coss. C. Flaminius, & P. Furius trans Padum in Galliam profecti, omnia longe, lateque vastant, ubi Flaminio Gallorum exercitus occurrit, quem vincit ingenti captivorum multitudine. *Polyb.*

528 M. Claudius Marcellus, occiso Insubrium Gallorum duce Virdumaro, opima spolia retulit.

529 Bellum Istrium motum, quod Istri Romanorum naves frumento onustas intercepissent, subacti autem sunt, etsi victoria haud incruenta, triumphavitque de his Scipio.

530 Romæ cum deprehenderetur, Coss. L. Veturium, & C. Lutatium non auspicato creatos, abdicare coguntur, & alii creantur, scil. M. Aemilius Lepidus, & M. Valerius Lævinus.

531 [D]uæ Coloniæ Latinæ sex millium deductæ Placentia. & Cremona. *Vell.*

LIBER XXI.

532 Annibal in Hispania Saguntinis bellum movet, eosque 8. mensibus obsidet, & tandem capit & Urbem exscindit. Rom. audito excidio Sagunti legatos Carthaginem mittunt, qui aut Annibalem dedendum Rom. juberent, aut bellum ipsis indicerent; cumque Carthaginienses de jure fœderis disceptarent, bellum ipsis indicitur.

533 Cum multa prodigia Romæ hoc anno nuntia-

tia-

tiarentur, libros adire Decemviri jussi sunt. Itaque Urbs lustrata est, & Lectisternium Cereri: item Romæ Lectisternium Juventæ imperatum, & alia ad procuranda prodigia.

LIBER XXII.

C. Flaminius Cos. ad Trasymenum cum 15. mil. Rom. occiditur: huic subrogatur M. Atilius Regulus, & ut bellum rectius geratur, Dictator creatur Q. Fabius Maximus, qui cum tuta consilia callidis præponeret, Minutium Magistrum Equitum Dictatori æquat Senatus Rom. Sed Minutius paulo post ab Annibale victus, & a Fabio servatus sub Imperio Fabii rediit.

534 Romani ad Cannas temeritate Cos. Terentii Varronis omnium maxima clade afficiuntur. Cos. quoq; Aemil. cum 40. M. Ro. cum Senatoribus, viris Consularibus, Prætoriis, & Aediliciis octoginta, & duobus millibus, ac septingentis equitum occumbit.

LIBER XXIII.

Post pugnam Cannensem Cossam urbem in Samnio deditione capit, sed Neapolim profectus repellitur. Quare Capuam petit, quæ ad Annibalem defecit; inde Nuceriam deditione capit; ad Nolam vero, ubi Marcellus erat, post Cannensem pugnam aperto Marte vincitur, inde Acerras diripit, & incendit, & Casilinum obsidione cingit, quod postea se dedit, magnamque exercitus partem Capuam in hyberna dimittit.

535 Prodigia multa nuntiantur, propter quæ procuranda Novendiale Sacrum fit.

LIBER XXIV.

536 Annibal ad Nolam a Marcello vincitur, a quo postea Casilinum recipitur. Coss. autem Q. Fabio, & M. Claudio Marcello Classis a privatis Civibus Romæ parata est, & in Sici-

548 Annibal a Carthaginienfibus ex Italia ad defendendam Africam revocatur, qui frendens, gemenfque Italiam reliquit.

549 Legati Carthaginienfium Romæ audiuntur, cumque fatis demiffe agerent, impetrant pacem.

LIBER XXXI.

550 Cof. P. Sulpitius Galba cum in Græciam veniffet, nam hoc anno initum eft bellum a Rom. cum Rege Philippo, Athenienfibus auxilia mittit duce Claudio, qui Chalcidem ex improvifo capit, fpoliat, & incendit.

LIBER XXXII.

551 Complura prodigia ex diverfis locis nuntiantur, quæ procurare Cof. jubetur.

552 C. Quintius Flaminius Cof. una cum exercitu a quodam paftore a Charopo Epirotarum Principe miffo per anguftum callem ad caftra Philippi perducitur, qui Regem e caftris ejicit, & fugat.

553 Philippus de eventu belli folicitus colloquium T. Quintii, cui prorogatum fuerat imperium petit, & tribus diebus de conditionibus pacis difputatur: impetrat tandem, ut eædem conditiones Senatui Rom. proponantur, fed nihil efficitur, nifi tota Græcia excedere velit

LIBER XXXIII.

554 Romæ primum Triumviri Epulones facti funt hoc anno, quorum poftea 7. facti funt temporibus Sullæ.

LIBER XXXIV.

555 Oppius Trib. Pleb. legem tulerat paulo poft cladem Cannenfem, ne qua mulier plus femuncia auri haberet, ne veftimento verficolore uteretur, & ne vehiculo in Urbe veheretur, nifi facrorum caufa. Hanc abrogare cupiunt Tribb. Plebis, cum res Romanæ crefcerent una cum fa-

cul-

cultatibus. M. Porcius Cato Cos. dissuadet abrogationem luculenta orat. sed obtinent Tribb. Pleb., & eam legem abrogant.

556 Ver sacrum, quod priori anno factum erat, non recte factum esse a Pontificibus decernitur, ideo de integro factum hoc anno.

557 Hoc anno Senatus a pop. secretus ludos Rom. spectavit, quod tamen multi improbarunt.

558 Ingens terræmotus Romæ duravit integros dies 38; adeoque frequentes nuntiati sunt, ut indictarum feriarum homines tæderet, & nec Senatus haberi, nec Resp. administrari posset: quare ex responso librorum supplicatio fuit.

Ligures bellum Pop. Rom. movent, Lunensem agrum, & Pisanum, & Placentinum depopulantur. Quare Q. Minucius Cos. cum exercitu eo proficiscitur, & Pisarum obsidionem solvit.

LIBER XXXV.

C. Cornelius Cethegus lustrum condidit, censa sunt Civium capita centum quadraginta tria millia septingenta quatuor.

LIBER XXXVI.

559 Hoc anno primum ludi Scenici exhibiti in Megalensibus.

LIBER XXXVII.

560 Acilius Glabrio proconsul ineunte vere Lamiam Urbem Ætolorum capit, inde Amphissam aggreditur, & operibus oppugnat.

561 C. Manlius Cos. Asiam sortitus, cum pacem fecisset cum Antiocho, Gallos in Asia hostes vincit, & castris exuit.

LIBER XXXVIII.

562 Supplicatio in triduum imperata fuit, quod luce inter horam tertiam ferme & quartam tenebræ obortæ essent, & novendiale Sacrificium indictum, quod in Aventino lapidibus pluisset.

Censores T. Quintius Flaminius, & M. Claudius Marcellus lustrum condiderunt 48. censa sunt civium Capita 258328.

563 P. Scipio Africanus Petiliis Tribb. Plebis, auctore, ut fama erat, Catone, accusatur. is cum majori fortunæ assuetus esset, quam ut sciret se reum esse, cum dies judicii advenisset, in rostra ascendit, & totam inde concionem secum abduxit ad salutandos Deos, & postea in voluntarium exilium Linternum concessit, nec postea Romam rediit

LIBER XXXIX.

564 Coss. Sp. Postumio Albino,& Q. Martio Philippo Bacchanalia, quæ ex Etruria propagata Romam devenerant, quibus omnium ætatum viri,& fœminæ turpissime corrumpebantur, & ad omne scelus instituebantur, deteguntur, & S. C. abrogantur, atque flagitiorum participes puniuntur.

565 In Hispania Prætores clade afficiuntur, sed reparato exercitu egregie rem gerunt, ad 30. mil. hostium occidunt, & castris eorum potiuntur.

566 Censor inter multos competitores creatur hoc anno M. Porcius Cato, qui Collegam sortitur L. Valerium Flaccum.

567 Coloniæ deductæ hoc anno Aquileja, mutitina, & Parma.

LIBER XXXX.

568 Complura prodigia nuntiata ſunt, ob quæ 20. hoſtiis majoribus ſacrificatum eſt, & diem unum ſupplicatio fuit.

569 Peſtilentia Romæ laboratum adeo, ut milites in Sardiniam ſcribi non poſſent, & Libitina ſepeliendis mortuis vix ſufficeret.

570 Peſtilentia jam tertium annum & Urbem Romam, & Italiam vaſtabat, itaque libri Sibyllini inſpecti, & ſupplicationes inſtitutæ.

571 Hiems hoc an. adeo ſæva & frigore, & omni tempeſtatum genere fuit, ut arbores, quæ obnoxiæ frigori ſunt, cunctas deureret, & multa ædificia dejiceret,

LIBER XXXXI.

572 Incendio circa forum Romæ facto cum plurima eſſent cremata, ædes Veneris ſine ullo veſtigio plane cremata eſt, & Veſtæ ignis extinctus: ob quod Virgo, cujus cuſtodia fuerat, flagro cæſa eſt juſſu M. Æmilii Pont. Maximi.

573 Proconſules M. Iunius Brutus, & A. Manlius Volſo in Iſtria hoſtes prælio vincunt, & ad pacem petendam adigunt, quam dant, obſidibus imperatis.

574 Conſul Cn. Cornelius Scipio ex Monte Albano, cum Latinas egiſſet, concidit, & parte membrorum captus ad aquas Cumanas profectus, ibi moritur, eique ſufficitur C. Valerius Lævinus.

75 Mucius Scævola in Liguria præclare rem gerit, ideo, cum ad Urbem rediſſet, triumphavit.

76 Peſtis adeo graſſatur Romæ, ut nec Libi-

tina funeribus liberorum sufficeret, multo minus servorum; itaque cadavera publice abjecta, quæ tamen nec canes, nec vultures attingebant.

LIBER XLII.

577 Q. Fulvius Flaccus, ut ædem Fortunæ equestris, quam in Hispania voverat, magnificentissime extrueret, & exornaret, Templum Junonis Laciniæ in Brutiis tegulis marmoreis spoliat, & suum tegere conatur; verum obstitit Senatus, & Sacrilegium hoc ita punitum est, ut biennio post Censor Fulvius se laqueo suspenderit.

578 Locustarum ingens nubes in Apuliam infertur adeo ut agros suis examinibus cooperirent; missus igitur Prætor Sicinius, qui coacta ingenti multitudine hominum pestem illam frugum collegit, & perdumdedit.

579 P. Licinius Cos. bellum in Græcia cum Perseo ita gerit, ut æqua fere clade per totam æstatem res gererentur; C. Cassius vero alter Cos. per Carniam in Macedoniam exercitum ducere conatur: Rom. Senatus de hoc itinere certior factus legatos mittit, qui Consulem retrahant.

LIBER XLIII.

580 Lucretius superioris anni Prætor, quod Chalcidenses avare, & inhumaniter tractasset, Romæ a Chalcidensibus accusatur: cum e dies dicta esset, decies centum millium æri damnatur.

581 C. Claudius, & T. Sempronius Censore hoc anno fuerunt, qui, quod publica nos in ordinem redigerent, offendun Tribunos Plebis; ob id accusantur: 8

C.

C. Claudius damnatus fuisset, nisi Gracchus conceptis verbis jurasset, se exilii comitem Collegæ futurum. Condiderunt lustrum 52. Principem Senatus legerunt M. Æmilium Læpidum: censa fuerunt Civium capita 212805.

LIBER XLIV.

582 L. Æmilius felicissimo prælio exercitum Persei vincit, occisis viginti millibus Macedonum, captis 6. millibus. Perseus fugiens relicto regno Samothraciam petit, sed Æmilius classem eo mittit, eumque capit.

LIBER XLV.

583 Æmilius Paulus, priusquam 10. legati ab Urbe in Macedoniam venirent, totam Græciam intra & extra Peloponnesum lustrat, hospitaliter ubique ab omnibus acceptus, nec ipse etiam in suspectos inquisivit.

LIBER XLVI

584 Lex lata est, ne alicui Regi liceret Romam venire.

585 Coss. Cn. Octavio Nepote, & T. Manlio Torquato Hecyra Terentiana acta ludis Rom. sed non peracta, quod Funambuli spectaculo actio turbaretur.

586 Censores L. Æmilius Paulus, & Q. Martius Philippus condiderunt lustrum 53. & principem Senatus quartum legerunt M. Æmilium Lepidum: censa sunt civium capita 327022.

587 Terentii Comœdia Heautontimorumenos acta ludis Megalensibus Coss. Tib. Sempronio, M. Juventio.

588 Vitio Coss. creati P. Cornelius Scipio Nasica, & C. Martius Figulus abdicant, & eorum loco dicuntur P. Cornelius Lentulus, Cn. Domitius Ahenobarbus.

589 Senatus Consultum factum in hæc verba

ut M. Pomponius Prætor animadverteret, curaretque, ut si e Rep. fideque videretur, Philosophi Romæ, & Rhetores non essent.

590 Pomptinæ paludes a Cethego Cos., cui ea provincia obvenerat, siccatæ, & ager ex his factus.

LIBER XLVII.

591 Censores hujus anni P. Cornelius Scipio Nasica, & M. Pompilius Lænas lustrum cõdiderunt quinquagesimum quartum, & principem Senatus quintum legerunt M. Aemilium Lepidum; censa sunt Civium capita 328314.

592 M. Fulvius Procons. ultimus de Liguribus domitis triumphat, atque ita bellum Ligusticum per 80. fere annos gestum finitum est.

593 Css. Sex. Iulio Cæsare, L. Aurelio, meminit Plin. lib. 33. cap. 3. in ærario Rom. fuisse laterum aureorum pondo 1500. argenteorum pondo 92000. & in numerato sestertium quadringenties, quæ summa efficit plus quam sexaginta 6. milliones.

594 C. Martius Cos. adversus Dalmatas primum parum prospere rem gerit, postea tamen feliciter cum eis pugnat.

595 Ambo Cos. triumphant, P. Cornelius Scipio de Dalmatis, M. Claudius Marcellus de Liguribus, & Veleatibus, quos subegerat.

LIBER XLVIII.

596 Censores M. Valerius Messala, & C. Cassius Longinus lustrum fecerunt quinquagesimum quintum, & principem Senatus legerunt sextum M. Aemilium Lepidum: censa sunt Civium capita 324000.

597 Q. Fulvius Cos. bellum Celtibericum inchoat, sed non satis feliciter id administrat.

598 Pu-

Coss.

598 Publilia, & Licinia, nobiles fœminæ, quæ viros suos necasse venenis dicebantur, cognita causa, cognatorum decreto necatæ sunt.

599 L. Licinius Lucullus, & A. Postumius Albinus Coss. cum delectum severe agerent, nec cuiquam militiæ gratiam facerent, a Tribunis Plebis, qui cognatis suis militiæ vacationem impetrare non poterant, in carcerem conjiciuntur.

600 Carthaginienses bellum gerunt cum Massanissa jam nonagesimum secundum annum habente, & prælio congressi vincuntur, & insuper bellum Rom. sibi avertunt. Scipio Aemilianus hujus prælii spectator fuit, qui nihil eo jucundius in vita spectasse affirmavit.

LIBER XLIX.

601 Tertium bellum Punicum initum, quod Carthaginienses contra fœdus naves haberent, & extra fines exercitum duxissent, & socio, atque amico Pop. Rom. arma intulissent.

LIBER L.

602 Massanissa Rex Numidiæ annis 90. major moritur, qui filiis suis tribus per Scipionem Æmilianum Regnum distribui voluit, cum paulo ante Marcellus Legatus Rom., qui ter Cos. fuerat, tempestate suborta fluctibus mersus fuisset.

LIBER LI.

603 P. Cornelius Scipio Africanus, cui extra sortem Africa provincia data fuit, fossam in circuitu Carthaginis duxit, quæ viginti tria millia passuum in circuitu habebat, hoc est plusquam quinque milliaria Germanica, atque ita urbem obsedit, & portum obstruxit.

Coss.

LIBER LII.

604 Metellus ex Macedonia in Græciam veniens, ut motus Lacedæmoniorum, & Achæorum componeret, pugnare cogitur cum Achæis, quos vincit, Romamque revertitur triumphans.

605 Hispania Provincia consularis facta est, & Q. Fabius Cos. eam accipit.

606 Cum dissensio esset Romæ, uter Coss. contra Viriatum in Hispaniam mitteretur, Scipio neutrum sibi placere affirmavit, propterea quod alter, sc. Sulpitius Galba, nihil haberet, alteri, sc. L. Aurelio, nihil esset satis: ita neuter missus est, & Fabio prorogatum est Imperium.

LIBER LIII.

607 Q. Cæcilius Metellus in Hispaniam mittitur contra Celtiberos bellicosissimam gentem.

608 Q. Fabius Cos. multas Urbes in Lusitania oppugnat, & maximam ejus partem recipit, transfugis, & rebellibus dexteras abscindit, ut defectionis metum reliquis injiceret.

LIBER LIV.

609 Lustrum a Censoribus conditum quinquagesimum 7. censa sunt Civium capita 328342.

610 Cum Viriatus jam 14. annos Romanos Duces, & exercitus protrivisset, a proditoribus quibusdam a Servilio Cæpione Cos. corruptis occisus est.

611 T. Manlius Torquatus filium suum Junium Silanum a Macedonum legatis repetundarum accusatum ipse judicat, condemnat, & ad laqueum adigit, nec ejus funeri interesse voluit.

LIBER LV.

612 Cum Coss. P. Cornelius Scipio, & D. Junius Brutus delectum haberent in conspe-

spectu tyronum, C. Matienus accusatus, quod exercitum in Hispania deseruisset, damnatusque sub furca diu virgis cæsus est, & sestertio nummo veniit.

613 C. Hostilius Mancinus Cos., cui Provincia Hispania obvenerat, cum sacrificaret, pulli e cavea evolaverunt, conscendente eo deinde in navem, ut in Hispaniam proficisceretur, in portu Herculis vox audita est: Mancine mane; ipse autem adeo infeliciter rem gessit, ut turpissimum fœdus cum Numantinis fecerit.

LIBER LVI.

614 Æmilius Lepidus Proconsul Vaccæos innoxiam gentem expugnare conatur, sed magna afficitur clade, castra etiam amittit, quæ ab hostibus exusta fuerunt.

615 Lustrum 58. a Censoribus conditum: Princeps Senatus Ap. Claudius: censa sunt Civium capita 323000.

LIBER LVII.

616 P. Cornelio Scipioni Cos. bellum Numantinum extra sortem commendatur.

LIBER LVIII.

617 Cum fere in exitu anni Ti. Gracchus iterum Trib. Pleb. fieri vellet, & vi leges suas promulgare, P. Cornelius Nasica privatus jussit eum occidi, quod factum est in Capitolio, subselliorum fragmentis contusus, inde insepultus in Tiberim projectus est.

LIBER LIX.

618 P. Rupilius Cos. in Sicilia Tauromenianum & Ætnam firmissima fugitivorum receptacula bello recipit, ubi multa millia servorum trucidata.

619 P. Licinius Crassus, cum Pontifex Maximus esset, primus Pontificum extra Italiam contra Aristonicum cum exercitu mittitur,

tur, qui cum plurima a Regibus Asiæ acceperisset auxilia, tamen ab Aristonico vincitur, & fuga capitur: captus, ut ignominiam fugeret, virgam, qua Regnum regebat, oculis Thracii militis, a quo victus trahebatur, inflixit, & eum exoculavit, quare iratus Crassum occidit.

620 Lustrum a Censoribus conditum 59. censa sunt Civium capita 368823.

621 C. Sempronius Cos. contra Japudas in Illyrium missus rem male gerit, postea tamen virtute Bruti, qui Hispan. vicerat, magna victoria potitur, & triumphat.

622 Coss. creati hoc anno sunt Cn. Octavius, & T. Annius.

623 Coss. L. Cassius, & L. Cinna.

LIBER LX.

624 L. Aurelius Cos. Sardos rebellantes subegit.

625 Pestilentia in Africa ab ingenti multitudine locustarum, & deinde necatarum strage fuit.

626 Coss. Transalpinis Gallis bellum inferunt; & Arbenorum infinitam multitudinem ad Rhodanum fluvium interficiunt.

627 Q. Metellus Cos. adversus Baleares missus bellum gerit.

LIBER LXI.

628 C. Sextius Proconsul victa Salviorum gente Coloniam Aquas Sextias condidit ob aquarum copiam, ex calidis, & frigidis fontibus, atque a nomine suo ita appellatas.

629 C. Gracchus a L. Opimio Cos. ex S. C. Pop. vocato ad arma interemptus est una cum Fulvio Flacco, eo quia legum Gracchianarum abolitionem impediret.

630 L. Opimius prioris anni Cos. accusatus a Q. Decio Trib. Plebis, quod indemnatos Cives in carcerem conjecisset, liberatur.

LIBER LXII.

631 L. Cæcilius Metellus Cos. Dalmatas subegit.

LIBER LXIII.

632 C. Porcius Cos. in Thracia adversus Scordiscos male pugnavit.

633 L. Cæcilius Metellus Cos. nihil delinquentibus Dalmatis bellum infert, qui tamen amice ipsum suscipiunt, ipse vero cum Solone hiemem transegit.

634 L. Cicinius Geta; & Q. Fabius Max. Eburnus Coff.

635 Lustrum conditum 62 censa sunt Civium capita 394336

636 Tres uno tempore Virgines Vestales genere nobilissimæ cum aliquot Equitibus Rom. incesti pœnas dederunt, Æmilia, Licinia & Marcia.

637 Cimbri, gens vaga, populabundi in Illyricum veniunt, ab his Cn. Papirius Cos. cum exercitu funditur.

638 Livius Drusus Cos. adversus Scordiscos, gentem a Gallis oriundam, in Thracia feliciter pugnat.

LIBER LXIV.

639 L. Calpurnius Cos. cum exercitu contra Jugurtham in Numidiam mittitur, homo avarus, cæterum non imperitus belli.

640 Romæ intercessionibus Comitia impediuntur, ita ut nulli Curules essent Magistratus. Quapropter A. Postumius legatus, ut in Numidia bellum conficeret, in ipsa hieme exercitum educit, sed imperitus in impedita loca profectus, patitur se pecunia corrumpi, & vendit Jugurthæ victoriam: castris ita exutus, & in colle quodam obsessus pacem æquam cum Iugurtha facit.

LIBER LXV.

641 Q. Cæcilius Metellus Cos. duobus præliis

Jugurtham fudit, totamque Numidiam vastavit.

642 Q. Servilius Cæpio Proprætor ex Hispania triumphat.

643 L. Cassius Cos. Provinciam Galliam sortitur, sed Tigurini & Helvetii eum cum Pisone legato consulari, & exercitu cædunt.

LIBER LXVI.

644 Jugurtha petitur a C. Mario ex Numidia.

LIBER LXVII.

645 Q. Servilii Cæpionis bona publicantur, quod infeliciter contra Cimbros pugnasset.

646 C. Marius de Jugurtha triumphat, eumque in carcerem conjicit, ubi omnibus rebus spoliatus, cum fame 7. dies colluctatus tandem moritur.

647 Cimbri, vastatis omnibus, quæ inter Rhodanum, & Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi, a Celtiberis fugantur.

LIBER LXVIII.

648 C. Marius Cos. Teutones, & Ambrones circa Aquas Sextias concidit; traduntur autem cæsa hostium ducenta millia, capta nonaginta.

649 Publicius Malleolus matrem suam interfecit, & damnatus Parricidii primus omnium insutus culleo in mare præcipitatus est.

LIBER LXIX.

650 Metellus Numidicus in exilium voluntarium Rhodum profectus est, eo quod noluit jurare in legem agrariam per vim latam.

651 Q. Cæcilius Metellus ab exilio ingenti totius Civitatis favore reductus est.

LIBER LXX.

652 Cum M. Aquilius causam de pecuniis repetundis diceret, ipse judices rogare voluit.

luit. M. Antonius vero Orator ejus tunicam a pectore ejus discidit, honestasque pop. cicatrices ostendit; quo facto statim absolutus est.

653 Senatus consultum hoc anno factum, ne homo immolaretur, palamque tum siluit Sacri prodigiosi celebratio.

654 Coss. Cn. Domitio, C. Cassio Ptolemæus Cyrenarum Rex cognomine Apion moriens Populum Romanum testamento hæredem reliquit: ejus Civitates Senatus liberas esse jubet.

655 Ariobarzanes in Regnum Cappadociæ a L. Cornelio Sulla reductus est.

656 P. Rutilius summa innocentia vir invisus Equestri ordini, penes quem judicia erant, repetundarum damnatus in exilium missus est.

657 Cyrenis advecta Romam Laserpitii pondo 30.

LIBER LXXI.

658 Hoc anno nobilis illa causa M. Curii, & M. Coponii, de qua Cicero diversis in locis meminit, apud Centumviros a duobus Consularibus L. Crasso, & Q. Scævola acta est.

659 Livius Drusus Senatui invisus factus, velut socialis belli auctor, incertum a quo, domi occisus est.

LIBER LXXII.

Bellum motum est sociale, quod & dicitur Marsicum, quod Marsi primum arma sumpsissent: item Italicum, in quo bello Hortensius primum fuit miles, in sequenti autem Tribunus.

LIBER LXXIII.

660 P. Rutilius Cos. male pugnat contra Marsos, & in prælio cadit. Marius legatus feliciori aliquanto eventu decertat.

LIBER LXXIV.

661 Cum ære alieno oppressa Civitas esset, A. Sempronius Prætor, quoniam secundum debitores jus dicebat, ab his, qui fœnerabantur, in foro occisus est.

LIBER LXXV.

L. Porcius Consul, rebus prospere gestis, fusisque aliquoties Marsis, dum castra eorum expugnat, cecidit.

LIBER LXXVI.

A. Gabinius Legatus rebus adversus Lucanos prospere gestis, multis oppidis expugnatis, in obsidione castrorum hostilium cecidit.

LIBER LXXVII.

662 P. Sulpicius Trib. Pleb. auctore Mario perniciosas fert leges, & adversantibus Coss. vim adfert, Pompeiique alterius Consulis filium Sullæ generum occidit. L. Sulla Cos. cum exercitu in Urbem venit, & adversus factionem Sulpicii, & Marii in ipsa Urbe pugnavit, eamque expulit.

LIBER LXXVIII.

Mithridates totam Asiam occupat, & Q. Oppium Proconsulem, item Aquilium legatum in vincula conjicit.

LIBER LXXIX.

663 L. Cornelius Cinna Cos. cum perniciosas leges per vim ferret, pulsus est Urbe a Cn. Octavio Collega.

LIBER LXXX.

Cinna, & Marius in Urbem recipiuntur, qui velut captam eam cædibus, & rapinis vastarunt.

LIBER LXXXI.

L. Sulla Athen. cum maximo labore expugnat.

LIBER LXXXII.

664 L. Valerius Flaccus Cos. Collega Cinnæ mis-

missus, ut Sullæ succederet, propter avaritiam invisus exercitui suo a C. Fimbria legato ipsius, ultimæ audaciæ homine, occisus est.

LIBER LXXXIII.

665 L. Cornelius Cinna ab exercitu suo, quem invitum cogebat naves conscendere, & adversus Sullam proficisci, interremptus est.

LIBER LXXXIV.

666 Cn. Papirius Carbo, cum ab omnibus oppidis Italiæ, coloniisque obsides exigere vellet, ut fidem illorum contra Sullam obligaret, consensu senatus prohibitus est.

LIBER LXXXV.

667 Capitolium Romæ conflagravit, quo incendio perierunt libri Sibyllini a Numa Pompilio olim comparati. Culpam cremati Capitolii Plutarchus in Sullam conjicit.

LIBER LXXXVI.

668 C. Fabius in Africa propter crudelitatem, & avaritiam in prætorio suo vivus exustus est.

LIBER LXXXVII. & 88.

C. Marius Cos. an. natus 26. vincitur a Sulla, & se Præneste cum exercitu includit, ubi obsidetur: cum vero erumpere non posset, cuniculum effodit, sed hoc obstructo, servo imperat, ut se occidat.

LIBER LXXXIX.

669 Cn. Pompejus an. ætatis 25. Africam provinciam fortitur, eamque subjicit, & Domitium vincit, & occidit.

670 Mitylene, quæ sola Urbs post Mithridatem arma retinuerat, a M. Thermo Prætore expugnantur, in qua expugnatione Julius Cæsar corona Civica donatus est.

LIBER XC.

671 P. Servilius Cos. in Siciliam, & Pamphiliam missus primus in Isauriam iter fecit, & post triennium revertens de his triumphat, & nomen Isaurici meretur.

672 M. Lepidus Cos. cum acta Syllæ tentaret rescindere, bellum excitavit, & a Q. Catulo Collega Italia pulsus est, & in Sardinia frustra bellum molitus periit.

673 Q. Sertorius proscriptus in ulteriore Hispania ingens bellum excitat.

LIBER XCI.

674 Sertorius aliquot Urbes expugnat, & plurimas capit.

LIBER XCII.

675 Cn. Pompejus cum Sertorio in Hispania bis congreditur, sed dubio eventu.

LIBER XCIII.

676 M. Aurelius Cotta Cos. ad Phalcedonem prælio a Rege victus est.

LIBER XCIV.

677 L. Lucullus Cos. adversus Mithridatem equestribus præliis feliciter pugnavit.

LIBER XCV.

C. Curio Proconsul Dardanos in Thracia domuit.

LIBER XCVI.

678 Ambo Coss. L. Gellius & Cn. Cornelius Lentulus contra Spartacum proficiscuntur, & Gellius parum caute in hostes irruens omnes fere copias amittit. Alter consul a tergo ab hostibus invaditur, vincitur, & castra amittit.

679 C. Cassius Proconsul, & Cn. Manlius male adversus Spartacum pugnant, ideo id bellum M. Licinio Crasso prætori mandatum.

LIBER XCVII.

M. Licinius Crassus feliciter pugnavit contra Spartacum, eumque cum 40. millibus occidit; atque ita bellum hos servile sublatum est.

680 Ambo Coss. M. Crassus & Cn. Pompejus Tribunitiam potestatem, cujus imaginem tantum Sulla Dictator reliquerat, restituunt.

LIBER XCVIII.

681 Lustrum conditum est; censaque sunt Civium capita 450000.

682 Coss. sunt L. Cæcilius Metellus, & Q. Marcius, sed Metellus paulo post mortuus est, & qui in ejus locum suffectus est, similiter mortem obiit, antequam magistratum iniret, quapropter religio Rom, fuit tertium subrogare, atque ita Q. Marcius solus consulatum gessit.

LIBER XCIX.

683 Cn. Pompejus lege ad Pop. lata persequi Piratas jussus, qui commercium annonæ intercluserant, intra quadragesimum diem toto mari eos expulit.

LIBER C.

684 Cn. Pompejus ad gerendum bellum adversus Mithridatem profectus, ipsum equestri prælio vicit.

LIBER CI.

685 Conjuratio eorum, qui in petitione Consulatus ambitus damnati erant, facta de interficiendis Coss. oppressa est.

LIBER CII.

686 Cn. Pompejus in Provinciæ formam Pontum redegit.

687 Cn. Pompejus Judæos subegit, templum eorum Hierosolymæ inviolatum ante id tempus cepit.

Coss.

LIBER CIII.

688 Catilina a C. Antonio Proconsule cum exercitu cæsus est.

689 P. Clodius accusatus, quod in habitu mulieris in sacrarium, in quod virum intrare nefas est, intrasset, & cum uxorem Metelli Pontificis stupravisset, absolutus est.

690 Pompejus de liberis Mithridatis, Tigrane, & Tigranis filio triumphavit.

691 Leges agrariæ a Cæsare Cos. cum maxima contentione, invito senatu, & altero Cos. M. Bibulo, latæ sunt.

692 M. Cicero lege a P. Clodio Trib. Plebis lata, quod indemnatos Cives necavisset, in exilium missus est.

LIBER CIV.

693 M. Cicero, Pompejo inter alios orante, & T. Annio Milone Trib. Pleb. agente, ingenti gaudio Senatus, & universæ Italiæ ab exilio reductus est.

LIBER CV.

694 M. Cato, cum legem impediret, qua Provinciæ in quinquennium, Pompejo Hispaniæ, Crasso Syria, & Parthicum bellum, Cæsari Gallia, & Germania dabantur, a C. Trebonio Trib. Plebis legis auctore in vincula ductus est.

695 A. Gabinius Proconsul Ptolemæum reduxit in regnum Ægypti, ejecto Archelao.

LIBER CVI.

696 Julia Cæsaris filia, Pompeii uxor decessit, honosque maximus ei a pop. habitus est, ut in Campo Martio sepeliretur.

LIBER CVII.

697 Milo, cum Lanuvium proficisceretur, obvium habet P. Clodium inimicum suum: inde convicia jacta ad pugnam rem pertraxerunt, qua Clodius vulneratus fuit, ac de-

ac deinde occisus, a suis vero Romam deportatus in curia Hostilia, plebe tumultuante; & volente, una cum Curia crematur.

698 Cn. Pompejus Consul fert legem, ne quis aliquem Magistratum absens peteret: recordatus vero soceri sui C. Cæsaris eumdem a lege eximit, & hunc absentem Consulatum petere posse concedit.

LIBER CVIII.

699 Marcellus Consul legem profert de Imperio Cæsari abrogando; eam dissuadent Tribuni, & Sulpitius alter Consul, & aliquo modo Pompejus; ideo decernitur, ut Cæsar sequenti anno exercitus dimittat.

LIBER CIX.

700 Contentiones oriuntur de successore C. Cæsari mittendo, cum se dimissurum exercitus negaret, nisi a Pompejo dimitterentur.

LIBER CX.

701 C. Cæsar Massiliam, quæ portas ipsi clauserat, obsedit.

LIBER CXI.

702 M. Ælius Rufus Prætor cum seditiones in Urbe concitaret, novarum tabularum Plebe solicitata, abrogato Magistratu, pellitur Urbe.

LIBER CXII.

Pompejus cum victus a Cæsare Ægyptum petiisset, jussu Ptolemæi Regis pupilli occisus est.

LIBER CXIII.

703 Romæ magnæ turbæ fuerunt; Dolabella enim Ciceronis gener novas tabulas proposuit.

LIBER CXIV.

704 Cæsar Scipionem prætorem, Afranium, & Jubam vicit ad Thapsum, castris eorum expugnatis.

LIBER CXV.

705 Cæsar in Hispaniam profectus adversus Cn. Pompejum, utrimque multis expeditionibus factis, & aliquot Urbibus expugnatis, summam victoriam cum maximo discrimine ad Mundam urbem consecutus est.

LIBER CXVI.

Cæsar tandem conspiratione facta a M. Bruto, C. Cassio, a Bruto, &C. Trebonio in curia Pompeji occisus est 23. vulneribus.

LIBER CXVII.

Lepidus Pontif. Maximus in rerum confusione, ac tumultu interficitur.

LIBER CXVIII.

M. Antonius D. Brutum Mutinæ obsidet.

LIBER CXIX.

C. Trebonius unus ex interfectoribus Cæsaris a P. Dolabella Smyrnæ trucidatur, propter quod Dolabella a Senatu hostis judicatus est.

LIBER CXX.

706 Cicero a Popilio Centurione, qui fuerat in causa capitis ab eo defensus, & conservatus, interficitur.

LIBER CXXI.

C. Cassius Dolabellam in Urbe Laodicea obsessum mori cogit.

LIBER CXXII.

M. Brutus adversus Thracas parum prospere rem gerit.

LIBER CXXIII.

Cæsar, & Antonius cum exercitibus in Græciam trajiciunt, bellum contra Brutum, & Cassium gesturi.

LIBER CXXIV.

708 C. Cæsar, & Antonius apud Philippos vario eventu contra Brutum, & Cassium pugnant.

LIBER CXXV.

709 L. Antonius Consul, M. Antonii Frater; Fulvia M. Antonii uxore consulente, bellum Cæsari infert.

LIBER CXXVI.

710 Perusia fame coacta deditur, Antonius, & Fulvia ibi existentes incolumes dimittuntur.

LIBER CXXVII.

711 Antonius, & Augustus pacem faciunt cum Pompejo.

LIBER CXXVIII.

712 Belli causæ inter Pompejum, & Augustum oriuntur, & utrinque pugnatur vario eventu.

LIBER CXXIX.

713 Adversus S. Pompejum vario eventu navalibus certaminibus pugnatum est.

LIBER CXXX.

714 M. Antonius, dum cum Cleopatra luxuriatur, tarde Mediam provinciam ingreditur, & bellum Parthis infert, in quo multa hominum millia amittit.

LIBER CXXXI.

715 Sex. Pompejus cum in fidem M. Antonii veniret, bellum adversus eum in Asiam moliens, oppressus a legatis ejus occisus est.

716 Antonius Artavasdum Armeniæ Regem, fide data, perductum, in vincula conjici jubet, & Regnum Armeniæ filio suo ex Cleopatra nato dedit.

Coff.

LIBER CXXXII.

717 C. Cæsar in Illyrico Dalmatas domat.

718 Antonius Octaviam Augusti sororem repudiat, & alia peragit, quibus offendit Pop. Rom. quare bellum illi indicitur.

LIBER CXXXIII.

719 Antonius ad Actium classe vincitur a Cæsare.

720 Augustus in Ægyptum veniens Celusium proditione Cleopatræ capit; Antonius autem Alexandriam fugit, & obsessus a Cæsare in ultima rerum desperatione, præcipue occisæ Cleopatræ falso rumore impulsus, ipse se interimit.

721 Augustus tres triumphos agit reversus in Urbem, unum ex Illyrico, alterum ex Actiaca victoria, tertium de Cleopatra.

722 M. Lepidus, qui Lepidi triumviri fuerat filius, conjuratione contra Cæsarem facta, bellum moliens occisus est.

LIBER CXXXIV.

723 C. Cæsar, rebus omnibus compositis, Augustus cognominatus est, & mensis sextilis in ejus honorem appellatus est.

Bellum contra Bastarnas, & Mæsos, & alias gentes a M. Crasso gestum est.

LIBER CXXXV.

725 Cæsar adversus Hispanos bellum gerit; & Salassos, gentes Alpinas, domat.

726 Augustus ex Hispania ad Urbem redit, ubi Marcellum sororis suæ filium Quæstorem creavit, Tiberium vero Ædilem. *Dio*.

727 Augustus morbo adeo decubuir, ut nulla spes esset salutis: quapropter testamentum condidit, & senatui misit, sed ex hoc morbo liberatur industria Antonii Musæ Medici. *Dio*.

L I.

Coss.

LIBER CXXXVI.

728 Inundationes Urbem Romam vastarunt, & pestis per totam Italiam ita grassata est, ut nemo agris colendis vacaret, unde fames exorta. *Dio*.

729 Augustus, rebus in Sicilia ordinatis, in Græciam transmisit, ubi Lacedæmonios reditibus auxit, quod Livium in exilio olim humaniter recepissent. *Dio*.

730 Augustus ex Lesbo in Asiam pergit, & Bithyniæ provinciam ordinat. *Dio*.

LIBER CXXXVII.

731 Agrippa aquam in agro Lucullano collectam, quæ Virgo appellabatur, quod a Virgine venæ ejus ostensæ essent, in Urbem deduxit.

732 Augustus, cum Decennii Principatus in exitu esset, in aliud quinquennium sibi principatum prorogavit.

733 Seculares ludos hoc ann. Augustus quinto celebravit.

734 Augustus Templum Quirini Romæ de novo ædificat, idque exornat columnis 76. *Dio*.

LIBER CXXXVIII.

736 Drusus Rhætos, qui latrociniis vicina infestabant, domat.

737 Incendio Sacra Vestæ fere vastata fuerunt. *Dio*.

738 Augustus Senatum legit, & cum ex nobilioribus familiis pauci essent Senatores, inopiam eorumdem sublevavit. *Dio*:

739 Agrippa, cum in Campaniam venisset, in morbum incidit, & moritur.

LIBER CXXXIX.

740 Drusus Rhenum transvectus Usipetas Imperio subjicit. Lupiam fluvium transit, & in Sicambros irrumpit, per eos in Chersco-

ruſcorum Regionem ad Viſurgim procedit. *Dio*.

LIBER CXI.

741 A Senatu decernitur, ut Jani Templum claudatur, cum bella, propter quæ reratum fuerat, compoſita eſſent. *Dio*.

LIBER CXII.

Bellum contra Tranſrhenanas gentes a Druſo geritur.

LIBER CXLII.

742 Auguſtus de Senatu habendo, & Senatus Conſultis faciendis leges promulgat, in Urbem tamen non venit propter mortem Druſi, qui ad Rhenum collapſus equo fracto crure interierat.

F I N I S.

